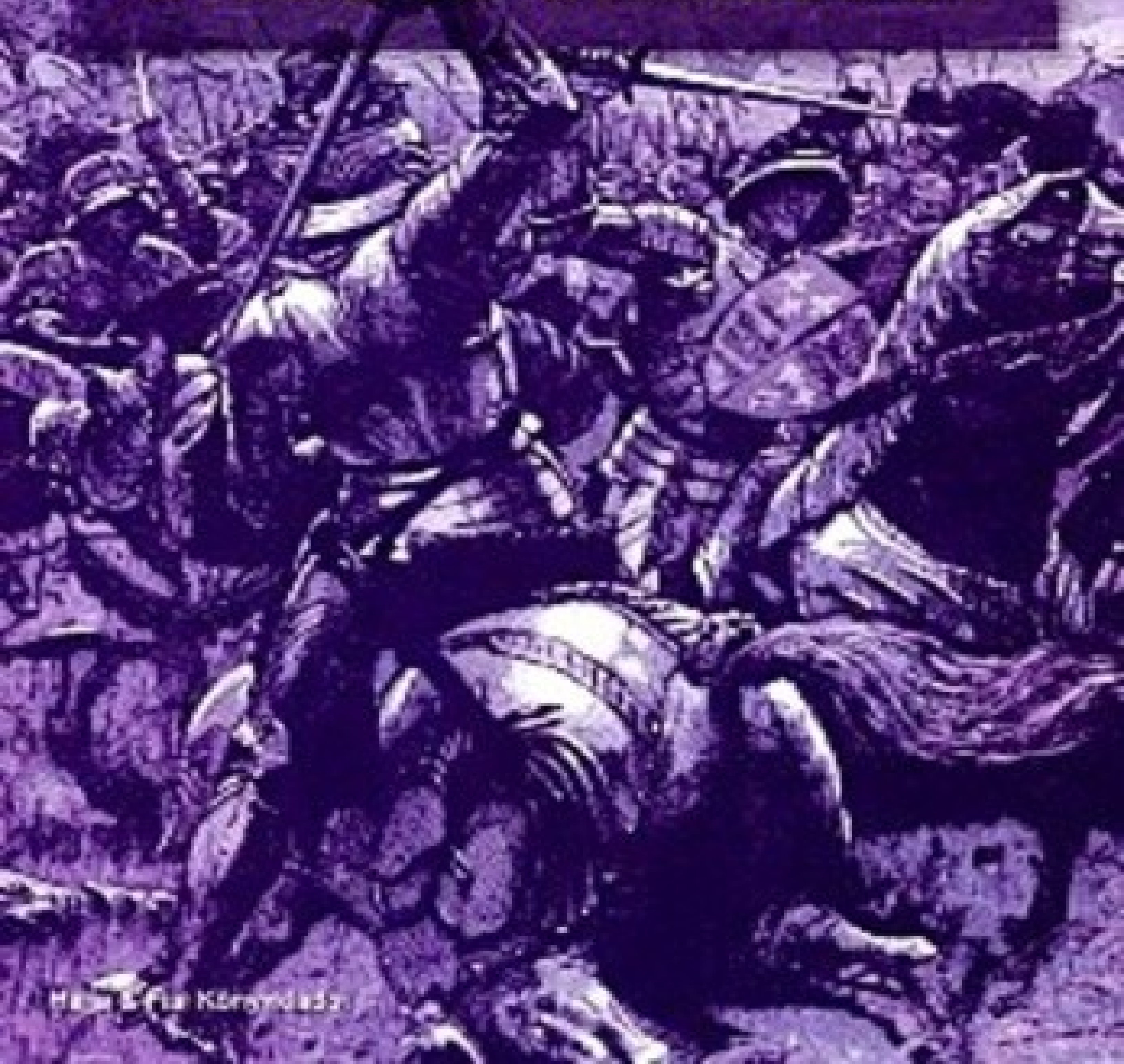
Ralp A. Griffiths és Roger S. Thomas

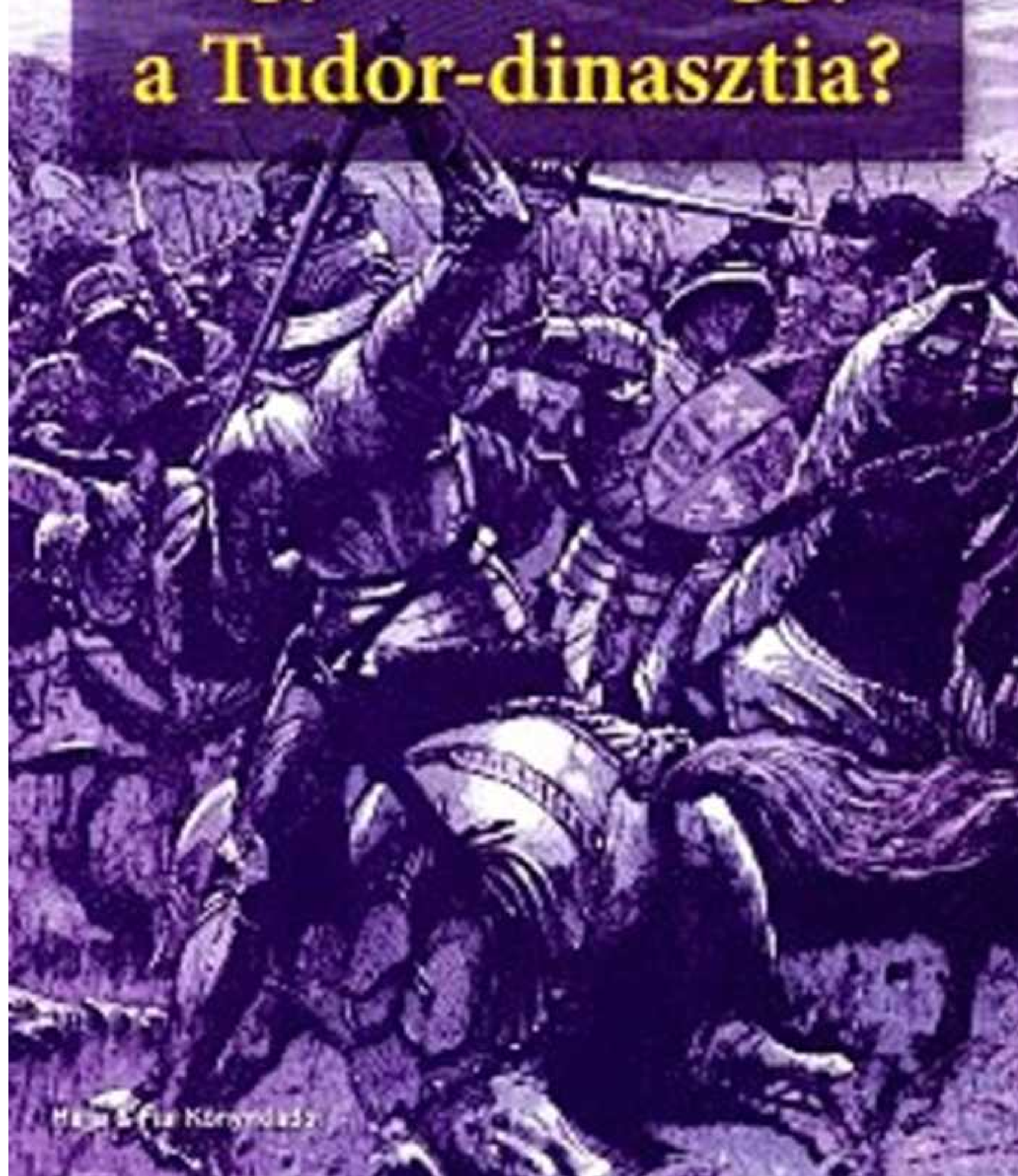
Hogyan lett naggyá a Tudor-dinasztia?

Hajja & Fiai Könyvkiadó

Ralp A. Griffiths és Roger S. Thomas

Hogyan lett naggyá a Tudor-dinasztia?

Ralp A. Griffiths és Roger S. Thomas

HOGYAN LETT NAGGYÁ A TUDOR-DINASZTIA?

Stanley Bertram Chrimesnak, VII. Henrik életrajzírójának emlékére

[...] e királyság jelenleg olyan helyzetben van, amilyenben 500 éve nem volt, mondják, akik legjobban tudják, és állítják a krónikák; mert mindig is voltak tüskék, időnként egész bokorral, melyek miatt az angoloknak nem állt módjukban engedelmeskedni királyuknak, hiszen több trónörökös tűnt fel egy időben, de ezidáig a feleknek sikerült maguk között megoldaniuk a kérdést. De most Istennek úgy tetszett, hogy mindent alaposan és gondosan megtisztítson, és egy cseppnyi kétes királyi vér se maradjon az országban, csak az igaz király és királyné vére [...]

(A spanyol nagykövet, Roderigo Gonsalez de Puebla jelentése Ferdinánd királynak és Izabella királynénak Anglia helyzetéről 1500 januárjában)

Előszó az új, átdolgozott angol kiadáshoz

Az új kiadás készítésekor sor került néhány javításra és módosításra. Az eredeti könyv első felében kevés változtatásra volt szükség, míg a bosworthi csata 500. évfordulója alkalmából folytatott kutatások és a nyomukban született írások figyelembevételével a későbbi fejezetek felépítésük jelentősebb átalakítása nélkül átdolgozásra kerültek. A. V. Antonovics, M. C. E. Jones és M. K. Jones további részletekkel szolgált Tudor Henrik és nagybátyja, Jasper Bretagne-ban és Franciaországban töltött éveiről, valamint C. S. L Davies tisztázta az angol-breton-francia kapcsolatok politikai és diplomáciai jelentőségét az 1485-ös inváziót megelőző időszakban. M. K. Jones és M. G. Underwood szilárd alapokra helyezte Lady Margaret Beaufortról szóló tudásunkat. Ami magát Bosworthöt illeti, csillapíthatatlan vágyunk, hogy a szemben álló felekről és a harcmezőről írjunk, de új bizonyítékok nem kerültek elő, a feltételezésekre alapozott találgatások pedig nem bővítik tudásunkat - M. Benett, P. J. Foss és C. F. Richmond kitűnő írásainak kivételével. A Heritage Lottery nemrégiben bejelentett felajánlása talán lehetővé fogja tenni, hogy a régészek további kutatásokat végezzenek a feltételezett csatatéren és környékén, és a túlságosan élénk fantáziával rendelkezőket elhallgattassák. A késő középkori walesi költészetről kiadott tanulmányokból többet tudhatunk meg arról, hogy hogyan viszonyultak a walesiek a Tudorokhoz. A második kiadás végén található „Ajánlott irodalom” fejezetben mindezen munkák említésre kerülnek.

Ennél is fontosabb talán, hogy a XV. századi Angliáról és Walesről nemrégiben megjelent művek kontextusában e könyv témája, a Tudor-dinasztia felemelkedése is érdekesebb: milyen változásokat hozott az észak-walesi társadalomban az angol hódítás; milyen körülmények között alakult ki a walesieknek és angoloknak egyenjogúságot biztosító társadalom; vidéken milyen vonatkozásai voltak az arisztokrácia és az uralkodóházak konfliktusainak a „rózsák háborújában”. Ugyanakkor a Tudor-család története emlékeztet bennünket arra, hogy a véletlen milyen fontos szerepet játszik a történelemben: egy királyné beleszeret egy egyszerű nemesbe, köttetik három rendkívüli házasság, az apa halála után megszületett egyetlen fiúgyermek nagy szerencsével életben marad, és még a belpolitikai és a diplomáciai helyzet is kedvező - így születik egy új dinasztia.

Ralph A. Griffith 2005. február

Előszó az első angol kiadáshoz

E könyv egyáltalán nem a szokványos módon született. Néhány évvel ezelőtt dr. Colin Richmond és jómagam tanulságos délutánt töltöttünk el az állítólagos bosworthi harcmezőt bejárva. A „Battlefield Centre”-ben (Csatatér központ) III. Richárd király híres XVI. századi portréjának nagyméretű, pompás reprodukcióit árulták. Amikor Michael Sittow VII. Henrikről készült ugyanolyan híres (és kortárs) portréjának nagyméretű, pompás reprodukciója után érdeklődtünk, előkerült egy a Richárd-portrénál nagyságrendekkel kisebb másolat. Az eladó őszinte sajnálatát fejezte ki, és tudomásunkra hozta, hogy még soha senki nem kérte Henrik arcképét. Dr. Richmondot ez kevésbé zaklatta fel, mint engem. Ugyanebben az időben a Tudor-család korai történetét vizsgáló új kutatások hallatán fontolóra vettem egy hiteles, összefüggő elbeszélés megírását a legelső Tudoroktól a bosworthi csatáig. 1971-ben egy korábbi tanítványom, dr. Roger S. Thomas már elkészítette színvonalas doktori disszertációját Jasper Tudorról, amelyből kiderül, milyen központi figura volt VII. Henrik nagybátyja. E könyv fejezeteinek egy része (különösen a negyediktől a hetedikig) dr. Thomas munkája alapján íródott, ezért tekinthetjük őt társszerzőnek. A Tudorok történetének többi epizódját - például Henry Tudor Franciaországban töltött éveit, 1485 eseményeit és azt, hogyan hatottak Henrikre mint uralkodóra a felmenői - újra meg kellett vizsgálni.

Sokan segítettek abban, hogy a különböző szálak olvasmányos, ugyanakkor tudományos igényekkel is fellépő művé szövődhessenek össze. Itt szeretnék köszönetet mondani munkatársaimnak, Stuart Clarknak, George Evansnek, John Halinak és Prys Morgannek; Ian Arthursonnak, Michael Jonesnek (Bristol) és M. C. E. Jonesnak (Nottingham); Terry Jamesnek (Dyfed Archaeological Trust); I. Llywd Williamsnek (Bangor); K. H. Rogersnek (Wiltshire megyei levéltárosának) és John Reevesnek (Royal Commission on Historical Monuments, Salisbury); Ann Rhydderchnek (Gwynedd Archives Service), M. J. Moore-nak (Leicestershire Museum Services) és a Chichester District Museum kurátorainak; a Services d'Archives du Morbihan (Vannes) et d'Ille-et-Vilaine (Rennes) igazgatóinak; Mary Lewisnak (Wales Tourist Board), Lisa Markwellnek (Country Life) és St. Davids főesperesének; valamint Cawdor grófjának. Különösen hálával tartozom Roger Daviesnek, aki

nélkülözhetetlen segítséget nyújtott az illusztrációkkal kapcsolatban; David Robinsonnak, aki elkészítette a térképeket; a Swansea-i University College Történelem Tanszéke titkárnőinek, akik a tőlük megszokott gyorsasággal gépelték be a kéziratot; és még egyszer a Colleges Library munkatársainak, akiknek jóindulatú segítsége értékesebb, mint szörnyű technikai hátterük. Végül köszönettel tartozom Alan Suttonnak, Peter Cliffordnak és munkatársaiknak, akiket a III. Richárd és a York-ház iránti hűségük nem tartott vissza attól, hogy kiadják e könyvet.

Dr. Thomas és jómagam közösen rendeztük sajtó alá ezt a könyvet.

R. A. G.

1985, Szent Dávid napja

Bevezető

Az 500 éve megvívott bosworthi csata óta a Tudor-dinasztiának az angol történelem minden uralkodóházánál nagyobb érdeklődést szentelnek a történészek és a nagyközönség egyaránt. Európában a Tudor-dinasztia a harmadik a Bourbonok és a Habsburgok után. VIII. Henrik és I. Erzsébet tündöklő alakja beragyogta korát, és még ma is lángra lobbantja a regényírók, film- és televíziós producerek, történészek, valamint a diákok és történelemtanáraik képzeletét.

A Tudorok különleges származása és a bosworthi csatát megelőző 250 év története, a család felemelkedése, bukása, majd újbóli felemelkedése sokkal kevesebb figyelmet kap. Csak a korábbi korok hazafias írói, életrajzírói és napjaink romantikus regényeinek szerzői említik a legelső Tudorokat, és egyes epizódokat jobban felkapnak, mint másokat. Henrik győzelme a csatában, a nincstelen száműzöttek meséje, 1485 eseményei és a korona hátrányos helyzetből történő megszerzése mind izgalmas olvasmány, akár történelemnek, akár romantikus történetnek tekintjük. Henrik nagybátyjának, Jaspernek vándorlásai, 1461-es veresége a Mortimer-keresztnél, kitartó hűsége ifjú unokaöccséhez, és a kockázatok, amelyeket a Lancaster-ház érdekében vállalt - mindez olvasható tényként, vagy szolgálhat fikció alapjául. Jasper apja, Owen Tudor és Katalin francia hercegnő és angol királyné házassága az európai romantikus irodalom egyik népszerű témájának, a királynő és koldus közötti szerelemnek a példája. Sok írót megihletett, főként Walesben, és különösen a Glyndwr-felkelés 600. évfordulóján, a XXI. század legelején, hogy a legelső Tudorok milyen hősiesen támogatták Owain Glyndwrt (Shakespeare *Glendowerjét)* a független walesi állam megteremtéséért hiába vívott harcban. De a Tudorok történetét még senki nem írta meg összefüggő elbeszélés formájában, feltételezések és kitalációk nélkül. A történelemben kellő bizonyíték birtokában mindenre lehet magyarázatot találni, és a legelső Tudorok története tanulságos és izgalmas előzménye Henry Tudor 1485-ös színrelépésének.

Ahogy később látni fogjuk, 1485 után valószínűleg maga Henrik gyűjtötte össze és adatta ki a felmenőiről birtokába került információkat. Részben saját akaratából tette, részben azért, hogy cáfolja ellenségei állításait, és bebizonyítsa, hogy családja - különösen nagyapja, Owen Tudor - nem olyan

alacsony származású és rossz hírű, amilyennek mondják. Udvari történetírója, az olasz Polydore Vergil számol be a legpontosabban gyermek- és fiatalkoráról, Bretagne-ban és a francia udvarban átélt kalandjairól. Vergil munkája kincsesbánya: a többi, Tudor-uralkodókat magasztaló mű szerzői is tőle vették információikat, például Henrik hőstetteiről.

Az első, teljes egészében VII. Henrik száműzetésének szentelt könyv is ezekre a korai művekre támaszkodik. A *The First Booke of the Preservation of King Henry VII (VII. Henrik király megmenekülésének első könyve)* című, Henrik unokájának, a dinasztia utolsó tagjának, Erzsébet királynőnek ajánlott munkát 1599-ben adták ki, befejezetlenül. Bár a XV. század eseményeit sokan arra használták fel, hogy az idősödő királyné önkényuralmát kritizálják, ez a névtelen szerző a dinasztia kiválóságát akarta hangsúlyozni azzal, hogy bemutatta, Henrik micsoda bátorságról és kitartásról tett tanúbizonyságot a III. Richárd felett aratott nagyszerű győzelme előtt száműzetésben töltött évei alatt. Lehetséges, hogy 1599-ben az Erzsébet halálát türelmetlenül váró skót VI. Jakab közelgő trónra kerülése adta a történet felelevenítésének apropóját. Jakab VII. Henrik legidősebb lányának, Margaretnek volt a dédunokája. Amikor 1603-ban az ő fejére került a Tudor-korona, sok író találta tanulságosnak összehasonlítás céljából felidézni a Tudor-uralom kezdetét.

A Tudor-származás kutatásával Jakab alátámaszthatta volna igényét Erzsébet trónjára. 1604-ben a walesi történész pap, G. O. Harry megjelentette *The genealogy of King James* I. *king of Great Brittayn, where is also handled the worthy descent of his Majesty's ancestor Owen Tudyr (I. Jakab, Nagy-Britannia királya leszármazása, amelyben említjük kiváló felmenője, Owen Tudyr őseit is)* című munkáját. A Tudorok walesi elődeinek brit származása előnyére vált az immár a brit szigeteket magában foglaló királyság koronáját magának követelő Jakabnak. 1610-ben kiadták a *The vision and discourse of Henry the 7th concerning the Unitie of Great Brittaine (VII. Henrik látomásai és beszédei Nagy-Britannia egységét illetően)* című művet, és ezzel VII. Henrik nevét az új dinasztia szolgálatába állították. A komoly történelemkönyvek mellett népszerűek voltak az angol reneszánsz romantikus meséi is. Michael Drayton Owen Tudor és Katalin királyné fiktív leveleiből írt regényt, amelynek alapján Hugh Holland furcsa verset költött *Pancharis: the first Booke. Containing the Preparation of the Love between Owen Tudyr and the Queen (Pancharis: az első könyv. Az*

Owen Tudyr és a királyné közti szerelem előkészületéről) címmel. Holland, a Denbighből származó tudós költő I. Jakabnak is meg akarta mutatni munkáját. Francis Bacon komolyabb, tudományos igényekkel fellépő művét 1622-ben adták ki először, *History of the Reign of King Henry the Seventh (VII. Henrik király uralkodásának története)* címmel. Ebben a könyvben kevés szó esik Henrik életének korai szakaszáról, és még kevesebb felmenőiről, de a király személyiségéről és uralma jellegéről adott, máig nagy hatással bíró értékelésében Bacon legalább utal Henrik szegénységben eltöltött éveire, és ezzel magyarázza szűkmarkúságát. Ami a bosworthi csatát illeti, 1629-ben Sir John Beaumont megpróbálta rekonstruálni 1485. augusztus 22-e eseményeit, de beszámolójában a kitaláció és a legenda keveredik a megbízható információkkal, és nem tudjuk, milyen arányban.

Egy nemzedéknyi Stuart-uralom után az érdeklődés alábbhagyott, és elégedetlenség lépett a helyébe. A Tudor-felmenők kultusza főként a francia udvarban éledt újra, miután II. Károly és II. Jakab szoros kapcsolatot alakított ki XIV. Lajossal és Franciaországgal. Bacon munkáját 1673-ban lefordították ugyan franciára, ám a francia közönség Owen Tudor és Katalin királyné enyelgéseit szerette olvasni a legjobban. A ő szerelmük története ihlette az 1677-ben Párizsban kiadott, *Tideric, Prince de Galles* című romantikus történelmi regényt. A könyvet hamarosan lefordították angol nyelvre, és kiadták a restauráció alatt kulturális szempontból nagy szabadságot élvező Londonban. 1696-ban újabb, a valóságtól elrugaszkodott mű jelent meg a párról Párizsban. Ezzel egy időben, miután II. Jakabot elűzték trónjáról, és ő Párizsban keresett menedéket, Tudor-ősei egyre nagyobb politikai figyelmet kaptak. J. Marsollier 1970-ben Párizsban kiadott, Maine és Aumale hercegének ajánlott munkájában - melynek címe *Histoire de Henri VII, Roi d'Angleterre (VII. Henrik, Anglia királyának története)* - bölcsnek, Anglia Salamonjának nevezi VII. Henriket. A könyvben nagy hangsúlyt kap a volt király Valois Katalintól való származása, szilárd vallásos meggyőződése, elvei és az, hogy neves dinasztia tagja lévén kiérdemelte a franciák segítségét az őt megillető trón megszerzéséhez.

A felvilágosodás eszméjének megjelenésével és a Hannover-dinasztia hatalomra kerülésével a Tudorok romantikus, ám politikai szempontból is érdekes története feledésbe merült, bár walesi utazók és történészek vidéken továbbra is sokszor tártak fel új tényeket, és hallottak azelőtt nem ismert legendákat a legelső Tudorokról. Az igazi érdeklődés azonban csak a

viktoriánus korban éledt újra, az angol királynékról, köztük Valois Katalinról és VII. Henrik feleségéről, Yorki Erzsébetről Agnes Strickland által írt, valóságon és fikción alapuló életrajzok hatására. E Viktória királynő uralkodásának kezdetén kiadott művek sokáig megőrizték népszerűségüket, és számos regény alapjául szolgáltak. A legtöbb figyelmet a szegény, tanulatlan walesi, Owen Tudor, és a szenvedélyes, fiatal özvegy királyné, Valois Katalin története kapta. Velük ellentétben a történészek által tartózkodónak, zárkózottnak, sőt unalmasnak bélyegzett VII. Henrikkel nem foglalkoztak a regényírók, és mivel a XV. század a politikai hanyatlás és a polgárháború koraként vált ismertté, Jasper és Henry Tudort tudományos körökben is mellőzték. A két világháború után újra teret hódított a romantika, és 1954 óta rendszeresen jelennek meg elsősorban Owen és Katalin szerelmét feldolgozó művek angol és walesi szerzők tollából. Csak az 1970-es években legalább öt vastag könyvet adtak ki a témával kapcsolatban. Nagyon kevés megbízható tudományos munka koncentrál arra, mi történt a Tudorokkal 1485 előtt, bár S. B. Chrimes 1972-ben kiadott hiteles életrajza VII. Henrikről elismeri, milyen értékesek Polydore Vergil feljegyzései a király életének korábbi szakaszáról.

Azt várnánk, hogy VII. Henrik Walesben és elsősorban a hazafias, nacionalista szerzők körében kapta a legnagyobb figyelmet. A XX. századig ez így is volt. Ugyanakkor VIII. Henrik Wales Angliához csatolásáról kiadott törvénye, amely felgyorsította Wales elangolosodását, árulásnak tekinthető. Gwynfor Evan, napjaink walesi politikai nacionalizmusának doyenje 1971-ben kiadott *Aros Mae* című, angol nyelvre *The Land of My Fathersként (Apáim földje)* lefordított könyvében azt állítja, Wales és a walesi emberek számára hátrányos fordulatot jelentett a részben walesi származású dinasztia trónra kerülése.

Bárhonnan nézzük is, a legelső Tudorok érdekes történetét és a dinasztia felemelkedésében betöltött szerepét érdemes megismerni.

1. FEJEZET

Walesi hercegek szolgálatában

Az első Tudor-uralkodó, VII. Henrik negyedrészt walesi, negyedrészt francia és félig angol volt. Kortársaihoz hasonlóan az utókor is walesiként tartja számon, és ükapja walesi keresztnevén, a Tudorra angolosított Tudur néven ismerjük őt és leszármazottak. Henrik felmenőinek nem hercegi vér csörgedezett az ereiben. Családja az egyik legambiciózusabb walesi uralkodóház szolgálatában tűnt ki.

A XIII. században Gwynedd uralkodói azon fáradoztak, hogy a rögös Snowdoniát és Anglesey termékeny síkságait is magában foglaló hercegségük befolyásos, jól szervezett állammá váljon. A nyugat-európai királyságokban ezalatt átalakult a kormányforma, a közigazgatás rendszere, valamint az uralkodói hatalom, és az angol mintán keresztül ezek a változások Walesbe is eljutottak. A határozott és könyörtelen herceg, a Nagy Llywelynként ismert Llywelyn ab Iorwerth (1202-40) uralkodása alatt Gwynedd megerősödött, és a többi hercegség a függésébe került. A méltóságteljes walesi herceg, Llywelyn 1202-re már szinte egész Gwyneddet ellenőrzése alá vonta, és tíz évvel később, 1212-ben a francia krállyal folytatott tárgyalásai során az összes walesi uralkodó nevében járt el. Nagy szerepe volt abban, hogy János király Runnymede-nél engedett a bárók követeléseinek, és hogy az 1215-ben kiadott *Magna Carta* a walesieknek is kedvezett. Az erőskezű Llywelyn 1240-ben bekövetkezett haláláig biztosítani tudta hercegsége függetlenségét.

A lendületes politikai fejlődés ezen évtizedeiben történt, hogy Észak-Walesben VII. Henrik felmenői a XIII. század egyik legbefolyásosabb és legnagyobb tiszteletnek örvendő walesi családjává emelkedtek. Nélkülözhetetlenné tették magukat tanácsadóként, diplomataként és katonaként Gwynedd hercegének szolgálatában, egy olyan államban, ahol akárcsak Európa többi országában, az uralkodó a „szolgáló arisztokráciára" támaszkodott. A legelső Tudorok ekkoriban alapozták meg és kezdték gyarapítani a családi vagyont.

Bár Gwynedd hercege mellett igen fontos szerepet töltöttek be, Tudor Henrik felmenői közül senki nem házasodott be az uralkodócsaládba. Inkább megbízhatóságukkal tüntették ki magukat Nagy Llywelyn és utódai uralkodása alatt. Angliában az ilyen kiváló szolgálatért a király általában grófi címet adományozott. Észak-Walesben hírnév, birtok és hatalom

jelentette a jutalmat. A magas rang, a nagy vagyon és a jelentős befolyás felé azonban rögös út vezetett, hiszen felemelkedése során Gwynedd sokszor került szembe ellenségekkel és akadályokkal: más walesi hercegek Gwynedd uralkodójának hatalmát irigyelték; az angol királyok gyanakvók voltak, és nem támogatták szomszéduk követeléseit; a walesi határ mentén földbirtokkal rendelkező bárók barátságtalanul viselkedtek. Egy Gwynedd hercegének szolgálatában álló becsvágyó családnak ajánlatos volt szemmel tartania Gwynedd riválisait és ellenfeleit, és felkészülnie bizonyos politikai lépések megtételére, nehogy elveszítse megérdemelt jutalmát. A Tudor-uralkodók felmenői feltűnő sikereket értek el ebben, és csak ritkán hibáztak. Amikor 1282-83-ban I. Edward király megsemmisítette Gwyneddet, a család befolyása nem, csak hírneve szenvedett csorbát.

A Tudorok ősei Abergele közelében, a Conwy folyótól keletre eső Rhos körzetben, a Four Cantrefs (vagy walesi nyelven Perfeddwlad) néven ismert vidéken éltek, amelynek nagy részét később a Denbigh uradalomhoz csatolták. Kezdetben a tengerpart közelében rendelkeztek kisebb földbirtokokkal. Amikor Nagy Llywelyn a régiót Gwynedd fennhatósága alá vonta, a családból néhányan az ő szolgálatába szegődtek. Az is lehetséges, hogy egy-kettő közülük már a XII. század végén Llywelyn elődeinek szolgálatában állt. Cynfrig ab Iorwerth volt az első a nemzetségből, aki szerepet kapott a még kezdetleges gwyneddi államigazgatásban. Fiai és unokái is nyomdokába léptek. Cynfrig leszármazottainak rátermettségét és eszét illetően csak találgatni tudunk, de bármilyenek voltak is a képességeik, a XIII. század elejétől a végéig Gwynedd uralkodóinak szolgálatában álltak. Mi több, ők alkották a hercegek szolgái között a legnagyobb létszámú, rokonokból álló csoportot. Ha azt mondjuk, Cynfrig tette meg az első és legfontosabb lépést, akkor azt is meg kell említenünk, hogy fia, Ednyfed Fychan (Ifjabb Ednyfed) szerezte magának a legnagyobb hírnevet, és ő biztosított fiainak és unokáinak az észak-walesi vezetésben és társadalomban olyan pozíciót, amelynél magasabbat csak az uralkodócsalád tudhatott magáénak.

Ednyfed Fychan 1215-től az uralkodó 1240-ben bekövetkezett haláláig Nagy Llywelyn szolgálatában állt. Sokat tartózkodott a herceg társaságában; betekinthetett Llywelyn okirataiba, és hosszú ideig volt a legfontosabb közigazgatási, politikai és törvényszéki hivatalnok (walesi nyelven: *distain).* E minőségében képviselte Llywelynt az angol királlyal, III. Henrikkel, bizonyos határőrgrófokkal, valamint más walesi hercegekkel, püspökökkel

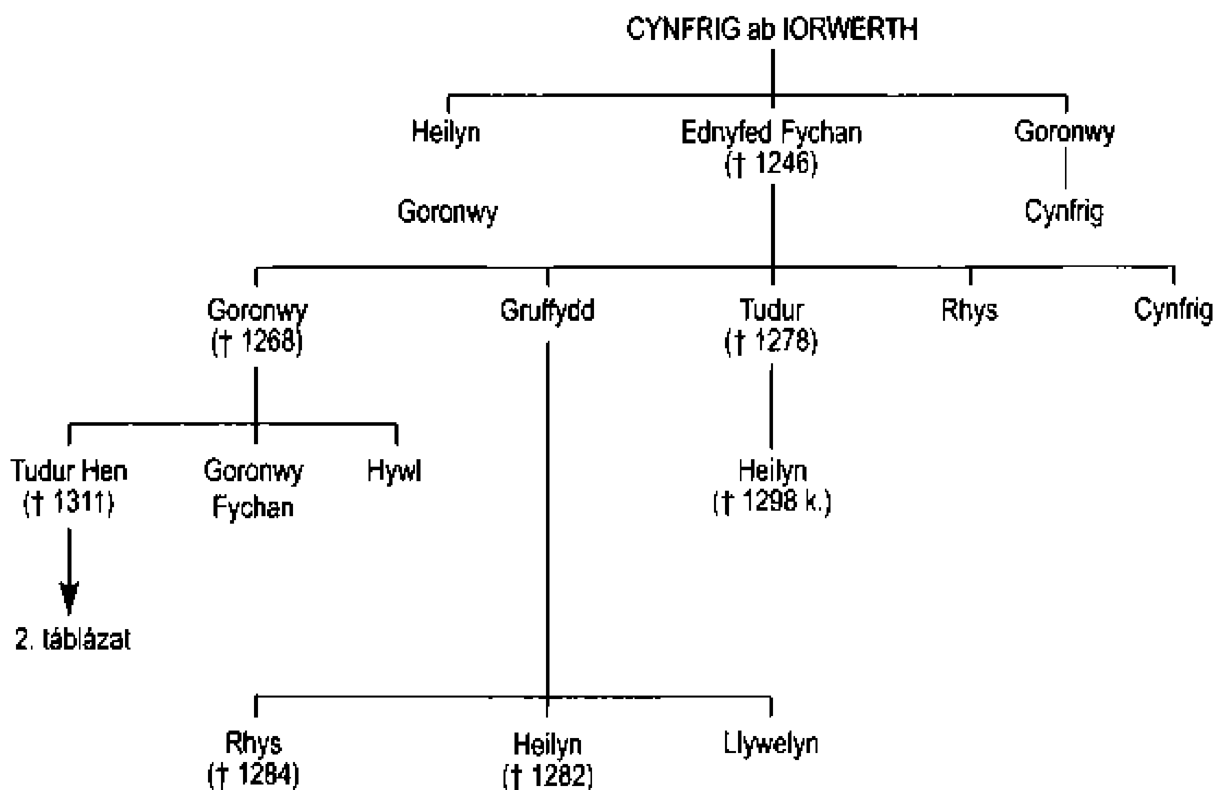
és papokkal folytatott tárgyalások során. A herceg *alteregó*ja volt: csak Llywelyn állt fölötte, és jelentős hatalmat gyakorolt az ő nevében. Ednyfedet a háborúban is megbecsülték. Egy XVI. századi monda szerint egyszer (talán 1210-ben) Chester grófja és János király más támogatói ellen vezette csatába a herceg seregeit; azt mondják, a győzelem után három véres angol fejet nyújtott át Llywelynnek - ezek feltehetően Ednyfed Fychan és családja címerére is felkerültek. A hasonló hőstettek jogosították fel Ednyfedet arra, hogy nagy célokat tűzzön ki maga elé a házasságát illetően. Gwenlliant, az 1187-ben elhunyt híres Lord Rhys ap Gruffydd egyik lányát vette el. Amellett, hogy uralma alá vonta Délnyugat-Walest (vagy Deheubarthot), Rhyst másutt is kora legjelentősebb hercegének tartották. E tekintélyes vérvonalhoz fűződő kapcsolata emelte Ednyfed Fychan rangját. Maga III. Henrik is elismerte kiválóságát, és amikor 1240 júniusában Ednyfed a Szentföld felé tartó keresztes lovagként átutazott Londonon, a király ezüstserleget küldetett neki tisztelete jeléül.

Nagy Llywelyn 1240-ben halt meg. Mint tekintélyes idős politikus, Ednyfed Fychan kulcsszerepet játszott a herceg fiának, Davidnek (1240-46) a trónra emelésében. Egy olyan korban, amikor az uralkodó tekintélye saját képességeitől és a megfelelő tanácsadóktól függött, az udvarban senki nem volt ennél a tapasztalt és hűséges szolgánál alkalmasabb arra, hogy az új hercegnek minden téren támogatást nyújtson. Ednyfed 1246-ban, tíz évvel felesége elvesztése után bekövetkezett halálát a chesteri St. Werburgh-apátságban szerkesztett krónikákban Gwynedd és egész Észak-Wales történelmének fordulópontjaként jegyezték fel. Ednyfedre ju*diciarként*, a legmagasabb walesi politikai és bírói tisztséget viselő hivatalnokként emlékeztek, és így egy sorba állították az angol királyok nevében távollétükben intézkedő helyettesekkel. Nagy Llywelyn és David ap Llywelyn nagyszerű szolgájának kijárt ez a tisztelet.

Cynfrig ab Iorwerthnek Ednyfed Fychan mellett még két fia született: Heilyn és Goronwy. Úgy tűnik, ők is a hercegeket, Llywelynt és Davidet szolgálták, ha nem is olyan kiválóan, mint fivérük. Közéleti szereplésük Gwynedd keleti részére, őseik vidékére, a Conwytól keletre eső területre korlátozódott. Ők és leszármazottaik soha nem tűntek ki, nem tartották őket akkora becsben, nem tudták úgy elnyerni az emberek szeretetét, ahogy tették azt Ednyfed ivadékai *(Wyrion Eden)* Észak-Walesben.

Ednyfed Fychannek legalább hat - még valószínűbb, hogy hét - fia volt. Az, hogy mindegyikük apja nyomdokaiba lépett Gwynedd hercegeinek

szolgálatában, és többen olyan pozíciókba kerültek, amelyeket korábban apjuk foglalt el, azt mutatja, hogy a nagy becsben tartott Ednyfed milyen ügyesen mozdította elő rokonai karrierjét. Emellett el kell ismernünk, hogy saját képességeik is közrejátszhattak. Amikor Goronwy és Gruffydd ab Ednyfed már elég idősek voltak ahhoz, hogy csatlakozzanak apjukhoz Llywelyn herceg udvarában, támogatták Ednyfedet a Chester grófjával 1222 körül folytatott tárgyalásokban. Gruffyddot azonban elragadhatta az ifjonti hév, és elkövetett egy baklövést: becsületsértő megjegyzéseket tett a herceg feleségére, János király törvénytelen lányára - aki 1204-ben ment hozzá Llywelynhez -, ezért Írországba kellett menekülnie. Valójában ő volt az első a családban, aki összetűzésbe került hercegével. Gruffydd kegyvesztése ellenére Ednyfed pozíciója nem ingott meg, és többi fia tekintélyes jutalmakat kapott. Többen közülük David herceg (1240-46) rövid uralkodása idején értek férfikorba. Az ifjú herceg örömmel vette annak lehetőségét, hogy nem csupán apja régi minisztereire támaszkodhat, hanem fiatalokat is maga köré csábíthat. Az 1241-ben határőrgrófokkal folytatott tárgyalásai során Tudur ab Ednyfedet már Ednyfed életében a herceg helyettesének ismerték el, bár lehetséges, hogy csak ideiglenesen, tárgyalási pozíciója javításának érdekében léptették elő. Ednyfed Rhys nevű fia 1241-ben már szintén David herceg szolgálatában állt.

1. táblázat: Ednyfed Fychan és fiai

Az Ednyfed Fychan családja részéről Gwynedd hercege felé mutatott hűtlenség második példája ironikus módon épp a hercegnek tett szolgálat közben esett meg. 1245 novemberében Tudur ab Ednyfedet III. Henrik Észak-Walesben fogságba ejtette, és túszként a londoni Towerbe küldte, valószínűleg David herceg behódolásának zálogaként. David testvére, Gruffydd szintén a Towerben volt túsz, de 1244-ben szökni próbált, és megölték. Egy évvel később Tudurt Londonba vitték: először Southern Powys angolbarát lordja, Gruffydd ap Gwenwynwyn szállította, majd John Lestrange, egy shropshire-i báró, aki nem sokkal azelőtt még a legmagasabb politikai és bírói tisztséget viselte, Chesterben volt *justiciar*. Végül a Towerbe vezető út utolsó szakaszát az Oxfordshire-i főispán embereinek kíséretében tette meg. A Tower egyik belső épületében helyezték el. 1246 szeptemberében, David herceg és Ednyfed halálának évében engedték el, ám két fiát, akikkel nem bántak túl keményen, hátra kellett hagynia túsznak. Szabadon bocsátásának még egy feltétele volt: kötelezték arra, hogy hűbéresküt tegyen III. Henriknek, és észak-walesi birtokaiban történő megerősítéséért cserébe behódolt a királynak. Az uralkodótól ajándékokat és további földeket is kapott, köztük a perfeddwladi Maenan városát. Tudur ab Ednyfed III. Henrik hű alattvalójának vallotta magát, és ez elkerülhetetlenül megrontotta kapcsolatát Gwynedd hercegével. Henrik és tanácsadói lelkesen csábítottak befolyásos walesieket a saját oldalukra, és az elkövetkező években Tudur további birtokokat kapott a nagylelkű királytól. A David herceg unokaöccsével és utódjával, Llywelyn ap Gruffydd-del folytatott 1259-60-as béketárgyalások során Henrik Tudurt küldte követeként. Tudur fiát, Heilynt 1263-ben engedték szabadon a londoni Towerből.

Átpártolásával Tudur ab Ednyfed megszakította a hagyományt, amit apja és nagyapja fél évszázaddal korábban indított. Talán nem meggyőződésből állt a király mellé. A birtokok és különböző ajándékok kétségkívül nagy vonzerőt jelentettek, de a legnyomósabb érv fiainak tartós fogsága volt. Mindenesetre David és Ednyfed Fychan 1246-ban bekövetkezett halálával Gwyneddben belpolitikai harcok kezdődtek a hatalom megszerzéséért. Talán ez is bizonytalanabbá tette Ednyfed szemében családja jövőjét, és így a Henrikkel való kapcsolat szorosabbra fűzése ésszerű óvintézkedésnek tűnt. Akárhogy is, 1263 után, mikor Llywelyn ap Gruffyddet már elismerték Észak-Wales urának (és Heilyn ap Tudurt kiengedték börtönéből), Tudur ab

Ednyfed úgy érezte, eljött az idő, hogy folytassa karrierje építését Gwyneddben.

Amikor Llywelyn ap Gruffydd (akit halála óta Utolsó Llywelynként emlegetnek) 1255-ben megalapozta hatalmát Gwyneddben, Ednyfed Fychan fiai már elég idősek voltak ahhoz, hogy a szolgálatába álljanak, és ezt végül mindannyian meg is tették. A nyugati Llyn-félszigettől a keleti Dee folyóig nyúló, Powys, Cardiganshire és Carmarthenshire uradalmait is ellenőrző, Montgomery és Glamorgan felé hódításokkal terjeszkedő, a nagy walesi hercegséget újra kiépítő állam képviselői lettek. Llywelyn még nagyapjánál is nagyobb területeket uralt. Újra az összes walesi hercegség Gwynedd függésébe került, és 1258-tól Llywelyn egész Wales urának vallotta magát. Az 1267 szeptemberében, Montgomerynél megkötött angol-walesi szerződésben III. Henrik is elismerte Llywelyn e pozícióját. Ednyfed Fychan fiai fontos szerepet játszottak mindebben. A legidősebb, Goronwy 1258-ban apja nyomdokaiba lépett, és tíz éven át az igazságszolgáltatás legmagasabb szintjén tevékenykedett, az angol királlyal, a határ mentén birtokokkal rendelkező lordokkal, Bangor püspökével és más walesi hercegekkel tárgyalt. Apjához hasonlóan ő is vezetett hadjáratot. 1263 februárjában Gwentig vonult a gwyneddi seregek élén a déli földesurak elleni harcban. Amikor Goronwy 1268. október 17-én elhunyt, egy walesi krónikás bátorságáról, katonai sikereiről, bölcsességéről és becsületességéről írt. Méltó utódja volt apjának, és a krónikás nem titkolta a halála felett érzett gyászát.

Ednyfed Fychan második fia, Gruffydd végül visszatért a megalázó írországi száműzetésből. 1247-ben már Llywelyn ap Gruffydd herceg szolgálatában állt; betekintést nyert az okiratokba, 1256-ban III. Henrikkel tárgyalt, és talán először ő töltötte be a hivatalt, amelyet később bátyja kapott meg. Ami Tudur ab Ednyfedet illeti, ő miután átállni kényszerült III. Henrik oldalára, Észak-Walesben folytatta pályafutását. 1263 után ő is bepillanthatott Llywelyn ap Gruffydd irataiba, közreműködött a Bangor püspökével, más walesi hercegekkel és a határ menti földesurakkal folytatott vitákban, és bátyja 1268-ban bekövetkezett halála után több mint egy évtizedre kisajátította a hercegség egyik legnagyobb hatalommal járó állását, a *steward* pozícióját.

Ednyfed Fychan két legkisebb fia, Rhys és Cynfrig eltérő karriert futott be. Az apai nagyapja nevét viselő Cynfrig 1256-tól bátyjaihoz hasonlóan Llywelyn herceg szolgálatában állt, ugyanazokat a diplomáciai és bírói

feladatokat végezte, mint ők. Az anyai nagyapja után elnevezett Rhys azonban összetűzésbe került Llywelyn herceggel. Bár azt nem mondhatjuk, hogy Cynfrig ab Iorwerth utódai 1216 és 1278 között kisajátították a legmagasabb gwyneddi hivatalt, Ednyfed Fychan és fiai kétségtelenül hosszú ideig töltötték be a *steward* pozícióját. Családjuk kitartóan és kiválóan szolgálta Llywelyn ab Iorwerthet és két utódát. Még a néha előforduló nézeteltérések sem változtatnak a tényen, hogy a XIII. század legkiemelkedőbb északwalesi nemzetsége voltak.

Az uralkodónak arra is ügyelnie kell, hogy biztosítsa azok hűségét, akik ilyen kitűnő szolgálatot tesznek neki. A Cynfrig ab Iorwerth leszármazottainak juttatott földadományokról csak a XIV. századból vannak információink, ugyanis ebben az időben még mindig számon tartották, hogy mely birtokok voltak egykor Ednyfed Fychan tulajdonában. A család a Conwy folyótól keletre eső Denbigshire-ből származott. Gwynedd hercegei főként angleseyi (penmynyddi és trecastelli) és caer-narfonshire-i földeket adtak Ednyfednek. Ő és örökösei nem a szokásos feltételekkel kapták meg ezeket. Az adományok elfogadásával semmilyen kötelezettséget nem kellett vállalniuk, nem tartoztak értük cserébe szolgáltatásokkal. Épp ellenkezőleg, kiváltságokat is kaptak melléjük. A birtokok nagy részét valószínűleg még 1240 előtt Nagy Llywelyn ajándékozta Ednyfed Fychannak. Ezek mellé Ednyfed szerzett még perfeddwladi és cardiganshire-i földeket is. Fiai nem gyarapították ilyen jelentősen a családi vagyont. Tudur például III. Henriktől kapott birtokokat Flintben és Dyffryn Clwydben. Ednyfed Fychan nemzetsége akkora területet uralt, akár egy angol főnemes, és a leggazdagabb észak-walesi földbirtokoscsaládok egyikeként jelentős befolyást tudhatott magáénak.

A középkori európai szokásoknak megfelelően az egyház és az állam Észak-Walesben is közvetlen kapcsolatban állt egymással. A bangori és a St. Asaph-i püspökségek bizonyos mértékig a hercegek ellenőrzése alatt álltak. A hercegek világi ügyeit intéző embereknek gyakran voltak olyan rokonaik, akik egyházi körökben tették ugyanezt. A St. Asaph püspöke címet 1240-től 1247-ben bekövetkezett haláláig viselő Hywel valószínűleg szintén Ednyfed Fychan fia volt. Amennyiben ez igaz, akkor néhány évvel később az ő unokaöccsét, Llywelynt, Gruffydd ab Edynfed gyermekét nevezték ki Bangor priorjának. A család nagylelkű adományokkal segítette az 1251-ben Bangorban alapított dominikánus kolostort. Lehetséges, hogy Goronwy ab Ednyfed a mai Penrhyn Park szomszédságában földeket

is juttatott a szerzeteseknek. Goronwyról tudjuk, hogy Bangorban temették el, és feltételezhetjük, hogy az új kolostorban, hiszen Ednyfed több leszármazottja tekintette azt a család mauzóleumának.

A nemzetség észak-walesi társadalomban elfoglalt helyét mutatja, hogy a XIII. században sokan írtak a tiszteletükre verseket, haláluk után dicshimnuszokat. Elidir Sais, az XIII. század első felének egyik legjelentősebb költője az 1246-ban elhunyt Ednyfed Fychant így gyászolta:

Ednyfed frissen ásott sírjánál jártam,
Hullanak könnyeim.

Einion ap Gwalchmai Ednyfed lányához írt verseket. Gruffyddot Dafydd Benf-ras siratta halálakor. Goronwy ap Ednyfedhez mind Bleddyn Fardd, mind Prydydd Bychan szerzett ódákat. „Gwynedd bástyájának”, „a várost védő falnak” nevezték, hősnek tartották, egyaránt csodálták Gwyneddet védelmező vitézi tetteiért, valamint bölcs és nemes jelleméért. Halála után a walesi hercegek krónikása jegyezte fel e tulajdonságait.

E rendkívüli család Gwynedd három hercegének élvezte bizalmát és érdemelte ki háláját. Ednyfed Fychan és fiai hatalmának, gazdagságának és rangjának híre elérte Wales minden vidékét és még az angol udvart is. Megállták a helyüket a gwyneddi belpolitikai viszályok idején és az időnként Gwynedd, Anglia királya és más walesi lordok között kialakuló feszült helyzetekben.

2. FEJEZET

Lehet-e hűnek maradni?

I. Edward hódításai

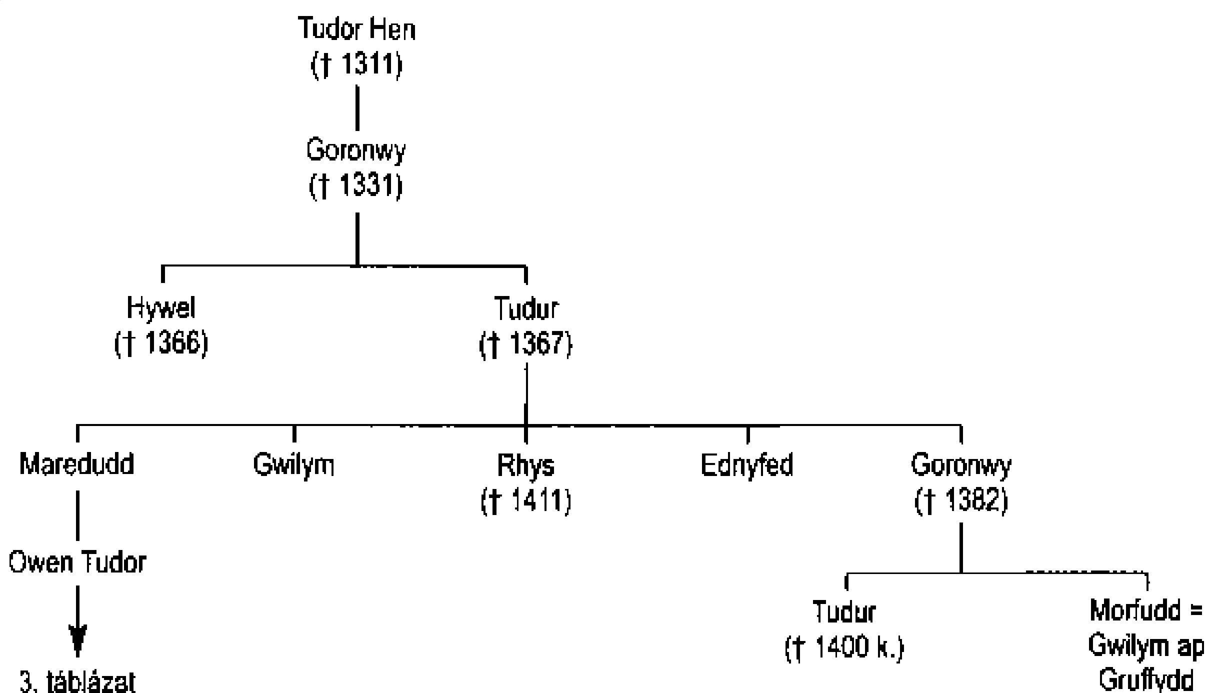
A XIII. század során volt példa arra, hogy Ednyfed Fychan családjának tagjai meginogtak a Gwynedd hercegei iránti hűségükben, és az angol király oldalára álltak, mert ezt diktálták személyes érdekeik. A nemrégiben létrehozott Gwynedd hercegség határai még nem rögzültek. Ednyfed Fychan családjának perfeddwladi szülőföldje időről időre angol kézre került, így nem csoda, ha a Conwy folyótól keletre eső területekről származók csak nehezen vagy egyáltalán nem tudtak hűek maradni urukhoz. Miután 1272-ben I. Edward elfoglalta az angol trónt, Ednyfed Fychan leszármazottai a túlélési ösztöntől vezérelve elpártoltak a walesi oldaltól.

Edward király az első, Llywelyn herceggel vívott háborújában, 1276-77-ben jelentős győzelmet aratott, így a józan ész azt diktálta, hogy a család lépjen kapcsolatba a nagy Edwarddal arra az esetre, ha Llywelynt további szerencsétlenségek érnék a jövőben. Korábban, 1240-ben Ednyfed Fychan fia, Tudur nagy vagyont halmozott fel a III. Henrikkel kényszerből kötött szövetségnek köszönhetően. Most Ednyfed több ivadékának is előnye származott abból, hogy békét kötött Edward királlyal. A háború idején Ednyfed unokája, Llywelyn ap Gruffydd dominikánus szerzetes, valószínűleg Bangor priorja, közvetítőként járt el a Llywelyn herceg szolgálatában álló fivére, Rhys és a király között. Célja Rhys, valamint két további rokon és a király kibékítése volt. Ők hárman valószínűleg részt vettek a herceg cserbenhagyására és az Edward oldalára való átállásra szőtt összeesküvésben. Amikor 1277-ben a herceg arra kényszerült, hogy aláírja a királlyal a conwyi szerződést, ígéretet tett, hogy Rhyst szabadon engedi és visszaállítja korábbi pozíciójába. Később Rhys a király szolgálatába szegődött, és viszonya a herceggel megromlott.

Egy alkalommal, amikor Rhys Llywelyn aberffrawi udvarában tartózkodott, 100 font bírságot szabtak ki rá engedetlenség miatt. Így történt, hogy amikor I. Edward 1282-ben elindította a második walesi háborút, Rhys és fivére, Hywel ap Gruffydd ab Ednyfed csatlakozott a király észak-walesi hadjáratához. A Menai Straiten való átkelés közben a sereget megtámadták Llywelyn herceg emberei, és Hywel is az elesettek között volt.

Nem Gruffydd ab Ednyfed Fychan fiai voltak ez egyedüliek, akik az Edward királlyal való megegyezésre törekedtek. 1278 szeptemberében a

király visszaadott néhány birtokot Tudurnak, Goronwy Fychannek és Hywelnek, akik minden valószínűség szerint Goronwy ab Ednyfed Fychan gyermekei voltak. 1279-ben már a család más tagjai is I. Edward szolgálatában álltak Perfeddwladban. Helyi kötődéseik, valamint a veszedelmes időkben feltámadó túlélési ösztön meggyengítette kötelességtudatukat Snowdonia ura felé, és inkább az Edwarddal kötött béke irányába terelte őket. Ez látszott perfeddwladi befolyásuk, pozíciójuk és vagyonuk megőrzése legbiztosabb módjának. A walesiek azért híresültek el állhatatlanságukról és arról a képességükről, hogy minden helyzetben előnyt tudnak maguknak kovácsolni, mert a helyi kapcsolatokat mindig többre értékelték, mint a magasabb körök felé mutatott hűséget. Amikor Llywelyn herceget 1282-ben megölték, és észak-walesi hercegségét I. Edward vonta ellenőrzése alá, Ednyfed Fychan családja bizakodóan nézett a jövőbe.

2. táblázat: Owen Tudor felmenői

Goronwy ab Ednyfed három fia 1282 után korántsem könnyű vagy visszavonhatatlan lépést tett, amikor békét kötött az angol uralkodóval. Valójában a Wales különböző pontjain 1294-95-ben az egyre szigorúbb királyi ellenőrzés miatt kitört lázadások idején az Idősebb Tudur vagy Tudur Hen néven is ismert Tudur ap Goronwy és az Ifjabb Goronwy vagy Goronwy Fychan néven emlegetett Goronwy ap Goronwy az északi felkelés vezetőjéhez, Madog ap Llywelynhez csatlakozott. Valószínű, hogy Tudur

Hen volt Madog helyettese, és talán Goronwy is a lázadó szolgálatában állt. Ám amint a felkeléseket leverték - melyek az utolsók voltak a közvetlenül Gwynedd elfoglalása miatt kitört lázadások sorában -, a család sietve békét kötött a hatalom angol birtokosaival. Tudur Hen tagja volt annak az északwalesi delegációnak, amely 1296-ban hűséget esküdött I. Edwardnak, és amikor a király fiát, Edward of Caernarfont 1301-ben Wales első angol hercegévé nyilvánították, Tudur Hen a walesi birtokaiért cserébe letette a hűbéri esküt. A következő években királyi hivatalnokként szolgált Perfeddwladban, ahogy azt a XIII. században számos felmenője is tette. Jelentős méretű, örökölt észak-walesi és cardiganshire-i birtokai 1311-ben bekövetkezett halálakor minden akadály nélkül fiára, Goronwy ap Tudur Henre szálltak.

Tudur Hen leszármazottai egyetlen kivétellel mindannyian hűséges, befolyásos, nagy vagyonnal rendelkező észak-walesi földbirtokosok lettek. A társadalomban elfoglalt kiemelkedő helyüket mutatta, hogy rendházak patrónusának választották őket, a vidéken házról házra járó költők körében jó hírnévnek örvendtek, és nagy kiterjedésű birtokokkal rendelkeztek, melyeket még Ednyfed Fychantól örököltek, és I. Edward uralkodásának politikai zűrzavarában is meg tudtak tartani. Goronwy ap Tudur Hen hű maradt II. Edwardhoz. Még abban a válságos időben is mellette állt, amikor ellenségei elfogták, és megfosztották trónjától. Ő volt a királyhoz 1314-ben Newcastle-upon-Tyne-nél csatlakozó, Skóciát megtámadni kész walesi seregek egyik vezére, majd néhány évvel később 1318-19-ben *yeomanből* Snowdon *foresterje* lett. 1331 -ben halt meg, ekkorra már a családnak sikerült a lázadás szégyenfoltját lemosnia, és III. Edward kegyeibe férkőznie.

Megbékélés és együttműködés

I. Edward uralkodásának nyugtalan évei után Ednyfed Fychan leszármazottaira biztonság és jó szerencse várt, ahogy az Goronwy ap Tudur Hen fiai, a pap Hywel és a földbirtokos Tudur karrierjéből is kitűnik.

Családjuk kezdettől fogva szoros kapcsolatban állt a legjelentősebb észak-walesi egyházakkal és vallásos intézményekkel. Keresztény hitű társasági körökben mozogtak, és mint mindenhol, az egyházi intézmények itt is nyíltan a vagyonos laikusok segítségére támaszkodtak. Egy XVIII. századi monda szerint Tudur Hen alapította a bangori ferences kolostort, bár ma már biztosan tudjuk, hogy a kolostor 1250-ben már létezett, és Tudur Hen valószínűleg a háború utáni újjáépítésben vett részt adományaival. A

szerzetesek Edward oldalán álltak mindkét walesi háborúban, Tudur pedig 1293 körül hozzáfogott az épületek helyreállításához. A kolostor kápolnájának déli falánál készíttetett magának sírhelyet, és 1311. október 11-én tartott temetése sokáig megmaradt az emberek emlékezetében. Fiát, Goronwy ap Tudur Hent 1331. december 11-én fektették mellé.

Goronwy fiai közül Hywel magas rangot kapott az észak-walesi egyházban. Bár valószínűleg apja legidősebb fia volt, mégis papnak taníttatták; a Bangor-katedrális kanonokja lett, majd 1357-ben Anglesey főesperese. 1366-ban temették el a bangori kolostorban, az egyházi hierarchiában elfoglalt magas helyének megfelelően a főoltár előtt.

Tudur 1367. szeptember 19-én követte a sírba fivérét, Hywelt - őt a szentély déli falához temették. Tudur hasonló befolyással bírt a világi társadalomban, mint Hywel az egyházban. Angleseyben, az ősi családi birtokon, Trecastellben élt, és akárcsak apja, illetve nagyapja, a szigeten töltött be királyi hivatalt. Előnyös házasságot kötött: a lázadó herceg, Owain Glyndwr nagybátyja, a Cardiganshire-i Thomas ap Llywelyn családjából választott feleséget. Lehetséges, hogy 1337 után Tudur III. Edward sikeres franciaországi hadjáratain is részt vett; századokkal később úgy hitték, mialatt Edward seregében szolgált, a király engedélye nélkül fölvette a lovagi címet.

1345-ben mind Hywel, mind Tudur karrierje veszélybe került. Abban az évben cselszövés készült a királyfi, a Fekete Herceg népszerűtlen észak-walesi meghatalmazottjának, William de Shaldfordnak a feltartóztatására és meggyilkolására. Az összeesküvéssel Hywelt és Tudurt gyanúsították, mert Hywel otthonának közelében történt a merényletkísérlet. A testvérpárt letartóztatták, és egy ideig fogságban tartották. Az incidens azonban - amely inkább elszigetelt támadás volt egy hatalmát kihasználó, elnyomó hivatalnok ellen, mint általános tiltakozás az angol uralommal szemben - nem rontotta egyik fiú kilátásait sem, és rövidesen mindkettőjüket szabadon engedték. Caernarfon polgársága arra panaszkodott, hogy „egyetlen walesi sem meri megvádolni” a családot. A családi költő, Gruffydd ap Maredudd ap Dafydd más szemszögből nézte, és sokkal lelkesebben kommentálta a dolgot, ám voltaképp ő is hasonlóképpen gondolkodott. Tudurt, Hywelt és rokonaikat hatalmas, erős, ellenálló tölgyfákhoz hasonlította, amelyek ágai messzire nyúlnak, és védelmet nyújtanak az alattuk lévőknek.

Ednyfed Fychan leszármazottai a XIV. század második felében, főként II. Ri-chárd király uralkodása idején bírtak olyan jelentős befolyással és felelősséggel Észak-Walesben, mint maga Ednyfed Fychan 150 évvel azelőtt. Tudurnak mind az öt fia, Goronwy, Ednyfed, Rhys, Gwilym és Maredudd is beleillett a király walesi hercegségének részét képező Észak-Wales társadalmába és vezetésébe. Legtöbbjük Angleseyben élt, és az 1370-es, ’80-as és ’90-es években Rhys és fivére, Goronwy gyakorlatilag kisajátította a *rhaglaw* (vagy *bailiff)* tisztséget Dindaethwy-ben. Testvérük, Maredudd valamikor 1387 és 1395 között a szomszédos Malltraeth *rhaglawja* volt, majd a kis angleseyi város, Newborough polgára lett. Sőt mi több, a család tagjai most először megkaptak eddig rendszerint angoloknak fenntartott észak-walesi hivatalokat is. Így lett Rhys 1374-75 és 1381-84 között Anglesey főispánja. Coronwyt 1382-ben, négy nappal halála előtt kulcspozícióba állították, a beaumaris-i vár kapitányává nevezték ki. Maredudd 1388 és 1391 között Anglesey *escheatorja* volt. II. Richárd nyilvánvalóan megbízott a fivérekben, hiszen Észak-Walesben ők szolgálták a királyt a leghűségesebben. Rhys és Gwilym az 1386-ban egy esetleges francia támadás esetére elővigyázatosságból felállított Caernarfonshire-i kontingens vezetői között voltak, és Richárd 1398-ban szolgálatába fogadta őket egész életükre, fejenként évi 10 fontért. Amikor a király 1398-ban az írek leigázására indult, vele tartottak, és szíven ütötte őket, hogy Richárdot visszatérése után, 1399 szeptemberében elfogták és megfosztották trónjától. Talán részben ezek az élmények is közrejátszottak abban, hogy Rhys, Gwilym és Maredudd később csatlakozott a trónbitorló IV. Henrik király elleni felkeléshez.

Két másik testvérük, Ednyfed és Coronwy is a király szolgálatába állt, bár ez sokkal korábban, Franciaországban történt. Goronwy népes egyenruhás kíséretéről az őt dicsőítő költők is megemlékeztek, egyikük, Iolo Goch pedig arról írt, hogy „ünnepnapokon a legfinomabb zöld anyagból készült libériákat osztogatott”. Ednyfed és Coronwy azonban 1382-ben, Kent egyik kikötőjének közelében valószínűleg vízbe fulladt. Holttestüket megtalálták, és Londonba szállították, Goronwyt Észak-Walesben, a Llanfaes-kolostorban temették el - legalábbis ez áll a Gruffydd ap Maredudd ap Dafydd komponálta gyászénekben. Iolo Goch szerint a fivérek halála egész Anglesey fölött beárnyékolta az eget, bár ha egy másik költőnek, Rhisierdynnek hinni lehet, neki és társainak jó oka volt arra, hogy megsirassák Goronwyt, mert ő „a szavak és a versmérték szakértője” volt,

és a többségnél nagyobbra értékelte a költészet finomságait. Goronwy gyönyörű fehér alabástrom sírja, melyet a legmodernebb nottinghami stílusban faragtak ki, ma is megtekinthető a penmynyddi templomban, ahova a szerzetesrendek XVI. századi feloszlatása után került. Goronwy és a költő szerint büszke, bátor, nemes és előkelő, köztiszteletben álló észak-walesi családból származó felesége, Myfanwy egymás mellett nyugosznak. Goronwynak és Ednyfednek így nem kellett szembenéznie azzal a dilemmával, kivel szövetkezzenek az 1400-as nagy walesi lázadás idején.

A GlyndWr-felkelés

Ahogy Ednyfed Fychan fiainak fontos döntést kellett hozniuk, amikor I. Edward megtámadta Észak-Walest, Tudur leszármazottai is nehéz választás elé kerültek, amikor unokatestvérük, Glyndwr a pártfogójukat, II. Richárdot koronájától megfosztó trónbitorló, IV. Henrik király elleni lázadás élére állt. A család múltja alapján az új uralkodóval való óvatos együttműködés lett volna ajánlatos, ám 1400-ban Tudur fiai meghallották a rokonok és a haza hívó szavát, és nyíltan Glyndwrt támogatták. A felkelés leverése után Tudur ap Goronwy életben maradt fiai is elbuktak. Edward hódításaival ellentétben a Lancaster-ház győzelme katasztrófát jelentett a családnak. Soha többé nem tudták uralmuk alá vonni Észak-Walest.

Nem egyértelmű, hogy a család milyen okból csatlakozott a lázadáshoz. A korábbi pártfogójuk, II. Richárd trónfosztása és halála fölött érzett harag fontos tényező lehetett csakúgy, mint az őket Owain Glyndwrhez fűző rokoni szálak. Ráadásul a Tudur fiaival közeli kapcsolatban álló llanfaesi és bangori ferences szerzetesek is II. Richárd hívei voltak. Az állami hivatalokból befolyó pénz még nagyobb szerepet játszott a döntésben. Rhys ap Tudurnak 60 font nagyságrendű jövedelme miatt 1398-ban a király észak-walesi justiciarja előtt kellett felelnie, és az új király talán még nagyobb nyomást gyakorolt rá.

1400-ban Owain Glyndwr hiába nyilvánította magát Wales hercegévé, az első, észak-walesi felkelés hamar kudarcba fulladt. Az ország másik felében, Anglesey-ben 1400 szeptemberében Gwilym és Rhys ap Tudur állt a lázadás élére. Amikor IV. Henrik és serege megérkezett, Rhys és emberei csapdát állítottak nekik a sziget keleti felének egyik legmagasabb pontján, Rhos Fawrnál (a „Nagy Mocsárnál”). A dühös király kíméletlenül feldúlta Angleseyt: parancsára felgyújtották a Llanfa-es-kolostort, meggyilkoltak több szerzetest, és letarolták a város körüli kerülőutat. Rhos Fawrnál azonban Henrik Rhysszel találta magát szembe, és megfutamodásra

kényszerült: a biztonságos Beaumaris-ba vonult vissza. Nem meglepő, hogy a király az észak-walesi béke helyreállítására 1401-ben meghirdetett amnesztiából kihagyta Rhyst, Gwilymet és Owain Glyndwrt.

Tudur fiainak nevéhez fűződik a lázadás legmerészebb rajtaütése, egy igen látványos incidens 1401-ből. „E szigetek krónikáiban nem szerepel egyetlen hőstett sem, amely vakmerőségben és ravaszságban ehhez fogható” (K. Williams-Jones). 1401 nagypéntekén Gwilym és Rhys ap Tudur az 1400-1-es amnesztiából kizárt 44 emberrel rajtaütött a conwyi vár védőin. Azon az estén, mialatt a helyőrség istentiszteleten vett részt a conwyi plébániatemplomban, Gwilym, Rhys és társaik bejutottak az erődbe. Segítségükre volt egy asztalos, akinek sikerült az őröket meggyőznie arról, hogy dolgozni jött a várba. Tarka társaság volt az övék: útonállók és földbirtokosok, helyi hivatalnokok és tehetős emberek verődtek egy csapatba. A vár elfoglalása után, visszaszolgáltatásának fejében a walesiek kegyelmet kértek. Április 3-án Northumberland grófjának fia, a Shakespeare egyik drámájában is szereplő Henry Percy felhatalmazást kapott a tárgyalások vezetésére. Így Gwilym ap Tudurnak lehetősége nyílt nyilvánosságot biztosítania a felkelők részletes követeléseinek, amelyek között szerepelt az általános amnesztia, amit néhány hónappal korábban a többi lázadó már megkapott; a walesiektől elkobzott földek és birtokok visszaszolgáltatása; menlevél, amely lehetővé teszi a felkelők hazatérését; legalább hat hónap üldözés nélkül; ígéret, hogy nem emelnek ellenük vádat Conwy városának felégetéséért (5000 font kárt okoztak, emellett elpusztult sok hivatalos irat), valamint a polgárok és királyi hivatalnokok kirablásáért. Utolsó követelésük az volt, hogy ha ezek vagy más vádak miatt bíróság elé kerülnének, a pártatlanság érdekében az esküdtszék fele-fele arányban álljon walesiekből és angolokból.

A tárgyalások során a walesiek a legtöbb ponton elérték, amit akartak, ám az 1401. április 20-án Észak-Walesben megkötött próbaegyezményt a király nem ismerte el. A conwyi vár így walesi kézen maradt. További viták után május végén vagy június elején megint úgy tűnt, hogy a felek megegyezésre jutnak, de végül ez a kísérlet is kudarcba fulladt. A végső megállapodás majd csak június 24-én született meg, miután Gwylim ap Tudur elküldte IV. Henriknek követelései második, békülékenyebb hangvételű változatát, amelyben továbbra is a lista élén szerepelt az amnesztia. Még így is kivégeztek nyolc vagy kilenc felkelőt, mielőtt a többiek kegyelmet nyertek volna.

A következő években Tudur ap Goronwy fiai Glyndwr támogatói maradtak, de kevésbé drámai szerepet játszottak a felkelésben, és csak ritkán vonták magukra a közfigyelmet. Rhys ap Tudur azonban 1403-ban, a IV. Henriknek Henry Hotspur feletti győzelmét (és Hotspur halálát) hozó shrewsburyi csata előtt cselszövésbe fogott a Percy angol nemesi családdal. A király elleni lázadásban a Percy család Glyndwrhez és felkelőihez fordult segítségért, és lehetséges, hogy a Hotspur és Tudur fiai közötti 1401-es conwyi tárgyalások - amelyeket a király oly hirtelen szakított meg - követték ki az utat a két évvel későbbi együttműködéshez. 1405 januárjában ismét Maredudd, az öcs állt az észak-walesi felkelők élére. Gwilym 1408-9-ben még szabadlábon volt. A király 1406-ben mindhárom fivért száműzte.

A felkelés leverése és Glyndwr eltűnése után a fivérek veszélybe kerültek. A déli határvidék egy krónikása szerint Adam of Uskot, Rhyst és a lázadás két további vezetőjét a welshpooli vár kapitánya fogságba ejtette. Rhyst Chesterbe vitték, és 1412-ben valószínűleg kivégezték, bár a monda szerint erddreiniogi otthonában halt meg, és felmenői mellé, a Bangor-kolostorba temették. Bárhogy történt is, Gruffydd Gryg, a kor jelentős költője, maga is Anglesey szülötte, versben gyászolta Rhyst.

A felkelés vezetői közül sokakat kivégeztek. Mások megmentették a bőrüket, tisztázták magukat, és megrendült vagyoni helyzetükből talpra álltak: Gwilym ap Tudur is közéjük tartozott, mivel 1413-ban sikerült kieszközölnie, hogy kegyelmet kapjon. Megint mások szépen boldogultak a lázadások idején, honfitársaik, sőt akár saját családtagjaik szerencsétlenségét kihasználva szereztek vagyont, mint például Gwilym ap Gruffydd, Tudur fiainak egyik rokona.

Gwilym ap Gruffydd felemelkedése szorosan összefüggött Tudur ap Goronwy fiainak bukásával. A fivérek felségárulása után ő kapta meg birtokaik jelentős hányadát. Angleseyi és caernarfonshire-i földjeinek nagy része, amelyekből nem sokkal halála előtt már több mint 112 font jövedelme származott évente, valaha Tudur fiaié volt. Gwilym Morfuddot, Goronwy ap Tudur (aki 1382-ben halt meg) lányát vette feleségül, és valószínűleg rajta keresztül tette rá a kezét Penmynyddre és Penrhynre. Angleseyben és Caernarfonshire-ben a felkelés kitörésekor Rhys és Gwilym ap Tudur által elveszített birtokokat szerezte meg. 1420 körül költöztette át családját Penmynyddből a caernarfonshire-i Penrhynbe.

Bár a többiekhez hasonlóan 1407-ben Maredudd ap Tudur földjeit is elkobozták, ő volt az egyedüli, akinek a birtokai nem szálltak Gwilym ap

Gruffyddra. Maredudd sorsáról nem tudunk biztosat. Lehetséges, hogy ő volt a legkisebb fiú, talán Tudur ap Goronwy második feleségének gyermeke. A felkelésben játszott szerepéről szólhat a monda, amely szerint gyilkosságot követett el, és száműzetésbe vonult. 1405-ben a Glyndwrt lelkesen támogató bangori püspöknél szolgált fegyverhordozóként. Ezt követően azonban elveszítjük őt szem elől. Felesége, az Angleseyből származó Marged (vagy Margaret) a család történetének legkomolyabb válsága idején adott életet fiuknak, Owainnek (vagy Owennek). Ednyfed Fychan leszármazottai közül ő maradt az egyetlen, aki fényes kilátásokkal indulhatott neki az életnek.

3. FEJEZET

Vidékről az udvarba

Az észak-walesi Tudorokat a Glyndwr-felkelésben legyőzték és kisemmizték. Az új rendeletek kimondták, hogy a többi walesihez hasonlóan nem tölthetnek be hivatalokat, nem viselhetnek fegyvert, és nem élhetnek városban. A társadalomban elfoglalt helyükre azok kerültek, akik hűek maradtak az angol oldalhoz, és ezáltal megmenekültek a királyi büntetéstől. A család egyik legfiatalabb tagja, Owen, Maredudd ap Tudur fia azonban a felkelést követő évtizedekben egészen más úton indult el, és ezt az utat bejárva vált ő és családja a véletlennek köszönhetően az angol királyság egyik fontos szereplőjévé. Owen felkeltette az özvegy angol királyné és francia hercegnő Valois Katalin érdeklődését, és közös gyermekeik féltestvérei lettek VI. Henriknek, Anglia harmadik Lancaster-királyának. Ettől kezdve a Tudor-ház életének történései - összefonódva a Lancaster- és a York-ház sorsával - egy nagyobb színpadon játszódtak.

VALOIS KATALIN

Bár élete utolsó 30 évére megőrült, a francia VI. Károly (1368-1422) legalább 12 gyermeket nemzett. Felesége, Bavariai Isabelle, mialatt királynéi kötelességét példásan teljesítette, arról vált hírhedtté, hogy szeretők egész sorát tartotta. E párocska legkisebb lánya volt Katalin. Az Hotel Saint-Pól néven ismert párizsi királyi palotában született 1401. október 27-én. Szeszélyes anyja kiskorában valószínűleg elhanyagolta. Hercegnő lévén időről időre biztosan diplomáciai tárgyalások témájául szolgált. Már 1413-ban megvizsgálták annak lehetőségét, hogy az Anglia és Franciaország közötti viszony békésebbre fordítása érdekében feleségül menjen IV. Henrik örököséhez, Henrikhez (Shakespeare *Harryjéhez).* A frigy IV. Henrik hamarosan bekövetkező halála miatt meghiúsult. Utóda, V. Henrik egy évvel később újra foglalkozni kezdett az ötlettel, ám szerfölött magas igényeket támasztott a hozomány tekintetében, és magának követelte a francia trónhoz való jogot, így esküvő helyett háború lett a dologból. A harcok 1415-ben kezdődtek. Az agincourt-i angol győzelem és a normandiai invázió után csoda, hogy a házassági tervek életben maradtak. Pedig így történt. Henriknek beszámolókat küldtek Katalin szépségéről és vonzó alakjáról, sőt portrékat festettek neki a hercegnőről. Végül 1419-ben, Henrik hódításait követően a franciák hajlandóak voltak megkezdeni a béketárgyalásokat, melyek során a frigyről is szó esett. Henrik és

Katalin első, meulani találkozásakor a nagy királyt elbűvölte a bájos, gyönyörű lány. Amikor Henrik megcsókolta és kézen fogta, Katalin megnyerően elpirult. 1420 májusában Troyes városában aláírták az angol-francia szerződést. Henriket elismerték Károly király örökösének, és bejelentették Henrik és Katalin eljegyzését. Az esküvőt nem a troyes-i székesegyházban tartották. Sens érseke a kisebb és kevésbé díszes Szent Pál-plébániatemplomban adta össze a 33 éves V. Henriket és a 18 éves Valois Katalint.

Katalinnak kevés idő adatott újdonsült férjével. 1420 decemberében ünnepélyesen bevonultak Párizsba, azután Angliába hajóztak. Dovernél az Öt Kikötő lelkes bárói vitték őket ujjongva a partra. Katalint 1421 februárjában nagy pompával megkoronázták a Westminster-apátságban, majd csatlakozott a király Közép-Angliát és az északi megyéket érintő körútjához. 1421 júniusában azonban, nem sokkal egyéves házassági évfordulójuk előtt Henrik hadserege élén visszatért Franciaországba. Úgy indult el, hogy tudta, a királyné várandós. Katalin 1421. december 6-án a Windsor-kastélyban fiút szült, a gyermek a Henrik nevet kapta. Édesapja soha nem látta őt. Katalin a következő év májusában csecsemőjét hátrahagyva Franciaországba ment. Ott néhány hetet együtt töltött Henrikkel, majd a király Meaux ostromára indult, Katalin pedig a Párizstól 40 kilométerre északra fekvő Senlisbe költözött szüleihez. Férj és feleség soha többé nem látták egymást. Az ostrom alatt Henrik a vérhashoz hasonló betegséget kapott, amelyből nem épült fel. 1422. augusztus 31 -én, két héttel 35 születésnapja előtt halt meg a vincennes-i kastélyban. Valois Katalin így lett 21 évesen Anglia özvegy királynéja.

Katalint megviselte a dolog, és ettől fogva gyermeke nevelésével foglalta el magát. VI. Henrik néven a fiú lett Anglia királya, majd VI. Károly 1422. október 21-én bekövetkezett halála után a troyes-i szerződés értelmében elfoglalhatta a francia trónt is. Katalin sok időt töltött fiával, elkísérte őt a londoni és délkelet-angliai nyilvános szereplésekre. Ha a parlamentbe hívták Henriket, mindig vele ment, mellé ült és fogta a kezét. Ha meghitt együttlétre vágytak, magával vitte a gyermeket a walthami birtokra vagy a hertfordi várba, vagy maradhattak a windsori udvarban. Katalin tökéletesen ellátta anyai teendőit.

A királyi tanács és Humphrey, a *protector* (a birodalom védelmezője), Gloucester grófja, a csecsemő király nagybátyja aggódott a fiatal, vidám, életteli özvegy királyné miatt, akiről egy krónikás azt írta, hogy

„teljességgel képtelen szenvedélyes testi vágyai megzabolázására”. Katalin továbbra is Angliában élt, és bármikor kedve támadhatott újból férjhez menni. Ezzel szokatlan helyzet állt elő. Az eddigi két megözvegyült és újból házasságot kötött királyné - János, illetve II. Richárd felesége - egyike sem maradt Angliában. 1422 után Katalin királyné új frigyének lehetősége nagy port vert fel. Az ország két legnagyobb hatalmú embere, Humphrey herceg és nagybátyja, Henry Beaufort, Winchester püspöke ritkán értett egyet politikai kérdésekben, és a királyné új házasságának ügye további súrlódások forrása volt közöttük. Egy kortársuk állítása szerint Katalint gyengéd szálak fűzték a püspök unokaöccséhez, Edmund Beaufort-hoz, Mortain grófjához; az 1420-as években sokat pletykáltak a pár esetleges esküvőjéről.

Ez a frigy biztosan jelentősen felkavarta volna a politikai kedélyeket. A XII. század óta egyetlen özvegy angol királyné sem ment feleségül elhunyt férje alattvalójához, és Humphrey herceg kifejezetten ellenezte a tervet. Valószínűleg Katalin királyné és Edmund Beaufort kapcsolata állt a hátterében az özvegy királynék új házasságát szabályozó, a parlament által 1427-28-ban, Beaufort franciaországi hadjárata idején elfogadott törvénynek. A jogszabály megfogalmazói tudatában voltak annak, milyen problémákat vetne fel egy ilyen frigy. A rangban a királyné alatt álló új férj szégyent hozna a királynéra és ezáltal - a népet megbotránkoztatva -magára a koronára. A parlament elrendelte, hogy ha a király engedélye nélkül ilyen házasság köttetik, a királyné új férjétől kobozzák el minden földjét és vagyonát, a pár gyermekeit azonban hallgatólagosan elismerték a királyi család tagjainak, és őket nem büntették. A törvénnyel lehetetlenné akarták tenni azt is, hogy az új férj szerephez jusson az angol politikai életben. Következésképpen gondoskodtak arról, hogy a király csak akkor adhasson engedélyt a királyné házasságára, ha már betöltötte a 14. évét. Úgy remélték, ez a kikötés pár évvel késleltetheti Katalin királyné újbóli férjhezmenetelét, hiszen 1427-ben Henrik még csak hatesztendős volt. Egyelőre biztosak lehettek abban, hogy a könnyen befolyásolható gyermek király nevelésében nem kap szerepet egy mostohaapa.

A törvény mellett 1427 őszétől Katalin királyné mozgásterét más módon is korlátozták. A következő három évben (vagy talán még hosszabb ideig) ő és kísérete a király udvarában élt, hogy a tanácsadók rajta tarthassák a szemüket; 1430 áprilisában Franciaországba utazhatott fia koronázására. Ezek az óvintézkedések azonban nem akadályozták meg vagy

bátortalanították el őt abban, hogy különleges kapcsolatot alakítson ki a walesi Owen ap Maredudd ap Tudurral.

OWEN TUDOR

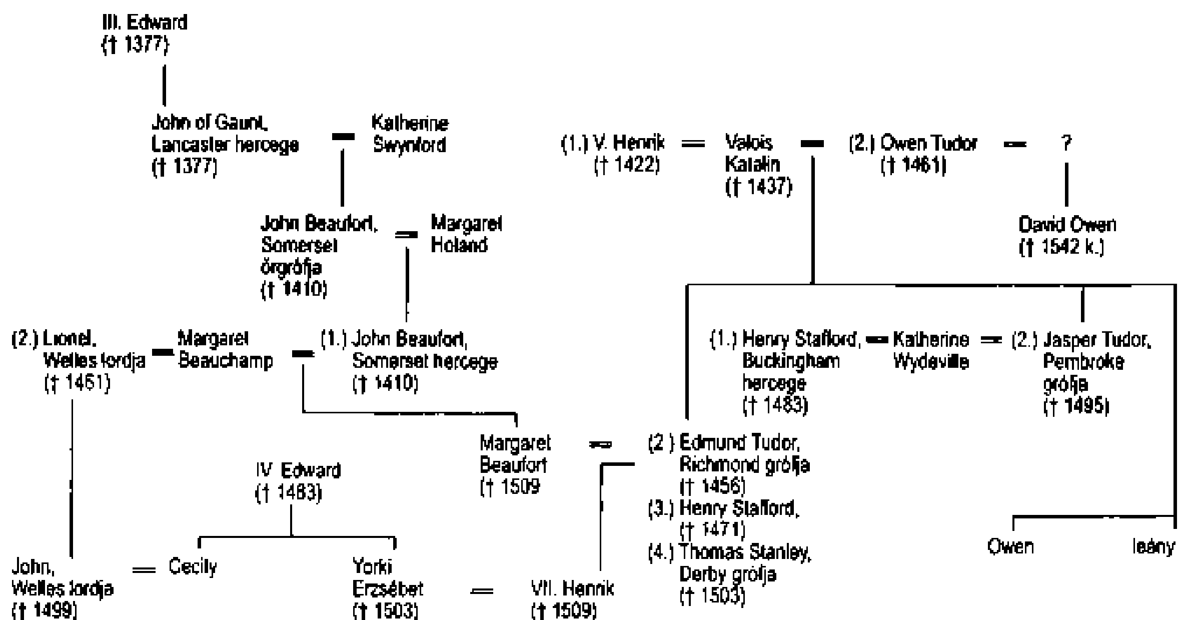
Nem ismerjük Owen és Katalin királyné esküvőjének pontos dátumát, hiszen természetesen titokban tartották meg, és a királyné 1437-ben bekövetkezett haláláig nem tudódott ki. Valószínűleg 1431-32 körül házasodtak össze, amikor a királyné már nem a fiával élt együtt, hiszen négy gyermekük is született. Az 1432 májusában összehívott parlament angol állampolgári jogokat adott Owennek, aki így megszabadult IV. Henrik walesieket sújtó rendelkezései alól.

Arról sem tudunk biztosat, hogy Owen és a királyné mikor és hogyan ismerkedtek meg. A későbbi feltételezések - mint hogy Owen harcolt Agincourt-nál vagy a görögországi keresztes hadjáratban, vagy a Glyndwr-felkelés után a királlyal megbékélt walesiek juttatták feljebb az udvarban - nem bizonyíthatók, és valószínűleg csak romantikus mesék. Ha valóban 1400 körül született, akkor lehetséges, hogy ő volt a Sir Walter Hungerford kíséretébe tartozó „Owen Meredith” Hungerford V. Henrik udvarában szolgált, és 1421 májusában csatlakozott a franciaországi hadjárathoz. Owennek ez lehetett az első háborús élménye, emellett a Hungerforddal való kapcsolata biztosította számára a bejárást az udvarba.

A XV. század végétől kezdve szerzők egész sora írt arról, hogy mivel foglalkozott Owen a királynéval kötött házassága idején. Néhányan közülük a Tudor-dinasztia származását kívánták becsmérelni; bizonyítja ezt az a történet, amely szerint Owen a királyné szabójaként dolgozott, vagy III. Richárd állítása, miszerint Owen apja Conwyban volt kocsmáros. Mások hihetőbb ötletekkel álltak elő; azt mondták, Owen vezette a királyné udvartartását, vagy ő tartotta rendben ruhász-szekrényét, vagy az asztalnoka volt, vagy a legkorábbi, III. Richárd uralkodásának idejéről származó forrás szerint szolga volt Katalin királynő szobájában. Katalin 1420-ban megkötött házassága után egy Owenhez hasonló egyszerű walesi nem is vágyhatott többre, mint egy udvari állásra.

Arról is szólt a pletyka, hogy Katalin és Owen mennyire vonzódtak egymáshoz. A párt övező romantikus mesék, mondák, koholmányok és a Tudor-ellenes propaganda egyvelegét azonban nem mindig igazolják a történelmi tények. Az egyik legnépszerűbb történet szerint Owen akkor keltette fel Katalin érdeklődését, amikor egy bálon olyan bizonytalanul állt a

lábán, hogy a királyné ölébe esett. Az első utalást erre Robin Ddu költőnél olvashatjuk. 1461-ben, Owen halálakor ezt írta:

3. táblázat: VII. Henrik király rokoni kapcsolatai

„Egy ünnepség alkalmával megmutatta szenvedélyes, alázatos rajongását a bor földje királyának lánya iránt.” I. Erzsébet uralkodása alatt nagy képzelőerővel megáldott írók részletesebben is feldolgozták a történetet.

Elis Gruffydd XVI. századi flintshire-i krónikás egy másik verzióval állt elő. Elmeséli, hogyan pillantotta meg a királyné egy napsütéses nyári napon a barátaival az udvarhoz közeli folyóban úszó Owent. A vonzó külsejű fiatalember kíváncsivá tette. Szerepet cserélt udvarhölgyével, és álruhában találkozott Owennel. Owen azonban túlságosan szenvedélyes volt, és amikor megpróbálta megcsókolni Katalint, ő ellenállt, aminek következtében apró seb esett az arcán. Másnap a vacsorát felszolgáló Owen rájött, kivel találkozott, és elszégyellte magát. Katalin megbocsátott neki, egymásba szerettek, és összeházasodtak.

Nehéz meghúzni a határt a valóság és a szárnyaló képzelet szülte mesék között. Lehetséges, hogy Owennek prózaibb szerepe volt Katalin életében, és ő igazgatta az özvegy királyné walesi birtokait. A rejtélyes körülmények ellenére senki, még III. Richárd sem vonta kétségbe, hogy a pár esküvőjét megtartották, és gyermekeiket senki nem tartotta törvénytelennek.

Katalinban a házasság vágya legyőzte a törvény iránti tiszteletet. A krónikás szerint arra azért ügyelt, hogy egy ismeretlen közrendűt válasszon,

hogy a Tanácsnak „ne legyen oka bosszút állni, és tönkretenni a férfi életét". Másfelől ha azzal vádolták, hogy az egyszerű walesi férfival kötött friggyel lealacsonyította magát, Katalin hivatkozhatott férje nem mindennapi vérvonalból származó őseire. A Tudor-régiségeket gyűjtő John Leland azt állította, birtokában van egy olyan családfának, mint amilyet Katalin mutatott fel a parlamentben a lordok előtt. Természetes, hogy a királyné kíváncsi volt hitvese felmenőire, és Sir John Wynn of Gwydir később így írt erről:

Katalin királyné francia születésű lévén nem is tudta, hogy az angol és a walesi két különböző nemzet, mindaddig, amíg házasságát nyilvánosságra nem hozták, és hogy megszégyenítsék, Owen Tudor rokonságát és országát hitványnak és barbárnak nem titulálták.

E megjegyzések miatt

találkozni akart Owen néhány rokonával, mire a férfi elhozta elé John ap Maredud-dot és Hywel ap Llywelyn ap Hywelt, két kiváló testfelépítésű, jó alkatú családtagját, akik azonban híján voltak a jó neveltetésnek. A királyné különböző nyelveken szólt hozzájuk, és nem tudtak neki válaszolni, mire azt mondta rájuk: a legjóképűbb ostoba teremtmények, akiket valaha látott.

Katalin és Owen sokáig élt együtt. 1432-ben Owen angol állampolgárságot kapott, és 1434 májusában Katalin rábízta John Conway flintshire-i földbirtokos örökösének földjeit és házasságának intézését. Az angolok között Owen nevének walesi alakja, az Owen ap Maredudd ap Tudur furcsának tűnhetett, és kellemetlenségeket okozhatott, főleg a királyné férjének esetében. Bár néha Owen fitz Maredudd-nak is hívták, végül az angol családnevek mintájára - tévesen - Owen Tudorként lett ismert.

A párnak négy gyereke született, három fia és egy lánya, de a lány nem érte meg a felnőttkort. Sem Edmund, sem Jasper nem Londonban született, hanem Hertfordshire-ben, az árgus udvari tekintetektől távol, még csak nem is a királyné birtokainak valamelyikén: Edmund a londoni püspök tulajdonában lévő Much Hadhamben, Jasper pedig az Ely püspökének vagyonát képező Hatfieldben. A harmadik fiú, Owen gyermekkoráról nem sokat tudunk, de érdemes megjegyezni, hogy a nevek kiválasztásakor a szülők angol, francia és walesi kötődésükre utaltak.

Halála előtt nem sokkal a beteg Katalin bevonult a Bermondsey-apátságba, talán azért, mert ott jobb orvosi ellátásban részesülhetett. Végrendeletében így írt erről: „Hosszú lefolyású, fájdalmas betegségem alatt Isten kellemetlen, felkavaró megpróbáltatásokat ró ki rám." Katalin nem épült fel,

és lehetséges, hogy a vég előtt megtébolyodott. 1437. január 1-jén megírta végrendeletét, és két nappal később meghalt.

Owen nagy bajba került. A Tanács végre eljárást indíthatott ellene az 1427-28-as törvény megszegéséért. Most, hogy Katalin már nem tudta őt megvédeni, nem volt biztonságban. Humphrey, Gloucester hercege nem sokkal a királyné halála után zaklatni kezdte. Rávette, hogy menjen Londonba. Megérkezvén Owen azonnal a Westminster-apátságban keresett menedéket. Barátai hiába könyörögtek neki, hogy jöjjön elő, és szálljon szembe támadóival, mert meg volt győződve arról, hogy az ifjú királyt ellene fordították. Owen végül megjelent a Tanács előtt, és tisztázta magát minden - feltehetően a házasságával kapcsolatos - vád alól. Elengedték, de úton Wales felé ismét letartóztatták. Vagyonát - közte összesen több mint 137 fontot érő arany- és ezüsttálait - elkobozták. Owent lelkészével és egy szolgával a Newgate börtönbe zárták. 1438 januárjában vagy februárjában megpróbáltak megszökni, de újra elfogták őket, és visszakerültek a fogságba. Owent 1438 júliusában a Windsor-kastélyba vitték.

A KIRÁLY ROKONAI

Katalin halála és Owen elmenekülése után két idősebb fiukat, Edmundot és Jaspert Suffolk grófjának húga, Barking apátnője, Katherine de la Pole gondjaira bízták. 1437 júliusában már megérkeztek az apátságba, és 1442 márciusában még mindig ott tartózkodtak. Az apátnő etette és ruházta őket, és ahogy az ifjú úriemberekhez illik, velük voltak a szolgáik. 1442-től fogva féltestvérük, VI. Henrik személyes érdeklődést mutatott boldogulásuk és neveltetésük iránt. John Blacman lelkész, Henrik életrajzírója 1485-ben így írt:

Henrik mielőtt megházasodott, erkölcsösségre törekvő fiatal lévén [...] szobája titkos ablakain keresztül éberen őrködött, nehogy valamelyik nő ostoba szemtelensége odavezessen, hogy udvartartásából valaki elbukik. És hasonló erőfeszítéseket tett két féltestvére, Lord Edmund és Jasper esetében; gyermek- és fiatal korukban rendkívül szigorú és biztonságos felügyelet alá helyezte, derék, erkölcsös papok gondjaira bízta őket, akik a helyes életre tanították a fiúkat, nehogy a szelídítetlen fiatalság szokásai metszés hiányában elburjánzzanak.

Apjuk egy évig maradt a Windsor-kastélyban. 1439 júliusában szabadult, igen jelentős, 2000 fontos óvadék fejében és azzal a feltétellel, hogy minden alkalommal meg kell jelennie a király előtt, ha hívatják. 1439

novemberében minden törvényszegése ügyében kegyelmet kapott, és 1440. január 1-jén törölték az óvadékot. Owen ezután egy angol úriember életét élte, mostohafia, VI. Henrik nagyvonalúan bánt vele, és legalább az 1450-es évek végéig udvarába fogadta.

Két fia, Edmund és Jasper a király kíséretéhez tartozott, de hivatalosan nem voltak tagjai a királyi családnak. 1452-ben azonban részben politikai okokból, részben a király irántuk mutatott rajongása miatt döntés született nemesi rangba emelésükről. Öccsük, Owen valószínűleg már korábban szerzetesnek állt: belépett a bencésekhez, és a Westminster-apátság barátjai között élte le életét. Nincs tudomásunk arról, hogy nemesi rangot akartak volna adományozni neki, vagy püspökké kívánták volna kinevezni. Edmunddal és Jasperrel más volt a helyzet. Ők grófi cím várományosai voltak, és nemsokára hivatalosan is elismerték őket a király féltestvéreinek, ami a hercegeken kívül az ország minden világi személye fölé helyezte őket rangban. Tekintélyes örökségre számíthattak, és hamarosan beléphettek az angol politikai életbe. A Tudorok a Lancaster-ház zászlóvivői lettek.

VI. Henriknek és minisztereinek sejteniük kellett, hogy e két fiatalember nemesi rangba emelése milyen előnyökkel jár. Bár a király 1452-ben már hét éve házasságban élt Anjou Margarettel, gyermekük még nem született, és 1447-ben Henrik utolsó nagybátyja, Humphrey, Gloucester hercege is meghalt. Nem fért kétség ahhoz, hogy a Tudor-testvéreket a trón lehetséges örököseiként tartják számon, hiszen bár ereikben francia uralkodói vér folyt, legalább más angol királyokkal nem álltak rokoni kapcsolatban. Ha nekik nemesi címet adományoznak, és elismerik őket az uralkodó féltestvéreinek, az megerősíthette volna a gyenge királyi családot. Ha őket és apjukat nem fogadják be, vagy nem fordítanak rájuk figyelmet, gonosz pletykák kelhettek volna lábra arról, hogy valójában törvényes gyermekek-e, és ezáltal folt esik Katalin királyné emlékén. Ebben az esetben a Lancaster-ház pozíciója tovább gyengült volna.

Henrik tehát tisztán látta a dolog politikai jelentőségét is, de emellett szoros érzelmi kötelék fűzte féltestvéreihez. Gyakorlatilag már akkor elismerte rokonainak a fiúkat, amikor gondoskodott neveltetésükről és taníttatásukról, és a tett, amelyre most elszánta magát, jól illeszkedett eddigi lépéseinek sorába. 1452. november 23-án Edmund és Jasper Tudor grófi rangot kapott: Edmund Richmond grófja, Jasper Pembroke grófja lett.

Ezeket a jelentős címeket korábban Henrik két nagybátyja, John, Bedford hercege és Humphrey, Gloucester hercege viselte. Edmond és Jasper

különleges helyzetbe került: a hercegeket kivéve minden nemessel szemben elsőbbséget élveztek. A cím mellé Edmund gróf megkapta a richmondi birtokokat és a belőlük származó jövedelmet is, Jaspernek viszont egyelőre meg kellett elégednie 20 fontos évjáradékkal, mert Pembroke földjei még nem álltak rendelkezésére.

Az ünnepélyt, amelyen a király a testvérpárt kardjával avatta gróffá, a karácsonyi idő végére halasztották. A készülődés során Edmundnak és Jaspernek pompás bársonyból, arannyal hímzett anyagokból és szőrméből készült ruhákat juttattak, valamint nyergeket és egyéb díszes szerszámokat a lovaikhoz. Miután Henrik és Margaret királyné egy greenwichi ünnepségről visszatért a fővárosba, 1453. január 5-én, pénteken a Towerben megtartották a gróffá avatást. Másnap Henrik hivatalosan is gróffá nyilvánította őket. Január 20-án a két testvért meghívták a parlamentbe, így magas rangra emelésük hatalmas nyilvánosságot kapott. A parlament március 6-án ült össze, és ők elfoglalták az őket Anglia legrangosabb grófjaiként megillető helyet. Az alsóház hivatalos petíciót nyújtott be VI. Henriknek, amelyben kérvényezték, ismerje el Edmundot és Jaspert törvényes, egy anyától származó testvéreinek. Azt is kérték, hogy ha bármely törvény értelmében hátrányos megkülönböztetés éri őket azért, mert nem angol apától származnak, képezzenek kivételt ama jogszabály alól. Henrik kegyesen eleget tett kéréseiknek, és ezzel egy időben Jaspernek adományozta a Pembroke grófsághoz tartozó birtokokat, ugyanúgy, ahogy tette azt korábban Edmund és a Richmond grófság esetében.Az ismeretlenség homályából Edmund és Jasper eljutott a trón lépcsőihez. Tekintélyes jövedelem nélkül azonban egy gróf sem tudta megtartani magas pozícióját. A király nincstelen féltestvérei jelentős hasznot hozó birtokokból jutottak évjáradékhoz: 1452 novembere és 1453 júliusa között a két újdonsült gróf rendszeresen kapott hatalmas adományokat, ezek azonban megcsappantak, amikor augusztusban Henrik súlyosan megbetegedett. A címmel kapott földek vagyont és hatalmat jelentettek. Richmond birtokai széles ívben helyezkedtek el Anglia termékeny keleti oldalán, Yorkshire és Norfolk között. Edmund további földekkel rendelkezett a Pennine-hegységen túli mocsaras vidéken, Westmorlandben és Lancashire-ben. Minden jel arra mutat, hogy a richmondi birtokok nagy profitot hoztak neki, és a vidéki majorságok mellett a híres bostoni gyapjúexportban is voltak érdekeltségei. Észak-nyugati földjein a többihez képest gyengébben ment a mezőgazdasági termelés.

Jasper gróf birtokai Pembroke-ot és a vele szomszédos, délnyugat-walesi Cilgerrant és Llanstephant foglalták magukban. Dyfed dombos vidékének kivételével földjein szénbányák álltak, a Milford Haven-i kikötő pedig a kereskedelem központja volt. A korban szinte minden nemes rendelkezett londoni lakóhellyel: Edmund a Temze-parti Baynards-kastélyt kapta, míg Jasper és egyik tanácsadója, Thomas Vaughan a Brook Street-en jutott házhoz. Ha minden bevételüket összeszámoljuk, a Tudor testvérek fejenként összesen 925 font évi jövedelemmel rendelkeztek. Buckingham hercege vagy a yorki Richárd vagyonához képest ez szerény pénznek számított, de ha figyelembe vesszük, hogy Edmundnak és Jasper-nek a király nagyon rövid idő alatt, egyedül biztosította ezt a gazdagságot, VI. Henrik igen nagyvonalúnak tűnhet fel előttünk. Edmund korai halálával Jasper még vagyonosabb lett, mert számos közös tulajdonuk volt. Így 1456 után Pembroke grófjának jövedelme elérte az évi 1500 fontot. Mindezt VI. Henriknek köszönhette, és joggal számíthatott arra, hogy lesz folytatás.

EGY BEAUFORT-FELESÉG

Amikor a király féltestvérei megkapták a nemesi rangot és hozzá az évjáradékot, elérkezett az idő, hogy megfelelő feleséget találjanak nekik. Ebbe az irányba tett első lépésként 1453. március 24-én Edmund és Jasper közös felügyeletére bízták Anglia egyik leggazdagabb és épp ezért legkívánatosabb örökösnőjét, Margaret Beaufort-ot, John Beaufort-nak, Somerset hercegének egyetlen lányát és örökösét. Öt is rokoni szálak fűzték a királyhoz.

Margaret az 1410-ben meghalt John Beaufort unokája volt. John Beaufort annak a John of Gauntnak, Lancaster hercegének törvénytelen gyermekei közül a legidősebb, akinek elsőszülött törvényes fia az első Lancaster-uralkodó volt Anglia trónján. A Beaufort-ok a champagne-i Beaufort-várról vették a nevüket, ugyanis Gaunt szeretője, későbbi felesége itt adott életet Johnnak. 1397-ben, II. Richárd uralkodása alatt a parlament törvényes gyermekeknek nyilvánította őket, de amikor rokonuk, IV. Henrik hatalomra került, és 1407-ben megerősítette ezt a határozatot, kiegészítette egy záradékkal, amely kimondta, hogy az angol trón soha nem szállhat a Beaufort-okra. Nem biztos, hogy egy ilyen uralkodói döntés felülírhatja a trónöröklésre vonatkozó szokásokat, ugyanakkor természetesen semmilyen rendelkezés nem változtat a tényen, hogy a Beaufort-ok fattyaknak születtek. A Beaufort-család és a Lancaster-ház viszonya így még sokáig kérdéses maradt.

A Beaufort-ok felemelkedése feltűnően hasonlít a Tudorok 50 évvel későbbi felkapaszkodásához. Az ő ereikben is részben királyi vér csörgedezett. Vagyonukat és pozíciójukat nem örökölték, hanem az uralkodói pártfogásnak köszönhették. Mindkét család hűségesen kitartott királyi rokona mellett, még a politikai csapások idején is. John Beaufort-nak II. Richárd 1397-ben a Somerset grófja és Dorset őrgrófja címeket adományozta. Ezeket a család 75 évig viselte. 1399 után John Beaufort és öccsei, Henrik, Winchester püspöke és Thomas, Exeter hercege féltestvérük, IV. Henrik szolgálatában álltak, többek között diplomáciai és katonai tanácsadóként. Johnnak a főként nyugaton elhelyezkedő földjei mellett volt egy palotája Wokingban és egy rezidenciája, a dorseti Corfe Castle. John második fia, akit szintén Johnnak hívtak, 1418-ban lett Somerset grófja, és életében sok katonai szerencsétlenség érte. 1421-ben fogságba ejtették a baugé-i csatában, és a következő 17 évet egy francia börtönben töltötte. Csak szabadulása után nősült meg. 1442-ben vett feleségül egy viszonylag alacsony rangú lányt, Margaretet, Sir John Beauchamp lányát. John ekkor volt 38 éves, és a következő évben lett Somerset grófja. A pár egyetlen gyermeke, aki anyja után a Margaret nevet kapta, 1443. május 31-én született Bletsoe-ban. Apját nem igazán ismerte. John 1443-as katasztrofális francia útja után 1444. május 27-én Wimborne-ban meghalt, lehetséges, hogy önkezével vetett véget életének. Felesége 38 évvel élte túl, újból férjhez ment, választottja Lionel, Lord Welles lett. Margaret Beaufort mindkét szülőjét a Wimborne-apátságban temették el.

Somerset halálakor lánya még nem töltötte be első életévét. Hatalmas öröksége miatt néhány évvel később hozzáadták John de la Pole-hoz, VI. Henrik főminiszterének, Suffolk őrgrófjának fiához és örököséhez. Margaret, Beaufort örököse és John of Gaunt egyenes ági leszármazottja igen jelentős személyiség volt. Ezt mutatja az is, hogy Suffolk úgy tervezte, ha VI. Henriknek nem sikerül az öröklést biztosítania, Margaretet és fiát ülteti a trónra. Suffolkot 1450 májusában meggyilkolták, majd 1453-ban fia és Margaret házasságát érvénytelenítették. Ennek hátterében az állhatott, hogy a király inkább féltestvérének, Edmund Tudornak szánta a lányt. 1455-ben megtartották Edmund és Margaret esküvőjét. Ha fiuknak, Henry Tudornak csordogált valamennyi királyi vér az ereiben, akkor az minden tökéletlenségével együtt Margaret Beaufort-tól származott.

Ami Jasper Tudort illeti, neki több mint 30 évig tartott feleséget találni. Természetesen ebben az is közrejátszhatott, hogy Anglia szűkében volt

Margaret Beaufort-kvalitású örökösnőknek. Az angol nemesség megosztottsága tovább szűkítette lehetőségeit, ráadásul 1461 és 1485 között Jasper menekültként élt, így egyetlen angol hölgy sem találhatta vonzó jelöltnek. Az is elképzelhető, hogy vallásos neveltetése és istenfélő, prűd féltestvérének példája ösztönözte a nőtlen életre.

Agglegény vagy sem, annyi bizonyos, hogy bátyja 1456. novemberi halála után Jasper lett VI. Henrik egyik legközelebbi, nélkülözhetetlen tanácsadója. A király személyesen gondoskodott özvegy sógornőjéről, amíg újból férjhez nem ment, majd szárnyai alá vette az ifjú Henry Tudort. Jasper és főként Henry az észak walesi Tudorok életében bekövetkezett forradalmi változások megtestesítői voltak. Ezek a Tudorok Owen és Katalin királyné házassága révén bekerültek a királyi családba, de valójában csak Edmund és Margaret Beaufort frigyéből született olyan fiú, akinek elegendő Plantagenet-vér folyt az ereiben ahhoz, hogy 1485-ben megszerezze a koronát.

4. FEJEZET

1452-61: A király fivérei és a polgárháború

A Tudor testvérek, Edmund és Jasper 1452-53 között főnemesi ranghoz és kiterjedt birtokokhoz jutottak, s ettől fogva jelentős szerepet töltöttek be az angol társasági és politikai életben. Személyesen támogatták féltestvérüket, VI. Henriket; csatlakoztak a Tanácshoz és a királyi tanácsadók köréhez; erőfeszítéseket tettek Henrik dél- és nyugat-walesi hatalmának megerősítésére; újra felélesztették Walesben a családjuk iránt Glyndwr kora óta lelohadt rajongást. Edmund és Jasper tehát befolyásos - bár nem döntő - szerepet játszott a „rózsák háborúja" néven ismert polgárháborút megelőző években. Azzal, hogy a yorki herceg és támogatói támadásaival szemben a Lancaster-oldal mellé álltak, kapcsolatot teremtettek Wales és az uralkodóház között, és ezért sok walesi a szívébe zárta őket, valamint apjukat, Owen Tudort és Edmund kisfiát, Henryt.

1452-ben Richmond, ill. Pembroke újdonsült grófja belépett a király családtagjait és legbizalmasabb tanácsadóit is magában foglaló, befolyásos angol főnemeseket tömörítő exkluzív társaságba. Az 1450-es években VI. Henrik sajnos elveszítette minden közeli vérrokonát. Nem voltak se fivérei, se nővérei, nagybátyjai, Bedford, Clarence és Gloucester hercegei már rég meghaltak, törvényes gyermeke nem született. A király Tudor féltestvérei így érzelmi és politikai űrt töltöttek be az udvarban. VI. Henrik miniszterei, főként Suffolk és Somerset hercege ugyanakkor heves kritikával illette őket, sőt a hercegek szították a Cade-lázadásként ismert 1450-es délkelet-angliai népfelkelést is. A királyi hatalommal szembeni ellenállás egyre nőtt, főként a franciaországi katonai kudarcok és az egyre nagyobb adóterhek miatt. Ráadásul sokan nyugtalankodtak a dinasztia jövője miatt, mert Henriknek és feleségének, Anjou Margaretnek nyolc év házasság után még nem született gyermeke. Ebben a bizonytalan és reménytelen helyzetben terelődött a figyelem időről időre a király unokatestvérére, Richard yorki hercegre. Többen úgy tartották, ő hozhat reformintézkedéseket a stabilitás érdekében. E körülmények között Henrik rokonai szűk táborára - a Beaufort-okra, a Holandokra, a Staffordokra és a Tudorokra - támaszkodva akarta megszilárdítani hatalmát és megerősíteni a dinasztiát.

1452-56: A Tudorok és az angol politikai élet

Edmund és Jasper Tudor kezdetben nem bírt nagy befolyással az angol politikai életben. Az ő korukban az ellenkezője számított volna különösnek.

Ha Edmund tett is bárkinek bármilyen ígéretet, korai, 1456. november 1-jén bekövetkezett halála miatt az mindenképpen elveszítette jelentőségét. Ami Jaspert illeti, az ő 1461 előtti szerepe kissé homályos előttünk, de annyi bizonyos, hogy eleinte csak a periférián vett részt az angol politikában, a kormányzás munkájában. Minden jel arra mutat, hogy a legtöbb főnemes fiaitól eltérően a két fivér a grófi cím megszerzése előtt nem tevékenykedett az angol politikai vagy katonai színtéren. Ha valóban a Barking-apátság falai között, VI. Henrik felügyelete alatt, papoktól tanultak, akkor jövendő nemesekhez méltatlan, más ifjú arisztokraták neveléséhez nem is hasonlítható oktatásban részesültek.

Továbbá amikor a két fiatalember végre elkezdhetett államügyekkel foglalkozni, a királyi hatalom Dél- és Nyugat-Walesben történő megszilárdítását kapták feladatul, tehát a birodalom határain túl tevékenykedtek. Feltehetően apjuk walesi származása miatt kapták ezt a megbízást. Jasper gróf walesi munkája hosszú távon nagyon értékesnek bizonyult a Lancaster-ház számára, és segített megteremteni annak feltételeit, hogy Henry Tudor 1458-ban megérkezhessen Pembrokeshire-be.

A VI. Henrikkel való kapcsolatuk és grófi címük ellenére tévedés lenne Edmund és Jasper Tudort a király népszerűtlen és rossz hírű tanácsadói közé sorolni. Valójában idejük egy részét a yorki herceg és barátai körében töltötték. Ez azért történhetett így, mert 1453 nyarán a király idegösszeomlást kapott. A szörnyű állapot 17 hónapig tartott, ez idő alatt Henrik senkit nem ismert fel, semmit nem értett meg, és hordozni kellett őt egyik helyről a másikra. A betegség nem jöhetett volna rosszabbkor. A francia VII. Károly seregei sikert sikerre halmoztak Aquitánia angol hercegségben, mialatt otthon, többek között Yorkshire-ben és Devonban a nemesek között komoly viszályok dúltak. A király kormányzásának tekintélyét mindenképpen helyre kellett állítani, mégpedig a lehető leggyorsabban, és mivel Henrik alkalmatlan volt a feladatra, az illetékes személy a királyné és a yorki herceg versenyéből került ki. 1453/54 telén mindketten próbálták a maguk oldalára állítani az angol nemességet és a parlamentet, mert az uralkodói hatalmat akarták megkaparintani. Lehetséges, hogy a Tudor testvérek és Margaret viszonya azért romlott meg, mert a királyné rendíthetetlenül követelte, hogy Anglia régensének nyilvánítsák. Mindeközben Richard yorki hercegnek is szüksége volt hatalmi törekvéseiben őt támogató segítőkre, és Jasper gróf

kész volt mellé állni; Edmund szándékairól kevesebbet tudunk, de valószínűleg öccsével értett egyet.

Jasper vezető szerepet töltött be a vitás kérdésekről folytatott tárgyalásokban, és York rokonainak és támogatóinak társaságában több gyűlésen is részt vett. 1454 januárjában a fivérek és a herceg közötti kapcsolat nyilvánosságra került, amikor arról számoltak be, hogy „Richmond, Warwick és Pembroke grófjai baj társként állnak York hercegének oldalán, [...] és ha a király testvérei Londonba találnának jönni, érkezésükkor valószínűleg letartóztatnák őket”. Edmund nem, de Jasper 1454. április 3-án megjelent a parlament azon ülésén, amelyen York hercegét VI. Henrik betegségének idejére elismerték *protectornak*, a birodalom védelmezőjének.

A fivérek valószínűleg barátságos viszonyban maradtak York hercegével, amíg az ő kezében volt a hatalom. Jasper 1454 végéig részt vett a parlament és a királyi tanács ülésein. Bár Edmund nem szerepelt sokat (talán betegeskedett vagy birtokain tett látogatást), ha tehette, ő is csatlakozott a többi főnemeshez. A testvérek 1454 novemberében jelen voltak a Henrik király udvartartásának méretét csökkentő rendelet meghozatalakor is. Ez a döntés közvetlenül érintette őket, hiszen ők is az udvarban éltek. Ettől fogva a király gyóntatópapjához hasonlóan egy lelkészt, két fegyvernököt, két testőrt és két kamarást tarthattak. A királyi udvartartást szabályozó reformból is látszik, hogy a Tudorok gazdaságilag stabilabb rendszer létrehozására törekedtek, és támogatták York erre irányuló kísérleteit. Ez ekkor még nem volt összeegyeztethetetlen a királlyal és a Lancaster-dinasztiával való kapcsolatukkal.

1454 karácsonyának hetében VI. Henrik váratlanul felépült. York hercegére többé nem volt szükség *protectorként*, a birodalom védelmezőjeként, és március idusára a király barátai és korábbi tanácsadói visszakerültek hatalmukba, élükön Edmund Beaufort-ral, Somerset hercegével, Edmund Tudor ifjú feleségének nagybátyjával. York és társai kénytelen-kelletlen kivonultak Londonból. Edmund és Jasper dilemma előtt állt. Egyrészt bár kétségtelenül örültek féltestvérük felépülésének, annak már kevésbé, hogy Henrik rossz hírű kegyenceit is visszaállította befolyásos pozícióikba. Másrészt York hercegét, akivel a Tudorok korábban szövetkeztek, elbocsátották hivatalából, és ellenségnek tekintették az udvarban. A két fél között erőszakos összecsapásokra lehetett számítani. Hogyan reagáljanak a Tudorok?

1455. május 1-jén, szerdán Henrik főnemesek nagy létszámú társaságában elindult Londonból Leicesterbe. Jasper Tudor is vele tartott, Edmund azonban nem. Watfordban töltötték az éjszakát. Másnap reggel továbbutaztak St. Albansba, ott azonban York, Warwick és Salisbury vezette erők ütöttek tábort. Eredménytelen tárgyalásokat követően először ontottak vért a „rózsák háborújában”, többek között egy keveset a királyéból. Nem tudjuk, Jasper milyen szerepet játszott az aznapi zavaros eseményekben, de biztosan megdöbbentette és összezavarta, amit látott: az utcai harcok a király serege és York emberei között, a király néhány szolgájának lemészárlása, Somerset halála és Henrik nyaksérülése. Úgy tudjuk, Jasper nem kapott kiképzést, és nem rendelkezett katonai tapasztalatokkal, de nem esett bántódása az összecsapásban.

A St. Albans-i „csata” után York hercege és a győztesek visszakísérték Henriket Londonba, és amikor hat héttel később, május 26-án a Westminster-apátságban összeült a parlament, a Tudor fivérektől is elvárták, hogy megjelenjenek. Bármilyen meglepő, úgy tűnik, hogy Jasper York iránt érzett szimpátiája a St. Albans-i erőszak után is megmaradt, bár az valószínűleg nem tetszett neki, hogy előkerültek a fegyverek. Buckingham hercegéhez és Shrewsbury grófjához hasonlóan tisztán látta, milyen veszélyeket jelent Anglia és a király számára a politikai vélemények és ambíciók erőteljes polarizálódása. Az elkövetkező hónapokban egyike volt azoknak, akik a két oldal közötti megegyezést szorgalmazták.

Jasper még azelőtt Londonba ért, hogy a parlament ülése megkezdődött volna. Yorkkal és más főnemesekkel vitázott a kormány munkájáról. A VI. Henrik jelenlétében összeülő parlamentben Jasper és fivére nagy befolyással rendelkezett. A király pénzügyeinek rendezését szolgáló legfontosabb intézkedés a Henrik által adományozott birtokok visszavétele volt, Edmund és Jasper azonban megtarthatták 1452 óta kapott földjeiket. York és az alsóház úgy vélte, ez a kivételezés jelentősen gyengíti a törvényt, de a Tudorok elvégre a királyi családhoz tartoztak, és emellett York hercegének lehetséges szövetségesei voltak. A fivérek kétségkívül hűek maradtak VI. Henrikhez, Jasper pedig nyilvánosan tett tanúbizonyságot erről, amikor a felsőház többi tagjával egyetemben hivatalosan hűséget esküdött a királynak a Westminster-apátság Nagy Tanácstermében.

Edmund a londoni eseményekben nem vállalt akkora szerepet, mint öccse, és a főnemesi cím megszerzését követő években is kevesebbszer vett részt a Tanács munkájában, mint Jasper. Lehetséges, hogy sokat betegeskedett, bár

nem tudunk erre utaló nyomokról. Azt sem tudjuk bizonyítékokkal alátámasztani, hogy ügyei intézésével foglalkozott, és ezért tartózkodott a fővároson kívül, talán Walesben. Yorkkal azonban Jasperhez hasonlóan valószínűleg szoros kapcsolatban állt. Öccsével (és Buckinghammel, valamint Shrewsburyvel) együtt támogatta a herceg törekvéseit, amelyek a kormány összetételének megváltoztatására, illetve munkájának színvonalasabbá tételére irányultak, de minél inkább nőtt a szakadék York és az udvar között, a Tudorok annál nehezebben tudták folytatni kétszínű politikájukat. 1455. november 12-én már Edmund és Jasper nélkül ült össze a parlament. Feltehetőleg Walesben jártak. Apjuk földjén akarták megszilárdítani a királyi hatalmat, és ez York hercegének és a király ellenzékének köreiből a Lancaster-udvar felé vonta őket.

1455-61: WALESI KAPCSOLATOK

VI. Henrik kormányzatának időről időre szembe kellett néznie a walesi zavargások jelentette problémákkal. A Glyndwr-lázadás 40 éve ért véget, és a törékeny békét azóta is rendszeresen megzavarták a nehezen megfékezhető erőszakos helyi megmozdulások. Az északi és nyugati megyékben magas hivatalokat betöltő, dél- és kelet-walesi birtokokkal rendelkező főnemesek távollétükben általában megbízottjaiknak engedték át a valódi hatalmat, valamint a politikai, társadalmi és anyagi előremenetel lehetőségét. E jelentéktelen helyi földbirtokosok sokszor kihasználták pozíciójukat, ezért a walesi hatóság egyre hanyagabbul végezte munkáját. Délkelet-Wales előkelőségei közül a York hercegének uski uradalmát bérlő William Herbert és a Buckingham lordjának breconi birtokát bérlő Vaughanek tudtak maguknak előnyt kovácsolni a helyzetből. Délnyugaton a Wogan és Perrot család szerezte meg Dél-Pembrokeshire fölött az ellenőrzést. A legnagyobb befolyáshoz azonban Gruffydd ap Nicholas jutott, főként Carmarthenshire-ben tudta kézbe venni az irányítást. Gruflydd fiai, Thomas és Owain ap Gruflydd apjuk helyetteseiként dél és észak felé, Pembrokeshire, illetve Cardiganshire irányába terjesztették ki hatalmukat, így mire Edmund és Jasper 1452-ben megkapta a Richmond, illetve a Pembroke grófja címet, Gruffydd ap Nicholas tekintélyét Délnyugat-Walesben már senki nem vitatta.

1455-ben Edmundot, Richmond grófját Henrik király képviseletében Walesbe küldték. Bár nem rendelkezett walesi birtokokkal, és nem töltött be ott semmilyen hivatalt, Edmund volt a király walesi féltestvérei közül az idősebb. Lehetséges, hogy York hercegétől kapta a megbízatást a St.

Albans-i csatát követően. Edmund és fiatal felesége dél-walesi tartózkodásáról 1455 novemberében adtak hírt először.

Ekkoriban a herceg uralkodott *protectorként* Angliában, második alkalommal nevezték ki a birodalom védelmezőjének. York figyelmét személyes érdekei irányították a régióra: Somerset hercegétől átvette a Carmarthen- és az Aberystwyth-vár kapitányi címét, emellett mélységesen zokon vette, hogy Gruffyss ap Nicholas be akart nyomulni a York és Buckingham hercegének tulajdonát képező, az angol határ mentén fekvő földekre. Így történt, hogy 1455 őszétől Edmund gróf személyesen munkálkodott Dél-Walesben a királyi tekintély helyreállításán. Szeptemberben és novemberben rövid ideig a Pembrokeshire-i Lampheyben, kevesebb mint három kilométerre keletre Jasper pembroke-i várától, St. Davids püspökének félreeső palotájában tartózkodott. A püspök, John de la Bere VI. Henrik lelkészei közé tartozott, innen az ismeretség Edmunddal. A gróf 1456 tavaszán visszatért Lampheybe, és a gyönyörű birtokot szemmel láthatóan pembrokeshire-i főhadiszállásának tekintette.

Gruffydd ap Nicholast nem olyan fából faragták, hogy egyik napról a másikra feladja hosszú évek alatt megszerzett hatalmát. Az aggastyánnak nem tetszett Edmund walesi jelenléte, és 1456 júniusában már „háborúban álltak”. Gruffydd és fiai ellenőrzésük alá vonták az Aberystwyth- és a Carmarthen-várat és a Carmarthenshire-! felföld bevehetetlen erődjét, a Carreg Cennent. Ez utóbbiba Gruffydd saját embereit állította várőrségnek. Elfoglalta a carmarthenshire-i tengerparton fekvő megerősített Kidwelly-várat is. A Gruffydd-dal vívott küzdelemből Edmund Tudor legalább részben győztesen került ki, hiszen 1456 augusztusában már az ő kezén volt a Carmarthen-vár. Kidwelly környékén azonban még hónapokig folytatódtak a zavargások.

York hercege ekkor már nem viselte a birodalom védelmezője címet, így Edmund Tudor walesi hadjárata a király és az udvar hatalmát szilárdította meg. Carmarthen visszaszerzését tulajdonképpen lehetett a herceg elleni fenyegetésnek tekinteni, hiszen ő volt a vár kapitánya. 1456 augusztusában York kelet-walesi csatlósai úgy döntöttek, visszaállítják uruk hatalmát a régióban. Augusztus 10-én Sir William Herbertnek, sógorának, Sir Walter Devereux-nak és a Vaughan család néhány tagjának vezetésével 2000 ember indult Nyugat-Walesbe Herefordshire-ből és a szomszédos walesi uradalmakból. Egyenesen Carmarthenbe mentek, elfoglalták a várat, és bebörtönözték Edmund Tudort. Aztán Aberystwythbe siettek, és az I.

Edward király építtette tengerparti erődöt is bevették. A hatalmi harcban a herceg riválisaként fellépő Edmund Tudor ellen vezetett hadjárat megerősítette Yorknak a Westminsterben elveszített nyugat-walesi tekintélyét. Edmundot hamarosan szabadon engedték a fogságból, de állítólag egy járványban megbetegedett, és 1456. november 1-jén Carmarthenben meghalt. A közelben, a Greyfriars Church Szent Ferencnek ajánlott főoltára előtt temették el. A grófot ábrázoló réz domborművel díszített koporsót egy évszázaddal később, a szerzetesrendek feloszlatásakor a St. David-székesegyházban helyezték el. A még mindig csak a húszas éveiben járó Edmund 1456 véres nyarát követő, hirtelen bekövetkező halála felveti a bűncselekmény gyanúját, bár a néhány hónappal később rendezett tárgyaláson senki nem vádolta gyilkossággal sem Herbertet, sem Devereux-t, sem a Vaughaneket. Ugyanakkor az is igaz, hogy Edmund soha nem örvendett tökéletes egészségnek.

Mialatt bátyja Dél- és Nyugat-Walesben a törvényes rendet és a királyi tekintélyt érintő problémákkal foglalkozott, Jasper Tudor Henrik mellett maradt. 1456 júniusában például ketten mentek a Sheen-on-the-Thames-i királyi udvarházba, ahova „más főnemes nem” tartott velük. Edmund halála után azonban Jasper Walesbe utazott, hogy átvegye bátyja szerepét, ezért ettől kezdve kevesebbet tevékenykedhetett az udvarban és a kormányzatban. Jasper előbb a Lancaster-, majd a Tudor-ház szolgálatában munkálkodott Walesben, egészen 40 évvel később bekövetkezett haláláig, megszakítás nélkül.

Edmund halála a Glyndwr-lázadás óta először irányította a Tudor családra a walesiek figyelmét. Edmundot és Jaspert a szívükbe zárták, mert egyrészt apjuk rendkívüli tettet hajtott végre, amikor feleségül vette Anglia özvegy királynéját, másrészt ők voltak az első walesiek, akik angol főnemesi címet kaptak. Edmund és öccse dél- és nyugat-walesi vitézi cselekedetei természetesen sok walesi költő (és pártfogóik) fantáziáját megmozgatták. Dél-Caernarfonshire-ben Dafydd Nanmor halmozta el elsőként dicsérettel Edmundot és Jaspert mint kiváló walesi fiatalembereket, akiknek a családfája Britannia legendás alapításáig nyúlik vissza: „Két főnemes, Trójából és Görögországból, jó gyökerek.” Egy röviddel Edmund halála után megírt elégiában az aggódó, Edmund kisfiát védelmező Jasperről beszél, a fiút pedig büszke bikává érő fiatal szarvasként írja le. Jasperről elismerően nyilatkozik, amiért a bátyja tragikus carmartheni halála által okozott érzelmi sebeket saját erőfeszítéseiből begyógyította. A

carmarthenshire-i Lewys Glyn Cothi szintén versben fejezte ki Edmund, „Henrik király testvére, a Trónörökös [VII. Károly francia király] unokaöccse, Owen fia” - ebben a sorrendben - halálhírének hallatán érzett fájdalmát és keserűségét. Walest Edmund nélkül vizet szomjazó földhöz, örömtelen házhoz, pap nélküli templomhoz, katonáktól elhagyatott várhoz és füstöt nem eregető kandallóhoz hasonlította. Ami Walest illette, a család és a Lancaster-dinasztia minden reményét Jasperbe vetette.

Bármilyen szálak fűzték is korábban Jasper Tudort York hercegéhez, a közelmúlt eseményei elszakították ezeket, és 1457-től a Lancaster-ház egyik legállhatatosabb támogatója lett. Nem volt ezzel egyedül. Buckingham hercege ekkoriban szoros viszonyt épített ki a Tudorokkal, részben a politikai vélemények egész országra jellemző polarizációja miatt, részben York csatlósainak a staffordi Newport- és Brecon-uradalmakban folytatott tevékenysége miatt. Ez a Buckinghammel való kapcsolat lehetővé tette Jasper számára, hogy gondoskodjon bátyja özvegyéről és kisfiáról - elvégre az ő sorsuk volt neki a legfontosabb. Az Edmund halálát követő hetekben Margaret Beaufort-t Jasper pembroke-i várában helyezték el, és a legenda szerint a nagyon fiatal és törékeny alkatú grófné hosszú vajúdás után ott, a folyóra néző külső erődítmény egyik tornyában hozta világra fiúgyermekét. Az 1457. január 28-án született Henry Tudor a király után kapta a nevét. A XVI. századi walesi krónikás, Elis Gruffydd egy öregembertől hallotta, hogy a csecsemőt Ywainnek (vagy Owainnek) keresztelték, de anyja azonnal erősködni kezdett, hogy a misézö püspök változtassa meg Henryre. Ha a kedves mese igaz, akkor egy hajszálon múlt, hogy Anglia trónjára a Tudor-dinasztia helyett nem a Maredudd-dinasztia került, és VII. Henriket nem Owainnek hívták. Valószínűbb azonban, hogy a történet azt a XVI. századi walesi hiedelmet tükrözi, hogy Henry Tudor 1485-ös megkoronázásával beteljesültek az Anglia ismételt elfoglalását egy Owain néven említett brit hercegtől váró ősi jövendölések.

A szülés után magányosan maradt Margaretet és fiát Jasper vette gondjaiba. Gyors lépéseket tett a csecsemő és 14 éves anyja jövőjének biztosítására: 1457 márciusában Jasper meglátogatta Buckingham hercegét Newport mellett, Greenfield-ben, és elkísérte őt Margaret Beaufort és valószínűleg a kisgyermek is. Feltehetőleg itt döntöttek arról, hogy Anglia leggazdagabb és legjobb kapcsolatokkal rendelkező özvegye feleségül megy Buckingham másodszülött fiához, Henry Staffordhoz. Coventry és Lichfield püspöke április 6-án engedélyezte a frigyet. Jasper és

Buckingham dél-walesi politikai érdekei megegyeztek. A házasság megerősítette a két előkelő Lancaster-család kapcsolatát, ugyanakkor biztosította Margaret Beaufort jövőjét. A két főnemes 1457-ben is érintkezésben maradt egymással, mialatt Jasper folytatta a bátyja által elkezdett munkát: a dél-walesi béke és stabilitás elérésén fáradozott.

Mindeközben York hercegének hadnagyait felelősségre akarták vonni a Dél- és Nyugat-Walesben elkövetett törvénysértések és Edmund Tudor megalázása miatt. Az udvar erőfeszítései ellenére Sir William Herbert 1456-7 telén szabadlábon maradt, emberei pedig folytatták délkelet-walesi fosztogatásaikat. 1457 márciusának végén Henrik király, Margaret királyné, Buckingham hercege, Shrewsbury grófja és valószínűleg Jasper Tudor is megérkezett Herefordba, hogy felügyeljék a Herbert, Devereux és mások ellen folytatott eljárást. Az ítélet Edmund durva bántalmazásának fényében meglepetést okozott, ugyanakkor politikai szempontból nagyon ravasznak bizonyult. A bíróság össze akarta ugrasztani a vádlottakat azzal, hogy egyesekkel nagylelkűen, másokkal szigorúan bánt. Így történt, hogy míg Sir William Herbert 1457 júniusában kegyelmet kapott, addig Sir Walter Devereux-t 1458 februárjáig fogságban tartották, és Herbert társai közül is megmenekültek néhányan, mások azonban nem.

Jasper nyugat- és dél-walesi tekintélyének megerősítése érdekében további lépésekre került sor. 1457 áprilisában kinevezték az Aberystwyth-, a Carmarthen-és a Carreg Cennen-vár kapitányává, ezzel megfosztva a yorki herceget a címektől. Ezzel az intézkedéssel hallgatólagosan Gruffydd ap Nicholas helyi hatalmát is mérsékelni akarták. Jasper előnyt tudott kovácsolni a vidék arisztokráciájával való személyes kapcsolataiból is, elsősorban a Buckinghammel kiépített viszonyából. Mindezek mellett katonai óvintézkedéseket is foganatosított. 1457 decemberében arra bátorította Tenby polgármesterét és polgárait, hogy erősítsék meg a város védelmét. A lakosok indítványozták, hogy új, két méter széles városfalakat emeljenek, valamint tisztítsák meg és szélesítsék ki kilencméteresre a vizesárkokat. Jasper fedezte a jelentős beruházás költségeinek felét, és az eredmény máig lenyűgöző. Az eredeti tervhez képest eggyel több tornyot emeltek, és a már meglévőket is megmagasították, csakúgy mint a mellvédfalakat.

Úgy tudjuk, Jasper gróf egyetlen várnak vagy városnak sem szentelt annyi figyelmet, mint az 1450-es évek végén Tenbynek. Nyilvánvalóan dél-walesi hatalma különös fontosságú fellegváraként tartotta számon. Közel feküdt

St. David püspökének megerősített lampheyi palotájához, saját, jól védett várral rendelkezett, a sziklás vidéken viszonylag könnyű volt megszervezni a védelmét, kikötője pedig jobb kijárást biztosított a tengerre, mint Milford Haven révjei.

Minden jel arra mutat, hogy Jasper Tudor sikerrel járt dél-walesi kőrútján. Békét kötött Gruffydd ap Nicholasszel és fiaival, és megerősítette a Lancaster-párti várőrséget Kidwellyben és Carreg Cennenben. Gruffydd és családja Tudorokkal szembeni ellenszenve már a múlté volt. Gruffydd és fiai a Lancaster-ház uralmának utolsó hónapjaiban is hűségesek maradtak VI. Henrikhez és féltestvéréhez.

Jasper nagyobbra nőtt a király és az udvar szemében, mint valaha. Miután Alfonso, Aragónia és Nápoly királya 1458-ban meghalt, Jaspert választották a térdszalagrend megüresedett helyére. 1459 májusában kijelöltek számára egy tornyot a Westminster-apátságban, amely fővárosi tartózkodása alatt főhadiszállásaként szolgált.

1459 második felében a két angol politikai tábor, a Lancaster-párti udvar és York hercege felkészült egy lehetséges összecsapásra. Az ütközet ideje szeptemberben jött el. A herceg és fiai száműzetésbe kényszerültek. A Coventryben összeülő parlament felsőházának yorki tagjai a megtorlás áldozataivá váltak, megfosztották őket birtokaiktól. Minden jelen lévő főnemes, köztük Jasper is, ünnepélyesen hűséget esküdött VI. Henriknek és fiának, Edward hercegnek. Jasper és apja, Owen jól járt az elkobzott földek újraosztásakor: Owen Kentben és Sussexben bérelt majorságokat, míg Jasper hozzájutott York hercegének newburyi várához és birtokához.

A herceg Írországba vonult vissza, Jasper pedig Walesbe ment, hogy York ottani támogatóival végleg leszámoljon, és megakadályozza a herceg esetleges visszatérését Angliába. 1460-ban megkapta a York számára az Írország és Anglia közötti kommunikációt biztosító Denbigh-vár és birtok fölötti ellenőrzést; Owen Tudor röviddel ezután jól jövedelmező hivatali állásba került Denbighben. Ahhoz azonban, hogy Yorktól a gyakorlatban is átvegye az uradalom fölötti hatalmat, Jaspernek meg kellett ostromolnia Denbigh várát, és térdre kellett kényszerítenie York helyi embereit. Ez nehéz feladatnak bizonyult. Délnyugat-Walesben a Woganek-hez és Perrotokhoz hasonló földbirtokosok együttműködésével sereget gyűjtött. Felhatalmazást kapott arra, hogy a kezei közé kerülő lázadók sorsa felől döntsön: megkegyelmezzen nekik, vagy megbüntesse őket; valamint engedélyezték neki, hogy rendelkezzen a Denbigh-várban talált

vagyontárgyakkal, és azokkal jutalmazza meg saját katonáit. Több mint 650 fontot kapott, ami fedezte a Denbigh-vár és más, York támogatóinak kezén lévő walesi várak elfoglalásának költségeit.

Jaspernek sikerült bevennie Denbighet, és 1460 májusában visszatérhetett Pembroke-ba, hogy megszervezze annak védelmét. Egy Milford Soundba behatoló ellenséges vitorlás megtámadására a *The Mary* nevet viselő, tenbyi hajónak adott parancsot, tenbyi tengerészekkel és katonákkal a fedélzetén. A gróf valószínűleg ekkor kezdte értékelni a temérdek keskeny nyílásával és öblével a kontinensről és az Írországból érkezők számára kitűnő partraszállási lehetőséget biztosító milfordi vízi út stratégiai jelentőségét, és ez később, 1485-ben nagy hasznára vált.

A Lancaster-pártiak pozíciója azonban nem szilárdulhatott meg sem Angliában, sem Walesben, sem máshol addig, amíg York hercege és szövetségesei a király hatókörén kívül éltek száműzetésben. 1460 júniusának végén York pártját fogó főnemesek a herceg fiának, Edward, March és Warwick grófjának vezetésével készen álltak arra, hogy Calais-ből indítsanak támadást Anglia ellen. A kenti Sandwichnél szálltak partra, és július 2-án érték el Londont. Northamptonnál Warwick megsemmisítő vereséget mért a király seregére, VI. Henriket fogságba ejtette, Buckinhgam hercegét és Shrewsbury grófját pedig megölte. Margaret királyné ekkor Walesbe menekült a még veretlen Jasperhez. Az új York-párti vezetés természetesen a Denbigh-vár feladására szólította fel Jaspert és embereit, és hasonló utasításokat adott más észak-walesi várak kapitányának is. Jasper és a Lancaster-pártiak azonban csak egy döntő nyugati vereség esetén engedelmeskedtek volna. Lewys Glyn Cothi carmarthenshire-i költő, Gruffydd ap Nicholas családjának pártfogoltja az 1460-ban a Lancaster-háznak és Edward hercegnek katonákat toborzó Jaspert a dinasztia reménységeként és a „brit szigetek” védelmezőjeként írja le.

Margaret királyné ezalatt megérkezett a biztonságot nyújtó Skóciába. York hercege 1460 októberében visszatért Írországból, és hogy megakadályozza a királynét abban, hogy sereget gyűjtsön északon, csapatokat indított észak felé, Yorkshire-be, hogy ott megütközzön a Lancaster-pártiakkal. December 30-án egy kisebb összetűzésben, Wakefieldnél esett el. A York-pártiak vezetője így legidősebb fia, Edward lett. A wakefieldi hírek hallatán Margaret skótokból és északi angolokból hatalmas sereget verbuvált, és dél felé vonult. 1461. február 17-én St. Albansnál győzelmet aratott a York-pártiak Warwick vezette főcsapatain.

Jasper Tudor és Wiltshire grófja ezalatt Walesben toborzott hadsereget, és januárban megindultak északkelet felé, a herefordshire-i határ irányába. A katonák között volt Jasper számos walesi szövetségese, akikre támaszkodhatott: többek között Thomas és Owain, Gruffydd ap Nicholas fiai, a pembrokeshire-i Perrotok, Buckingham néhány embere a határ mellől, valamint saját apja, Owen Tudor. Őket valószínűleg Wiltshire által toborzott és hajóval Dél-Walesbe vitt írek, bretonok és franciák tarka társasága támogatta. Ami Edwardot, March grófját illeti, az ő jóval nagyobb serege, amelyet a határ menti megyékben és apja walesi birtokain verbuvált, valahol Wigmore és Ludlow közelében sorakozott fel. Edwarddal tartott Sir William Herbert és testvére Richard, Sir Walter Devereux, a tretoweri Roger Vaughan és többen az 1456-os nyugat-walesi rendzavarások felelősei közül. A csata tehát jó alkalom volt arra, hogy elszámoljanak a régi adósságokkal. A két sereg 1461. február 3-án találkozott a herefordshire-i Mortimer-keresztnél, körülbelül tíz és fél kilométerre északnyugatra Leominstertől és mindössze hat és fél kilométerre Wigmore-tól, York egyik várától.

Az égen különös, rossz ómenek - például három nap - mutatkoztak, de March meggyőzte embereit arról, hogy ezt jó, és nem rossz előjelnek kell tekinteni. Egy XVI. századi krónikás, Edward Hall szerint ezért nevezték Edwardot később királyként York napsugarának. Ami a csatát illeti, ott March grófja

határozottan szembeszállt ellenségeivel és megfutamította őket. 3000-et leméászároltak, néhány kapitányt elfogtak és lefejeztek, Pembroke és Wiltshire azonban álruhát

öltött, és titokban elmenekültek az országból.

A Lancaster-pártiak szerencsétlen, elfogott vezetői között volt Owen Tudor is. March grófja, akit apja egy hónappal korábbi halála nagyon megviselt, elrendelte, hogy az idős walesit néhány nap múlva Herefordban végezzék ki. Egy krónikás szerint „fejét a piactér közepén álló kereszt legmagasabb lépcsőfokára helyezték, majd egy elmebajos nő megfésülte a haját és lemosta arcáról a vért”. Több mint száz gyertyát raktak köré. Csak az utolsó pillanatban jött rá, hogy meg fog halni. Azt mormolta magában, hogy „a fej, amely Katalin királyné ölében szokott feküdni, most egy rönkön fog heverni”. A herefordi Greyfriars Church kápolnájában temették el. Legidősebb fiát, Edmundot négy évvel korábban ugyanennek a rendnek a carmartheni templomában helyezték örök nyugalomra. Az épület,

melyben koporsója feküdt, ma már nem áll. Az 1894-es és 1933-as ásatások során rátaláltak a szentély egy részére, sőt három csontvázra is bukkantak (az egyik 188 centiméter magas volt, de nincs arra vonatkozó bizonyíték, hogy ezek Owen Tudor maradványai lennének). A királyné hitvesének különös végzetéről és fiai kiválóságáról sok elégia született Walesben 1461 után. Glamorgani, carmarthenshire-i, powysi és angleseyi költők ékesszólóan gyászolták.

Jasper Tudor sietve visszavonult Pembroke-ba, és megesküdött, hogy ha az Úr ad neki erőt, rokonai és barátai segítségével hamarosan megbosszulja a vereséget. Akkor még nem tudhatta, hogy egy rövid megszakítással negyed évszázadon át menekültként fog élni.

5. FEJEZET

Jasper Tudor, a Lancaster-ház bajnoka

Jasper Tudor 1461 tavasza és 1470 nyara között egy kalandor életét élte. Mialatt a York-párti March grófja IV. Edward néven az angol trónon ült, ő menekültként tartózkodott Walesben és Észak-Angliában, száműzöttként Skóciában és Franciaországban. Jasper egyetlen unokaöccse, Henry Tudor a család ellenségeinek, a raglani Herberteknek, Edward király hű támogatóinak fogságában nőtt fel. Jasper kalandjait nem csupán érdekes történetként olvashatjuk, hanem féltestvére, a trónjáról elűzött VI. Henrik iránti rendületlen hűsége bizonyítékaként is. Még akkor sem ingott meg a hite, amikor hatalmas akadályokat kellett legyőznie, és nagyon kevés esélye volt a sikerre. Jutalmát végül 1470-ben nyerte el, amikor Edward királyt letaszították a trónról, és ismét Henrik fejére került a korona.

Katasztrófa Walesben

Edwardnak, March grófjának az 1461. február 3-án a herefordshire-i Mortimer-keresztnél a Lancaster-párti erők fölött aratott döntő győzelme lesújtotta Jasper Tudort és VI. Henriket. A vert sereg parancsnokai, Jasper és Wiltshire grófja álruhában kényszerült menekülni. Három héttel később Jasper már saját birtokán, Pembroke-ban, Tenby városában tartózkodott. Ezt a kikötőt már többször választotta menedékül. Február 25-én azzal a szándékkal írt észak-walesi szövetségeseinek, hogy lelket öntsön a Lancasterek támogatóiba, és megbosszulja a korábbi vereséget, apja herefordi kivégzését, valamint VI. Henrik seregének veszteségeit. Jasper úgy hitte, még nem késő csapást mérni a York-pártiakra, és még elkerülhető a Lancasterek bukása.

Mindeközben VI. Henrik erélyes felesége, Anjou Margaret egyetlen fiuk, Edward herceg kíséretében dél felé vonult az Észak-Angliában toborzott katonákkal.

Február 17-én érték el a hertfordshire-i St. Albanst, és ott vereséget mértek a Warwick grófja vezette meglepett York-párti seregre. A csata után Margaret kiszabadította nyár óta raboskodó férjét. Esélye volt arra, hogy a sikert Londonba való bevonulással koronázza meg, ahol VI. Henrik újra elfoglalhatta volna a trónt. Sőt mi több, Margaret királyné London környékén állomásozó északi katonái és Jasper Tudor Dél-Wales felől közelítő serege - ha gyorsan cselekednek, és melléjük szegődik a szerencse - összezúzhatták volna March és Warwick grófjának a győzelem, illetve a

vereség után Cotswoldsnál egyesített hadait. Kétségbeesett, veszélyes vállalkozás volt. Jasper nem tudta időben újraszervezni embereit, Margaret katonái pedig elkövették azt a baklövést, hogy maguk ellen fordították az útjukba eső vidékek lakosait. A St. Albansnál aratott győzelem után a városban fosztogattak, és a londoniak aggodalommal figyelték közeledésüket. Rengeteg egyszerű polgár fellázadt, és nem akarta beengedni a királynő embereit a fővárosba. Margaret ezért döntött úgy, hogy észak felé, Yorkshire-be vonul vissza, London kapuit pedig tágra nyitották Edward, March grófja és Warwick előtt. 1461. március 4-én Edwardot Anglia királyává nyilvánították. Néhány héttel később, március 29-én az új uralkodó újabb jelentős vereséget mért a Lancaster-pártiakra, ezúttal Towtonnál, ezzel is megerősítve hatalmát. VI. Henrik, Anjou Margaret, fiuk, Edward és számos szövetségesük sietett átlépni a biztonságot jelentő skót határt, Jasper Tudort pedig támogatás nélkül, üres kézzel hagyták Walesben, támadások célpontjául.

Az új uralkodó a Lancasterek walesi támogatóinak likvidálására törekedett, ezért Sir William Herbertnek széles hatáskört biztosított délnyugaton. Herbert azt a feladatot kapta, hogy szerezze meg Pembroke-ot és Jasper Tudor összes angliai és walesi birtokát. Herbert Jasper helyét volt hivatott betölteni Dél-Wales uraként az új, York-házi király képviseletében. Ez akkor vált világossá, amikor 1461. július 26-án megkapta a Raglan, Chepstow és Gower lordja címeket. Ami Jaspert illeti, az ő megaláztatásai a parlament novemberi ülésén érték el tetőpontjukat. Akkor VI. Henrik legfőbb támogatói közé sorolták, és elkobozták birtokait. Földjeinek nagy részét 1462 elején Herbert kapta meg.

1461 augusztusának végén Herbert és társai megérkeztek Walesbe, hogy „megtisztítsák a vidéket”. Eleinte csak jelentéktelen fegyveres ellenállásba ütköztek, szeptember 30-án még a Jasper Tudor kezén lévő Pembroke-vár védői is megadták magukat, pedig elegendő készleteik voltak ahhoz, hogy visszaverjenek egy ostromot. Az 1450-es években megerősített Tenby városa is kapitulált. Jasper azonban nem került fogságba, és ahol csak tudta, felhúzta a Lancaster-lobogót. Az ő megmenekülése megmérgezte IV. Edward boldogságát. Nem tudjuk pontosan, hogy Jasper merre járt 1461 tavaszán és nyarán. Valószínűleg nem volt ott Pembroke-ban a vár rövid ostromának idején, de biztosak lehetünk afelől, hogy egész Walesben próbált megnyerni embereket a lancasteri oldalnak. Az év második felében Észak-Walesben tűnt fel, ahol csatlakozott a towtoni csatából megmenekült

Exeter hercegéhez. 1461. október 16-án Twt Hill közelében, Caernafon északi falánál megfenyegették a városlakókat. Az elkeseredett próbálkozásból semmi előnyük nem származott. Jasper és Exeter végül hajóra szállt, és a towtoni harcmezőről visszavonuló VI. Henrik és Margaret királyné példáját követve Skóciában kerestek menedéket.

Henry Tudor holléte

Amikor bevonult a Pembroke-várba, William Herbert legalább abban az elégtételben részesülhetett, hogy az épületben megtalálta a négyéves Henryt, Richmond grófját, Jasper Tudor unokaöccsét. Bárhol élt is azelőtt anyjával és mostohaapjával, Henry Stafforddal, az ifjú gróf, a Lancaster-család tagja most Herbert fogságába esett. Herbert nagyon magas árat (1000 fontot) fizetett azért, hogy ő lehessen a gyermek gyámja és ő választhasson számára feleséget. A Tudor-krónikás, Polydore Vergil, akinek értesülései talán személyesen Henrytől származnak, így ír erről: a fiút „fogságban tartották, de William Herbert felesége [Anne Devereux] tisztességgel felnevelte" a Raglan-várban. Bár a foglyuk volt, nem feltétlenül bántak vele rosszul vagy korlátozták szabadságában. Herbert és felesége nagy családban élt, és ők viselték gondját a northumberlandi gróf fiának is. Henry Tudor tehát valószínűleg kellemes társaságban múlatta az időt, és hosszú ideig tartó barátságokat kötött. Herbert úgy tervezte, hozzáadja egyik lányát, Maudot. Amikor 1485-ben Henry Tudor elfoglalta az angol trónt, Anne Devereux-t meghívta Londonba - majd megengedte, hogy kísérettel hazatérjen Raglanbe.

A pompás raglani erődben Henryt Richmond grófjaként ismerték, bár apja richmondi birtokait IV. Edward öccse, George, Clarence hercege kapta meg. Minden jel arra mutat, hogy törődtek a taníttatásával. Az angol nyelvtant az Oxfordban végzett Edward Haseley és Andrew Scot oktatta neki. Évekkel később, megkoronázása után Henry megjutalmazta őket. Egy gyakorlatibb területen - talán a hadtudományokban - Sir Hugh Johnstól sajátította el a tudást. Sir Hugh Gowerben rendelkezett földekkel és némi befolyással, a róla megemlékező réztábla még ma is látható a swansea-i St. Marys Churchben. A „zsenge éveiben" tett szolgálataiért Sir Hugh 1458-ban tíz font jutalmat kapott Henrytől.

Henryt és anyját, Margaret Beaufort-t elszakították egymástól. Margaret 1457-ben vagy 1458-ban, Edmund halála után néhány hónappal feleségül ment Henry Staffordhoz, és a pár boldogan élt. Pembroke várának elvesztése után Margaret csak ritkán láthatta fiát. Ebben földrajzi okok is

közrejátszottak, hiszen Margaret Henry Stafforddal élt a lincolnshire-i Bourne-ben, majd Surrey megyében, Wokingban. És bár Henry Stafford 1461-ben békét kötött IV. Edwarddal, az ifjú Henryt nem bízták ismét édesanyja gondjaira. Margaret azonban valószínűleg érintkezhetett fiával, és legalább egy alkalommal Raglanban is meglátogathatta.

ÖSSZEESKÜVÉSEK SORA

Ha reménytelen katonai lépések megtételére nem szánta is el magát senki, összeesküvéseket még lehetett szőni a korábbi helyzet visszaállítására. Angliában azt pletykálták, hogy Jasper Tudor és a Lancaster-ház más támogatói egymással együttműködve tervezik a York-házi uralkodó elleni támadást. A Lancaster-pártiak egy elfogott kémje azt vallotta, hogy Exeter hercege és Jasper az angleseyi Beaumaris-nál szándékozik partra szállni; Somerset hercege és társai 60 000 spanyol katonával akartak betörni Kelet-Angliába; egy harmadik, franciákból és spanyolokból álló seregtől pedig a kenti Sandwich városának lerohanását várták. Ezután érkezett volna meg Angliába Aragónia és Portugália királya, a francia és a dán uralkodó, valamint Anjou Margaret apja, összesen mintegy negyedmillió emberrel. A hadművelet szervezésének egyik fontos alakját, John de Vere-t, Oxford grófját és fiát, Aubreyt 1462 februárjában elfogták, és felségárulás miatt kivégezték. Bár a szóbeszédben gyakran előfordultak túlzások, Jasper Tudornak bármilyen Lancaster-pártiak által szervezett offenzívában jelentős szerephez kellett jutnia, hiszen ő volt a Lancaster-király féltestvére. A Pembroke grófja címet már nem viselte, és birtokai mindaddig gazdátlanok maradtak, amíg 1468-ban Lord Herbertet gróffá nem nyilvánították. A Henry Tudor elleni megtorlással senki nem törődött, ő továbbra is Richmond grófjaként élt. A címtől III. Richárd fosztotta meg 1484-ben.

Az Anglia megtámadására készülő Jasper Tudor Bretagne-ba ment, és 1462 májusában még ott tartózkodott. A sikertelen összeesküvés és Oxford grófjának kivégzése miatt érkezett Franciaországba, XI. Lajos udvarába, akitől azt remélte, továbbra is hajlandó lenne részt venni a York-párti uralom alatt álló Anglia elleni támadásban. Április 16-án Margaret királyné is Franciaországba ment Skóciából; szíves fogadtatásban részesült, és egészen Angers-ig utazott, ahol előbb apjával, majd Lajos királlyal találkozott.

Az elkövetkező évek Lancaster-párti lobbizásában Jasper Tudor a nemzetközi küldött szerepét töltötte be. Fáradhatatlanul utazgatott Franciaország, Bretagne, Skócia és Wales között, hogy VI. Henrik,

Margaret királyné és fiuk számára támogatókat nyerjen. Edinburgh-ban valószínűleg rövid látogatást tett VI. Henriknél, 1462 júniusában Flandriába ment, majd onnan kezében Henrik XI. Lajosnak szóló leveleivel a normandiai Rouenbe. Innen az elegáns touraine-i Chinon-palotába indult tovább, ahol június 5-e óta Margaret királyné és Lajos király titokban tárgyalásokat folytatott a Franciaország és a Lancaster-pártiak közötti szövetségről. Jasper is hozzájárult saját érveivel a viták sikeréhez. Így történt, hogy június 24-én titkos megállapodásra jutottak, amelyben Lajos vállalta, hogy 20 000 *livre tournois*-t kölcsönöz Margaretnek azzal a feltétellel, hogy ha VI. Henrik visszaszerzi Calais-t a York-pártiaktól, vagy Jaspert, vagy Jean de Foix-t, Kendal grófját, a Lancasterek egy másik elszánt támogatóját teszi meg kapitánynak. Az új kapitánynak pedig meg kell majd esküdnie, hogy Calais-t egy éven belül visszaadja a franciáknak, vagy visszafizeti a kölcsönt. Lajos megígérte, hogy Calais-ért cserébe 40 000 koronát fog fizetni VI. Henriknek. Jasper tehát ott volt azon megállapodás megkötésénél, amelynek értelmében a nélkülözhetetlen anyagi eszközökért cserébe a Lancaster-pártiak feladták volna gyarmatukat, a III. Edward által 1347-ben nagy nehézségek árán megszerzett Calais-t. Nem csoda, hogy a szerződést titokban kötötték!

Chinonból az angol fél tárgyalói a Loire partján fekvő Tours óvárosába mentek, ahol 1462. június 28-án aláírták a nyilvános szerződést, amelyben VI. Henrik és XI. Lajos száz évre tűzszünetet kötött, és mindketten ígéretet tettek, hogy nem segítik a másik fél ellenségeit. A tours-i megállapodást Jasper Tudor is aláírta, és kétségkívül elégedett volt az eredménnyel. A Lancaster-pártiak ezzel maguk mögött tudhatták Anglia legnagyobb szomszédjának és legősibb ellenségének teljes diplomáciai és anyagi támogatását, és így újra megpróbálhatták megdönteni IV. Edward hatalmát.

Margaret Tours-ból Rouenbe, onnan pedig Boulogne-ba ment. Október végén hajóra szállt, és Skóciába utazott férjéhez. Onnan együtt vitorláztak dél felé, North-umberlandnél partra szálltak, és elfoglalták a Bamborough- és az Alnwick-várat. Jasper követte a királynét, és egyike volt VI. Henrik azon embereinek, akiket a Bamborough-várba állítottak. Margaret királyné, férje és nagy létszámú francia seregük végül IV. Edward csapatai közeledésének hírére Skóciába menekült. Hajóik dühöngő viharba kerültek, egyeseket sziklának csapott, másokat ellenséges angol partokra sodort a víz. A Bamborough védelmére hátrahagyott Lancaster-pártiak mindeközben a skótoktól reméltek segítséget. Amikor látták, hogy őket hiába várják, 1462

karácsonyán feladták az erődöt. Somerset hercege elfogadta a felajánlott kegyelmet, és hűbéri esküt tett IV. Edwardnak. Jasper és a többiek azonban nem kaptak biztosítékot arról, hogy elkobzott birtokaikat visszakapják (Jasper legtöbb földjét például Lord Herbertnek adományozták), ezért visszavonultak Skóciába. Egyébként is valószínűtlen, hogy Jasper Tudor, Henrik király féltestvére elfogadta volna Edward feltételeit.

Bár néhányan azt rebesgették, hogy 1462/63 telén Jasper Írországba utazott a zavarosban halászni, valószínűbb, hogy Margaret királynéval visszatért Franciaországba, hogy fondorkodásait folytassa. Céljuk az volt, hogy meggyőzzék XI. Lajost, adjon további anyagi támogatást, és megakadályozzák, hogy Lajos és IV. Edward viszonyában javulás álljon be. Jasper 1463 áprilisában indult el Skóciából, és a flandriai Sluys-nél kötött ki, ahol Burgundia hercege, Jó Fülöp megengedte neki, hogy Lille-en és Tournai-n keresztül utazzon a királyhoz. Július végén követte őt Anjou Margaret és fia. A királyné 1463 nyarát azzal töltötte, hogy próbálta meggátolni a Lajos és Edward közötti békekötést. Nem járt sikerrel, 1463. október 8-án a calais-i békében megkötötték a hesdini angol-francia tűzszünetet, így már csak Skócia nyújtott menedéket és támogatást az üldözött Lancaster-pártiaknak. Jasper ettől függetlenül decemberig Lajos udvarában maradt, majd a tőle kapott 500 *livre tournois*-val a zsebében elkezdte tervezni Skóciába való visszatérését. A vigasztalhatatlan Margaret királyné a következő hét évet Franciaországban töltötte.

A Lancaster-pártiak vezetőinek e katonai és diplomáciai vereségek idején mutatott kitartása csodálatra méltó. Továbbra is IV. Edward hatalmának megdöntésén munkálkodtak, és az angol-francia tűzszünet megsértésének egyik oka is Jasper Tudornak a féltestvérébe vetett megingathatatlan hite volt. Nemcsak ő csatlakozott VI. Henrikhez Skóciában, de az Edwardtól elpártoló Somerset hercege is. 1436 végén érkezett meg Bamborough-ba Henrikhez a vele továbbra is együtt érző II. Ferenc bretagne-i herceg egy követe, Guillaume de Cousinot. Ő számolt be Ferencnek Henrik angliai népszerűségéről, az őt fenyegető veszélyről és arról, mekkora szüksége lenne élelmiszerre, muníciókra és katonákra. Cousinot azt mondta, ezeket vagy közvetlenül Henriknek, vagy a Walesben tartózkodó Jasper Tudornak küldjék.

Cousinot 1464 februárjában indult el Bamborough-ból, és Jasper Tudor hamarosan követte őt. Márciusban Jasper Bretagne-ba vitte XI. Lajos levelét, amelyben a király arra biztatta Ferencet, adjon meg Jaspernek

minden segítséget a Walesbe való visszatéréshez. A York-pártiak elleni küzdelem egy újabb fázisában Jasper Walest állította tervei középpontjába. 1464. március 26-án Ferenc herceg megadta az engedélyt Jaspernek és embereinek, hogy elhajózzanak. A Rance folyó torkolatánál Alain de la Motte-nak, Bretagne altengernagyának parancsnoksága alatt rendelkezésükre bocsátott egy flottát. A Jasper 1464 első hónapjaiban tett látogatásával egybeeső East Anglia-i, gloucestershire-i, carmarthenshire-i, cheshire-i, lancashire-i és észak-walesi lázadásokat könyörtelenül leverték. Nincs bizonyítékunk arra, hogy Jasper 1464-ben valóban megérkezett Walesbe. Lehetséges, hogy a sikertelen felkelésekről értesülvén okosabbnak tartotta Bretagne-ban maradni. Ráadásul a IV. Edwarddal szövetségben álló XI. Lajos egyre kevésbé lelkesen támogatta a száműzött Lancaster-pártiakat, és 1464 júniusában arra ösztönözte II. Ferencet, hogy vonja meg Jaspertől segítségét. Ferencet érthető módon meglepte és felbosszantotta, hogy a király meggondolta magát.

ÚTI CÉL: WALES

Az 1460-as évek közepén Wales nyugati és északnyugati régiói hódoltak be a legkevésbé a York-párti hatalomnak. Bár Lord Herbertnek 1461-62 során sikerült a legtöbb várat - köztük a carmarthenshire-i felföldön fekvő nagyszerű Carreg Cennent - megadásra kényszerítenie, Harlech még 1468-ig a Lancaster-pártiak kezén maradt. Carmarthenben, Cardiganben, Merionethben és Caernarfonban egyre nőtt a feszültség. 1464-65-ben a Carmarthen-vár falait helyreállították, a Cardigan- és az Aberystwyth-vár őrségének létszámát pedig nem csökkentették. Lord Herbert kémek útján akart információt gyűjteni a harlechi helyzetről, és Északnyugat-Walesben nem bízott, „mert azon a bús vidéken mindennaposak a lázadások” (1467. november).

Észak- és nyugat-walesi földbirtokos pártfogója véleményét hangoztatva számos walesi költő félelem nélküli hősként tekintett Jasperre. 1461-ig ő volt az egyetlen walesi, aki angol főnemesi címet kapott, ráadásul ő vitte a Lancasterek lobogóját, és ezen a vidéken rengetegen rokonszenveztek a bukott dinasztiával. Ebben a hangulatban várták a költők Jasper Walesbe való visszatérését és a York-párti hatalommal szemben folytatott további kalandos tevékenységét. A carmarthenshire-i Lewys Glyn Cothi egy alkalommal még csatlakozott is az Észak-Walesben fosztogató lázadókhoz és Jasperhez. Tudur Penllyn, egy északi költő arról a barmouthi házról ír, amelyből Jasper egy betörése után Bretagne-ba hajózott, és dicséri

Jasper szövetségesét, a ház építőjét, a corsygedoli Gruffydd Fychant, aki az egyetlen, Lord Herbert által el nem foglalt erődöt, a Harlech-várat védte. Egy llangolleni költő csodálja Jasper ügyességét, amint ki-be suhan a Dyfi folyó torkolatán. Egy negyedik azon kesereg, hogy Jasper túlságosan észak-angliai embereire támaszkodik - és talán túl sok időt tölt ott inkább haza kellene mennie Walesbe. Ezeket a reményeket fűzték a Lancaster-családba tartozó walesi nemeshez, ezekkel a dicsérő szavakkal illették őt. A költők és pártfogóik nem igazi szabadságharcosként tekintettek rá, aki lerázza az angol igát, és esetleg megszerzi az angol trónt magának vagy ifjú unokaöccsének. Ez a lehetőség az 1460-as években még a távoli jövőbe veszett.

Jasper Tudor tehát még mindig álmodozhatott egy sikeres walesi betörésről, feltéve hogy elegendő katonát visz magával, és a Lancasterekkel rokonszenvező angoloktól a gyakorlatban is kap támogatást. Sok múlott az európai diplomáciai helyzet alakulásán, és 1467-68-ban a hangulat Jaspernek és a Lancaster-pártiaknak kedvezett. 1468 tavaszán IV. Edward szövetséget kötött Burgundia és Bretagne hercegével. Ez olyannyira nyugtalanította XI. Lajost, hogy a megállapodás aláaknázása érdekében keresni kezdte annak módját, hogyan okozhatna kellemetlenséget IV. Edwardnak. Jasper Tudor kapóra jött neki, így ismét szárnyai alá vette őt. Egy párizsi olasz megfigyelő már 1467 szeptemberében hallott arról, hogy Jasper Margaret királyné és mások támogatásával Walesbe készül. XI. Lajos azonban szokásához híven körültekintően járt el, és csak 1468. június 1-jén engedélyezte kincstárnokának, hogy egy három hajóból álló apró flottát és egy kisebb összeget, 293 *livre tournois-t* biztosítson Jaspernek walesi útjához.

Ez a jelentéktelen támadás kudarcra volt ítélve. Tulajdonképpen lehetséges, hogy Lajos király azért nem adott komoly felszerelést, mert csak ráijeszteni akart IV. Edwardra, nem akarta fedezni egy igazi lázadás minden költségét. Jasper Tudor ennek a politikának esett áldozatul. Röviddel 1468. június 24. után újra kikötött Walesben, a költők tanúsága szerint valószínűleg a Dyfi torkolatánál, közel Harlechhez, a Lancaster-pártiak utolsó előretolt állásához. Ha nem tudta is megnövelni a várőrség létszámát, és nem tudott számukra utánpótlást biztosítani, legalább elszántságukat megszilárdíthatta. Jasper Észak-Walesen keresztül elindult Denbigh felé, és mire odaért, serege 2000 katonára nőtt. A Lancaster-ház walesi támogatottságát ismerve ez nem is olyan hihetetlen. „Az öreg Jasper, ki

valaha Pembroke grófja volt [...] végignyargalt az országon és mindenhol Henrik király nevében tartott bírósági tárgyalásokat,” jegyezte fel egy angol krónikás. Ez a jelképes gesztus arra hívta fel a figyelmet, hogy még mindig VI. Henrik Anglia királya és az igazság forrása. A walesi költők büszkén és rajongással írtak erről a kalandról és Jasper más merész tetteiről. Miután elfoglalta Denbighet, a IV. Edwardhoz szoros szálakkal kötődő várat és várost, felgyújtotta őket, hogy „miután bemocskolja az ellenséges tűz, az új város tiszta legyen”. A XVI. századi régiségkereskedő, Sir John Wynn azt állítja, az ő ükapja Denbigh feldúlásakor a Lancaster-hívek között harcolt, Jasper parancsnoksága alatt. Jasper emberei nem csak itt támadtak: a szomszédos Flint megyében is nagy pusztítást végeztek. A villámháború olyan látványos sikereket hozott, hogy 1468 júliusában még Milánó párizsi nagykövete is beszámolót küldött az eseményekről Itáliába, hozzátéve, hogy Anjou Margaret hamarosan találkozni fog XI. Lajossal, mert arról akarja meggyőzni, nyújtson Jaspernek még több támogatást.

Jasper észak-walesi *chevauchée-je* végre ráébresztette IV. Edwardot, hogy Harlech várának problémáját meg kell oldania. 1468. július 3-án Lord Herbertnek és sógorának, Lord Ferrersnek parancsot adott, hogy gyűjtsenek katonákat a walesi határnál. A 7000 és 10 000 fő közé becsült létszámú sereg keleti és déli szárnya Harlechnél találkozott. Augusztus 14-én az I. Edward által épített erődöt csekély ellenállást mutatva feladták. Lehetséges, hogy a Lancaster-pártiak azért adták meg magukat ilyen hamar, mert a 11 éves Henry Tudor is Lord Herbertnek a várat ostromló seregében harcolt.

Ami Jaspert illeti, ő megint túljárt ellenségei eszén. Sikerült megszöknie és elrejtőznie Lord Herbert emberei elől. A XVI. századi krónikás, Elis Gruffydd elmeséli, hogy 1468-ban egy flintshire-i úriember bújtatta őt. Jasper a tengeren akart menekülni, ezért parasztnak álcázta magát: szalmát kötött a hátára, így jutott el a Picton Pooltól nem messze horgonyzó vitorlásig, amellyel Bretagne-ba hajózott. A monda szerint a legénység helyett ő irányította a hajót. Lehetséges, hogy mielőtt kiért a nyílt vizekre, Barmouthnál megpihent Gruffydd Fychan házában.

Harlech elvesztése vezetett a legnagyobb megaláztatáshoz, amit Jaspernek IV. Edwardtól valaha el kellett szenvednie. 1468. szeptember 8-án Lord Herbert megkapta jutalmul a Pembroke grófságot, de nem sokáig tudhatta magáénak ezt a megtiszteltetést. A király és egyik legjelentősebb támogatója, Warwick a „királycsináló” között egyre nőtt a feszültség. 1469 tavaszán végleg megromlott köztük a viszony, és Warwick katonákat

kezdett toborozni, hogy megfélemlítse Edwardot. 1469. július 26-án Edgecote-nál Warwick döntő vereséget mért az újdonsült Pembroke grófja által vezetett, elsősorban walesieket tömörítő királyi seregre. A csata után Herbertet és fivérét, Sir Richard Herbertet kivégezték. Jasper grófsága újra gazdátlanul állt.

A York-pártiak soraiban bekövetkező szakadás új lehetőséget jelentett a száműzött Lancaster-pártiaknak, köztük Jasper Tudornak. 1469 októberétől 1470 szeptemberéig Jasper Franciaországban tartózkodott, havi 100 livre *tournois* fejében XI. Lajost szolgálta. Ebben a kritikus helyzetben Lajos fő célja az volt, hogy IV. Edwardnak annyi kellemetlenséget okozzon, amennyit csak tud, és megakadályozza a Franciaországot veszélyeztető angol-burgundiai szövetség létrejöttét. Így amikor Warwick és IV. Edward testvére, George, Clarence hercege fellázadt, és 1470 májusának elején áthajóztak Franciaországba, XI. Lajos tárt karokkal fogadta őket. Warwick felismerte, hogy Angliában nem fogja tudni visszaszerezni befolyását, amíg Edward ül a trónon, ugyanakkor az erélytelen Clarence hercegének oldalára sem állhat. Warwick és XI. Lajos ezért kezdett el az 1465 óta Edward fogságában tengődő VI. Henrik hatalmának visszaállításán, valamint Warwick lányának és Henrik fiának összeházasításán munkálkodni.

Anjou Margaret kezdetben hűvösen fogadta ezeket a felvetéseket. Elvégre Warwick 1460-1-ben jelentős szerepet játszott férje trónfosztásában. Lajos azonban olyan kitartóan és meggyőzően érvelt, hogy a határozott királyné megenyhült. Edward walesi herceg és Anne Neville 1470. július 25-én a Loire menti Angers-ben eljegyezték egymást. Öt nappal később megszületett a megállapodás arról, hogyan ültessék vissza VI. Henriket az angol trónra. Úgy tervezték, hogy Warwick és Jasper Angliába megy, majd rövid időn belül követi őket a királyné, Edward herceg és menyasszonya. Jaspernek kulcsszerep jutott féltestvére újbóli hatalomra juttatásában.

Jasper úti célja Wales volt, nem utolsósorban azért, mert ott sokan továbbra is hűségesek maradtak VI. Henrikhez, és Jasper nemrégiben bebizonyította, hogy északon jelentős támogatást tud szerezni. A szeptember 9-én, a normandiai La Hogue-ból induló, a francia admirális parancsnoksága alatt álló flotta 60 hajója négy nap múlva mégis Devonban, Dartmouthnál és Plymouthnál kötött ki. Jasper azonnal Walesbe ment, hogy ott katonákat toborozzon, Warwick pedig London felé vonult. Tíz év óta először Jasper bátorságáért és a Lancasterekhez való hűségéért jutalomra számíthatott. Kevesen voltak olyan kitartóak, mint ő: a sorozatos kudarcok

ellenére sem pártolt el féltestvére mellől, a legnehezebb időkben is támogatta őt. Mondanunk sem kell, hogy fiatal unokaöccse, Henry Tudor nem szerepelt a terveiben - megelégedett volna azzal, ha a Lancaster-uralkodó ismételt trónra kerülésekor kiszabadul raglani fogságából, és visszakapja a Richmond grója címet (Jasper maga pedig a Pembroke grófja titulust).

Az edgecote-i ütközet és William Herbert halála után a vérontást valószínűleg végignéző 12 éves Henry Tudor sorsa veszélybe került. Csak Herbert özvegyére számíthatott. Richard Corbet juttatta el biztonságban Anne Devereux családjának otthonába, a herefordshire-i Wobleyba. Margaret Beaufort megragadta ezt az alkalmat, és megpróbálta a Herbert családtól visszaszerezni kisfiát, de valószínűleg Warwick és Jasper Tudor közeledése miatt IV. Edward hamarabb kényszerült száműzetésbe, mint hogy Margaret hazaért volna gyermekével. Richard Corbet, Anne Devereux egyik unokahúgának férje vette gondjaiba a fiút. Herefordba vitte, majd átadta a városba érkező Jaspernek. Nagybácsi és unokaöcs megismerkedtek egymással, és megalapozták Jasper negyedszázaddal később bekövetkező haláláig tartó szoros kapcsolatukat.

6. FEJEZET

1470-71: Csalóka hajnal

Amikor a Lancaster-pártiak serege kikötött Devon partjainál, IV. Edward éppen Yorkshire-ben tartózkodott. Reménytelen helyzetbe került, hiszen alaposan rászedték, és nagyon kicsi volt annak az esélye, hogy hamarabb érjen Londonba, mint Warwick. 1470. október 2-án a király Hollandiába menekült. Négy nappal később Warwick bevonult Londonba, és semmilyen ellenállásba nem ütközött. Azonnal szabadon engedte a Towerben raboskodó VI. Henriket, és visszaállította hatalmába.

A Lancaster-pártiak walesi pozíciójának megszilárdítására keresve sem találhattak volna Henrik féltestvérénél, Jasper Tudornál alkalmasabb embert. Edward herceg még gyermek volt, anyjával élt Franciaországban, így az ő szerepét Walesben egy rövid időre Jasper vette át. Jasper Herefordban Összeismerkedett unokaöccsével, Henry Tudorral, és valószínűleg még októberben magával vitte a fiút Londonba. A gyermek ott találkozhatott anyjával és mostohaapjával, Henry Stafforddal. 1470. október 28-án Jasper Tudor és Henry Stafford együtt vacsorázott Stafford házában, majd két nappal később Margaret és fia Londonból a wokingi Beaufort-rezidenciára utazott, és egy hétig ott maradtak. Aztán Henry, Margaret és Henry Stafford Maidenheadbe, majd Henley-on-Thamesbe utazott. November 11-én váltak el egymástól, amikor Henry csatlakozott nagybátyjához, Jasperhez. Lehetséges, hogy Henry ezután egészen az 1485-ös bosworthi győzelemig nem találkozott édesanyjával.

Számos későbbi szerző állítja, hogy Henrik és a fiatal richmondi gróf között ez idő tájt különös párbeszédre került sor, amelyben a király megjósolta, hogy egy szép napon a fiúé lesz az angol trón. Vajon valóban így zajlott le ez a beszélgetés?

Nem elképzelhetetlen, hogy VI. Henrik kihallgatáson fogadta féltestvére, Edmund Tudor fiát, az viszont kérdéses, hogy tényleg hasonló jövendölésbe bocsátkozott-e. 1470 őszén a Lancaster-pártiak hosszú távon a király fiába, a Franciaországból hamarosan visszatérő Edward hercegbe vetették minden reményüket. Rajta kívül volt még egy-két főnemes, akinek Lancaster-vér csörgedezett az ereiben - például Exeter vagy Somerset hercege és akár George, Clarence hercege is ígéretet kaphatott arra, hogy a Warwickkel és Anjou Margarettel kötött szövetség fejében Henrik saját leszármazottai után őrá száll a trón. Ugyanakkor az öreg király, akinek nagyon kevés

hozzátartozója volt, és jól tudta, hogy a dinasztia sorsa egy hajszálon függ, tekinthette Henry Tudort, Margaret Beaufort fiát a királyi család teljes jogú tagjának. Elképzelhető, hogy Jasper és unokaöccse, a későbbi VII. Henrik a bosworthi csatát követően felidézzen és felhasználjon egy erre vonatkozó kijelentést. 1485 után érdekükben állt nem csupán prófétaként, hanem szentként feltüntetni VI. Henriket.

Bárhogy történt is a dolog a valóságban, annyi bizonyos, hogy az első író, aki beszámolt Henrik állítólagos jóslatáról, Bemard André, VII. Henrik hivatalos történetírója, a királyról szóló dicshimnuszok szerzője volt. A történet néhány évvel később felkeltette Polydore Vergil érdeklődését is. Ő így írt:

Jasper gondjaiba vette a korábban Lord Herbert feleségével élő gyermek Henryt, és röviddel Londonba érkezése után elvitte Henrikhez. Mikor a király meglátta a fiút, azt mondják, hosszú csend után így szólt: „ö az, aki előtt ellenségeinkkel együtt meg kell hódolnunk, neki kell átadnunk a hatalmat.”

A szent ember tehát megjósolta, hogy egyszer majd Henryé lesz a királyság.

Ezalatt Warwick és a hatalomba visszaállított Lancaster-vezetés fontos gyakorlati kérdésekről tárgyalt Londonban. Az összehívott parlament november 26-tól karácsonyig ülésezett. IV. Edward intézkedéseinek nagy részét visszavonták, így Jasper Tudor ismét Pembroke grófja lett. Amellett, hogy visszakapta korábbi címét és birtokait, további földekkel, a Herbert család kiterjedt dél-walesi és határ menti uradalmaival jutalmazták. A legnagyobb megtiszteltetés pedig 1471-ben érte, amikor a király neki adományozta a kiskorú Lord Powis és Lord Buckingham birtokait, ez utóbbit Warwickkel megosztva. Ezek az ajándékok mérhetetlen növekedést jelentettek vagyonában, tekintélyében és hatalmában. Ő lett az északkelet-walesi Welshpooltól a nyugati Pembroke-ig és a keleten fekvő Gloucestershire-ig húzódó háromszög ura. Jasper unokaöccse nem járt ilyen jól. Bár a Richmond grófja címet viselte, a richmondi birtokok Margaret Beaufort és férje minden erőfeszítése ellenére VI. Henrik rövid ideig tartó második uralkodása alatt végig Clarence grófjának kezén maradtak. Hiába rendelkezett Jasper igen jelentős befolyással az udvarban, nagyon kockázatos lett volna Clarence grófját arra kényszeríteni, hogy engedje át ezeket a földeket az ifjú Henry Tudornak.

Jasper Tudor mindeközben Dél-Walesben és a határ menti megyékben tevékenykedett. A Severn-völgy kifejezetten sok figyelmet kapott a visszaállított uralkodótól. Valószínűleg tudták, hogy Wales nagy része Jasper Tudor és a Lancaster-ház mellett áll, de Herefordshire, Gloucestershire és Délkelet-Wales hűsége felől voltak kétségeik. Ezeket a vidékeket IV. Edward legbiztosabb támogatói uralták: Raglant és Abergavennyt a Herbertek, Tretowert és Bredwardine-t a Vaughanek, Wobleyt és Bodenhamet pedig a Devereux-k. Ezért kapott Jasper 1470/71 telén kiterjesztett közigazgatási és katonai hatalmat, például ellenőrzést Gloucester vára felett.

Tíz, száműzetésben és szegénységben leélt esztendő után édes volt a siker, és a király féltestvéreként Jasper további nagylelkűségre számíthatott. VI. Henrik második uralkodása azonban nem tartott sokáig, és vérontással ért véget. 1471. március 12-én IV. Edward visszatért a kontinensről. Yorkshire-nél szállt partra, majd dél felé indult, április 11-én érte el Londont. Három nappal később a fővárostól északra, Barnetnél győzelmet aratott Warwick felett. Sikerült fogságba ejtenie VI. Henriket, és ezzel a Lancaster-uralom súlyos veszélybe került. Anjou Margaret és fia, Edward herceg mit sem tudott erről, és úgy gondolták, biztonságos átkelni Franciaországból Angliába. Warwick vereségének és halálának napján érkeztek meg Weymouthba. A Londonból kapott hírek lesújtották a királynét, de szokásos elszántságával azonnal nyugatra indult, katonákat gyűjtött, majd észak felé, a walesi határ irányába vonult, feltételezhetően azért, hogy Jasper Tudor seregéhez csatlakozzon. A helyzet komolyságát felismerő IV. Edward nem akarta elveszíteni a kezdeményezést, ezért Margaret nyomába eredt. 1471. május 4-én Tewkesburytől délre ütköztek meg. A York-ház kerekedett felül, Margaret királyné serege szétszóródott. Fia, Edward herceg, VI. Henrik egyetlen örököse is az elesettek között volt. Őt magát hamarosan fogságba ejtették. A Lancaster-pártiak megrázó vereséget szenvedtek. VI. Henrik és Margaret királyné fogságban, a trónörökös halott: a Lancaster-ház vezető nélkül maradt, IV. Edward megkérdőjelezhetetlen pozícióba került.

Mialatt Tewkesburynél e döntő jelentőségű események zajlottak, Jasper Tudor Dél-Wales felől menetelt katonáival. Nem sikerült időben utolérnie Margaret seregét, és így nem tudott közbelépni. Chepstownál kapta a hírt a szörnyű fejleményekről. Vele volt Henry Tudor is, de a gyermek anyja és mostohaapja már átállt IV. Edward oldalára. Egy rövid szerencsés időszakot

követően a Tudorok ismét sötét jövő elé néztek. Jaspernek megint menekülnie kellett, és ezúttal Edmund fia is csak nagybátyjára számíthatott.

7. FEJEZET

A száműzetés évei

MENEKÜLÉS BRETAGNE-BA

Margaret királyné és serege 1471. május 4-én Tewkesburynél elszenvedett veresége súlyos csapás volt a Lancaster-ház számára, talán a legnagyobb megpróbáltatás, amelyet a „rózsák háborúja” alatt el kellett szenvedniük. A csatatérről érkező hírek hallatán Jasper azt gondolhatta, Edward hercegének, Henrik és Margaret királyné egyetlen gyermekének halála és Edmund Beaufort (akit a Lancaster-pártiak Somerset hercegének hívtak) kivégzése után Henry Tudor VI. Henrik életben maradt férfi rokonainak kis létszámú táborába tartozik. De a helyzet rosszabbra fordult. Május 21-én éjjel, órákkal IV. Edward diadalmas londoni megérkezése után VI. Henrik rejtélyes körülmények között meghalt a Towerben. Jasper azonnal biztonságban akarta tudni unokaöccsét, ezért úgy döntött, Franciaországba menekül, hiszen korábban már kapott segítséget XI. Lajostól, és élvezhette vendégszeretetét, amikor sötétnek látszott a jövő. Most, hogy Jaspernek és Henrynek menedéket kellett keresnie, Franciaország tűnt a legjobb választásnak, XI. Lajos pedig felismerte bennük a tövist, amellyel megszurkálhatja Anglia oldalát.

Jasper nem akarta provokálni a győztes York-pártiakat, ezért - bár IV. Edward Tewkesburyből hamar Közép-Anglia felé indult - seregének egy részével a Wye folyó walesi partján fekvő Chepstow városának falain belülre vonult vissza. Edward király Sir Roger Vaughant küldte, hogy tewkesburyi sikereinek megkoronázásaként ejtse fogságba a menekülő Tudorokat. Jasper azonban Vaughan ellen fordította saját fegyverét: az üldözőből Chepstownál fogoly lett, és hamarosan a feje is lehullott. Azt mondják, Jasper ezzel a könyörtelen tettel bosszulta meg apja, Owen Tudor halálát, akit tíz évvel korábban Vaughan végzett ki.

Attól függetlenül, hogy örült, hogy elégtételt vehetett Vaughanen, Jasper tovább menekült nyugatra, Pembroke felé. Pembroke-ot, Henry szülőhelyét az 1450-es években Dél-Walesi uraló Nicholas ap Gruffydd unokája, Morgan ap Thomas ostromolta. Emberei árkokat ástak a vár köré, egyrészt azért, hogy a bennlévőket elvágják a külvilágtól, másrészt azért, hogy megakadályozzanak egy esetleges kitörést. Nyolcnapi viszontagság után Morgan öccse, Jasper régi barátja, David meghozta a 2000 fős felmentő sereget. Bármilyen meglepő, a korábban apjához és nagyapjához hasonlóan

a Lancastereket támogató Morgan 1471-ben váratlanul a Tudorok ellen fordult. Ennek az lehetett az oka, hogy Sir Roger Vaughan egyik lányával élt házasságban, és olyannyira felháborította az, ahogy apósával Chepstownál bántak, hogy nem törődött többé a családi hagyományokkal. Lehetséges, hogy a két menekülő Tudor további ellenséges alakulatokkal is találkozott Délkelet-Walesben, mert II. William Herbert, Pembroke grófja és Lord Ferrers augusztus végén megbízást kapott arra, hogy foglalkozzanak Jasper Tudor és más Lancaster-pártiak ügyével, októberre pedig már Carmarthenben jártak. Jaspernek és Henrynek mégis sikerült Pembroke-ból Tenbybe szöknie, a város kikötőjéből pedig Franciaországba tudtak hajózni.

Tenbyben Jasper hajót bérelt, és szeptember közepén az ifjú Henryvel barátok és szolgák társaságában vitorlát bontott, és elindult a francia partok irányába. Egy pembrokeshire-i monda szerint a hajót Thomas White, Tenby polgármestere vagy fia, John biztosította nekik. A White-ok kereskedelemmel foglalkoztak, és a család valószínűleg együttműködött Jasperrel Tenby városfalainak és kapuinak újjáépítésében. (A megerősített középkori walesi városnak még ma is különleges hangulata van.) Thomas és John gazdagságáról és kiválóságáról a St. Marys Churchben elhelyezett koporsóikon található gyönyörűen kifaragott domborművek tanúskodnak. A tengeren hajózó Tudorokat a rossz szelek eltérítették a helyes iránytól. Rövid időre kikötöttek Jersey szigetén, majd elérték Bretagne-t. A félsziget nyugati csücskén, egy kis halászfaluban, Le Conquet-nél szálltak partra. Megérkezésük híre valószínűleg már szeptember végén elért Londonba.

Az angol udvarban azonnal mérlegelni kezdték a Tudorok szökésének jelentőségét. Bár a többség úgy gondolta, IV. Edwardnak érdemes lenne kézre kerítenie őket, sokan úgy tartották, kizárólag diplomáciai úton ez nem fog sikerülni. Mások úgy vélték, hogy XI. Lajos (akinek barátja és későbbi életrajzírója, Philippe de Commynes Bretagne hercegének udvarában tartózkodott, és értesíteni tudta mesterét a jövevények érkezéséről) szárnyai alá fogja őket venni, és biztosítani fogja szabadságukat. Megint mások megérezték, hogy II. Ferenc, Bretagne hercege Anglia és Franciaország ellen felhasználható diplomáciai fegyverként fog tekinteni a Tudorokra. Philippe de Commynes szerint Ferenc udvarias volt vendégeivel; a királyi családhoz tartozó angol főnemeseknek kijáró tisztelettel bánt velük, és szabad mozgást engedélyezett nekik az uralma alá tartozó területeken.

Nantes hatalmas kikötőjében, Bretagne fővárosában szívélyes fogadtatásban részesültek, majd innen a déli partok közelében fekvő, dombtetőn álló, megerősített városba, Vannes-ba mentek. Itt a király palotájában, a Cháteau de l'Hermine-ben szállásolták el őket. II. Ferenc Jasperhez intézett köszöntőbeszédét rímbe szedték, és 1562-ben kiadták.

A DIPLOMÁCIAI SAKKJÁTÉK BÁBUI

1471-től IV. Edward 1483 áprilisában bekövetkezett haláláig Jasper és Henry Tudor az Anglia, Franciaország, Bretagne és Burgundia közötti diplomáciai kapcsolatok alakításában viszonylag jelentéktelen szerepet töltött be. Két király üldözte és egy herceg védelmezte őket.

IV. Edward változó aggodalommal figyelte bretagne-i jelenlétüket, és több alkalommal követeket küldött át a La Manche csatornán, hogy tárgyaljanak Ferenccel Angliába való visszatérésükről. Edward azzal próbált érvelni, hogy diplomáciai, katonai és pénzügyi támogatást tud nyújtani II. Ferencnek véget nem érő háborújában, amelyet hercegsége Franciaországtól való függetlenségének megőrzéséért vívott.

1472 áprilisában Edward bátor és tehetséges sógorát, Anthony Wydeville-t, Rivers grófját és egy katonai különítményt küldött Bretagne-ba, a herceg szolgálatára. Segítséget nyújtottak egy francia betörés visszaverésében, majd Rivers szeptember 11-én Cháteaugironban megkötötte azt a megállapodást Ferenc herceggel, amely közvetlen előzménye volt Franciaország britek és bretonok általi lerohanásának. De a nyár végén Bretagne-ba küldött brit erősítésre katasztrofális sors várt. A katonák nagy része megbetegedett, és 1472 novemberében már várták őket otthon. Mindeközben a norfolki lovag, Sir John Paston november 4-én arról számolt be, hogy Guillaume Guillemet vezetésével bretagne-i követek érkeztek Angliába, látszólag azért, hogy Bretagne-nak nyújtandó további katonai támogatásról tárgyaljanak. Olyan kényes volt ekkoriban Anglia és Bretagne között a viszony, hogy például a II. Ferenc haláláról szóló pletyka még épp csak szárnyra kelt, de nemsokára már London minden utcáján hallani lehetett. Az angol nagykövetekkel jól bántak Bretagne-ban, ugyanakkor Ferenc herceg semmi hajlandóságot nem mutatott a Tudorok elengedésére. Inkább fellengzősen, mint őszintén kijelentette, hogy tekintettel korábbi ígéretére, melyben megfogadta, hogy védelmet biztosít számukra, igazán nem adhatja át őket. A lovagi erények tiszteletének e megnyilvánulása valójában csak kifogásként szolgált. Ferenc végül abba beleegyezett, hogy azontúl szigorú megfigyelés alatt tartsa Jaspert és

unokaöccsét, valamint korlátozza őket szabad mozgásukban. A király szívének megenyhítését célzó intézkedés meghozta a várt eredményt: IV. Edward levelet írt Ferencnek, amelyben az örvendetes lépések hallatán további anyagi támogatást ígért.

XI. Lajos épp annyira égett a vágytól, hogy kézre kerítse a Tudorokat, mint IV. Edward. Jól tudta, hogy ha megkaparintja őket, nyomást gyakorolhat Edwardra, aki nemrégiben kötött békét Károllyal, Burgundia hercegével. A francia király komoly szemrehányást tett II. Ferencnek, amiért őrizetben tartja váratlan látogatóit. 1474-ben elküldte Guillaume Compaing-t, az orléans-i St-Pierre-en-Pont-templom prépostját Ferenc udvarába. Compaing elmondta, mennyire ellenzi Lajos a bretonok és angolok közötti tárgyalásokat, és mennyire felháborítja, hogy Ferenc fogságban tartja azt a Jasper Tudort, akit Lajos az 1460-as években saját udvartartásába fogadott, és akinek még járadékot biztosított. Compaing azt az utasítást kapta, érje el a Tudorok szabadon engedését, hangsúlyozza, hogy Lajossal vérrokonságban állnak, hogy 1471-ben eredeti szándékuk szerint Franciaországba akartak hajóval eljutni, és emelje ki annak jelentőségét, hogy Jasper valaha járadékot is kapott Lajostól. Ferenc azt válaszolta, hogy a Tudorok neki és szövetségesének, Angliának is ellenségei, majd zsémbesen hozzátette, hogy nem rendelkeztek menlevéllel, amely lehetővé tette volna számukra, hogy Bretagne-ban partra szálljanak. Lajos - némi igazsággal - visszautasította, hogy a királytól járadékot kapó Jaspernek Franciaország bármely területén menlevélre lett volna szüksége, sőt odáig ment, hogy a Tudorok elfogását hadüzenetként értelmezte. Továbbá -emlékeztette a király a herceget - nem ellenséges szándékkal kötöttek ki Bretagne-ban, hanem baleset következtében, tehát ugyanolyan bánásmódban kell részesülniük, mint amilyen Párizsban járt volna nekik. Lajos minden eshetőségre gondolt, ezért még annyit hozzátett, hogy ha netán a száműzött britek támadó jellegű lépéseket tennének Bretagne-ban, akkor sem Jasper és Henry letartóztatása a megoldás, hanem jóvátétel kiszabása; elvégre - állította Lajos - Franciaország igazi ellensége IV. Edward, és nem Jasper vagy Henry. A francia követek végül kifejezték kívánságukat, hogy ha Ferenc nem engedi is el foglyait, legalább tartsa őket szigorú ellenőrzés alatt, nehogy IV. Edward elrabolja őket. Ebből az egyből nem engedett Lajos, de ami a többi pontot illeti, követei erőfeszítései hiábavalónak bizonyultak.

Ferenc mind IV. Edwardnak, mind XI. Lajosnak tett ígéretét be akarta tartani, ezért ettől kezdve tényleg keményebben fogta a Tudorokat. 1472 októberében átvitette őket a Morbihan-öbölben, a St. Gildas-apátság közelében fekvő félreeső sarzeau-i Suscinio-kastélyba. Ez a kastély Bretagne admirálisa, Jean du Quelennec tulajdonában állt. Quelennec támogatta Ferenc herceg Jasper és Tudor megvédésére irányuló elhatározását, kiváltképp amikor arról kezdtek pletykálni az emberek, hogy az angol követek utasítást kaptak: ha nem tudják elérni Henry kiadatását, inkább gyilkolják meg. Jasper és Henry körülbelül egy évig maradt Susciniόban, aztán Nantes-ba szállították őket, mert Suscinio túlságosan könnyen megközelíthetőnek tűnt a tenger felől. 1474 első felében a francia és angol diplomáciai nyomás növekedésének hatására Ferenc úgy döntött, külön helyezi el Jaspert és unokaöccsét, velük együtt száműzetésbe vonult angol szolgálóikat pedig bretagne-i őrökkel váltja fel. Jasper Vannes-tól 40 kilométerre, a Lajos szolgálatába szegődött Vicomte Jehan de Rohan elhagyatott josselini erődjébe került. Henryt a Largöet-kastélytól nem messze fekvő hatalmas, többemeletes, nyolcszög alapú, 44 méter magas, Tour d’ Elven néven ismert, az 1460-as években újjáépített és még befejezetlen toronyba vitték. Largöet Bretagne tábornagya, IV. Jean de Rieux birtokai közé tartozott. Jean tisztelettudóan és előzékenyen bánt ifjú vendégével, két fiának jelenléte pedig hozzájárult ahhoz, hogy Henry otthonosabban érezze magát a nagy *donjon* hatodik emeletén. Ha nem kellett is szörnyű körülmények között raboskodniuk, azt mondhatjuk, hogy Jasper és Henry az 1470-es években IV. Edward és XI. Lajos kérésére, II. Ferenc és saját maguk jól felfogott érdekében Bretagne hercegének védelmező fogságában éltek.

A TEMPÓ FELGYORSUL

Az 1470-es évek vége felé az angol és a francia király a korábbinál jobb pozícióba került ahhoz, hogy Jasper és Henry Tudor kiadását kérje. Egyrészt Bretagne hercegének megromlott egészsége személyes és politikai rivalizáláshoz vezetett az udvarban, ami a bretonoknak a száműzöttek sorsához való hozzáállásában is megmutatkozott. Bár Angliának sem Bretagne, sem Burgundia nem nyújtott segítséget az 1475-ben Franciaország ellen vezetett hadjáratban, IV. Edwardnak sikerült tárgyalásokat kezdeményeznie Lajos királlyal. Az augusztus 29-én Picquignynél aláírt szerződés értelmében Lajos gyakorlatilag megvásárolta a brit sereget francia aranypénzen. Edward katonai sikerek, hadizsákmány

és visszafoglalt területek helyett jelentős járadékkal, hétéves tűzszünettel és az Anglia és Franciaország közötti nézeteltérések rendezésére alkalmas, kipróbált módszer ismeretében tért vissza Angliába. Edward ezenkívül azt is megígértette Lajossal, hogy nem fogja Bretagne-t megtámadni. Ferenc herceg hálájában bízva Edward folytatta a Tudorok kézre kerítéséért folytatott diplomáciai küzdelmet. Az ügy akkor vált sürgőssé, amikor Henry Holand, Exeter hercege úton Franciaországból hazafelé meghalt. Exeter IV. Henrik király nővérének volt az unokája, de azzal, hogy 1475-ben gyermektelenül hunyt el, a Lancaster-ház újabb ága halt ki. Edward királynak így eggyel több oka volt, hogy ajándékokkal és ígéretekkel rábírja Bretagne hercegét Henry Tudor kiadására.

Az angol követek arannyal teli zsebekkel érkeztek Bretagne-ba, hogy megpróbálják rávenni Ferencet, adja át nekik a Tudor foglyokat. Ezúttal meggyőzőbb érveik voltak, mert azt állították, IV. Edward egyszerűen össze akarja házasítani Henry Tudort egy angol hölggyel. Henry anyjának, Margaret Beaufort-nak valószínűleg tetszett volna ez az ötlet, de egészen más okokból. 1471 után a realista Margaret már csak azt remélte, hogy fia egy szép napon visszatérhet Angliába, visszakaphatja apja richmondi birtokait és örökölheti a Beaufort-földeket - nagyanyja, az idős Margaret Beauchamp uradalmairól nem is beszélve. IV. Edward már 1472 májusában megerősítette, hogy Margaret Beaufort birtokai halálakor fiára szállhatnak. Nem tudjuk, hogy Edward őszintén egyezett-e bele a dologba, vagy csak ezúton akarta Henryt a markába kaparintani, az azonban bizonyos, hogy az angol menyasszonnyal kötött frigy beleillett Margaret terveibe. Az sem kétséges, hogy Edward választása egy megbízható, York-párti hölgyre esett, talán egyik saját lányára. Így a házasságon keresztül ellenőrzése alá vonhatta a Lancaster-ház egyik utolsó életben maradt tagját is - ezt a stratégiát Edward korábban már többször alkalmazta. A felvetéssel Bretagne-ba érkező követeket - mint mindig - udvariasan fogadták, de II. Ferenc érdemben nem reagált az ajánlatra.

Végül Robert Stillington, Bath és Wells püspöke kitartó győzködése vezetett oda, hogy 1476 novemberében Henry és Jasper Tudort őrök kíséretében Vannes-ba vitték, és II. Ferenc Henry Tudort Edward gondjaira bízta, látszólag abban a hitben, hogy a fiatalember méltó elbánásban fog részesülni, és feleségül fogja venni Edward lányát, Yorki Erzsébetet. Az ujjongó követekre Bretagne északi partjainál angol hajó várt. Becses rakományukkal St. Malo kikötőjébe utaztak, hogy onnan induljanak Anglia

felé. Útjukat azonban meg kellett szakítaniuk, mert St. Malóban Henrik megbetegedett - vagy legalábbis úgy tett. Akadályoztatásuk mintha isteni közbeavatkozás eredménye lett volna.

Miután hosszú évekig nem volt hajlandó elengedni a Tudorokat, II. Ferenc végül részben azért enyhült meg, mert a Tudorokkal szimpatizáló tanácsadója, Jean du Quelennec épp távol tartózkodott az udvartól, amikor az angol követek a legmeggyőzőbben adták elő kéréseiket. Visszaérkezvén Quelennec nemtetszését fejezte ki a dologgal kapcsolatban, nem utolsósorban azért, mert Ferenc herceg megszegte a Jaspernek és Henrynek megérkezésükkor, öt évvel korábban tett esküjét. Ferenc tehát engedett az angol követek és a hálás angol királytól nagy politikai jutalmat remélő saját tanácsadói nyomásának. Quelennec visszatérése után azonban újra felbátorodtak azok, akik vele vallottak egy véleményt. Ferenc ennek megfelelően parancsot adott kincstárnokának, Pierre Landais-nek, hogy vegye üldözőbe az angolokat, és akadályozza meg, hogy magukkal vigyék Henryt. Az utolsó pillanatban érkezett. A Henry betegsége miatt késésben lévő követek hosszú és kemény tárgyalásokba kezdtek Landais-vel, s Henrynek így nyílt lehetősége megszökni és menedéket keresni St. Malo egyik templomában, valószínűleg a székesegyházban. Amikor az őrjöngő angolok megpróbálták „kipiszkálni” onnan, a menedékjog megsértése miatt felháborodott tömeg a védelmére kelt. A XV. századi Angliában már nem törődtek ezzel a joggal, de Bretagne-ban más volt a helyzet.

Amikor Henry visszatért a bretagne-i udvarba, a betegségéből felépült és az ügyeit újra maga intéző II. Ferenc biztosította őt afelől, hogy mégsem fogja kiadni IV. Edwardnak. Az angol követeknek - miután elköltötték minden pénzüket, és kicsúszott a kezükből a zsákmány - már csak szomorkodni maradt erejük. Bánatukat enyhítendő, Landais megígérte, megtesz minden tőle telhetőt, hogy Henrynek ne essen bántódása, és a herceg fogságában maradjon. IV. Edward a képviselőin keresztül három napra már kezei között tudhatta a zsákmányt, de ez a rövid életű siker csak még keserűbbé tette a küldetés kudarcáról szóló beszámoló hallatán érzett csalódását. A Bretagne-ból érkező biztatás sovány vigasznak bizonyult.

Henry Tudort a vannes-i Cháteau de l'Hermine-be vitték, és ott csatlakozott hozzá nagybátyja, Jasper. Egyesek szerint Henry visszatért Largöet-be, de a kastély könyveléséből tisztán kitűnik, hogy 1481-ben már nem ott lakott.

Mindeközben XI. Lajos további nyomást gyakorolt Ferenc hercegre. Követeket küldött Bretagne-ba, részben azért, hogy sürgesse a száműzött Tudorok szabadon engedését. Guienne admirálisa, Guillaume de Soupplainville 1476 karácsonya előtt fontos küldetésben vett részt Nantes-ban. Valószínűleg az sarkallta indulásra, hogy hallotta, Henrik kiadatása csak egy hajszálon múlott St. Malónál. Lajos követelte, hogy a fiút adják át Soupplainville-nek, ám a követek 1477 elején üres kézzel tértek haza Franciaországba. Mindamellett II. Ferenc helyzete egyre bizonytalanabbá vált, befolyásos szomszédai, Anglia és Franciaország egyre nagyobb nyomás alatt tartották.

Ferenc 1479-ben maga is követet küldött Angliába (Jacques de Villeont, a rennes-i országbírót), hogy ápolja IV. Edwarddal való barátságát. Természetesen nem kerülhette el, hogy Jasper és Henry szabadon engedését kérjék tőle. 1482-ben angol követek mentek Bretagne-ba, 3000 *livre* értékben ezüstrudakat vittek magukkal. Február 20-án Edward arról tájékoztatta Ferencet, hogy kész neki egy hónapon belül saját költségére 4000 íjászt küldeni Plymouthból és Dartmouthból, az egy hónap leteltével viszont a hercegnek kell majd fedeznie a béreket és egyéb kiadásokat.

Ezalatt IV. Edward és Margaret Beaufort - bár különböző okok motiválták őket - nem adták föl a reményt, hogy Henryt hazacsábíthatják, ha gazdag birtokok megszerzésének esélyével és egy jó házasság megkötésének lehetőségével kecsegtetik (őt és Ferenc herceget). 1476-ban már majdnem sikerrel jártak. 1482 júniusában Edward megerősítette a Beaufort-birtokok örökléséről kötött 1472-es megállapodást, de szigorúbb feltételekkel: abban az esetben, ha visszatér Angliába, és a király kegyeibe kerül, Henry a korábbinál nagyobb arányban részesedik anyja földjeiből, 400 font jövedelme származhat belőlük évente; ha viszont nem tér vissza, nem kap semmit. Ami a megfelelő feleséget illeti, IV. Edward és Margaret Beaufort az 1470-es években arra a következtetésre jutott, hogy a két család közeli vérrokonsága Henry és Yorki Erzsébet házasságának akadálya lehet.

IV. Edward 1483. április 9-én meghalt. II. Ferenc évről évre nehezebb helyzetbe került, és ez Jasper és Henry biztonságát is veszélyeztette, bár továbbra is megfelelő körülmények között éltek. Henryt, a jóképű tizenévest bizonyos mértékig korlátozták ugyan szabadságában, de jól bántak vele a hercegi udvarban. A burgundiai krónikás, Jean Molinet 20 évvel később megnyerőnek és elegánsnak, az udvar ékének írta le. Jasper és unokaöccse járadékot, a gondjukat viselő bretonok pedig szolgálataikért

magas fizetést kaptak. 1476-tól Ferenc herceg egyik tüzérségi parancsnoka, Bertrand du Pare őrizte Jaspert, 1481-82 között évi 600 *livre*-t kapott Jasper háztartása költségeinek fedezésére. Ebből 40 *livre* sorsáról Jasper saját belátása szerint dönthetett. Henryt először Vincent de la Landelle felügyeletére bízták, de hamarosan a herceg egyik támogatójához, Jehan Guillemet-hez és Louis de Kermenéhez került. Ők ketten 1481-82 között sokkal nagyobb összeget, 2000 *livre*-t fordíthattak Henry szükségleteinek fedezésére, elvégre Henry a dinasztia fontos alakja volt. 620 *livre*-t használhatott saját céljaira. Amikor 1482. október 1-jén Kermené helyére Jean de Robihan lépett, II. Ferenc évi 2200 *livre*-re emelte a Henrynek járó összeget.

AZ ANGOL VÁLSÁG

IV. Edward 1483 áprilisában bekövetkezett halála után 12 éves fia, V. Edward fejére került a korona, ám az új király nagybátyja, Richárd, Gloucester hercege államcsínyt hajtott végre, és június 26-án III. Richárd néven elfoglalta a trónt. Ez kezdetben semmilyen kihatással nem volt a Bretagne-ban tartózkodó Tudorok sorsára, később azonban a politikai szempontból instabil helyzetben mind II. Ferenc, mind XI. Lajos úgy gondolta, eszközként használhatja fel őket az új angol uralkodó ellen. Edward halálhírének hallatán Ferenc enyhített Henry fogságának szigorán: a westminsteri vezetés nagy bosszúságára visszaadta neki mozgásszabadságát. 1483 májusában, a Richárd, Gloucester hercege, valamint a királyné, Elizabeth Wydeville és családja közötti küzdelmek tetőpontján Sir Edward Wydeville egy angol flottával Bretagne-ba szökött, bár a száműzetésben valójában csak két hajó csatlakozott hozzá. III. Richárd természetesen nem habozott trónra kerülése után barátságos viszonyt kialakítani Ferenccel. Követeket küldött hozzá, hogy ha lehetséges, elérje azt, ami IV. Edwardnak nem sikerült: Jasper és Henry Tudor kiadatását. Emellett XI. Lajosnak is szívélyes hangvételű levelet írt. Lajos július 21-én ömlengő válaszlevélben biztosította Richárdot afelől, hogy minden tőle telhetőt meg fog tenni Anglia új királyáért.

Richárd július 13-án bízta meg nantes-i követét, Thomas Hutton királyi lelkészt, a Lincoln-székesegyház kanonokát. A királytól kapott levelek felhatalmazták Huttont, hogy megújítsa az angol-breton tűzszünetet, és javítson a két állam kereskedelmi kapcsolatán. A legsürgősebb feladata azonban az volt, hogy kiderítse II. Ferenc szándékait Sir Edward Wydeville-t és hajóit illetően, különös tekintettel arra, hogy vannak-e

ellenséges tervei Angliával szemben. Nem valószínű, hogy Hutton meg sem említette a Tudorokat, de pillanatnyilag nem az ő ügyük, hanem a Ferenc herceggel való barátságos viszony kialakítása volt Richárd számára a legfontosabb.

Hutton küldetésével párhuzamosan Angliába látogatott Ferenc titkára, Master Francois Dupon, augusztus 26-án pedig Georges de Mainbier érkezett Richárd király udvarába. Bár 1485-ben a herceg titkárává nevezték ki, 1483-ban de Mainbier még csak egy volt a herceg szolgálatában állók közül, és Ferenc szükségesnek érezte, hogy magyarázatot adjon, miért őt jelölte ki követének. Azt mondta, a bretagne-i rendi gyűlés hamarosan összeül, ezért nem tud magasabb rangú diplomatát küldeni. Nehogy Richárd és miniszterei megsértődjenek, Ferenc biztosította őket afelől, hogy amint a rendek befejezik az ülésezést, további követek fognak Angliába érkezni. Mindeközben de Mainbier Ferenc nevében emlékeztette Richárdot, hogy XI. Lajos megfenyegette Bretagne-t, és csakúgy, mint IV. Edward uralkodása idején, Ferencnek angol nyilasokra van szüksége, akik közül négyezernek a költségeit az angol kormányzat fedezné, további háromezernek pedig maga a herceg. Ez nyilvánvaló figyelmeztetés volt az új angol király számára, hogy nem utasíthatja vissza a bretagne-i herceget, hacsak nem akarja, hogy a franciák betörjenek Bretagne-ba, és elfoglalják az Angliával szemközti partvonalat. A dolgok ilyetén állása mellett Henry Tudor ugyanolyan biztonságban volt Bretagne-ban 1483 nyarán, mint IV. Edward uralkodásának kései éveiben, és a York-uralkodóra sem jelentett nagyobb veszélyt, mint korábban.

Margaret Beaufort valószínűleg bízott abban, hogy fiára és örökösére fényesebb jövő vár, és továbbra is lelkesen próbálta elérni, hogy visszatérhessen Angliába. A XVI. századi krónikás, Edward Hall azt állítja, hogy III. Richárd trónra kerülése után Margaret a király legbizalmasabb emberével, harmadik férje ifjú unokaöccsével, Henry Stafforddal, Buckingham hercegével vitatta meg azt a korábbi felvetést, hogy Henry Tudor vegye feleségül IV. Edward egyik lányát, feltételezhetően a legidősebbet, Yorki Erzsébetet. A házasság útjában azonban akadály állt: a felek közötti vérrokonság. Az 1470-es évek eleje óta számos magas rangú egyházi személy és ügyvéd, köztük Rotheram yorki érsek, Morton elyi püspök, és Alcock worcesteri püspök vitázott a kérdésről, néha Margaret Beaufort szolgálóinak jelenlétében is. A hasonló eszmecserék valószínűleg egészen 1483-ig folytatódtak - hiszen Margaret még akkor is igyekezett

előkészíteni fia hazatérését, hogy újra elfoglalhassa az őt megillető helyet az angol nemesek között -, ugyanakkor 1483 nyarától a York-uralkodócsaládon belüli ellentétek kiéleződésével megváltozott a jelentőségük.

8. FEJEZET

A trónkövetelő

Annak következményeként, hogy a trónbitorló III. Richárd magához ragadta a hatalmat, a fennálló helyzetben drámai változások álltak be: unokaöccseinek, V. Edwardnak és Richardnak nyoma veszett, és halálukról 1483 júliusának végén már London-szerte pletykák keringtek; Buckingham hercege pedig októberben fellázadt, és november 2-án kivégezték.

A BUCKINGHAM-ÖSSZEESKÜVÉS

1483 nyarán Henry Tudor legalább két, III. Richárd elleni cselszövésnek is kulcsfigurája lett. Ezen összeesküvések egymástól függetlenül szövődtek, és a bennük részt vevők eleinte nem feltétlenül azonos célokat tűztek ki maguk elé, de mivel osztoztak a királlyal szemben érzett ellenszenvben, közös titkos tervet dolgoztak ki. Az háborította fel őket, hogy Richárd erőszakkal szerezte meg a koronát, gyorsított eljárásban sokakat elítélt és jogtalanul kivégzett, és ráadásul a hiedelem szerint meggyilkolta „a Tower hercegeit”.

Az egyik összeesküvést Henry Stafford, Buckingham hercege és John Morton, Ely püspöke szőtte a breconi várban. 1483-ra a Plantagenet-dinasztiának csak két férfi tagja maradt életben: Henry Tudor és Richárd király. Nem könnyű megmondani, a herceg hogyan érzett ezekben a napokban. A mai történészek már nem fogadják el a hagyományos elméletet, amely szerint Buckingham zokon vette, hogy III. Richárd nem volt hajlandó visszaadni neki a Hereford grófság birtokait, amelyeket még a nagyanyja engedett át a Lancaster-háznak 1421-ben, és amelyekre a dinasztia 1471-es kihalása után okkal formált jogot. Valójában 1483. július 13-án megkapta III. Richárdtól ezeket a földeket, csak az adományról nem készült hivatalos feljegyzés. Az ügyben a végső döntést azonban a parlament hozta meg: a birtokokból származó jövedelem csak 1483 húsvétjától illette meg Buckinghamet. Vitatott, hogy ez elegendő indok volt-e számára a lázadáshoz. Felmerül annak lehetősége is, hogy látva a trónbitorló kegyetlen, véres módszereit, Buckingham nem érezte magát biztonságban Richárd uralkodása alatt Angliában. Továbbá a herceg gondolhatott arra is, hogy ha Richárd viselkedése miatt felkelés tör ki, akár ő is megválasztathatja magát királynak, hiszen IV. Edwardnak nincsen több fia. Amikor Buckingham 1483. augusztus 2-án Gloucesterben elbúcsúzott Richárdtól -mert a király folytatta közép-angliai körútját,

Buckingham pedig a breconi várba ment -, lehetséges, hogy már megvolt a fejében annak a tervnek a csírája, amelyet aztán Morton püspök segített kidolgozni.

E neves főpapot III. Richárd a korona megkaparintása előtt, 1483. június 13-án a londoni Towerben tartott tanácsülésen letartóztatta. Ilyen magas rangú egyházi személyt nem mert kivégezni, amíg meg nem szilárdította hatalmát, ezért Mortont Buckingham felügyeletére bízta. Vitatott, hogy a breconi várban melyikőjükben merült fel elsőként az összeesküvés gondolata. Sir Thomas More, aki fiatal korában együtt élt a püspökkel és csodálta őt, *The History of Richard III (III. Richárd uralkodásának története)* című munkájában azt írja, Morton fordította a király ellen Buckinghamet. Polydore Vergil, a VI. Henrik és VII. Henrik által alkalmazott történetíró elfogulatlanabbul nyilatkozik. Ő azt mondja, a lázadás lehetőségét Buckingham vetette fel, de Morton először gyanút fogott, azt hitte, csapdát állítottak neki, és csak azután működött együtt a herceggel, hogy megbizonyosodott, komolyak a szándékai.

Buckingham tervének részleteiről ugyanolyan keveset tudunk, mint indítékáról. Bár Morton szerepét illetően különböző véleményeket képviselnek, mind Sir Thomas More, mind Polydore Vergil Tudor-propagandista, és azt állítják, Buckingham csatlakozott azoknak a törekvéseihez, akik 1483 nyarától Henry Tudort akarták a trónra ültetni. Az összeesküvők azt is szorgalmazták, hogy a Lancaster-házi Henry és IV. Edward lánya, Yorki Erzsébet házasságot kössenek, és ezzel új dinasztiát alapítsanak. Nem bizonyos azonban, hogy Buckingham a kezdetektől támogatta ezeket a terveket, az is elképzelhető, hogy inkább magának követelte a hatalmat. Elpártolt volna a királytól, akit annak idején a trónra juttatott, és aki azóta is pártfogolta őt, hogy érdekeit alárendelje a leendő Tudor-uralkodó érdekeinek? Lehet, hogy apja a Lancasterek oldalán állt, de 1483 nyarán nem úgy álltak a dolgok, hogy Buckinghamnek és családjának előnye származott volna abból, ha Henry Tudort támogatja. Kezdeti hozzáállásán az változtathatott, hogy értesült egy másik összeesküvés létezéséről, amely egyértelműen Henry Tudor hazahozását és trónra ültetését tűzte ki célul.

A Beaufort-Wydeville-összeesküvés

Richárdot 1483. július 6-án koronázták meg. Nem sokkal később IV. Edward emberei zavargásokat szerveztek Londonban. Egyes városrészeket fel akartak gyújtani, ki akarták szabadítani a két herceget a Towerből

(feltehetőleg azért, hogy V. Edwardot visszaállítsák hatalmába), és kapcsolatba akartak lépni a Bretagne-ban tartózkodó Henry és Jasper Tudorral, valószínűleg azért, hogy az Angliába való visszatérésre buzdítsák őket. Amikor néhány héttel később híre ment, hogy a két herceg halott, Henry lépett elő a trón várományosává. Augusztus elején a northamptonshire-i Maxeynál felkelés tört ki. Élére Henry anyjának féltestvére, John Welles állt, de amikor a lázadást leverték, ő is Bretagne-ba menekült.

A Buckingham és a „Tudor-mozgalom" közötti kapcsolatot Morton püspök és barátai teremtették meg. Polydore Vergil szerint Mortonnak sikerült Breconba hívnia a fia érdekeit már 12 éve védő Margaret Beaufort egy emberét, Reginald Brayt, akit Margaret és Buckingham még azokból az időkből ismert, amikor az adószedők vezetőjeként dolgozott Margaret harmadik férjének, Henry Staffordnak a birtokain. Breconi látogatása során Bray a Beaufort-féle összeesküvésről tudott mesélni házigazdáinak, hazatérvén pedig beszámolhatott Margaretnek a Buckingham és Morton által szövögetett tervekről. Nem tisztázott, hogy Margaret mikor gondolt először arra, hogy Henry Tudor nemcsak örökségére formálhat jogot, hanem akár az angol trónra, de a hercegek eltűnése valószínűleg közrejátszott az új ötlet megszületésében.

Sokat jelentett, hogy meg tudták szerezni IV. Edward özvegyének, Elizabeth Wydeville-nek a támogatását. A fiai haláláról szóló pletykák bizonyosan felháborították a királynét, és elidegenítették III. Richárdtól. Margaret Beaufort és Elizabeth Wydeville így került egy oldalra. A kettőjük közötti kapcsolatot Margaret orvosa, a walesi Lewis Caerleon teremtette meg. A kiváló doktor a csillagászat és a matematika területén is kitüntette magát. Mindkét tudományágban termékeny írónak számított, számos könyve és kritikája még ma is megtalálható az oxfordi és cambridge-i könyvtár polcain. Pártfogói között tartjuk számon VI. Henrik udvarának legkiválóbb értelmiségieit. Abban a korban nagyon népszerű volt az asztrológia, és megfigyelései a csillagokról, mozgásukról, valamint a napfogyatkozásokról talán arra ösztönözték, hogy jövendöljön III. Richárdnak, ahogy korábban, 1441-ben felajánlotta VI. Henriknek, hogy horoszkópot készít neki. 1482-ben Lewis Londonban gyógyított, s nem csoda, hogy mind Margaret Beaufort, mind Elizabeth Wydeville felkereste. Valójában 1494-ig állt a királyné legidősebb lányának szolgálatában, aki akkor már maga is királyné volt. Feltehetőleg 1483 nyarán tanúsított

hitszegő magatartása miatt III. Richárd a Towerbe zárta Lewis Caerleont, és elkobozta minden vagyonát. A Tower falain belül Caerleon folytatta az írást és az égbolt tanulmányozását. VII. Henriktől orvosi és egyéb szolgálataiért jutalmat kapott, és ez utóbbiba beleérthetjük az 1483-ban Margaret és Elizabeth Wydeville közötti közvetítőként ellátott feladatokat.

Amikor Richard, Gloucester hercege május elején északról London felé tartott, Elizabeth Wydeville királyné a Westminsterben keresett menedéket. Itt látogatta őt dr. Lewis, akinek nem okozott gondot üzeneteket vinni Margaret Beaufort-nak, majd választ hozni tőle Henry Tudor és Yorki Erzsébet, vagy az ő halála esetén húga, Cecily házasságával kapcsolatban. Elizabeth Wydeville támogatta a felvetést - amely nem most, hanem évekkel ezelőtt hangzott el először -, és bátorító üzenetet küldött Margaret negyedik férje, Thomas, Lord Stanley londoni fogadójába. Elizabeth Wydeville tudta, hogy meg fogják próbálni elűzni Richárdot a trónról, és megígérte, arra fogja buzdítani saját és férje barátait, valamint híveit, hogy támogassák az ügyet. Margaret Reginald Brayen keresztül szervezett be új embereket, köztük a dél-angliai Sir Giles Daubeneyt, Richard Guildfordot, Thomas Rameneyt és John Cheyne-t, akik korábban IV. Edward szolgálatában álltak, és most megesküdtek: tartani fogják magukat a hölgyek terveihez.

Egy feleség és a korona elfogadása nagyon komoly kötelezettségekkel jár, épp ezért 1483-ban feltétlenül értesíteni kellett Henryt a nevében szőtt összeesküvés részleteiről. Margaret Christopher Urswickot, a Lewis Caerleon ajánlására magához fogadott fiatal papot küldte Bretagne-ba azzal a megbízással, hogy mondjon el Henrynek mindent az Elizabeth Wydeville királynéval kötött szövetségről és azokról a tervekről, amelyekben az ő és Yorki Erzsébet trónra kerülése szerepel. Henry korábban már hallott az Erzsébettel kötendő frigyről, de azt, hogy ez dinasztikus házasság lenne, még nem tudta.

Mielőtt Urswick elindulhatott volna, Margaret Beaufort Reginald Brayen keresztül tudomást szerzett a breconi várban szőtt összeesküvésről, ezért Urswickot otthon tartotta, és helyette IV. Edward egyik volt szolgálójának, Hugh Conway-nek adott sürgős, bizalmas küldetést. Nem véletlen, hogy rá esett a választása. Conway Északkelet-Walesből származott, ahol a Stanleyk régóta nagy hatalommal rendelkeztek. Margaret Beaufort nem csupán házasságban élt Thomasszal, Lord Stan-leyvel, hanem az ő londoni fogadójából intézte titkos levelezését Elizabeth Wydeville-lel. A Conwayek

a flintshire-i Bodrhyddanben éltek, és a családnak voltak birtokai az I. Edward által alapított kis gyarmaton, Rhuddlanben. Hugh apja, az 1486-ban elhunyt John Conway második felesége 1456-ban Jonet, az ewloei Edmund Stanley lánya lett, és ez a házasság emelte be Hught a Stanleyk északnyugat angliai és walesi határ menti köreibe. Néhány évvel később Hugh a királyi udvarba ment, és 1464-65 között IV. Edward szolgálatában állt, ahol szépen boldogult - akárcsak Lord Stanley. Végül magas rangú feleséget talált magának: Elizabethet, Devon 1461-ben kivégezett Lancaster-párti grófjának a nővérét vette el. 1481-ben - még mindig IV. Edward szolgálójaként - lakást kapott Londonban, a Mark (vagy Mart) Lane-en. 1483-ban tehát Hugh tagja volt a Stanleyk körének (és így került kapcsolatba Margaret Beaufort-ral), emellett 20 évet töltött a York-udvarban (és innen ismerte Elizabeth Wydeville-t). III. Richárd államcsínye után mindkét asszony céljainak tökéletesen megfelelt. Később VII. Henrik is kegyeibe fogadta őt, és egy hónappal a bosworthi csata után megbízatást adott neki hatalmas ruhatára rendben tartására. Hugh a Stanleykkel is tartotta a kapcsolatot, 1486-ban Lord Thomasszal, Derby grófjával szolgált együtt.

1483-ban Hugh a Margaret Beaufort Londonban és egyéb helyeken kapott hiteleiből származó jelentős összeget magával vitte Bretagne-ba. Azt az utasítást kapta, hogy biztassa Henryt, jöjjön, amint tud, és Walesnél szálljon partra, mert ott jelentős segítséget remélhet Buckingham hercegétől. Nehogy valami hiba csússzon a számításba, további két kenti küldönc lóhalálában követte Conwayt: Richard Guildford, akinek az apja ellenőrként dolgozott IV. Edward udvarában, és Thomas Rameney lényegében ugyanazt az üzenetet vitte, és valószínűleg egyszerre értek Henryhez. A Beaufort-ok valamint a Stanleyk és Edward támogatói és Wydeville között jól működött a kapcsolat, és a számos követ érkezéséből Henry azt a következtetést vonta le, úgy tűnik, hazatérhet Angliába 12 éves száműzetéséből, és komoly terv született arra, amire korábban legmerészebb álmaiban sem gondolt: hogy a fejére kerüljön az angol korona.

1483 OKTÓBERÉNEK FELKELÉSEI

1483. szeptember 24-én Buckingham hercege maga írt Henry Tudornak, s utalt arra, hogy a Beaufort-Wydeville-összeesküvés támogatója, pedig néhány kérdést illetően összeegyeztethetetlenek voltak az ő és Henry érdekei. A XVI. századi írók állításainak ellenére elhamarkodott lenne kijelenteni, hogy Buckingham egyetértett azzal, hogy Henryt ültessék III.

Richárd helyére, vagy hogy Henry és Yorki Erzsébet házasságában látta a „rózsák háborújának” megoldását. A levél megírásakor Buckinghamet más foglalkoztatta: arra a kényes kérdésre akart választ kapni, hogy ha Richárd kikerül a képből, ki áll majd a királyság élére. Szeptember 24-én tájékoztatta Henryt, hogy október 18-ára felkelést tervez, és meghívta, csatlakozzon hozzá. Nem színlelte, hogy elismeri Henryt Anglia következő királyának, vagy hogy örül Henry és Yorki Erzsébet házasságának. 1483-ban a Breconban, Londonban és Dél-Bretagne-ban tartózkodó cselszövők nehezen tudták közölni egymással pontos politikai és alkotmányos céljaikat, és még nehezebben tudták összehangolni azokat. A titkos tárgyalások és üzenetek részleteit a kortársak és a krónikások természetesen nem ismerték. Az eredmény - Buckingham felkelése elbukott, Henry Tudor és Yorki Erzsébet pedig elfoglalta a trónt - ismerete befolyásolta a későbbi szerzők 1483 mozgalmas nyarának eseményeiről alkotott képét, így születettek a lenyűgöző írások a Tudorok felemelkedéséről.

Anyja és Buckingham követeinek fogadása után Henry tárgyalásokat kezdett II. Ferenccel, hiszen az ő beleegyezése és támogatása nélkül nem jutott volna el sem Angliába, sem Walesbe. Lelkesedésében Henry ígéretet tett, hogy minden segítséget visszafizet II. Ferencnek; még Richmondot is átengedte volna neki, ezek a birtokok ugyanis a XIV. század végéig a bretagne-i hercegek kezében voltak. Annak ellenére, hogy követek útján kapcsolatban állt III. Richárddal, Ferenc - Polydore Vergil szerint készségesen - megfogadta, hogy Henry vállalkozása mögé áll. Mindeközben Angliában sokan várták a fejleményeket: egyesek nyugtalankodtak és lázongtak, mások Morton püspök buzdítására földalatti hírvivő hálózatot hoztak létre, hogy mindenkit riasztani tudjanak, akinek oka volt félni Richárd királytól, vagy gyűlölni őt.

III. Richárdot meglepetésként érte Buckingham átpártolásának híre, és nem rendelkezett olyan hadsereggel, amely kész lett volna leverni egy komoly felkelést. Úgy ítélte meg, a nyári zavargások csupán a trónbitorlás felett érzett felháborodás következményei. Richárd valószínűleg még szeptember végén sem sejtett semmit arról, hogy a herceg hamarosan cserbenhagyja. Lehetséges, hogy 23-án csak azért bocsátotta el Morton püspök unokaöccsét, Robertet a királyi főlevéltáros pozíciójából, és fosztotta meg Salisbury püspökét, Wydeville-t minden világi vagyonától (de szellemi befolyásától nem), mert bölcs óvintézkedéseket akart tenni két ellenségesen viselkedő családdal szemben. Nem sokkal később azonban,

amikor értesült arról, hogy valami sokkal komolyabb dolog van készülőben, Richárd magához hívatta Buckingham hercegét. Jól tudván, általában milyen kegyetlen elbánásban részesülnek Richárd ellenségei, Buckingham gyomorbetegséget színlelt, így Richárdnak szigorúbb szavakkal kellett újra az udvarba szólítania. Buckingham ellenállt, és felkészült az összecsapásra. Október 11-én Lincolnshire-ben Richárd végre értesült Buckingham szándékairól, és sietve katonákat kezdett toborozni. Valószínűleg a Kentben történt korai erőszakos megmozdulások figyelmeztették őt: október 10-én Norfolk hercegétől jelentést kapott Londonból, amelyben tudatták vele, hogy a várost bármikor lerohanhatják a kentiek. A kormányzat úgy tudta, október 18-án kezdődnek majd a felkelések, és ezeket követek és hírvivők útján valószínűleg összehangolták. III. Richárd azonban nem engedte, hogy az egyik legbizalmasabb munkatársának árulása miatti megdöbbenés irányítsa tetteit. Támogatóinak azt tanácsolta, „a nevezett herceg egyetlen bérlőjét, hivatalnokát vagy más szolgálóját se fosszák vagy rabolják ki, és ne bántsák őket, [...] nehogy ez zavargásokhoz vezessen” A tudatos visszafogottság politikája rendkívül sikeresnek bizonyult.

Buckingham hercege Breconnál és más walesi határ menti birtokain gyűjtött katonákat, de nehézségekbe ütközött, mert sok bérlője vonakodott csatlakozni a York-király elleni lázadáshoz. Thomas Grey, Dorset őrgrófja, Elizabeth Wydeville királyné első férjétől született fia megszökött westminsteri menedékéből és Yorkshire-ben tűnt fel, majd dél felé indult. 18-án Exeternél csatlakozott Sir Thomas St. Legerhez, IV. Edward sógorához, Sir Robert Willoughbyhoz, egy hűséges lovaghoz és a Courtenayekhez, Edwardhoz, a devoni grófság korábbi örököséhez és unokaöccséhez, Peterhez, Exeter püspökéhez a felkelés élén. Szintén 18-án a kenti Maidstone-nál egy csoport sereglett össze, amely Rochester, Gravesend és Guildford felé indult IV. Edward két lovagja, Sir John Guildford és Sir George Browne, valamint az utóbbi mostohafia, Edward Poynings vezetésével. Ezzel egy időben a berkshire-i Newburyben is lázadók gyülekeztek, őket Edward király két további lovagja, Sir William Noreys és Sir William Berkeley, valamint a királyné fivére, Sir Richard Wydeville vezette. Ugyanezen a napon tört ki felkelés Salisburyben is, ennek élén John Cheyne, Edward király egyik fegyvernöke és Sir Giles Daubeney állt. III. Richárd ekkorra már jelentős sereget gyűjtött, és szándékában állt bárhol lecsapni az árulókra.

A lázadásnak a magjában volt a gyenge pontja. Buckingham bérlői a walesi határvidéken nem csatlakoztak a herceg seregéhez, és a XV. századi walesi közösségek szokásához híven kevéssé tisztelték és még kevésbé szerették urukat. Ahogy a herceg kitette a lábát Délkelet-Walesből, sokan elpártoltak mellőle, és néhányan támadást intéztek birtokai ellen. Thomas Vaughan (akinek apját 1471-ben Chepstownál Jasper Tudor végezte ki) és népes családja feldúlta Brecon vidékét, míg Sir Humphrey Stafford lerombolta a Severn folyó több hídját, a maradékot pedig szigorú őrizet alá vette. Buckinghamet tehát hűtlen emberei akadályozták előrejutásában. A herefordshire-i Weobleyba tartott, amikor nagyon nehéz helyzetbe került, mert elárulták. Morton püspökkel és más barátaival és tanácsadóival együtt álruhát húzott, és hű katonáit sorsukra hagyva elmenekült. Gyermekkori szolgája, Ralph Bannaster (néhány író tévesen Humphreynak nevezi) házában keresett menedéket, amíg Bretagne-ba nem tudott szökni, új sereget toborozni. Bannaster otthonában azonban rátaláltak. Egyrészt azért, mert gondoskodni kellett a herceg és kísérete ellátásáról, és a nagy mennyiségű felhasznált élelmiszer gyanút keltett, másrészt azért, mert Bannaster beárulta régi urát Shropshire főispánjánál. Buckinghamet fogságba ejtették és Shrewsburybe vitték, ahol október 31 -én átadták III. Richárd egyik szilárd támogatójának, Sir James Tyrellnek és Tyrell egyik emberének, Christopher Wellesbourne-nak. Buckinghamet Ralph Bannasterrel együtt Salisburybe szállították, mert III. Richárd serege éppen ott állomásozott, hogy a déli lázadás minden szárnyát ellenőrzése alatt tudja tartani.

Buckingham fia, Edward számára 20 évvel később az őt 1483 októberének veszélyes napjaiban gondozó szolgáló információi alapján lenyűgöző részletességű beszámolót írtak a walesi határ menti felkelésről. Elizabeth Mores Sir Richard de le Bere kinnersleyi udvartartásában állt szolgálatban. Később feleségül ment munkaadójához, és valószínűleg Edward herceg kérésére idézte fel emlékeit 1483-ból. 1575-ben a thornburyi levéltárban, Edward kedvenc rezidenciáján találták meg a történet egy példányát.

Elizabeth elmondása szerint Edward apja, anyja és két gyermekük Breconból megérkeztek Weobleyba. Itt a herceg egy hétig a helyi köznemességgel folytatott párbeszédet. Távollétében - annak ellenére, hogy a herceg támogatói voltak - Thomas Vaughan és fivérei elfoglalták és kifosztották a breconi várat. Buckingham két lányát és udvarhölgyeiket a Vaughanek tretoweri házába vitték. E szerencsétlenség hírének hallatán a

herceg nem maradt Weobleyban, de Sir Richard de la Bere, Sir William Knevet, egyik fő tanácsadója és egy dajka gondjaira bízta hátrahagyott fiát, Edwardot. A nővér juttatta el a fiút de la Bere házának biztonságába. A herceg kisebb fia, Henry a hercegnével maradt. Mivel III. Richárd egy kiáltványában bőkezű jutalmat ígért a herceg és családja elfogásáért, Buckinghamet elárulták és Sir James Tyrell Salisburybe vitte. Kivégzése után a Vaughanek tűvé tették az országot Edward Staffordért és pártfogóiért. Sir William Knevet, az ifjú Edward, dajkája, Elizabeth Morse és de la Bere egyik embere Kinnersley mellett bujkált, a Stafford örökösre női ruhát adtak. Tyrell és a király további erőfeszítéseket tett Edward és dajkája felkutatására, de ők elérték Hereford városát, s ott Elizabeth Morse egy özvegyasszony gondjaira bízta a fiút. A hercegnét Weobleyból Londonba szállították, Sir William Knevet pedig békét kötött a királlyal.

Ez hiteles beszámoló, néhány ponton ellenőrizni is lehet, és pontosan írja le III. Richárd kiáltványát és Buckingham Salisburybe szállítását is. Az immár Richárd szolgálatában álló Bannastert december 13-án megjutalmazták volt ura elárulásáért, Buckingham elkobzott kenti majorságait kapta. Az október 23-i kiáltvány 1000 font értékben ígért földeket a herceg elfogásáért, 1000 márkát vagy 100 márka értékben földeket Dorset őrgrófjáért vagy bármelyik érintett püspökért, és 500 márkát vagy 40 font értékben földeket bármelyik lázadóért. A felhívás puritán stílusban hangsúlyozta Dorset őrgrófjának erkölcstelenségét. Richárd volt „az első király, aki a közvéleményt rágalomhadjárattal befolyásolta" (Charles Ross). Dorset mellett Buckingham szövetségeseként nevezte meg Ely és Salisbury püspökét (Lionel Wydeville-t), Sir William és John Noreyst, Sir Thomas Bourgchiert (Canterbury érsekének unokaöccsét, Edward egyik lovagját), Sir George Browne-t, John Cheyne-t, Walter Hungerfordot (IV. Edward egyik szolgálóját), John Russht és John Harcourtot. Többekkel együtt tőlük is Buckingham kivégzésének napján kobozták el földjeiket. Közép- és Dél-Anglia minden főispánjához hasonló kiáltványokat juttattak el.

Buckingham elfogásának hírére a többi felkelés is elbukott. A lázadók vezetői menedéket kerestek maguknak, elbujdostak vagy Bretagne-ba szöktek. A legtöbben Henry Tudorhoz csatlakoztak. Azok a délnyugatiak, akik november 3-án Bodminnél lázadtak fel, nem értesültek arról, hogy Buckinghamet előző nap kivégezték, de ők jutottak a legkönnyebben hajóhoz. Köztük volt Edward Courtenay, Exeter püspöke és fivére, Walter

Courtenay (aki a király testvérének, Clarence 1478-ban kivégzett hercegének állt szolgálatában); maga Dorset őrgrófja és fia Thomas Grey; Sir Robert Willoughby; Sir Thomas Arundell, akinek a nővére szintén egy lázadó felesége volt; Sir Giles Daubeney; valamint Richard Edgecombe, William Frosttal és John Halewell-lel együtt. Őket a West Country kereskedői segítették, akiknek a Bretagne-nyal való kapcsolatáról 1484 októberében vizsgálatot indítottak. Salisbury környékének felkelői szintén megmenekültek: Wydeville püspök, Sir Giles Daubeney, John Cheyne és két fivére, valamint Edmund Hampden. A kenti zendülők nagy részének sem esett bántódása, köztük az East Anglia-i testérpárnak, William és Thomas Brandonnak, Richard Guildfordnak és Edward Poyningsnek, akit Polydore Vergil a lázadók egyik legjelentősebb vezérének tartott. Sir William Berkeley és John Harcourt menekülő útvonala volt a legkockázatosabb, mert ők fel akarták dúlni Newburyt, de végül ők is megérkeztek Bretagne-ba, és találkoztak a két korábbi menekülttel, Sir Edward Wydeville-lel és John Wellesszel. Két másik férfi, Morton püspök és Christopher Urswick (akinek lehetséges, hogy csak az összeesküvés előkészítő szakaszában jutott szerep) külön utat választott, Flandriába mentek. III. Richárd biztos volt abban, hogy január 22-én a fondorlatos pap, Richard Fox, a Salisbury-székesegyház kanonokja is csatlakozott Henryhez, és tanácsadójául szegődött. Egyesek számára nagyon rövidnek bizonyult a száműzetés: John Harcourt 1484 júniusában Bretagne-ban, Wydeville püspök pedig valószínűleg Franciaországban hunyt el novemberben (bár a legenda szerint a salisburyi egyházmegyében temették el).

III. Richárd hiába próbálta megakadályozni az árulók kivonulását az országból és csatlakozásukat Henry ügyéhez. Csak Buckingham esetében járt sikerrel. Salisburyben a herceget alaposan kikérdezték, de nem mehetett be kihallgatásra egykori munkatársához, a királyhoz, akit elárult. 1483. november 2-án III. Edward öntudatos utódát lefejezték, és ezzel a trónért folytatott küzdelemben Henry Tudor utolsó riválisától is megszabadult, hiszen Buckingham fia és örököse még csak hatesztendős volt.

Kudarc a tengeren

Henry Tudor az 1483. októberi felkelésekben jelentéktelen szerepet játszott. Bármit is remélt korábban Buckingham szándékaival kapcsolatban, a lázadások után lehetősége nyílt arra, hogy 12 éves száműzetés után visszatérjen Angliába. Pierre Landais-n keresztül megnyerte II. Ferenc támogatását a vállalkozásnak, amit a Vannes-székesegyházban tett

ünnepélyes eskük tudattak a nyilvánossággal. Bretagne hercegnéje is jelen volt, az ő lelkésze, Master Arthur Jacques celebrálta a szertartást. A herceg Polydore Vergil szerint összesen 15 hajót biztosított Henry-nek, amelyek 5000 breton katonát tudtak Angliába szállítani. II. Ferenc könyvelésében a flotta egy részéről pontos feljegyzések készültek. Hét hajót említenek név szerint, amelyeken összesen 515 fős legénység szolgált. Két hajó St. Malóból érkezett; egyet Alain de la Motte, Les Fontaines lordja, Bretagne altengernagya biztosított; kettőt adott Brest és Auray, egy harmadik pedig magától a bretagne-i tengernagytól, Jean Dufou-tól származott. A szeptember elején, Margaret Beaufort és Elizabeth Wydeville üzeneteinek megérkezése után, jóval Buckingham levelének szeptember 24-i kézbesítése előtt Henry számára összeállított flotta parancsnoka valójában Dufou volt. Bretagne főhadbiztosa, Yves Milion egy 10 000 *écu d'oros* kölcsönön kívül október és november folyamán 13 000 *livre*-t biztosított Henrynek az útiköltségek és a bérek fedezésére.

A flotta valószínűleg csak a hónap legvégén bontott vitorlát, mert október 30-án Henry még a Bretagne északi partján fekvő Paimpolban tartózkodott, ahol nagy örömére kölcsönt kapott Ferenc hercegtől. A paimpoli öbölben akár egy tucat hajó is elfért, és innen vezetett a legrövidebb út Angliába. Csakhogy a hajók vízre bocsátása után nem sokkal vihar kerekedett, és a tenger már az éj leszállta előtt ide-oda dobálta és elsodorta őket egymástól. Néhány hajó Normandia felé haladt, mások visszafordultak Bretagne irányába, hogy ott keressenek menedéket. Henry hajója egész éjjel hánykolódott a szélben, és másnap reggel egy másik vitorlás társaságában megpillantották Dorset partjait.

Ezalatt Richárd király Salisburyből Exeterbe indult. November 8-án érkezett meg, és a maga mögött hagyott területeken megszilárdította hatalmát. Így amikor a bretagne-i hajók Plymouth kikötőjében lehorgonyoztak, hogy Henry felmérhesse a helyzetet a szárazföldön, Richárd emberei a kezükben tartották az irányítást. Henry a katonák láttán bölcs döntést hozott: a többi hajó megérkezéséig megtiltotta a partraszállást. Egy felderítőcsónakot azonban mégis küldött, és az ebben evező embereket a katonák csellel akarták a partra csábítani. Azt mondták nekik, hogy a Richárdra vereséget mérő Buckingham küldte őket Henry fogadására. Henry aznap megtanulta, mit jelent óvatosnak lenni. A szétszóródott flotta egyetlen hajója sem érte el Devont, és Buckingham kivégzéséről is hamarosan hírt kaptak. Henry sietve vitorlát bontott. Néhány

bretagne-i fogságba esett. Hetek múlva, karácsony előtt négyüket elengedték és hazaküldték, hogy intézkedhessenek a váltságdíjak ügyében.

Henry és balszerencsés hajói a tengeren újabb viharba keveredtek, de végül elérték Franciaország Bretagne-tól messze keletre fekvő északi partját: egy hajó Dieppe kikötőjébe futott be, egy másik a Cotentin-félszigeten található St-Vaast-la-Hogue-nál horgonyzott le. A flotta egy része egészen Calais-ig, sőt Flandriáig jutott. Henry és társai három napot pihentek, mielőtt Normandián keresztül elindultak a szárazföldön Bretagne felé. Viharvert hajóit Henry maga előtt küldte haza. A csatornában továbbra is angolok járőröztek, III. Richárd még decemberben is azon igyekezett, hogy megakadályozza minden hajó visszatérését Flandriából Bretagne-ba. December 20-án elrendelte, hogy amikor az időjárás engedi, az összes elérhető hajó - kicsik és nagyok egyaránt - a vízen legyen, hogy feltartóztassák, majd lehetőség szerint megsemmisítsék azokat a járműveket, amelyek ezzel kísérleteznek. Henrynek a Normandián történő biztonságos átutazáshoz menlevelet kellett szereznie az új francia királytól, VIII. Károlytól. Károly udvarába küldött követei az engedéllyel és némi pénzzel a zsebükben tértek vissza. Tudjuk, hogy XI. Lajos milyen kitartóan próbálta kézre keríteni Henry és Jasper Tudort, az új uralkodó azonban nem élt a lehetőséggel, hogy Henryt a francia udvarba vitesse. Lajos 1483. augusztus 30-án hunyt el, és lehetséges, hogy a halála után kialakult bizonytalan politikai helyzetben VIII. Károly miniszterei nem mertek cselekedni. Emellett Henry útjának kudarca rádöbbenthette a franciákat arra, hogy mégsem lehet őt felhasználni III. Richárddal és Angliával szemben, és az is sokat nyomott a latban, hogy Margaret Beaufort jelentős pénzösszeget áldozott fia menlevelének megvásárlására. Pierre Landais keze is benne lehetett a dologban, mert a francia udvar szerette volna őt bretagne-i szövetségeseként látni. Bármi legyen is a magyarázat, VIII. Károly engedélyt adott Henrynek és kíséretének, hogy visszatérjenek II. Ferenc védőszárnyai alá. Inkább sajnálta őket, mint hogy kihasználja nehéz helyzetüket. Henryt a Vannes felé tartó úton a redoni Saint-Sauveur-apátságig a Károly szolgálatában álló Henri Carbonnel, Jean de Carbonnel királyi kamarás fia vezette.

Ha Henry kilátásai 1483 októberében fényesebbek voltak, mint valaha, akkor ennek az ellenkezőjét mondhatjuk az egy hónappal későbbi, a Bretagne-ba való megalázó visszatérés utáni helyzetéről. A franciák még arra sem tartották érdemesnek, hogy elfogják. II. Ferenc diplomáciai

arzenáljában szereplő fegyverként jelentősen csökkent az értéke. Philippe de Commynes jelentése szerint Henry maga is attól tartott, hogy Ferenc békét köt III. Richárddal. Henry annyit ért, mint egy elszegényedett száműzött, akinek angol szövetségesei komoly vereséget szenvedtek. Az egyetlen reménysugár és a vigasz egyetlen forrása az angol menekültek csoportja volt, amely Bretagne-ba érkezése után azonnal felkereste Henryt. Henry értesült arról, hogy Dorset őrgrófja és az angolok Vannes-ban keresték őt, és bár ő is kesergett a lázadás bukásán, boldogan látta, hogy ilyen sokan, legalább 500-an állnak mellé. Megértették vele, hogy kis létszámú erőit most kell mozgósítania, ha nem akarja, hogy a lendület végleg elvesszen, és II. Ferenc elpártoljon tőle, vagy akár átadja Richárdnak.

Henry tehát összegyűjtötte a száműzetésben élőket, és megpróbálta újra feléleszteni lelkesedésüket, küldetéstudatukat. Rennes-ben gyűlést hívott össze, amelyen Dorset is részt vett. A több napig tartó viták után 1483 karácsonyán a felek esküt tettek a Rennes-székesegyházban. Henry ünnepélyesen megfogadta, hogy trónra kerülése esetén elveszi feleségül Yorki Erzsébetet. A többi jelenlévő hűséget esküdött Henrynek, mintha már a fején lenne a korona. Életüket és szerény vagyonukat felajánlották neki, ha szüksége lesz rá a Richárd elleni küzdelemben.

A következő feladat II. Ferenc meggyőzése volt, hogy támogasson egy második utat Angliába. Leginkább anyagi segítségre volt szükségük, hiszen a közelmúlt kudarca kimerítette a száműzőttek forrásait, és a bretagne-i hercegtől és barátaitól kapott pénz is elfogyott már. Henry megint megígérte, hogy mindent visszafizet, és Ferenc herceg beleegyezett, hogy kiállítson egy új flottát. A francia udvar is arra buzdította. Ferencet, hogy támogassa Henry vállalkozását, valószínűleg azért, mert miután Henry visszatért Bretagne-ba, Richárd kemény bosszút állt a francia és bretagne-i hajókon. 1484. április 5-én magas rangú küldöttség érkezett Károly udvarából Bretagne-ba, Károly három tanácsadója, Périgueux püspöke, Torcy és Argentan lordja vezetésével. Biztosították Ferencet afelől, hogy Bretagne sorsa éppannyira szíve ügye Károlynak, mint Franciaország boldogulása, és megígérték, hogy a király meg fog tenni mindent, amit Bretagne érdekei megkívánnak - bár Ferenc agyafúrt államférfi és tapasztalt breton lévén egy szót sem hitt el ebből. A cinikus Károly azt remélte, egy újabb támadás felháborítja majd Angliát, és így ha francia csapatok törnének be Bretagne-ba, a fiúörökös nélküli herceg nem kapna idegen

segítséget. Ferenc könyvelése szerint az új flotta hat hajóból és 890 fős legénységből állt. Morlaix-ból, Saint-Paul-de-Jeanból és Brestből érkeztek vitorlások, és Bretagne tengernagya, valamint Auray lordja is átengedte saját hajóját. Feltételezhetjük, hogy a flottát 1484 márciusában és áprilisában állították ki, de az út terve végül füstbe ment, és a száműzött angolok továbbra is várták, mikor jön el az ő idejük.

A SZÁMŰZÖTTEK KÖZÖSSÉGE

Henry és követői furcsa kolóniát alkottak. Korábbi pozícióiktól és vagyonuktól megfosztották őket; elszakadtak családjuktól és barátaiktól; nem jutottak el hozzájuk az angol hírek és pletykák; és vérdíjat tűztek ki rájuk. Henry Tudor a lekötelezettjüknek érezte magát, és a Bosworthnál aratott győzelem után nyilvánosan fejezte ki köszönetét azért, hogy hajlandók voltak veszélyeken és nehézségeken keresztülmenni a kontinensen és az utolsó nagy erőpróbában egyaránt. A száműzöttekről Jean Avallenc, a vannes-i székesegyház káptalanának megbízottja is tesz említést. A katedrálisba jártak misét hallgatni, élükön Henry Tudorral, Dorsettel, valamint Exeter és Salisbury püspökével. 1484. február 8-án, augusztus 15-én és szeptember 8-án áldozatot mutattak be a főoltáron az ünnepi szentmise keretében. Ezek az utalások azt sejtetik, hogy szabadon mozoghattak, és még ha frusztráló várakozással teltek is napjaik, kényelemben éltek. Philippe de Commynes megjegyzi, hogy jelentős anyagi terhet jelentettek Ferenc számára, főként azután, hogy számuk a Buckingham-felkelés után lényegesen megnőtt. A herceg 1484 júniusában például 3100 *livre*-t fizetett ki a Vannes-ben élő angoloknak. A város polgárai ugyanekkor 2500 *livre* hitelt nyújtottak elszegényedett angol vendégeiknek. A vannes-i székesegyház kanonokjai 200 *livre*-t kölcsönöztek, amit majd csak másfél évtizeddel később kaptak vissza. A herceg a száműzöttek vezetőinek személyes adományokat nyújtott: Dorsetnek és embereinek 400 *livre*-t havonta, Sir Edward Wydeville-nek 100 *livre*-t havonta, John Halewellnek 200 *livre*-t és a Willoughbyknek 100 *livre-t*. Az angolok nem mindig viselkedtek példásan, és időnként bajba keveredtek. Egy alkalommal a hercegnek 200 *livre* kártérítést kellett fizetnie egy szegény özvegyasszonynak, Georget le Cuffnek, akinek Henry egyik barátja ölte meg a férjét.

A Vannes-ba Henry köré gyűlt emberek közül több mint százat név szerint is ismerünk, nagyrészt annak köszönhetően, hogy 1458-ban részt vettek a sikeres harcokban, és Bosworth után jutalomban részesültek. Mások nem

élték túl az utazást, vagy elestek a csatában, vagy bizonyos okokból Bretagne-ban maradtak.

Henry társainak nagy része az 1483-as lázadók, egyszerű közkatonák közül került ki. Felmenőikről szinte semmit nem tudunk, ha voltak is rokonaik vagy uraik, akiket hűen szolgáltak, ezek Angliában maradtak. Körülbelül egyharmadukról vannak információink, és ezekből az derül ki, hogy 1483 nyarán a dél-angliai összeesküvők toborozták őket. Legjobb tudomásunk szerint Buckingam követői közül senki nem menekült Bretagne-ba, hiszen az ő bérlői és szolgálói nem lelkesedtek igazán az ügyéért, és tervei valószínűleg nem Henry Tudor trónra ültetéséről szóltak.

Elizabeth Wydeville királyné szerepéről sokat elárul, hogy fia, Dorset és testvérei, Lionel és Edward, száműzetésben éltek. Velük volt IV. Edward sok hűséges szolgája, köztük Sir Giles Daubeney testőr, aki 1478-ban a Bath lovagja címet kapta; John Cheyne, szintén testőr, a király zászlóvivője, lovainak gondozója, és 1478-9 között a testőrség vezetője; William Brandon, aki ez utóbbi pozíciót 1473-4 között töltötte be; és William Knight - őket minden bizonnyal felháborította V. Edward trónfosztása és eltűnése. Richard Guildford apja, az 1483-ban kivégzett John IV. Edward udvartartását vezette. A száműzetésben élők e vezetői saját szolgáikkal és kíséretükkel érkeztek Bretagne-ba. Ez John Welles és Edward Poynings esetében is így volt, Sir Giles Daubeney szolgálatában pedig Bretagne-ban is legalább hat *yeoman* állt. A III. Richárd által 1438-ban kivégzett William, Lord Hastings, IV. Edward kebelbarátjának kíséretét John Harcourt képviselte a kontinensen. A Margaret Beaufort-ral és férjével, Lord Stanleyvel kapcsolatban álló csoport még ennél is érdekesebb. Az ő bretagne-i jelenlétük azt bizonyítja, hogy Lord Stanley ismerte felesége terveit, és közreműködött bennük. Morton püspök, John Cheyne, Richard Pigot és John Browne 1482-ben szerephez jutott annak megszervezésében, hogy Henry örökölhesse Margaret birtokait. Margaret alkalmazásában állt Reginald Bray és Christopher Urswick is, aki valószínűleg Lancashire-ből, a rawcliffe-i Urswickoktól származott. Ez a család a XV. században kapcsolatban állt a Stanleykkel. Másoknak, például Sir John Riseleynak, Seth Worsleynak és John Edwardnak egészen biztosan köze volt Stanleyhez. Az egymást keresztező, összefonódó szálak mind Morton püspökhöz vezettek. Amikor 1479-ben Ely püspökévé nevezték ki, John Cheyne-t és William Brandon apját is meghívták, Sir Robert Willoughby pedig egy évvel korábban adományozott Mortonnak

egy majorságot Dorsetben. A szövevényes kapcsolatok alátámasztják a krónikások állításait és a pletykákat, melyek szerint 1483 nyarának összeesküvéseiben mindenki részt vett: Buckingham, Beaufort, Stanley, Wydeville és IV. Edward hű szolgái. A hálózat tagjainak nagy része a csatornán átkelve Bretagne-ba ment, ahol 1483 karácsonyán a rennes-i székesegyházban ünnepélyes esküt tettek, és hivatalosan is Henry oldalára álltak. Amikor Henry Tudor 1485 augusztusában végre partra szállt Walesben, az állította, egyesíteni tudja a két háborúban álló családot, a Lancastereket és a Yorkokat, és mindkét dinasztia jogos örökösének vallhatja magát.

A száműzetésben élők nagy része nem tartózkodott Bretagne-ban egy évnél tovább. Bár valószínűleg mindannyian Vannes-ben vagy a város környékén éltek, nem volt idejük összeolvadni a helyi lakossággal. Különálló kolónia maradtak, idegen nyelvet beszéltek, és vezetőik Henry Tudor körül miniatűr udvart alakítottak ki. Senkiről nem tudjuk, hogy bretagne-i hölggyel kötött volna házasságot. Talán az angolok bizonytalan kilátásai ijesztették el a lányokat. Lehetséges, hogy tiltott kapcsolatok létrejöttek, de a későbbi legenda, amely szerint Roland de Veleville Henry Bretagne-ban született törvénytelen gyermeke - ahogy VII. Henrik életrajzírója, S. B. Chrimes is rámutatott -, tévedésen alapul. Az igaz, hogy miután Bosworthnél Henry oldalán harcolt, de Veleville jutalmul lovagi kinevezést kapott, és övé lett a hajdan a Tudor család tulajdonában lévő Penmynydd birtok Angleseyben, továbbá végrendeletében azt kérte, a Llanfaes-kolostorba, a legelső Tudorok mauzóleumába temessék. De valójában Henry csak őszinte háláját fejezte ki bretagne-i barátjának, aki mellette állt a nehéz időkben. Henry legtöbb társa a száműzetésben férfi volt (egyetlen nőről sem tudunk, aki 1483-ban Bretagne-ba menekült), körülbelül vele egykorúak vagy kicsit idősebbek. Minden erejükkel azon dolgoztak, hogy sorsukat jobbra fordítsák, és fel voltak készülve nagy kockázatok vállalására is, hogy földjeiket és befolyásukat visszaszerezzék. Az idősebbek és tapasztaltabbak - mint Jasper Tudor vagy Wydeville és Morton püspök - kisebb létszámban képviseltették magukat, de Henry intelligens és tapintatos emberekre talált a fiatal lelkészekben, Richard Foxban és Christopher Urswickben.

RICHÁRD OFFENZÍVÁJA

Addig is, amíg legtöbb ellensége a hatókörén kívül tartózkodott, Richárd minden tőle telhetőt megtett, hogy elhárítsa a Henry Tudor jelentette

veszélyt. Felváltva tett kemény és békülékeny lépéseket. Először - még Exeterben - vérpadra juttatta Sir Thomas St. Legert és Thomas Rameneyt, majd Londonban lefejeztette Sir George Browne-t és IV. Edward hét testőrét. Sir Roger Cliffordot is perbe fogták és kivégezték. Néhány héttel később, december közepén minden Yorkshire-től délre fekvő megyébe elküldte megbízottjait, hogy vizsgálódjanak a közelmúlt felkelései és az elkobzandó birtokok és vagyontárgyak ügyében. Mindez azelőtt történt, hogy december 9-én összehívták a parlamentet azzal a szándékkal, hogy nyilvánosan halálra és jogfosztásra ítéljenek minden lázadót, különösen azokat, akik elszöktek. Amikor január 23-án a parlament ülései megkezdődtek, mindannyiukat árulónak bélyegezték, és vagyonukat elkobozták. Nehéz elhinni, hogy Richárd nem gyanúsította Lord Stanleyt bűnrészességgel, hiszen mindenfelé arról pletykáltak, hogy felesége, Margaret érintett az összeesküvésekben. Lehetséges azonban, hogy elődeihez hasonlóan vonakodott kihívni maga ellen az Északnyugat-Angliában és Észak-Walesben nagy hatalommal rendelkező Stanleyk haragját. Inkább azt követelte Lord Stanleytől, hogy tartsa hitvesét szigorú ellenőrzés alatt, távolítsa el házából azon szolgálókat, akik hírvivőként biztosították az összeköttetést Brecon, London és Bretagne között, és akadályozza meg, hogy Margaret kapcsolatba lépjen fiával vagy annak barátaival. Bár Richárd úgy gondolta, el kell ítélnie Margaretet, Lord Stanleyt nem akarta jóvátehetetlenül elidegeníteni magától. Ezért döntött úgy, hogy Stanley megtarthatja felesége birtokait, de az ő halála után azok a királyra és a király örököseire szállnak. Margaret Beaufort számára megalázó volt ez a határozat, de ezzel együtt is viszonylag enyhe büntetéssel megúszta az 1483-as évet.

Lehetséges, hogy Richárd szándékosan vállalta a kockázatot, amikor békét ajánlott a Stanley-Beaufort családnak, mert így akarta Henry Tudor angol támogatóit átpártolásra késztetni. Valószínűleg ugyanez a furfangos szándék vezérelte, amikor megkegyelmezett két másik cselszövőnek, Reginald Braynek és Sir Richard Edgecombe-nak. Végül, március 1-jén a király magát Elizabeth Wydeville királynét próbálta meg a maga oldalára állítani. Lordjainak, London polgármesterének és a helyi törvényhatóság tagjainak jelenlétében Richárd hivatalosan biztosította Elizabethet afelől, hogy ha előjönnek menedékükből, és az ő gondjaira bízzák magukat, szárnyai alá fogja venni a királyné öt lányát. Megígérte, hogy tisztelettel fog velük bánni, mintha saját rokonai lennének (ami nagyon meglepő azután,

hogy korábban házasságtörőnek bélyegezte anyjukat és apjukat), és nem küldi őket a Towerbe vagy más börtönbe (fivéreik sorsát ismerve ez lényeges szempont volt). Ezenkívül anyjuknak járadékot ajánlott, és vállalta, hogy gondoskodik a hozományukról. Ezekkel a lépésekkel egy időben a bretagne-i készülődés hírének hallatán katonai intézkedéseket is hozott. Május 1-jén újabb felkelések esetére készültségbe helyzete katonáit a királyság minden megyéjében.

Ami a diplomáciai frontot illeti, Richárd számos követet küldött a francia, a breton és a pápai udvarba. Azt a látszatot keltve, mintha trónra kerüléséről akarná tájékoztatni IV. Sixtus pápát és VIII. Károly királyt, Thomas Langtonnak, St. David püspökének, a tapasztalt diplomatának 1484 márciusában azt a megbízást adta, hogy úton Itália felé folytasson béketárgyalásokat a francia kormánnyal, noha Párizsba csak hónapok múlva ért. Anglia és Bretagne között kényesebb volt a viszony, de Richárdnak majdnem sikerült elérnie Ferencnél azt, amit IV. Edwardnak nem - Henry Tudor kiadatását. Amikor értesült arról, hogy Bretagne-ban újabb támadást készítenek elő, további ígéreteket tett a hercegnek, és anyagi eszközökkel is megpróbált hatni rá. Maximiliannak, Ausztria hercegének, a burgundiai uralkodó férjének segítségével gyakorolt nyomást Ferencre. 1484. június 8-án Richárd bejelentette, hogy a Bretagne és Anglia közötti ellenségeskedésnek vége, és két nappal később a két állam 1485. április 24-ig tartó tűzszünetet kötött. Richárd azonban nem elégedett meg ennyivel. Ezekre az óvintézkedésekre azért volt szükség, hogy a király biztonságban érezhesse magát a hatókörén kívül tartózkodó lázadóktól. Henry Tudor joggal tartott attól, hogy a tárgyalások eredményeként átadják ellenségének, és visszaviszik Angliába.

Richárd malmára hajtotta a vizet Ferenc rossz egészségi állapota, amely megakadályozta őt abban, hogy személyesen találkozzon III. Richárd követeivel. Kincstárnoka, Pierre Landais vette át a helyét, aki úgy vélte, saját és Bretagne érdekei azt kívánják, kössön szövetséget Richárddal. Ezzel mindenekelőtt megerősíthette volna személyes pozícióját azokkal a breton nemesekkel szemben, akik nem nézték jó szemmel a Ferencre gyakorolt befolyását. Landais azt is gyaníthatta, hogy Henry Tudor a francia udvartól fog segítséget kérni. 1484 nyarán két Wiltshire és Dorset környékéről származó fiatal nemes, William Collingbourne és John Tuberville állítólag nyolc fontot ajánlott egy követnek, ha elutazik Bretagne-ba, és arra bátorítja Henryt, hogy még október közepe előtt

hadserege élén térjen vissza Angliába, és a dorseti Poole-nál szálljon partra, ahol várni fogják őt támogatói. A hírvivőt valószínűleg azzal is megbízták, hogy sürgesse Henryt, küldje el egyik legmegbízhatóbb főhadnagyát, John Cheyne-t VIII. Károlyhoz, és kérjen segítséget a vállalkozáshoz. Károlyt a maguk oldalára állíthatták volna, ha azt mondják, Richárd azt tervezi, hogy a tél végéig Angliában tartóztatja Károly követeit, és azután megtámadja Franciaországot. Egy Bretagne-ba tartó angol egy szép augusztusi napon tévedésből történetesen éppen Normandia partjainál kötött ki, és elfogták a franciák. VIII. Károly parancsára rendesen bántak vele, egyrészt azért, mert Henry Tudorhoz tartott, másrészt azért, mert érdekes híreket hozott Angliából. Nem tudjuk, hogy ez az eltévedt angol Collingbourne követe volt-e, és eljutott-e valaha Vannes-ba a száműzöttekhez. De a Collingbourne és Turberville elleni vádak komolyságát bizonyítja, hogy Richárd 1484. november 29-én vizsgálóbizottságot állított fel az ügyben. (Collingbourne-t ráadásul azzal is vádolták, hogy július 18-án ő akasztotta ki a Szent Pál-székesegyház ajtajára a Richárd királyról és három csatlósáról, Lovell vicomte-ról, Sir Richard Ratcliffe-ről és William Catesbyről szóló gúnyverset.)

III. Richárd ilyen körülmények között folytatta tárgyalásait Pierre Landais-val, feltehetőleg Henry Tudor hazaköltöztetését remélve. Richárd egyik legbizalmasabb tanácsadója, valószínűleg William Catesby 1484 szeptemberében megérkezett Bretagne-ba (a vannes-i székesegyházban áldozatot mutatott be a hercegség legújabb szentje, Vincent Ferrer sírjánál), és közvetítette Richárd ajánlatát Ferenc felé: a herceg visszakaphatja a Richmond grófsághoz tartozó birtokokat, és további földekhez is juthat. Landais-t biztosította afelől, hogy Richárd megvédi őt a breton nemességgel szemben, ha arra biztatja a herceget, hogy fogadja el, amit a király ígér.

Henry Tudornak rendkívüli szerencséje volt. A flandriai száműzetésben élő Morton püspök westminsteri embereitől, Saint-Pol-de-Leon püspöke küldöttségének egyik, az angol-bretagne-i tárgyalások előrehaladásának ütemével elégedetlen tagjától értesült a Richárd és Pierre Landais közötti párbeszédről. Morton figyelmeztette Henryt a tervekről: pártfogoltját, Christopher Urswickot Flandriából Bretagne-ba küldte, hogy Henryt a Franciaországba való menekülésre biztassa. Urswick Vannes-ban talált rá Henryre, és azonnal megbízatást kapott tőle, hogy menjen VIII. Károly udvarába, és tudakozódjon afelől, kaphat-e ott Henry menedéket. A király

beleegyezett a kérésbe, és amint Urswick visszatért a hírrel, Henry hozzálátott megtervezni a szökést.

TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

Polydore Vergil *English History (Anglia történelme)* című munkájában az 1483-85 közötti titkos megbízatások közül Urswick küldetéséről adja a legrészletesebb beszámolót. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy Vergil már Urswicknak az 1483-as Morton-féle összeesküvésben betöltött szerepéről is beszél, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Christopher Urswick egyike volt Vergil informátorainak. Illő e helyen néhány szót szólnunk Vergil krónikájáról, a kor eseményeiről való tudásunk forrásáról.

Polydore Vergil a közép-itáliai Urbino városában született, és 1502-ben, körülbelül 32 évesen, felszentelt papként érkezett Angliába. Később így írt udvari fogadtatásáról:

Azután [1502-ben] a pápai adó begyűjtésével foglalkozó Adriano Castelli helyetteseként megérkeztem Angliába. Akkoriban azt a pozíciót töltöttem be, amit utóbb pápai adószedőnek neveztek. Rendkívül szívélyes fogadtatásban részesültem a királytól, és később is örömmel láttak az udvarban.

Polydore sikeresen működött az angol egyházban, de humanista tudósként szerzett magának igazi hírnevet. Mielőtt Angliába utazott, már három könyvet írt latin nyelven, és a szigetlakók és történelmük hamar felkeltette az érdeklődését. VII. Henrik tökéletes jelöltet látott benne arra, hogy belevágjon a vállalkozásba, amely már régóta izgatta a fantáziáját: megírja Anglia átfogó történetét a legkorábbi időktől az 1500-as évekig. Polydore Vergil 1506-ban fogott hozzá az érdemi munkához, és az első vázlat - amely 1512-3-ban készült el - az angoloknak 1513 szeptemberében Flodden Fieldnél a skótok felett aratott győzelmével zárult. Ezt a kétkötetes kéziratot Polydore unokaöccsének fia 1613-ban a római Vatikán Könyvtárnak adományozta, ma is ott látható.

Polydore Vergil különösen alkalmas volt a feladatra, hogy megírja Henrik életrajzát. Nem csupán bejárása volt az udvarba, de az értelmiségi körök, amelyekben mozgott - elsősorban a Doctors Commons klub - tagjai között tudták az 1483-4-es események kulcsfiguráit. Bár John Morton 1500-ban meghalt, egyik pártfogolja, Thomas More ismerte Vergilt, és akkor fogott bele *History of Richard III (III Richard uralkodásának története)* című könyvének írásába, amikor Vergil befejezte saját műve első vázlatát. Reginald Bray még élt, amikor Vergil Angliába érkezett, Richard Fox pedig

csak 1528-ban halt meg. Fox valószínűleg ismerte Vergilt, és feltehetőleg mind ő, mind Bray szóbeli beszámolók formájában nyújtott anyagot Vergil munkájához. Christopher Urswick, Vergil barátja lehetett a legtöbb információval rendelkező, legmegbízhatóbb forrás: felidézhette, hogyan közvetített az angol, flandriai, bretagne-i és francia összeesküvők között. Ebből következik, hogy Henry Tudor életének a bosworthi csatát megelőző éveiről Vergil számol be a leghitelesebben. Ahol van rá lehetőségünk, és leellenőrizzük a részleteket, pontosnak és alaposnak találjuk a művet. A III. Richárdról szóló fejezetben Vergil Anglia és Franciaország szembenállását hangsúlyozza, elvégre VII. Henrik udvarában nem sok információhoz jutott III. Richárd uralkodásának belpolitikai eseményeiről.

Érdemes megemlítenünk két másik forrást is, amelyekből kitűnik, mennyi titkos cselszövés előzte meg a bosworthi csatát. Mindkét műnek az a legnagyobb hibája, hogy mivel jóval a témául szolgáló események után születtek, eltorzítják a valóságot. A *The Song of the Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) című ballada 1500 körül keletkezett, de azt a változatot, amelyet mi is ismerünk, 100 évvel később jegyezték le. Yorki Erzsébetnek („Lady Bessy”) és Thomasnak, Lord Stanleynek a Henry Tudor hazahozatalára szőtt összeesküvéséről szól. Megjelenik benne Elizabeth Wydeville királyné, Buckingham és Morton alakja. Nem valószínű, hogy az akkoriban mindössze 17 esztendős Yorki Erzsébet érdemben részt vett volna a történésekben, a balladában inkább anyja szerepét játssza. Lord Stanley közreműködésére azonban máshol is találunk utalásokat. A ballada szerint a cheshire-i Malpasból származó Humphrey Beretont küldte Henry Tudorhoz, és lehetséges, hogy a mű szerzője is e család egyik sarja. IV. Edward uralkodása alatt a Beretonok kapcsolatban álltak a Stanleykkel, és a két akkoriban élt Humphrey Bereton közül Stanley bármelyiket elindíthatta a Henry Tudornak szánt üzenettel Bretagne-ba. A balladában azt olvashatjuk, hogy Bereton Stanley egyik hajójával ment, és Liverpoolnál bontott vitorlát, ahol a Stanleyknek valóban volt egy házuk. Bereton a Bretagne északi partján fekvő Paimpoltól nem messze, a bégardi ciszterci apátságban talált rá Henryre, és ott adta át neki a Stanleytől kapott jelentős pénzösszeget. Henry 1483 októberében tényleg a környéken tartózkodott. A további részletek már bizonytalanok, de a Lord Stanleytől valamikor 1485 augusztusa előtt kapott küldetés története meglehetősen hiteles.

A másik forrás a XV. század végén Carmarthenshire-ben a legnagyobb hatalommal rendelkező nemes, Sir Rhys ap Thomas életrajza, amely az 1620-as évekből, egyik leszármazottja tollából származik. Az írás Rhyshez szóló dicshimnusz, és találunk benne utalásokat arra, hogy a történet egyes részletei a képzelet szüleményei. Mégis az, hogy Rhys nem volt hajlandó csatlakozni Buckingham 1438-as felkeléséhez, mert nem tetszettek neki a herceg Carmarthenshire meghódítására irányuló törekvései, tükrözi más walesi nemesek reakcióját is. Az állítás, hogy Henry Tudor kéréseivel különböző angol és walesi nemesekhez, köztük Rhyshez fordult, valószínűleg igaz. Ezt bizonyítja egy levél is, amelyet Rhys családjának a Westminster-palota Banqueting Halijának kigyulladt alagsorában tárolt hivatalos dokumentumok megsemmisülése után elkobzott iratai között találtak. Az egyetlen, Henry által 1485-ös hazatérése előtt angliai vagy walesi barátainak küldött levél másolatai a British Libraryben láthatók.

9. FEJEZET

Az öntvény elkészült

Menekülés Franciaországba

Polydore Vergil szerint Henrik 1484-es menekülését Bretagne-ból Franciaországba a legnagyobb titokban tervezték meg. Csak Henry legbizalmasabb emberei tudtak róla. Miután kiválasztotta a legelőnyösebb útvonalat, Henry szeptemberben előreküldött néhány angol nemest, köztük Jaspert. Jasper azt az utasítást kapta, hogy tegyen úgy, mintha II. Ferencet akarná meglátogatni Rennes-ben, a francia határ mellett. Amikor a francia területek közelébe értek, ő és társai nekiiramodtak, és meg sem álltak Anjou tartományáig.

Henry kis létszámú kíséretével két nappal nagybátyja után indult el lóháton Rennes-ből (Polydore Vergil szerint öten voltak, egy bretagne-i krónikás szerint tizenhárman), azt a látszatot keltve, hogy egy barátját látogatja meg, akinek a közelben van majorsága. Senki nem fogott gyanút, mert az angol száműzöttek nagy része Vannes-ban maradt. Nyolc kilométerre a várostól Henry letért az országútról, belovagolt az erdőbe, szolgai ruhát öltött, és egyik embere vezetésével a francia határhoz vágtatott - csak a lovakat megitatni álltak meg. Anélkül, hogy elbúcsúzott volna védelmezőjétől, vagy engedélyt kért volna Ferenctől, átlépte a határt, és Anjouban csatlakozott nagybátyjához és a többi angol nemeshez. Mindez valószínűleg szeptember végén történt.

Négy nappal Henry távozása után Pierre Landais még mindig katonákat gyűjtött, látszólag azért, hogy Henryt hazajuttassa Angliába, de valójában azért, hogy őt és társait börtönbe zárja. Értesülvén Henry szökéséről szétküldte embereit, hogy találják meg, és hozzák vissza. Amikor Henry átkelt a határon, üldözői csak egy órával jártak mögötte.

Henry menekülése a Vannes-ban maradt körülbelül 410 angol száműzöttet veszélybe sodorta. Ferencnek vagy a részvéttől, vagy a bűntudattól vezérelve megesett rajtuk a szíve, és megengedte nekik, hogy csatlakozzanak vezetőjükhöz. Sir Edward Wydeville-t, John Cheyne-t és Edward Poyningst magához hívatta, és ígéretet tett, hogy segíteni fog nekik eljutni Franciaországba. Mindháran 100 *livre*-t kaptak költségeik fedezésére. A 400 angolnak és szolgáiknak Vannes-ban fejenként 20 s. járt, amit legutóbb 1484 szeptemberében fizettek ki. Ferenc összesen 708 *livre*-t adott sajnálata jeléül, amiért miniszterei nem megfelelően bántak

Henryvel és társaival. Henry nagyon hálás volt a hercegnek, köszönetét levélben fejezte ki. Ferencről megint bebizonyosodott, hogy tisztességes ember, de sajnos már nem tudta teljesen ellenőrzése alatt tartani a hercegséget.

Henry Tudor és a francia udvar

Henry Tudor szökése Franciaországba egy csapásra megváltoztatta a diplomáciai helyzetet. Franciaország végre magáénak tudhatta azt az előnyt, amit több mint egy évtizede próbált megszerezni, és ezzel egy időben Anglia és Bretagne hátrányba került. Mindenki biztosra vette, hogy a francia udvar még lelkesebben fogja támogatni Henryt, mint tette azt II. Ferenc, és afelől sem volt senkinek kétsége, hogy az újonnan érkezett vendéget fel fogja használni III. Richárddal folytatott tárgyalásaiban. (Szeptember 13-án Richárd engedélyezte néhány francia követnek és mintegy 200 fős kíséretüknek, hogy átlépjék Anglia határát.) II. Ferencet is kellemetlenül érintette, hogy a Tudorok VIII. Károly ellenőrzése alá kerültek. Elveszítette azt a kart, amelynek meghúzásával segítséget tudott kicsikarni Angliából Bretagne függetlenségének megtartásához. Ferenc nagy szerencséjére VIII. Károly hatalmát a személyes és politikai rivalizálás annyira meggyengítette, hogy Károly nem tudta teljesen kihasználni helyzeti előnyét.

Amikor 1483. augusztus 30-án XI. Lajos meghalt, fia, Károly még csak 13 éves volt. Ha kiskorú örökölte a trónt, korábban is mindig viták kezdődtek arról, ki és hogyan gyakorolja a királyi hatalmat, kinek az irányítása alá kerüljön a kormányzás. 1483-ban sem történt ez másként. Az anyakirálynét, Savoyai Charlotte-ot az elhunyt király szigorúan kizárta a politizálásból; egyébként sem örvendett jó egészségnek, és néhány hónap múlva, december 1-jén meghalt. A küzdelmek Károly király nővére, Anna, és a legidősebb királyi herceg, Orléans-i Lajos, VIII. Károly húgának férje között folytak. Anna férje Pierre, Beaujeu ura, Bourbon hercegének öccse és örököse volt. A 22 éves, ijesztő külsejű, tehetséges nő kegyetlen apjára ütött. Ő és a Beaujeu-párt aratott győzelmet, aminek eredményeként az új király nagynénjei és nagybátyjai Savoyából a királyi udvarba érkeztek.

Az Orléans-párt nem nyugodott bele a vereségbe, és szövetséget kötött a Pierre Landais-val összetűzésbe került és Franciaországba menekült breton nemesekkel. 1484. április 7-én ezek a bretagne-i nemesek betörtek a nantes-i hercegi palotába, mások Landais vidéki háza felé indultak, hogy letartóztassák, és perbe fogják őt. Landais azonban megszökött, és ellenfelei

tervük meghiúsulása után a francia határ közelében fekvő megerősített városban, Ancenis-ben kerestek menedéket. Nantes-ban Landais hatalma teljében volt. 1484 szeptemberének végén az Orléans-párt ajánlatokat tett a bretagne-i udvarnak: II. Ferencet és az átpártolt nemeseket próbálta kibékíteni, és végül sikerült Landais beleegyezésével szövetséget kötnie Ferenccel. Landais meg akarta nyerni III. Richárd támogatását, hogy lebeszélhesse a VIII. Károllyal való együttműködésről, és ezért még Henry Tudort is kész lett volna átadni Richárdnak. E terv híre - és talán Richárd Ausztria és Burgundia uralkodójával, Maximiliannal folytatott tárgyalásai - késztette Henryt a menekülésre. Bretagne, Orléans, Burgundia és Anglia együttesen elég diplomáciai erőt képviselt volna ahhoz, hogy megakadályozzon egy Bretagne elleni francia támadást, és megszilárdítsa Richárd hatalmát, de ez a szövetség komolyan veszélyeztette volna a Bretagne-ban maradó Henry biztonságát. A franciák válaszként szívesen fogadták Henryt az udvarban, és támogatták őt Angliával szemben. Úgy gondolták, ha Henry megtámadja Angliát, azzal leköti III. Richárd erejét, megfosztja II. Ferencet és Landais-t legfontosabb szövetségesüktől, és aláássa a Beaujeu-i Anna ellen irányuló orléans-i terveket. Henryt a bretonok és a franciák is bábuként mozgatták a diplomáciai sakktáblán. 14 évig Ferenc herceg óvta az életét, majd Károly király ültette az angol trónra.

Ahogy megérkezett a biztonságos Anjouba, Henry elküldte a sokat utazott, menlevéllel rendelkező Christopher Urswickot VIII. Károlyhoz. Károly épp keleten, Montargis-ban tartózkodott, amikor október 11-én értesítették, hogy Henry átlépte a határt. Gilbert de Chabannes, Curton ura, Limousin tartomány kormányzója személyében rögtön követet indított hozzá, hogy fogadja őt, és biztosítson neki szállást minden városban, ahol a Chartres-be vezető útjukon megállnak, ugyanis Károly ott akart vele találkozni. De Chabannes 20 000 *franc*-t kapott a tízvagy tizenegy napos út költségeinek fedezésére. Henry megköszönte Károlynak, hogy menedéket adott neki, elmagyarázta, miért bízta magát az ő irgalmára, és megkérte, támogassa visszatérését Angliába. VIII. Károly együtt érzőnek mutatkozott, és határozottan Henry vállalkozása mögé állt, de nem szívesen nyújtott tartós anyagi segítséget a Bretagne-ból Henry után érkezőknek. November 4-én mintegy 400 angolt elszállásoltak Sens városában (Montargis-tól északkeletre), és ez még elfogadható kiadást jelentett Károlynak. Két héttel később Károly 3000 *franc*os hitelt utalt ki Henrynek, hogy embereit fel tudja ruházni, de értésére adta, hogy egyszeri kölcsönről van szó. Ami a

hadsereg felállítását illeti, Károly megengedte Henrynek, hogy zsoldosokat toborozzon. A francia udvar az őszt a Loire-völgyben, Montargis mellett töltötte, majd átköltözött Párizsba. Az úton Henryvel magas rangjához illően bántak. 1485. február 4-én értek a fővárosba.

RICHÁRD IJEDTSÉGE

1484/85 telén Anglia és Franciaország viszonya egyre feszültebbé vált. III. Richárd ugyanúgy vegyes érzelmekkel reagált Henry szívélyes fogadtatásának hírére, mint tette azt az előző évben. December elején ijedten értesült arról, hogy a száműzöttek szövetkeztek az angolok legősibb ellenségével, a franciákkal, és izgató leveleket küldenek Angliába, amelyekben viszályt próbálnak szítani az uralkodó és a nemesség között. December 6-án Richárd éberségre intette Windsor polgármesterét (és minden bizonnyal másokat is), és utasította, hogy amennyiben a keze közé kerülnek hasonló írások, tartóztassa le és büntesse meg azok terjesztőit. Az egyik ilyen levelet a XVII. században rengeteg példányban lemásolták, és bár az eredeti azóta elveszett, az egyik legkorábbi másolat nagyon érdekes olvasmány, különösen az 1484-5-ös események ismeretében. Sem dátumot, sem címet nem írtak rá, de Henry Tudor autogramjával, az 1492-ig használt cifra H betűvel látták el (amit a másoló tévesen valószínűleg HR-nek olvasott).

Hűséges, imádatomra méltó, becsületes barátaim, üdvözöllek benneteket! Hajlok arra, hogy megértsem, kéréseitekkel és rimánkodásotokkal miért buzdítotok arra, hogy magamnak követeljem az engem joggal megillető koronát, és megfosszam hatalmától a fölöttetek igazságtalanul uralkodó kegyetlen, gyilkos zsarnokot, és higgyétek el, keresztény szív nem volt még boldogabb, mint most az enyém, szegény száműzött barátotoké, aki abban a pillanatban, amikor értesítitek, hogy milyen erőket állítotok ki, és kiket neveztek ki kapitányoknak és vezetőknek, az összegyűjtött seregetekhez hasonlóval kész lesz átkelni a tengeren. És ha a szerencse is mellém áll, és sikert érek el, ahogy azt ti is remélitek, örömest fogom emlékezetembe idézni, és készségesen fogom megjutalmazni a ti nagyszerű, megindító kedvességteket e vitás ügyemben.

Pecsétünkkel ellátva H

Kérlek benneteket, bízzatok követemben.

Richárd 24 órán belül reagált. 1484. december 7-én kiadta első jelentős kiáltványát a száműzetésben élők vezetői, Courtenay, Exeter püspöke, Dorset őrgrófja, Jasper Tudor, Oxford grófja (aki, amint látni fogjuk,

nemrégiben csatlakozott a lázadókhoz) és Sir Edward Wydeville ellen. Elítélte őket, amiért a Richmond grófja címet arcátlanul használó, uralkodói szerepben tetszelgő Henry Tudort választották „kapitányukul”. A kiáltványt ügyes propagandának szánták Angliában és a kontinensen egyaránt. Bretagne hercegéről, akkori tárgyalópartneréről Richárd azt írta: visszautasította a lázadók ajánlatait - így akarta megnyerni támogatását. A „magát Franciaország királyának tartó” VIII. Károlyt ellenben Anglia ősi ellenségeként írta le, akinek hatalmát Henry elismerte Franciaországban, pedig annak megszerzéséért az angol királyok 150 éve harcoltak, Gascogne-ban, amely terület a XII. századtól 1453-ig angol kézen volt, és még az angol fennhatóság alá tartozó Calais-ban is. Richárd az esetleges Tudor-uralom rémségeit is meg akarta mutatni alattvalóinak. Figyelmeztette a népet, hogy ha a lázadók egyszer hatalomra kerülnek, a „legkegyetlenebb gyilkosságokra, vérengzésekre, rablásokra, kisemmizésekre kell felkészülni, ami keresztény államban valaha előfordult”. Richárd megragadta az alkalmat, hogy a hitvány lázadókkal szembeni ellenállásra szólítson fel mindenkit. Meggyőző érvekkel hatott az angolok rémületére, büszkeségére és igazságérzetére.

Richárd megparancsolta különleges megbízottainak, hogy rövid időn belül minden megyében gyűjtsenek felfegyverzett embereket, rendezzék őket századokba, és szerezzenek pénzt, hogy tudjanak nekik fizetséget adni. Ezekre a célokra és más, part menti óvintézkedésekhez Richárd 1485 februárjában kölcsönöket vett fel, amelyeknek visszafizetéséről a következő két hónap folyamán gondoskodott. A lázadók egyes vezetőinek mindeközben amnesztiát ajánlott. Morton püspök december 11-én kapott kegyelmet, Sir Richard Wydeville, a királyné öccse 1485. március 30-án.

Richárd a diplomáciai fronton is aktívan tevékenykedett, folytatta a megkezdett tárgyalásokat Bretagne-nyal, Ausztria és Burgundia uralkodója, Maximilian pedig közvetítőként próbálta közelebb hozni egymáshoz a két oldalt. December 20-án Ferenc Saint-Pol-de-Leon püspökének és saját titkárának, Jean Mauhegeonnak a vezetésével követeket küldött Angliába, hogy meghosszabbítsák az angol-bretagne-i tűzszünetet. Február 20-án kijelölt képviselőinek - John Russell, Lincoln püspöke, kancellár és John Gunthorp, Wells esperese, lordpecsétőr - magas rangja jól mutatja, mekkora jelentőséget tulajdonított Richárd ezeknek a tárgyalásoknak. A tűzszünet meghosszabbításában hamar megegyeztek, és 1485. március 2-án Richárd bejelentette: a fegyverek 1492-ig nyugodni fognak. Ez volt hosszú évek

után a leghosszabb időre vonatkozó hasonló megállapodás, és feltételei között szerepelt, hogy egyik fél sem támogatja a másik ellen lázadókat. A francia Tanács fenyegetésként értelmezte ezt a lépést. Már 1484 karácsonya előtt úgy gondolták, hogy a Franciaország elleni angol támadás valós veszély. 1485. június 26-án Richárd arra készült, hogy John Grey, Lord Powis parancsnoksága alatt 1000 íjászt küldjön Southamptonból Bretagne-ba, de Pierre Landais egy-két héten belül kiesett a hatalomból, és a csapatok nem érkeztek meg. Richárd beavatkozása a francia-bretagne-i konfliktusba mindenesetre mély felháborodást váltott ki VIII. Károly kormányzatából.

Oxford grófjának szökése

Egy Calais közelében megesett incidens sokat elárul arról, hogy Henry Tudor milyen szerepet játszott 1484-5 telén a nemzetközi diplomáciai színen. Amikor 1483 augusztusában XI. Lajos meghalt, a Calais-ban tartózkodó Lord Dynham felhívta a figyelmet arra, milyen sebezhető lett a kolónia és határai. Hogy a franciákkal szemben megvédjék magukat, azt javasolta, kössenek szövetséget Bretagne-nyal és Maximiliannal. Ahogy a viszony Franciaországgal egyre romlott, úgy került egyre nehezebb helyzetbe nem csak Calais, hanem John de Vere, Oxford Lancaster-párti grófja is. Politikai fogolyként 1475 óta a hammes-i várban, Calais mocsárvidékének a francia határhoz közel eső egyik erődjében raboskodott. Oxford mind III. Richárd, mind Henry Tudor számára nagy jelentőséggel bírt, és szökése Hammes-ból fokozta az Anglia és Franciaország közötti feszültséget.Oxford James Blount és John Fortescue felügyelete alatt állt, de őket sikerült meggyőzni, hogy hagyják el őrhelyüket, engedjék szabadon foglyukat, és csatlakozzanak Henry Tudorhoz. A burgundiai krónikás, Jean Molinet szerint Blount döntéséhez Lord Stanley tanácsának is volt köze. Az sem mellékes, hogy Fortescue barátságos viszonyban állt a Flandriában élő Morton püspökkel, és őt, valamint Stanley egy ismerősét, John Riseleyt azzal vádolták, hogy a hammes-i szökés idején zavargásokat szított London környékén.

Lehetséges, hogy Blount és Fortescue azért dezertált, mert Richárdtól parancsot kaptak, hogy Oxfordot vigyék vissza Angliába. A gróf már korábban is próbált megszökni (vagy öngyilkosságot elkövetni): 1478-ban leugrott a vár faláról, de a sáros sáncárokba zuhant, ahol a nyakáig ért a víz. 1484. október 28-án a király Hammes-ba küldte egyik emberét, William Boltont. Azt a feladatot kapta, hogy kísérje Oxfordot és Biountot hajójukhoz, és várja meg, míg vitorlái bontanak. A Boltonnak adott pontos

utasítások elárulják, mennyire igyekezett Richárd megerősíteni Oxford felügyeletét, és bizonyos kétségeket támasztanak Blount hűségét illetően. Richárd gyanúja beigazolódott, mert kívánságainak teljesítése helyett Blount átállt Henry oldalára.

Henry Tudor örömmel fogadta az új támogatókat, nem utolsósorban azért, mert Oxford családja régebben a Lancasterek híve volt, és a gróf nagy népszerűségnek örvendett az elégedetlen York-pártiak körében. A szökést azonban a legnagyobb sietséggel kellett végrehajtani, és Blount kénytelen-kelletlen Calais-ban hagyta feleségét és a helyőrség nagy részét. Richárd novemberben amnesztiát ajánlott Biountnak és ötvenkét emberének.

Richárdot aggasztották a dezertálások, ezért a Calais-i helyőrséget a hammes-i vár elfoglalására utasította. Ám a lázadók Henryhez fordultak támogatásért, és maga Oxford is visszatért, hogy segítséget nyújtson nekik. Oxford a vártól nem messze ütött tábort, míg Thomas Brandon, az 1483-as száműzöttek egyike 30 emberből álló különítményével a mocsáron keresztül észrevétlenül bejutott az erődbe, és friss katonákat állított az ostromlók elleni harc élére. Oxford mindeközben hátulról támadt a calais-i erőkre, így azok végül ajánlatot tettek: a várban tartózkodók menlevelet kapnak, és magukkal vihetik fegyvereiket és csomagjaikat. Oxford, akinek egyetlen célja barátainak (és elsősorban Blount feleségének) kimentése volt, ahelyett hogy a fölényes túlerővel szemben megpróbálta volna megtartani az erődöt, elfogadta az ajánlatot, és veszteségek nélkül visszatért Párizsba. Richárd azzal akarta elhárítani a katasztrófát, hogy hű csatlósát, Sir James Tyrellt sürgősen Flandriába küldte, hogy ott megszerezze az együtt érző Maximilian támogatását. Röviddel visszatérése után, január 13-án Tyrellt kinevezték a közeli guisnes-i vár élére, és megkezdődtek egy sereg Doverből Calais-ba szállításának előkészületei. Richárd a tőle megszokott módon, határozottsággal és békülésre való hajlandósággal reagált a válsághelyzetre. Január 27-én amnesztiát ajánlott Elizabeth Biountnak, férje rokonának, William Biountnak, Oxford felmentő serege vezetőjének, Thomas Brandonnak és a 72 fős hammes-i várőrségnek.

Ez az epizód emelte a közszellemet Henry seregében, és jó példa volt Richárd-nak arra, hogy nem mindenki marad hűséges, és a hűtlenség zavarba ejtő és veszélyes lehet. A calais-i helyőrségben is szép számmal akadtak olyanok, akik Henry ügyét támogatták - őket eltávolították az erődből.

Nem ez volt az egyetlen alkalom az Angliába való visszatérését megelőző hónapokban, hogy Henry új támogatókat szerzett. John Riseley például Angliából szökött hozzá Párizsba. A párizsi egyetem angol diákjai - köztük a Henry udvarában és kormányzatában később fontos szerepet betöltő Richard Fox - is felajánlották Henrynek szolgálataikat. Egy londoni szövetkereskedő, William Bret személyesen vitt el neki több teljes páncélzatot, összesen 37 font értékben (amit majd csak a bosworthi csata után fizettek ki neki). Mások Angliában maradtak, de megesküdtek, hogy alkalomadtán Henry segítségére sietnek - mint Piers Curteys, IV. Edward egyik szolgája, aki Henry visszatérését várta, mialatt rettegésben élt menedékében, Westminsterben.

„Henrik király"

Ezek az események arra sarkallták Henry Tudort és tanácsadóit, hogy pontosítsák Henry terveit és követeléseit. Henry apja örököseként mindig is Richmond grófjának vallotta magát, és II. Ferenc, valamint a két francia király ennek megfelelő bánásmódban részesítette. Bár a címet 1462 februárjában, ötéves korában megvonták tőle, III. Richárd parlamentje csak 1484 januárjában mondta ki teljes jogfosztását. Ezután Richárd a legjobb esetben is „a magát Richmond grófjának tekintő Henryként" utalt rá. 1483 nyarától tartotta magát - és tartották őt Angliában a Beaufort-Wydeville-összeesküvés résztvevői - jogos angol trónkövetelőnek. De amikor 1483. október 30-án aláírásával igazolta a II. Ferenctől kapott kölcsön átvételét, angol nemesi szokás szerint „Henry de Richemont"-t írt. (A királyok kézjegye különbözött ettől: VI. Henriké „R H", vagy „Rex Henricus", IV. Edwardé „R E", vagy „Rex Edwardus" volt.)

A menekülés Franciaországba és az egyre közeledő, Anglia elleni támadás változtatott Henry hozzáállásán. A burgundiai krónikás, Jean Molinet szerint Oxford grófja és Lord Stanley biztatta arra, hogy használja a királyi címet. Valószínűleg VIII. Károly udvarának is ez állt érdekében. Az 1484 novemberében Angliában maradt barátaihoz intézett kérését új, királyi kézjeggyel, azzal a „H"-val látta el, amelyet a trón elfoglalását követően még hosszú ideig használt. Miután Henrik egyik levele a kezébe került, Richárd is tudomást szerzett erről az elbizakodottságról. December 7-én a lázadók ellen kiadott kiáltványában megjegyezte, hogy Henry „csillapíthatatlan mohóságában [...] elbitorolta az angol királyi címet, amelyre semmiféleképpen nem formálhat jogot". Henry úgy gondolta, hogy ha a propagandában királynak vallja magát, azzal az

ingadozókat és bátortalanokat maga mellé állíthatja. Henry tehát partraszállása előtt már az egyszerű, királyi „H”-val írta alá leveleit, és egészen 1492-ig folytatta ezt a gyakorlatot. (1485 tavaszán a roueni kanonokok úgy jegyezték be Henry adományait, mint ha a királytól kapták volna.) Ugyanebből az okból számította uralkodását a bosworthi csatát megelőző naptól, mintha ő már király lett volna, amikor a hadak istene meghozta ítéletét. A rennes-i és a vannes-i székesegyházban 1483-4-ben tett ünnepélyes eskük és az a tény, hogy a száműzetésben angolok százai éljenezték, feljogosította a merész kijelentés megtételére. Korábban egyetlen trónkövetelő - még 1399-ben Henry Bolingbroke, vagy 1461-ben Edward - sem ment olyan messzire, hogy már a döntő mozzanat előtt királynak nevezze magát. Henry nagyon bátor volt. Ő és tanácsadói azonban valószínűleg ennél is vakmerőbb lépésre szánták el magukat. 1485 januárjában Ely ravasz püspöke, John Morton megérkezett Rómába, és feltehetőleg a pápa hozzájárulását kérte Henry Tudor III. Richárd elleni támadásához, és különleges engedélyét Henry és Yorki Erzsébet házasságának megkötéséhez.

Richárd utolsó esélye

Richárd egyre kétségbeesettebben próbálta demoralizálni a száműzöttek párizsi alakulatait. Felesége, Anne Neville királyné 1485 márciusában meghalt, de szárnyra keltek olyan pletykák, hogy unokahúgát, Yorki Erzsébetet, vagy annak húgát, Cecilyt fogja elvenni. Mindkét lányt fogva tartotta. Az udvarban cáfolták ezeket a híreszteléseket, de elképzelhető, hogy az emberek nem jártak messze az igazságtól. Amikor a szóbeszéd Henry fülébe jutott, megijedt, hogy mivel a Lancaster- és a York-ház egyesítése csak Yorki Erzsébettel kötött házassága útján lehetséges, a York-ház támogatói elpártolnak mellőle.

Richárdnak valószínűleg nem okozott gondot, hogy Elizabeth Wydeville-t megfélemlítse, és kicsikarja belőle a beleegyezését egyik lányával való házasságába, de a tény, hogy fia, Dorset és testvérei, Edward és Richard a párizsi száműzöttek között éltek, nagyon kellemetlenül érintette a királyt. A királynét rávette, hogy sürgesse Dorset hazatérését. Lehetséges, hogy az őrgróf már 1485 februárjában menekülését tervezte, amikor Roger Machadót többször elküldte Bruges-be, Ghent-be és a környék más városaiba. Machado korábban III. Richárd követe volt, de 1484-ben csatlakozott a lázadókhoz és Henry szolgálatába állt. (Nem tudjuk pontosan,

hogy milyen megbízásokat kapott Dorsettől, de annyi bizonyos, hogy 1485-ben tért vissza Angliába, és richmondi címerkirály lett Henrik udvarában.)

Amikor úgy érezte, készen áll az útra, az őrgróf egy éjjel titokban elindult Párizsból Flandriába. Mivel ismerte a lázadók minden tervét, Henry könyörgött VIII. Károlynak, hogy próbálják megállítani. Károly beleegyezésével Humphrey Cheyne és Mathew Baker lóhalálában üldözőbe vette Dorsetet. Lihons-sur-Santerre-nél, Compiégne után, Franciaország északi határa előtt érték utol, és meggyőzték - vagy kényszerítették -, hogy menjen vissza Párizsba. Richárd június 21-én kiadott második, a lázadókat elítélő kiáltványából szándékosan kihagyta Dorset nevét.

Richárd mindeközben visszavonta a La Manche csatornában állomásozó hajóit és az angol partokat figyelő katonái egy részét. Tisztában volt azzal, hogy támadásra kell számítania. Június 22-én azoknak, akiknek télen kiadta, hogy toborozzanak sereget, most megparancsolta, gondoskodjanak arról, hogy a katonák megkapják a fizetségüket, és egy órán belül bármikor riasztani lehessen őket. A főispánoknak készenlétben kellett állniuk, a part mentén pedig jelzőállomásokat építettek, hogy azonnal jelezni tudják, ha Angliát támadás éri. Richárd új kiáltványából kitűnik, mekkora nyomás nehezedett rá azokban a napokban. Szitkok árját zúdította Jasper és Henry Tudorra, főként Henryre, „mert ő apai és anyai ágon is fattyak gyermeke” Henrynek a francia király előtti behódolását azzal a váddal szemléltette, hogy Henry el akarja távolítani a címerről a francia liliomokat, amelyek III. Edward uralkodása óta vannak rajta. A Tudor-uralom alatt várható elnyomást hódításhoz hasonlította: Henry felborítaná az ország törvényeit, és kisemmizné az embereket; nem ígért eddig is püspökségeket, grófságokat és más birtokokat külföldieknek? Az ötletes, ám szégyentelen Richárd kemény propaganda-hadjáratot indított. Mi mást tehetett volna, amikor hatásos felhívást kellett intéznie az angol néphez, hogy a várható Tudor-partaszállással szemben ellenállást gerjesszen?

Richárd rajta tartotta a szemét a legveszélyesebb elemeken, például a Beaufort-Stanley családon. A király akkor kezdett gyanakodni, amikor 1485 júliusa körül Lord Stanley közölte vele, hogy meg akarja látogatni Lancashire-ben élő rokonait, akiket régóta nem látott. Richárd annyira bizalmatlan volt vele szemben, hogy csak azzal a feltétellel engedte el, hogy legidősebb fiát, George-ot, Lord Strange-t otthagyja túsznak az udvarban. Augusztus 1-jén így Strange Nottinghamben tartózkodott Richárd társaságában, míg Stanley északnyugatra ment.

AZ INVÁZIÓ

Henry a dolgok ilyetén állása mellett tovább győzködte VIII. Károlyt, hogy támogassa az Anglia megtámadására vonatkozó terveit. Richárd határozott reakciója is mutatta, milyen fontos, hogy Henry megtegye végre az első lépést, VIII. Károly pedig döntésre jusson az elengedhetetlen anyagi segítséget illetően. Henry ezekben a hónapokban szoros összeköttetésben állt a francia udvarral, és legalább egy hosszú beszélgetést folytatott Philippe de Commynes-vel, a tapasztalt diplomatával. Az eszmecserére valószínűleg akkor került sor, amikor 1485 márciusában Henry elkísérte Károlyt és az udvart Normandiába, hogy április 14-én, a rendi gyűlés kezdete előtt ünnepélyesen bevonuljanak Rouenbe. Május 4-én Károly a rendektől kért anyagi segítséget Henry számára, hogy elfoglalhassa azt a trónt, amely jogosan őt illeti meg. Jelentős pénzösszeggel kellett őt támogatni. A válasszal elégedett király június 3-án visszatért Párizsba - Henryt pedig hátrahagyta Rouenben, ahol a Szajna folyó torkolatánál megkezdődhettek egy flotta felállításának előkészületei.

Tudván, hogy Richárd elveheti tőle York-házi menyasszonyát, Henry másik megoldást keresett. Választása William Herbertnek, Pembroke grófjának, Edward egyik legbizalmasabb, 1469-ben csatában elesett tanácsadójának a lányára esett. Henryt valószínűleg a Herbertek között eltöltött gyermekévei indították erre a döntésre, mindamellett azt is láthatjuk belőle, hogy Angliában még nem sok York-párti főnemes állt készen elpártolni Richárd mellől. A Herbertek kifogástalan York-házi származással, ugyanakkor kiváló walesi felmenőkkel is rendelkeztek. Henry-nek nem lett volna érdemes a Herbert klán fejét megkörnyékeznie - sem a házasság, sem dél-walesi támogatás ügyében -, mert II. William, Pembroke grófja alacsony intelligenciával bírt, nemrégiben feleségül vette Richárd törvénytelen lányát, Katherine-t, és a walesi herceg kamarása volt. Egyébiránt még IV. Edward arra kötelezte, hogy cserélje el a pembroke-i grófságot a huntingdoni grófságra. Huntingdon öccsét, Sir Walter Herbertet azonban - ahogy Oxford grófja is észrevette - egészen más fából faragták. Az éber és életerős Sir Walter rendelkezett katonai tapasztalattal, és jelentős hatalommal bírt Dél-Walesben. Felesége, Anne annak a Henry Staffordnak, Buckingham hercegének volt a lánya, akinek a lázadásához Henry 1483-ban megpróbált csatlakozni, tehát ajánlatosnak tűnt a két fivér közül vele kapcsolatba lépni.

Henry gyermekkorából, az 1460-as évekből ismerte Waltert, és Pembroke grófja 1469-es végrendeletében Walter nővérét, Maudot Henrynek szánta. Maud azonban azóta feleségül ment Henry Percyhez, Northumberland grófjához, de Jane, Cecily és Katherine Herbert még eladósorban volt. Henry tehát elküldte követét, Christopher Urswickot, hogy Észak-Angliában keresse fel Northumberland grófját, és vegye igénybe a segítségét a házasság elrendezésében. Urswicknak nem sikerült kézbesítenie az üzenetet, ezért üres kézzel tért vissza. Nehéz megmondani, Northumberland hogyan reagált volna a kérésre - és hogy Bosworthnél mit tett volna másképp, ha a hírnök eléri őt.

1485 nyarának elején Harfleurnél már kis híján befejeződtek a tengerészeti és katonai előkészületek. VIII. Károly 40 000 *livre* kölcsönt adott Henrynek, aki másoktól is kért pénzt, többek között roueni és barfleuri kereskedőktől. Henry körülbelül 4000 emberrel és egy Honfleur közelében horgonyzó flottával rendelkezett. A hajókat a francia udvar biztosította, és ő jelölte ki parancsnokukat, a francia altengernagyot, Guillaume de Casenove-t. Jean Molinet szerint először 1800 embert toboroztak, majd Honfleurben, közvetlenül az indulás előtt másik 1800-at. Ebbe beletartozott 1500 francia katona, akiket a Rouentől nem messze, a Szajna partján fekvő Pont de lArche francia katonai bázisról küldtek. Parancsnokuk, Philippe de Crévecoeur, az Angliában Cordes néven ismert Esquerdes lordja, Franciaország idősödő tábornagya később büszkén mesélte, milyen fontos támogatást nyújtott Henrynek vállalkozásában. Amikor Philippe de Commynes megjegyezi, hogy a sereg francia tagjai nagyrészt „a legrosszabb fajtából valók, ilyeneket bárhol lehetett volna találni”, akkor valószínűleg ebben az utolsó pillanatban csatlakozott emberekre utal.

A francia katonák egy fiatal savoyai nemes, Philibert de Chandée parancsnoksága alatt álltak. Philibert valószínűleg XI. Lajos halála után, az anyakirályné rokonaival érkezett az udvarba. Savoyai Philippe, Bresse grófja az anyakirályné testvére volt, és Károly király bizalmas embere lett. Ha de Chandée-t rokoni szálak fűzték Bresse grófjához és családjához, akkor Henrynek igaza volt, amikor így utalt rá: „kedves rokonom, lélek szerint és vér szerint egyaránt.” Henry különleges szeretettel gondolt a francia uralkodócsaládon keresztül vele rokonságban álló és katonáit Bosworthnél irányító Chandée-ra. 1486. január 6-án a Bath grófja címet adományozta neki, és 1488 húsvétjáig 100 márkás járadékot biztosított számára. Bár Philibert VIII. Károly angliai követeként is

szolgált, igazi szerelme a katonáskodás volt. Philibert és Sir Edward Wydeville úgy döntött, hogy embereiket Spanyolországba viszik, Ferdinánd király és Izabella királyné oldalán harcolni Granadában a mórok ellen. Wydeville két metszőfogát 1486 májusában ütötték ki, abban a csatában, amelyben elesett a mórok Loja nevű városa. Philibert 1487 márciusáig valószínűleg el sem hagyta Angliát, de azután Franciaországban is eseménydús katonai pályafutás várt rá. XII. Lajos kamarása volt, majd 1494-ben rábízták egy század parancsnokságát. Milánó 1499-es francia megszállásakor kitüntette magát a harcokban. 1503-ban Dél-Itáliában, a spanyol sereg győzelmét hozó cerignolai csatában esett el. VII. Henrik önként elismerte, hogy az 1485-ben Bosworthnél a Philibert de Chandée parancsnoksága alatt álló francia katonáknak nagy szerepük volt a sikerben.

Az inváziós erők magját Henry 400 száműzött társa alkotta. Az ő parancsnokuk az 1483-ban Bretagne-ba menekült Richard Guildford volt. Augusztus 8-án, a Milford Sound-i partraszállás másnapján kinevezték Henry hadianyag-felelősének, és ezt a pozíciót a bosworthi csata után is megtartotta. VIII. Károly tüzérségi ágyúkat biztosított Henrynek. A seregben szolgált néhány breton is, többek között John Perret, aki 1484-ben, a Bretagne-ból való szökéskor is Henryvel tartott. Egyes skót írók szerint, akiknek talán Bosworthnél harcoló honfitársaiktól származnak az információi, Henry katonai erejét mintegy 1000 skót katona is növelte. Ők az earlshalli Sir Alexander Bruce és John Haddington parancsnoksága alatt álltak. Ha valóban ennyien voltak, akkor a katonák nagy része valószínűleg az 1484-ben Béraut (vagy Bemard) Stuart, Aubigny lordja által Skóciából Franciaországba vitt századokból került ki. Stuart már a század elején Franciaországban telepedett le családjával. Később azt a feladatot kapta, hogy tárgyaljon a Skócia és Franciaország közötti tűzszünetről, a katonákat pedig III. Jakab király küldte VIII. Károly seregébe. Bruce 1485-ben VII. Henrik udvarában állt alkalmazásban, és amikor szolgálataiért kitüntették, lehetséges, hogy a király Bosworthnél nyújtott segítségéért akarta megjutalmazni. Későbbi írók állításai szerint maga Bemard Stuart is a parancsnokok egyike volt Bosworthnél, de nem valószínű, hogy a Bruce-ról és Haddingtonról említést tévő skót krónikások elfeledkeztek volna a nagyobb hírnévnek örvendő Stuartról, ha valóban részt vesz a csatában. VII. Henrik nem részesítette Stuartot jutalomban egyből a trón megszerzése után, így ő inkább Spanyol-országban talált magának elfoglaltságot, a mórok elleni harcban. VII. Henrik azonban nem felejtkezett meg arról, hogy

milyen jó szolgálatot tettek neki a skót katonák 1485 augusztusában, és ahogy látni fogjuk, több mint 20 évvel később alkalma nyílt arra, hogy kitüntesse parancsnokukat, Bemard Stuartot.

A kölcsönvett pénz visszafizetésére John Bourgchiert és Dorset őrgrófját (aki többé nem számított megbízható szövetségesnek) biztosítékul hátrahagyva Henry és hadserege 1485. augusztus 1-jén Honfleurnél vitorlát bontott, és a flotta kifutott a Szajnáról a nyílt tengerre. Kedvező déli szél fújt, és a La Manche csatornában nem ütköztek ellenállásba. Hat nap múlva, augusztus 7-én napnyugta előtt a hajók befutottak Milford Soundba. A hadsereg valószínűleg a biztonságos Mill Bay-nél szállt partra, a St. Anne's Head csúcsánál, néhány kilométerre délre Dale-től. Az 1483 novemberében Anglia déli partjainál tapasztaltak után feltehetőleg Wales volt Henry valódi úti célja. Kétségkívül nem a legrövidebb útvonalat választották, de Herbert támogatásának reménye és a többi ígéret sokat jelentett számukra. A közelmúltban üzenet érkezett John Morgantől, egy walesi ügyvédtől, aki jelentette, hogy Rhys ap Thomas, Carmarthenshire legnagyobb hatalommal rendelkező földesura, és a cheshire-i John Savage, Lord Stanley unokaöccse Henry oldalán áll, valamint hogy Reginald Bray jelentős pénzösszeget gyűjtött össze, amelyből újabb katonákat lehet toborozni. Morgan azt tanácsolta Henrynek, hogy amilyen hamar csak tud, induljon egyenesen Walesbe. Augusztus 7-én érkezett meg. 20 évvel később egy londoni krónikás azt írta, hogy megérkezvén Henry térdre rogyott, és elérzékenyülve belekezdett egy zsoltárba: „Ítélj meg engem Uram, és harcolj mellettem!” Aztán megcsókolta Pembrokeshire földjét, keresztet vetett, és azt parancsolta azoknak, akik vele voltak, hogy kövessék őt bátran az Úr és Szent György nevében.

10. FEJEZET

Menetelés Walesen át

Az 1485-ös bosworthi csatát ugyanolyan jól ismeri mindenki, mint az 1066-os hastingsi ütközetet. Hastings óta most először történt meg, hogy a harcokban a trónkövetelő csapatai megölték a királyt. És az összehasonlítást lehet folytatni. A trónkövetelő mindkét alkalommal nagyrészt francia katonákból álló sereggel aratott győzelmet az angolok jelentősen nagyobb létszámú védekező hadai felett. Mind 1066-ban, mind 1485-ben olyan uralkodó foglalta el a trónt, akit alattvalói kevéssé ismertek, és maga sem sokat tudott a lakosságról és az országról. Ezen és más okok miatt a bosworthi csatát Hastingshez hasonlóan megvívása napjától kezdve döntő jelentőségű ütközetként tartják számon. Nem vagyunk annyira naivak és felületesek, hogy azt higgyük, e rövid összecsapás kulturális, vallási, alkotmányos, gazdasági és politikai szempontból is megváltoztatta az angol történelem alakulását. De az bizonyos, hogy az alatt a 24 év alatt, amikor VII. Henrik néven Henry Tudor ült a trónon, Angliában és Walesben fontos változások következtek be. Gyakorlatilag minden király otthagyja a személyisége nyomát az államon, de VII. Henrik esetében ez különösen igaz. Egyrészt azért, mert 14, száműzetésben leélt év alatt formálódott naggyá az egyénisége, másrészt azért, mert a 20 éves polgárháború után az országban uralkodó állapotok határozott fellépést követeltek a kormányzattól.

Informátoraink

Nagyon különös, hogy egy ilyen lenyűgöző embert a trónra ültető, ilyen nagyszerű uralom kezdőpontját jelentő csatáról ilyen jelentéktelen tudással rendelkezünk. Tudomásunk szerint az ütközet egyetlen résztvevője sem írt beszámolót élményeiről. A londoni krónikások túlságosan messze voltak az eseményektől ahhoz, hogy részletesen ismertethessék azokat. Mindenesetre a csatatéren uralkodó zűrzavar - bármely középkori ütközet esetében - felülmúl minden józan elképzelést. A halott III. Richárd támogatói számára túl fájdalmas volt felidézni, és túl veszélyes leírni a történteket. Ami a győztes oldalán állókat illeti, az előttük álló napok, hetek, hónapok és évek jobban foglalkoztatták őket, mint az augusztus 22-i, hétfői nap véres, zavaros részleteinek megörökítése. A csatáról és az azt megelőző hetekről tehát rendkívül hiányos ismeretekkel rendelkezünk, pedig a XVI. századtól kezdve rengeteg szerző megalkotta saját verzióját, ezek között azonban

aligha találunk két egyformát. Csak az elmúlt évtizedek történészei értelmezik az eseményeket szigorúan a bizonyítékokra támaszkodva.

Az egyetlen közel kortárs szerző, aki részletesen beszél arról, hogy mi történt Henry augusztus 7-i Milford Haven-i partraszállása és a 22-i bosworthi csata közötti két hétben, az Polydore Vergil, a VII. Henrik szolgálatában álló olasz történész. De még ő is 20 évvel később írt, és olyan eseményekről, amelyeknek nem volt szemtanúja. Vergil néhány értelmiségi barátja, ahogy azt már a száműzetés éveinél is láttuk, ott volt Henryvel Bretagne-ban és Franciaországban. Talán a tényleges fegyveres harcokban nem vettek részt, de - többek között Urswick, Fox és Bray - szinte biztos, hogy elkísérték Henryt a Pembrokeshire-ből Anglia szívébe vezető útján. Nagy a kísértés, hogy Polydore Vergil *Eglish History (Anglia történelme)* című munkáját használjuk forrásként, mert ez az egyetlen részletes és következetes beszámoló, amely fennmaradt; ráadásul ismeretségi körével és tehetségével kiérdemelte bizalmunkat.

Igaz, hogy ahogy korábban, most is rendelkezésünkre áll két másik forrás bizonyos 1485-ös eseményekkel és magával a bosworthi csatával kapcsolatban, de mindkettő sokkal később keletkezett, és csak egy szempontból mutatja be a történéseket. A *The Song of the Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) című balladát egy 1500 körüli hagyomány alapján 1600-ban jegyezték le, és megismerhetjük belőle Henry történetét a Mill Bay-i partraszállás után. Egy másik hasonló ballada, a Stanleyk társasági köreiben oly népszerű *Bosworth Field* című mű kizárólag a csatával és annak előzményeivel foglalkozik. Természetesen mindkét alkotás a Stanleyk nézőpontjából írja le az eseményeket, és a bosworthi ütközet egyik résztvevőjének, Sir William Stanleynek a lázadása és 1495-ös kivégzése után keletkeztek, és azt akarják hangsúlyozni, Stanley milyen nagyban járult hozzá Henry győzelméhez.

A második forrás Sir Rhys ap Thomasnak az 1620-as években egyik leszármazottja által megírt életrajza. A műnek az a célja, hogy a család becsületén Rhys unokájának 1531-es kivégzésével esett szégyenfoltot eltüntesse. Nem meglepő, hogy Sir Rhys nézőpontjából látjuk benne a történéseket, és nyilvánvalóan eltúlozza Rhys szerepét Henry sikeres menetelésében Bosworth Fieldig. Mindenesetre ez a hagyomány és a másik, Stanley-féle forrás valószínűleg tartalmaz érdekes részleteket a főhőssel kapcsolatban, még akkor is, ha mindkettő fel akarja nagyítani a főszereplő tetteinek jelentőségét. Érdemes azt is megjegyeznünk, hogy míg Sir Rhys

életrajza illeszkedik a Polydore Vergilhez hasonló Tudor-kori történészek elképzeléseihez, addig a Stanley-balladákat már Vergil előtt is ismerték, és ezért nagyobb eséllyel akadunk bennük más forrásoktól független információkra.

1485-ben mindössze két szerző örökítette meg benyomásait Bosworthről olyan formában, amelyről kijelenthetjük, hogy nem felületes és összecsapott munka, de itt is szembe kell néznünk bizonyos akadályokkal. Egy 1486-ban, a lincolnshire-i Crowland-apátságban összeállított krónika tartalmazza a csata rövid leírását. A szerző - egy intelligens pap, akinek bejárása volt III. Richárd udvarába - azonban valószínűleg nem volt szemtanúja a harcoknak, és beszámolója a Richárd táborában történtekre korlátozódik. Aztán a XX. század elején előkerült egy igen különös korabeli forrás az 1485-ös angliai eseményekről. 1486 elején Spanyolország királyának és királynéjának egyik kiváló, idős tanácsadója jelentette katolikus őfelségeinek a híreket, amelyeket Angliából nemrégiben visszatért kereskedőktől kapott. Levelét egy spanyol embernek diktálta spanyol nyelven, próbálta közvetíteni az információkat, amelyekhez angolul talán nem is beszélő spanyolok jutottak hozzá Bristolban vagy Southamptonban. Ilyen feltételek mellett a félreértések elkerülhetetlenek.

Ha összehasonlítjuk a forrásokat - a legjelentéktelenebbeket is beleértve -, sok ellentmondást fedezhetünk fel. De azt hangsúlyozzuk, hogy Polydore Vergil műve, bár mintegy 20 évvel az események után és Tudor-támogatással készült el, számos helyen alátámasztható bizonyítékokkal, és lényeges kérdéseket illetően soha nem találjuk következetlennek.

A PARTRASZÁLLÁS

Henry szerencsésen választott helyet a partraszálláshoz. Mill Bay a közeli falutól, Dale-től és várától látótávolságon kívül, két és fél kilométerre délre esett. Az előző télen Dale-ben állomásozó, a part védelmét biztosító katonákat 1485 augusztusa előtt visszavonták, így Henry észrevétlenül a partra küldhette embereit, és megkezdhette a fegyverek és ágyúk kirakodását. Egy skót krónikás szerint, akinek valószínűleg egy Henry emberei közé tartozó honfitársától származtak az információi, a katonák között voltak nyúlszívűek, és Henrynek az egyik hajót fel kellett gyújtania annak megakadályozására, hogy néhányan azonnal visszaforduljanak. Elvégre a 4000 vagy 4500 harcos nagy része - elsősorban a külföldiek - a szó szoros értelmében ismeretlen terepen jártak.

A partról természetesen más színben látszottak a dolgok. Lewys Glyn Gothi-nak egy a partraszállást végignéző Carmarthenshire-i emberről szóló írásából még a jelentős túlzás ellenére is érződik a Henry Tudort fogadók lelkesedése:

Kivezetted [...] királyodat a vízből egy alkalommal, amikor vezérek szálltak partra és sorakoztak fel Rhosban, [a Haventől északra, Pembrokeshire-ben], hogy csatát vívjanak. Láttuk vitézeinket, tömeget, mintha vásárban lennénk, és a francia sereget, hatalmas és erős sereget a part mentén, és trombitákat is mellettük, a vörös lobogó körül pedig fegyvereket, és fenséges lábnyomokat, amerre jártál.

Lovakról nem esik említés, így ezeket valószínűleg a walesi felföldeken és Közép-Anglián keresztül vezető útjukon szerezték be.

A megérkezés estéjén Henry az első alakulatokat az öbölből az ösvények mentén Dale közelébe vezette, az éjszakát a falu körül töltötték. Polydore Vergil csak futólag foglalkozik ezzel a történettel. Augusztus 8-án napfelkeltekor a hadsereg az utat követve elindult a 19 kilométerre északkeletre fekvő Haverfordwest megerősített városa és vára felé. Henry és főhadnagyai jól tudták, hogy minél hamarabb biztosítaniuk kell a katonák számára egy főhadiszállást. Ugyanakkor értek Haverfordwestbe, amikor érkezésük híre eljutott a városba! Henrynek megint szerencséje volt: Haverfordwestben nem ütközött ellenállásba, a városlakók szívesen fogadták őket.

Rögtön felmerül a kérdés, hogy Henry miért csak a Pembrokeshire szívébe, Wales legdélnyugatibb pontjáig vezető Milford Sound vízi út északi partjáig ment. A magyarázat nem egyszerű, és jól látszik belőle a franciaországi száműzöttek ravaszsága, walesi előkészületeik komolysága és a Henry és tanácsadói által kidolgozott stratégiai tervek színvonala. Nem akarták, hogy 1485-ben megismétlődjön a két évvel korábbi kudarc. Akkor Henry és Jasper flottája Dorset partjaihoz hajózott, de ott katonák állták útjukat, és kis híján Richárddal találták szembe magukat. Ezúttal inkább a valaha Jasper tulajdonát képező Pembroke grófság legnyugatibb pontját tűzték ki úti célul, ahol 1471-ben ő és unokaöccse menedékre talált, és ahol az egykori grófnak talán még mindig voltak támogatói. Milford Sound északi partja nem tűnt olyan veszélyesnek, mint a déli. Kevesebb vár állt útjukban, és nagyobb esélyük volt arra, hogy észak vagy kelet felé szökjenek, mint a Haven-től délre eső keskeny félszigeten. Keletebbre, a Carmarthen-öbölnél túl kockázatos lett volna partra szállni.

Úgy tűnt, Wales déli partját III. Richárd szigorú ellenőrzés alatt tartja. Két hűséges csatlósa akkora hatalommal rendelkezett azon a vidéken, hogy gondoskodni tudtak a Tudorok partraszállásának megakadályozásáról. Richard William, Richárd szobájának ajtónállója a délnyugati vidékeket tudta fennhatósága alatt. Az ő kezén volt a tenbyi vár, a manorbieri vár és uradalom és a llanstephani uradalom. Bár Észak-Pembrokeshire-ben a haverfordwesti és a cilgerrani vár kapitánya és az uradalmak gazdasági intézője volt, befolyása leginkább a Carmarthen-öböl és Milford Sound közötti területre terjedt ki. A gyakorlatban Pembrokeshire nagy részét meg tudta védeni egy Tudor-támadástól. 1485-ben Tenby városa sem lehetett bizalomgerjesztő. Egyrészt William emberei alkották a Jasper és Henry 1471-es partraszállásának helyet adó öbölre néző vár őrségét, másrészt Thomas White, aki a szökésben segítségükre lehetett volna, már nem élt. Fia, John 1484 februárjában évi 20 font jövedelmet hozó földet kapott a királytól, így őt Richárd szolgájának tekinthetjük. Richárd egy másik csatlósa, Sir James Tyrell hasonlóan ellenőrzése alatt tartotta Wales délkeleti partvidékét. Tyrell Richárd legbizalmasabb tanácsadóinak egyike volt, és 1485-ben megkapta a goweri, a glamorgani és a newporti uradalmat.

A második felmerülő kérdés az, hogy Henry miért északra, Wales szíve felé vezette seregét, és miért nem Dél-Wales part menti alföldjein vagy a Carmarthen-shire-be vezető római úton, majd onnan keletre, Brecon irányába és a herefordi angol határhoz ment. A déli útvonalról hamar be kellett látniuk, hogy nem járható, mert Gloucestershire-be csak a Richárd embereinek ellenőrzése alatt álló uradalmakon keresztül jutottak volna el. A Carmarthen-Brecon úton is nehézségekre lehetett számítani. Buckingham 1483-as kivégzése után a breconi uradalom a Tudorokkal szemben ellenséges érzelmeket tápláló Sir Thomas Vaughan birtokába jutott. Az ettől északra fekvő builthi uradalom Sir James Tyrell érdekszférájába tartozott, Richard Williams pedig a goodrichi várból tudta szemmel tartani a dél-herefordshire-i síkságot. A támadó erők nem választhatták ezt az irányt. Ami Carmarthenshire-i illeti, Henry még haverfordwesti tartózkodása alatt értesült arról, hogy a Tywi-völgy legjelentősebb földesura, Rhys ap Thomas nem megbízható. Az egyetlen megoldás az volt, ha észak felé vonulnak.

Bár erre hegyes volt a táj, még mindig ez bizonyult a legelőnyösebbnek. Carmarthen és Cardigan (a nagy carmartheni, cardigani és aberystwythi várral együtt) hiába tartozott III. Richárd király walesi hercegségéhez, a

király ezeken a területeken nem tudta hatalmát megszilárdítani. Az 1483-as lázadás idején Buckingham hercege volt itt az alkirály, ám kivégzése után Richárd nem állította a helyére saját embereit, hanem magára hagyta a walesieket. A York-uralom 1461 után nehezen tudta bevenni Cardiganshire-t, és a helyieknek a lancasteri oldal melletti kitartása alkalmassá tette a vidéket arra, hogy Henry Tudor 1485-ben itt vonuljon seregével.

Henry komoly reményeket fűzött a Stanley uralma alatt álló Észak-Waleshez és Cheshire-hez. Sir William Stanley igen magas rangban állt, a *király justiciarje* volt Angleseyben, Caernarfonshire-ben és Merionethben, a walesi hercegség északi vidékein; Cheshire és Lancashire pedig Sir William bátyja, Lord Stanley hűbérbirtokainak részét képezte. Egyes krónikások megemlítik, hogy amint partra szállt Mill Baynél, Henry rögtön követet küldött mostohaapjához, hogy csapataik hadmozdulatait össze tudják hangolni. Ha seregeik valóban egyesültek, akkor ezt könnyebb volt az északi határ mentén megtenniük, mint délen.

Henry már azelőtt összeköttetésbe lépett barátaival és támogatóival, hogy a Szajnáról kihajózott a tengerre. A Stanleykről és Savage-ekről név szerinti említést is találunk, de feltehetőleg Rhys ap Thomasszal és más észak-walesi nemesekkel is érintkezésben állt. Hozzájuk az augusztus 7-i partraszállás után valószínűleg követeket küldött. Henry levelei - ahogy az bizalmas üzenetek esetében történni szokott - nem maradtak fenn. Csak a véletlennek köszönhető, hogy az egyik ilyen küldeményt lemásolták, és belekerült az 1627-ben elhunyt Sir John Wynn tollából származó, a caernarfonshire-i gwydiri Wynn család történetét leíró műbe. A levelet eredetileg Sir John egyik felmenőjének, John ap Maredudd ab Ieuan ap Mareduddnak, a tekintélyes és befolyásos dél-caernarfonshire-i nemesnek címezték.

Az üzenetben Henry Észak-Wales népéhez fordul, a „walesi hercegség nemeseihez és közrendűihez”. A levelet a nemrég felvett királyi stílusban írta, és a jellegzetes „a királytól” kifejezéssel kezdte. Az aljas zsarnokkal és trónbitorlóval szemben saját koronájáért harcoló uralkodó szerepében tüntette fel magát. Már kapott segítséget „kedves barátainktól és igaz alattvalóinktól”, és kifejezte a walesi hercegség népébe vetett nagy bizalmát. Nem sokkal korábban kelt át Cardigannél a Teifi folyón, és érkezett meg Walesbe. John ap Mareduddot (és feltehetőleg a többi címzettet) akarta biztatni azzal, hogy kijelentette: nem csupán arra törekszik, hogy Angliában visszaállítsa a korábbi rendet, de Walesnek is

vissza szándékozik adni régi szabadságát. Ezzel valószínűleg a Glyndwr-felkeléskor a walesiekre kirótt jogi korlátozásokra utalt. Henry ezekkel az ügyes szavakkal szólította fel John ap Mareduddot és embereit, hogy felfegyverkezve és késlekedés nélkül csatlakozzanak hozzá:

Te hűséges szeretett, üdvözlünk téged. Reméljük, hogy a mindenható Isten, kedves barátaink és igaz alattvalóink segítségével, walesi hercegségünk nemeseiben és közrendűiben bízva, eljutunk oda, és a fenti támogatással, valamint a lehető legnagyobb sietséggel megszálljuk birodalmunkat, Angliát, és visszaszerezzük a jog szerint hozzánk tartozó koronát, továbbá elnyomjuk az aljas zsarnokot, Richárdot, Gloucester egykori grófját, aki a mi trónunkat bitorolja, és emellett visszaállítjuk birodalmunkat, Angliát régi, büszke és virágzó állapotába, és az említett walesi hercegséget és népét őket megillető szabadságukba, felszabadítva őket a szörnyű szolgasorsból, amibe sajnálatos módon hosszú ideig kényszerültek. Kívánjuk tőled, és kérlelünk téged, hogy szigorú szövetségünk értelmében és parancsunkra levelünk láttán rögvest jöjj hozzánk minden erőtöddel, amelyet a háborúra gyűjtöttél, és amikor ideérsz, fent leírt segítségeddel, tégy minket egyetlen jó uraddá, és tedd ezt meg, ha el akarod kerülni súlyos haragunkat, és válaszolj saját felelősségedre.

Pecsétünkkel ellátva [...]

Nem tudjuk, John ap Maredudd milyen választ adott Henry levelére, de egészen bizonyos, hogy sokan beléptek a trónkövetelő seregébe, és harcoltak az ő oldalán Bosworthnél. Nem könnyű megmondani, mi sarkallta őket erre. Henry okkal remélte, hogy Walesben szívélyes fogadtatásban részesítik. A XIX. és XX. századi walesi írók a befolyásos köznemességről gyakran írják, hogy türelmetlenül várták Henry visszatérését, hogy beteljesítse a jövendöléseket, csapást mérjen az angolokra a walesiek nevében, és ezer év vereségei után elfoglalja az angol trónt. A nemesség által pártfogolt költők gondoskodtak arról, hogy ezek a remények életben maradjanak. De ne higgyük, hogy a művészek és józan gondolkodású mecénásaik kizárólag ezen ősi jóslatokra támaszkodtak a XV. századi politikai helyzet megítélésekor. Egyesek a nagy hatalommal bíró walesiben az angolok emberét látták. John ap Mareduddnak írt levelében Henry nem hiába biztosította a hercegség népét afelől, hogy felszabadítja őket szolgasorsukból. Mások a pillanat hevében, 1485-ben, Henry Tudort várva költötték verseiket, vagy már Henry megérkezése után, hogy

szórakoztassák és hízelegjenek neki. Megint mások lelkesíteni akartak, együttérzésüket próbálták kifejezni, vagy küldetéstudatot szándékoztak az emberekbe ültetni. A labdarúgó- és rögbimérkőzéseken, szakszervezeti üléseken és politikai gyűléseken is jól bevált módszerekkel manipulálták hallgatóságukat.

1460 óta rengeteg walesi költő dalolt Jasper Tudor száműzetéséről. Akadtak, akik róla és unokaöccséről dicshimnuszokat zengtek, mások siratták. Ezen költemények szerzőit ismerjük, de azt nem tudjuk, pontosan mikor és miért írták őket, kitől kaptak rá megbízást. Néhányan arra vágytak, hogy a két kiváló walesi, akiknek családja elsőként kapott angol nemesi rangot, hazatérjen. A cardiganshire-i Ieuan ap Rhydderchhez hasonló költők azt kívánták, hogy foglalják el újra az őket megillető helyet. Mások a bukott Lancaster-ház vezetőinek tartották őket. De aki nem volt igazi látnok, annak 1483 nyara előtt eszébe sem jutott Henryt - pláne Jaspert - III. Richárd király egyenrangú ellenfelének tekinteni. Csak kevesen reménykedtek abban, hogy Henry Tudor a walesi nemzeti felháborodást kihasználva Anglia ellen vonul majd. John ap Mareduddnak írt levelében Henry nem utalt erre; azt hangsúlyozta, hogy Anglia trónja valójában őt illeti meg.

A walesi hercegség megyéiben élők érzelmeire a száműzött Tudorok közvetlenül nem tudtak hatni, de 1483-85 között követek útján megpróbálták a számukra megfelelő irányba befolyásolni azokat. Lewys Glyn Cothi carmarthenshire-i költő 1484 vagy 1485 nyarán számos versében türelmetlenül sürgette Jasper Tudor hazatérését, hogy elűzze a Yorkokat az angol trónról:

Mely tengereken horgonyoznak hajóid, merre jársz?
Mikor szándékszol, Fekete Bika, partra szállni; meddig kell még várnunk?
A Szent Szűz ünnepén az éneklő Gwynedd szemei a tengert lesték.

Az ősi jövendölések kontextusában Henry Tudort dicsőítő költészet a bosworthi csatát követően élte fénykorát. Az egyik legkiemelkedőbb költő és látnok a nyugat-montgomeryshire-i Mathafarnból származó Dafydd Llwyd volt. Ha az 1485 augusztusában házába érkező Henry Tudornak adott válaszából következtethetünk az álláspontjára, akkor ő egyáltalán nem Henryben látta a jövendölések beteljesítőjét. Amikor Henry megkérdezte tőle, sikerrel fog-e járni a hosszú menetelés végén, Dafydd habozott, és időt kért, mielőtt válaszolt volna. Éjszaka megvitatta a dolgot feleségével, aki azt javasolta, igenlő választ adjon. Azzal érvelt, hogy ha Henry legyőzi III. Richárdot, biztosan megjutalmazza az igazmondó prófétát, ha pedig

vereséget szenved, úgysem látják többé! Dafydd Llwyd Henry Tudor tiszteletére írt versei szinte kivétel nélkül a bosworthi csata után keletkeztek, és királyként említik Henryt. A walesi költők általában nem a Milford Sound-i partraszállást akarták előkészíteni, mert ha valahol, akkor az elangolosodott Dél-Pem-brokshire-ben a szirének dalai senkiből nem váltottak ki együttérzést.

A HOSSZÚ MENETELÉS

Henry augusztus 8-án Haverfordwestben nyugtalanító híreket kapott. Rhys ap Thomas, a legnagyobb hatalommal bíró carmarthenshire-i nemes és John Savage, Lord Stanley unokaöccse nem volt hajlandó segítséget nyújtani neki. Ez keserves csalódást jelentett számára, hiszen a partraszállók részben azért választották Dél-Walest úti céljuknak, mert mindketten támogatásukról biztosították őket. Rhys óvatos volt, ahogy a bosworthi győzelem előtt az ő helyében mindenki az lett volna. Életrajzírója hiába próbálja meggyőzni az utókort arról, hogy Rhys az elsők között üdvözölte a Mill Baynél partra lépő Henryt, nagyszerű beszédet mondott a köszöntésére, és rendelkezésére bocsátotta embereit, ezek a jelenetek csupán képzelete szüleményei. Rhys ekkor még vonakodott megtagadni a III. Richárdhoz való hűséget, és ez egészen addig így is maradt, amíg Henry Shrewsbury közelébe nem ért. Életrajzírója akaratlanul is megmagyarázza Rhys óvatosságának okát. III. Richárd hűségesküt követelt Rhystől, és megfelelő magatartásának zálogaként elküldette vele egyetlen fiát, a még gyermek Gruffyddot az udvarba. Rhys 1484-ben a carmartheni várból küldött Richárdnak válaszlevelet, biztosította hűsége felől, és bánatát fejezte ki, amiért egyáltalán kétségbe vonták odaadását. Ez a levél belekerült az életrajzába is, és valószínűleg Richárdtól való félelmében mutatkozott oly körültekintőnek 1485-ben. Ami John Savage-t illeti, őrá is ólomsúlyként nehezedett Richárd befolyása. 1485 májusában Savage-t Pembroke-ban, ahol feltehetően Henry érdekében munkálkodott, letartóztatták. Richárd azt az utasítást adta Richard Williamsnek, hogy vagy zárja lakat mögé, vagy küldje azonnal az udvarba. Savage-t hamarosan szabadon engedték, de a megrázó élmény hatására egészen a bosworthi csata előestéjéig habozott beváltani Henry Tudornak tett ígéretét. Úgy tűnt, Richárd király valóban ellenőrzése alatt tartja Dél-Walest.

Másrészről Henry vidámabb híreket is kapott Haverfordwestben. Pembroke, Jasper grófságának központja, Henry szülővárosa bejelentette, hogy ők készek egykori urukat és unokaöccsét szolgálni. Az értesítést

Arnold Butler hozta, és ezzel Haverfordwest után Pembroke állt Henry mellé elsőként. A trónkövetelő ezen felbátorodva embereivel még aznap vagy augusztus 9-én útnak indult Haverford-westből északkelet felé, Cardigan irányába.

Henry útjának Machynllethig tartó szakaszáról nagyon keveset tudunk. A Dale-tól 148 kilométerre északra fekvő Machynllethbe augusztus 14-én ért, és Pembrokeshire és Bosworth Field között ott írta az egyetlen levelet, amely ránk maradt. A 148 kilométert hét nap alatt tette meg, ami mérsékelt tempójú menetet feltételez. Henry eközben valószínűleg több helyről levélben kért segítséget. E hét eseményeiről csak Polydore Vergiltől szerezhetünk információkat, ő pedig több-kevesebb igazságot tartalmazó walesi mondákat használt fel forrásként.

A kietlen, sziklás Preseli-hegységen való átkelés után Henry főként gyalogosokból álló seregének pihenésre volt szüksége. A legendák szerint Henry a Haverfordwesttől 27 kilométerre északra fekvő Fagwr Lwyd nevű házban, a neverni egyházközség Cilgwyn városának közelében töltötte az éjszakát. A Nevem folyó termékeny völgye a kis newporti kikötő fölött alkalmas volt a tábor felállítására. Másnap, valószínűleg augusztus 10-én megtették a Teifi folyóig, a városfallal körbevett Cardiganig tartó 13 vagy 14 kilométeres utat, majd a katonák pihenőt kaptak. Henry feltehetően a Három tengerészhez címzett fogadóban aludt. Ott olyan híreket kapott, amelyek hallatán úgy érezhette, jól döntött, amikor az észak felé vezető utat választotta. Sir Walter Herbert ugyanis nagy erők élén közeledett Carmarthenshire felől. Henry emberei megragadták fegyvereiket, és felkészültek a partraszállás utáni első erőpróbára. Felderítőket küldtek ki, akik visszatérvén jelentették, hogy az értesülés téves volt. Az azonban, hogy Henry ennyire nem bízott annak az embernek a hűségében, akinek néhány hónappal korábban még feleségül akarta venni a lányát, jól mutatja, milyen veszélyekre számítottak a lázadók még Walesben is, és mennyi aggodalommal a szívükben néztek szembe ezekkel. Ám ezúttal is érkezett bátorítás. Cardiganben váratlanul feltűnt Richard Griffith, akinek családja Nyugat-Walesben és Staffordshire-ben rendelkezett földekkel, és a gwenti John Morgan, aki az 1470-es években Carmarthenshire-ben és Cardiganshire-ben töltött be királyi hivatalt, és talán még mindig voltak érdekeltségei a vidéken. Bejelentették, hogy támogatják Henryt, és ez a Herbert állítólagos érkezése miatti ijedtség után biztosan jobb kedvre derítette Henry embereit. Richard Griffith korábban Sir Walter Herberttel és

Rhys ap Thomasszal szövetkezett, és talán az ő közeledésére hitték azt Henry járőrei, hogy Herbert akar seregével uruk útjába állni. A valóságban azonban Richard Griffith és katonák egy csoportja elpártolt Herberttől, és Henry csapatainak keresésére indult. Életrajzírója szerint Rhys ap Thomas barátságosan viselkedett mind Richard Griffithszel, mind John Morgannel, és Henry talán rajtuk keresztül állt összeköttetésben magával Rhysszel, és tárgyalt vele III. Richárd cserbenhagyásának feltételeiről.

Henry nem vesztegetett túl sok időt, augusztus 11-én a part vonalát követve továbbindult észak felé. Lassította a haladásban, hogy számos kis patakon és vízelvezető csatornán kellett átkelnie. Itt, Közép-Cardiganshire-ben a legendák szerint két ágyban is hált, egymástól mindössze néhány kilométerre, de a két szállás története túlságosan érdekes ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyjuk őket. Cardigantől 22 vagy 24 kilométerre északra Henry serege állítólag megállt egy Dafydd ab leuan nevű ember Llwyn Dafydd-i házánál. A látogatás emlékét a híres Hirlas-ivókürt őrzi, amelyet Henry a trón megszerzése után a szívélyes vendéglátásért küldött Dafyddnak hálából. A Hirlas-ivókürt a XVII. század közepén egy Carmarthenshire-i földbirtokos család, Carbery grófjainak tulajdonába került, majd a XVIII. században Cawdor jelenlegi grófjának családjához. A kürtöt két állat tartja, a Henrik király feleségének Wydeville-származását jelölő agár és a Henrik walesi gyökereire utaló sárkány. A szarv peremét a Beaufortok csapórácsával és a jellegzetes Tudor-rózsával díszítették. Mindkét jelkép Henrik Westminster-apátságban található sírján is látható. A legenda igen meggyőző, bár a cawdori várban lévő Hirlas-ivókürt valószínűleg egy XIX. század elején készült másolat, mert az eredeti a XVII. század végén a Cawdor grófja által örökölt carmarthenshire-i házban keletkezett tűzben megsemmisült.

Egy másik legenda szerint Henry hat kilométerrel északabbra, egy másik cardiganshire-i nemes, Einion ap Dafydd Llwyd otthonában, a llanarthi egyházközségbe tartozó Wern Newyddben töltötte az éjszakát. Egy öreg Wern Newydd-i házban még ma is látható a látogatást megörökítő felirat. A vendégül látás természetesen nem minden esetben jelenti fekvőhely biztosítását is, de Henrynek megbocsáthatjuk, ha kimerítette a hosszú menetelés. Annyit tehát biztosan tudunk, hogy Henry Tudor és serege Cardigan közelében pihent meg, mielőtt augusztus 12-én elérték volna Aberystwyth várát és az ősi Llanbadarn Fawr-kolostort.

Polydore Vergil szerint az úton erődöket kellett bevenniük, és várvédőkkel kellett megküzdeniük. Itt valószínűleg Cardigan és Aberystwyth várára gondol, hiszen Cardiganshire-ben kizárólag ez a két királyi erőd található. Vergil azt is megjegyzi, hogy Henry felderítőinek jelentései szerint Sir Walter Herbert és Rhys ap Thomas továbbra is figyelte minden lépésüket, de ez Henryt nem tántorította el. Ekkorra már világosan látszott, hogy a számára legmegfelelőbb út a Közép-Walestől Welshpoolig húzódó hegységeken és a Shropshire-síkságon át vezet. Ha a Stanleykkel és más észak-walesi támogatóival egyesíteni akarta seregeit, akkor időben értesítenie kellett őket a tervezett útvonalról és időbeosztásáról. Lord Stanley, ahogy látni fogjuk, augusztus 15-én indult el a lancashire-i Lathomból, így Henrynek még Cardiganshire-i tartózkodása alatt kellett meghoznia ezeket a döntéseket, és felvennie Stanleyvel a kapcsolatot. Tudjuk, hogy Cardiganbe érkezvén levelet küldött John ap Mareduddnak, Polydore Vergil feljegyzései szerint pedig anyjának, a Stanleyknek és Sir Gilbert Talbotnak is írt. Nyilvánvalóan arról értesítette őket, hogy Shrewsburynél át akar kelni a Severn folyón, onnan pedig Londonba szándékozik menni. Arra vonatkozóan, hogy hol és mikor csatlakozzanak hozzá, később adott utasítást.

Henry folytatta útját. Augusztus 13-án 27 kilométert tettek meg Machynllethig, és ott irányt változtattak. Henry gondoskodott arról, hogy kelet felé ne ütközzenek akadályba. Szerencsére ránk maradt a Machynllethbe érkezése után egy nappal megírt, Sir Roger Kynastonhoz, a befolyásos shropshire-i lovaghoz, John Grey-nek, Lord Powisnak a nagybátyjához címzett levele. A Grey távollétében a birtokokat igazgató Sir Rogernek Henry azt írta, hogy Grey korábban támogatásáról biztosította őt. Nem tudjuk, hogy tényleg kapott-e ilyen ígéretet, ha igen, akkor valamikor az észak felé vezető útja során. De az is lehetséges, hogy Grey is részt vett az összeesküvésekben. Kapcsolatban állhatott Henryvel, hiszen az egyik Herbert-lány volt a felesége, akit Henry még gyermekkorából ismert. Sőt ha Southamptonnál az ő parancsnoksága alatt állt az 1000 íjász, akiket III. Richárd június 26-án Bretagne-ba akart küldeni II. Ferencnek, akkor összeköttetésbe léphetett a La Manche csatorna másik oldalán élő Henryvel. Akárhogy történt is, augusztus 14-én Henry követelte az ígéret beváltását. Grey segítsége - vagy akár csak semlegessége - jelentősen megkönnyítette volna Henry útját a walesi határon át Shrews-buryig, bár volt lehetősége arra, hogy más, a határ mentén birtokokkal rendelkező földesurakat is

megkörnyékezzen. Henry választása azért is esett Sir Roger Kynastonra, mert a Kynaston család birtokai, amelyeket Lord Stanley fia, Lord Strange nemrégiben szerzett meg házassága útján, a shropshire-i Knockinban és Middle-ben voltak, és ami ennél is fontosabb, Kanyston a harlechi vár kapitánya és Merioneth főispánja címeket birtokolta, Henry tervezett útvonala pedig Merioneth határához közel húzódott.

H A királytól

Te hűséges és szeretett, üdvözlünk téged. És amennyiben igaz értesülést kaptunk, és megbízható és szeretett rokonunk, Lord Powis arra az elgondolásra és elhatározásra jutott, hogy erre jártunkra úgy dönt, elszánja magát, hogy szolgálatunkra lesz, és mivel tudomásunk szerint távol tartózkodik és te uralod birtokait és embereit, kérlelünk téged és szövetségünkre hivatkozva parancsoljuk, hogy a lehető legnagyobb sietséggel gyújtsd össze az említett embereket és szolgákat, és őket összegyűjtve és háborúra felkészítve jöjj hozzánk, hogy segítségünkre légy vállalkozásunkban, hogy visszaszerezzük birodalmunk, Anglia jog szerint hozzánk tartozó koronáját. És tedd meg ezt, ha azt akarod, hogy a jövőben a te jó uraid legyünk, és ha el akarod kerülni súlyos haragunkat, és válaszolj saját felelősségedre. Pecsétünkkel ellátva Machynlleth városunk mellett augusztus 14. napján.

Nem tudjuk, Kynaston hogyan reagált Henry kérésére, de ha nem bocsátotta is rendelkezésére embereit, nem gördített akadályt a lázadók útjába. Machynllethet még augusztus 14-én elhagyván Henry a tágas és termékeny Dyfi-völgyben haladt felfelé, és lehetséges, hogy Mathafarnnál, Machynllethtől 6 kilométerre az idős költő-látnoknál, Dafydd Llwydnél töltötte az éjszakát. Ha a legenda hitelesen számol be a látogatásról, akkor Henry másnap reggel abban a tudatban távozhatott, hogy Dafydd jövendölése szerint hosszú útját siker fogja koronázni. Miután átkeltek a Dyfi-völgy és a Felső-Banwy völgye közötti barátságtalan vízválasztón, a sereg végre Welshpool közelébe ért. A monda szerint Henry Castell Caereinion mellett, Dolarddunban szállt meg, néhány kilométerre Welshpooltól. Ott állítólag egy gyönyörű fehér lóval ajándékozták meg, amelynek hátán egészen Bosworthig és a győzelemig jutott. Nem tudjuk pontosan, hogy a Machynlleth és Welshpool közötti 48 kilométeres nehéz utat hány nap alatt tették meg, de az biztos, hogy a katonák legalább egy éjszakát a Banwy folyó elhagyatott völgyében töltöttek, mielőtt elérték a Castell Caereinion körüli dombokat.

Fizikai szempontból az egész utazás során a sziklás walesi hegyeken való átkelés terhelte meg a legjobban a sereget. A „jóképű Karcsi herceg” (Bonnie Prince Charlie) előtt egyik trónkövetelő sem vállalkozott ilyesmire - ő pedig sokkal kisebb jutalomban részesült erőfeszítéseiért. Paradox módon levelekkel és tárgyalásokkal Henrynek épp Machynlleth és Shrewsbury között sikerült először jelentős eredményeket elérnie. A XVII. századi flintshire-i krónikás, Elis Gruffydd - aki otthon vagy a Londonban élő walesiektől talán hallhatott visszaemlékezéseket - feljegyzi, hogy mielőtt Henry Shrewsburybe ért, Gwyneddből sokan csatlakoztak hozzá. Egyikük, a Golgynwalból származó Rhys Fawr ap Maredudd („erős” Rhys) egész kontingensnyi embert toborzott Henrynek, akik mind vele tartottak Bosworthbe. Az elmúlt néhány nap fáradalmai után a katonák örömmel látták, hogy új társaik hoztak magukkal élelmiszert és ellátmányt, például hizlalt állatokat, ökröt és marhát.

Megkésve - de még Shrewsbury előtt - Rhys ap Thomas is Henry oldalára állt, és rendelkezésére bocsátotta jelentős katonai erőt képviselő seregét. Életrajzírója, miután költött egy mesét Rhys Mill Baynél Henry tiszteletére mondott köszöntő-beszédéről, úgy tűnik, pontosan követte az útját Carmarthenből a llandoveryi Tywi-völgyön át, majd keletre, az Usk völgyében fekvő Breconig, végül északra, Welshpool környékéig. Henry és Rhys feltehetően Long Mountainnél találkozott, a Welshpoolra kelet felől letekintő hegygerincen. Augusztus 16-án ott éjszakáztak. A családi legenda szerint Rhys katonáinak száma 1800 és 2000 közé volt tehető, és ha ez igaz, csatlakozásukkal jelentősen megnövelték Henry seregének létszámát. A kozmopolita haderőbe így kerültek befolyásos nemesek és helyi kormányhivatalnokok Carmarthenshire-ből és Cardiganshire-ből. Polydore Vergil beszámol arról is, amiről Rhys életrajzírója nem tesz említést: Rhys döntését kemény alku előzte meg, de miután Henry biztosította őt afelől, hogy amennyiben megszerzi a trónt, Rhyst befolyásos pozícióhoz juttatja Walesben, nyélbe ütötték az üzletet. Ha a bosworthi csata után Rhys nem kapott is meg mindent, amit akart, VII. Henrik uralkodásának elején előkelő helyet foglalhatott el a kormányzatban és a dél-walesi társadalomban.

Henry, a trónkövetelő számára egyre közeledett az első erőpróba ideje. Már az angol határnál járt, mindössze 25 kilométerre Shrewsburytől, Közép-Anglia kapujától. A tíz napig tartó menetelés alatt nem került sor komoly összecsapásra, még ha egyes walesi vezetők nem nézték is jó szemmel jelenlétüket. Nem haladtak túlságosan gyors tempóban, és a walesi

hegyek, a francia tüzérség és a hosszú hadjáratok kezdetén mindig érzékelhető idegesség tovább lassította őket.

11. FEJEZET

Bosworth Field

Menetelés a csatába

Augusztus 17-én, amikor Henry a római úton leereszkedett Long Mountainból Shrewsburybe, küldöttei a zsoldosok kifizetéséhez elengedhetetlen tekintélyes pénzösszeggel tértek vissza, Shrewsburyben azonban elutasították őket. Ennek bonyolult oka volt, de nem kell messzire mennünk, hogy megleljük. Mind III. Richárd apja, mind IV. Edward szoros kapcsolatban állt a várossal. Továbbá 1485 augusztusában Thomas Mitton és Roger Knight voltak Shrewsburyben a király főtisztviselői. Mindketten már az 1460-as évek közepétől kezdve előkelő pozíciókat töltöttek be, és többször voltak a király főtisztviselői. Milton Shrewsbury törvényhatóságának volt vezető tagja. 1483 októberében segédkezett Buckingham hercegének letartóztatásában és fogva tartásában, hálából Richárd király neki adományozta a causi Buckingham-várat, és jelentősen csökkentette a város adóját. Miltonnak jó oka volt arra, hogy ne akarja Henryt Shrewsburyben látni, és elképzelhető, hogy bizonyos mértékig maga a város is kötődött III. Richárdhoz. Emellett a polgárok megijedtek a lázadók tömegétől, nem akartak a szűk utcákon szembetalálkozni a „huligánokkal” Henry Tudor angol trónkövetelő nagyrészt franciákból, skótokból és walesiekből álló serege nem nyerte el tetszésüket. Thomas Mitton tehát megtagadta Henrytől az engedélyt a Severn folyón történő átkelésre, és a Shrewsburybe nyugat felől, a Walesi kapun át történő belépésre. Fellengzősen kijelentette, hogy Henry csak az ő holttestén keresztül vonulhat be a városba. A helyi krónika így írja le a jelenetet:

[...] Shrewsbury városához ért, ahol a kapukat becsukták előtte, és a csapórácsokat leengedték. A nevezett [richmondi] gróf követe a kapuhoz lépett, a Walesi kapuhoz, és megparancsolta nekik, hogy nyissák azt ki igaz királyuk előtt, és Master Mitton megesküdött, lévén a király főtisztviselője és bátor, bölcs ember, mondván, hogy ő csak egy királyt ismer, Richárdot, akinek felesküdött, akinek egy életen át fog szolgálni társaival együtt. És mielőtt belépne ezen a kapun, előbb az ő beleit kell felvágnia, a földre kell döntenie, és át kell rajta lépnie, mielőtt belépne, és ezt ünnepélyesen jelentette ki az esküje értelmében.

Henrynek nem volt más választása, vissza kellett vonulnia és átgondolnia helyzetét. Ha megtagadják tőle a Shrewsburyn való áthaladást, akkor hosszú és kellemetlen kerülőt kell tennie a város körül, és aligha tud más angol városokat meggyőzni, hogy nyissák meg előtte kapuikat.

Henry és serege visszavonult a Severn hét vagy nyolc kilométerre lévő egyik hídjáig, a Mountford Bridge-ig és a közeli faluig, Fortonig. Forton Heathnél ütöttek tábort, Henry a faluban szállt meg, egy Hugh nevű embernél. Másnap reggel békülékeny követeket küldött a város királyi főtisztviselőihez, és megígérte, hogy ha beengedik őket a városba, emberei csendben és rendezett sorokban haladnak végig, semmiben nem tesznek kárt, senkit nem bántanak, és tiszteletben tartják a polgárok III. Richárdnak tett hűségesküjét. Ezzel kétségkívül enyhítették a városlakók félelmeit, de a királyi főtisztviselők valószínűleg a Sir William Stanley szolgálatában álló Rowland Warburton érkezése miatt gondolták meg magukat. Sir William Stanley üzenetet kapott Henrytől, és már úton volt, hogy találkozzon vele, amikor értesült arról, hogy a sereg Shrewsburynél ellenállásba ütközött. Sir William Warburtonön keresztül kérte a kapuk megnyitását, aki nem hiteles forrásból származó információk szerint egy kőre kötözte az üzenetet, és úgy dobta át a városfalakon. Amikor rájöttek, hogy a Stanleyk Henry támogatói, a város polgárai okosabbnak látták beengedni a lázadókat. A helyi krónikás leírja, hogyan próbálta Mitton betartani előző nap tett esküjét.

[...] ezután beléptek a városba, Mitton hanyatt feküdt a földön, a gróf pedig tiszteletben tartva esküjét, átlépett rajta, majd továbbhaladt és katonái élén menetelt [...]

A királyi főtisztviselők kinyitották a kapukat, és végigkísérték a csatarendben vonuló katonákat a városon. Elis Gruffydd később feljegyezte, hogy Henry a menetoszlopok közepén haladt. A megegyezésnek megfelelően a sereg nem állt meg Shrewsburyben, nem töltötte ott az éjszakát, bár a legenda szerint a Wyl Cop utcában még ma is álló XV. századi házak egyikében vendégül látták Henryt. Ugyanebben az utcában élt Thomas Mitton, aki ezalatt kénytelen volt behúzni a farkát. Henryt észhez térítették a Shrewsburyben tapasztaltak. A belépési engedélyhez megalázó módon jutott hozzá, és a város polgárai nem ismerték el Anglia jogos uralkodójának. Rájött, hogy a sűrűn lakott, virágzó Közép-Angliában olyan nehézségekkel kell majd szembenéznie, amilyenekkel korábban nem

találkozott. A legfontosabb feladat most az volt, hogy új támogatókat találjon, és befolyásos barátokat szerezzen.

Henry Shropshire-en keresztül Newportba ment, és augusztus 18-án a városhoz közeli dombok egyikén állította fel sátrát. Anglia Walesszel határos megyéiből végre elindult az erősítés, elsőként másnap délután Sir Gilbert Talbot érkezett meg 500 fegyveressel. Vonakodva bár, de Shrewsbury is adott néhány katonát, Shropshire-ben pedig Sir Richard Corbet, Sir William Stanley mostohafia csatlakozott Henryhez 800 emberrel, és Roger Acton parancsnoksága alatt is jöttek csapatok. Herefordshire-ből a IV. Edwarddal együtt felnövekvő, a York-pártiak oldalán álló, de III. Richárdot nem támogató Thomas Croft érkezett. Worcestershire-t az egykor Clarence hercegének szolgálatában álló John Hanley és emberei képviselték. Délebbről, Gloucestershire-ből Robert Pointz indult útnak, hogy csatlakozzon Henry menetéhez, és a szomszédos walesi uradalmakból, a valaha Buckingham birtokában lévő Causból és Talgarthból is jöttek századok. Henrynek pontosan ilyen mértékű támogatásra volt szüksége ahhoz, hogy meggyőző erővel vehesse fel a harcot a király ellen.

Henry gyorsan megtett 19 kilométert dél felé, Stafford irányába. Ott találkozott Sir William Stanley egy kisebb alakulatával, majd rövid beszélgetés után Sir William visszatért főseregéhez. Előtte minden bizonnyal arról tájékoztatta Henryt, hogy III. Richárd Nottinghamnél állomásozik katonáival, és nem kell nagy távolságot megtennie ahhoz, hogy elvágja Henry útját Londonba, tanácsos tehát gyorsítani a tempón. A tőle kapott segítség nélkülözhetetlennek bizonyult.

A Stanleyk most jelentek meg először a történetben, és érdemes lenne itt a Stanley-balladákkal kiegészíteni Polydore Vergil elbeszélését. A *The Song of the Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) szerint Sir William Stanley a flintshire-i Holtból, kevesebb mint 21 kilométerre Shrewsburytől indult útnak. Nantwichbe észak-walesi és cheshire-i katonákkal érkezett meg. Mint az észak-walesi *hercegség justiciary,* toborozhatott sereget Gwyneddben, de ez nyilvánvalóan sok időt vett igénybe, mert közben több levelet is kapott a Nyugat-Walesben tartózkodó Henrytől, amelyben a trónkövetelő a segítségét kéri. A ballada folytatása szerint kedd reggel [augusztus 16-án] nekivágott a staffordshire-i Stone-ba vezető 32 kilométeres útnak, és nem sokkal később találkozott Staffordban Henry Tudorral. Ez az időpont egészen biztosan túl korai. Henry Shrewsburynél is

időt vesztett, és lehetséges, hogy Welshpoolnál Rhys ap Thomas is feltartotta. A találkozót inkább augusztus 19-éré, péntekre tehetjük. Henry ekkor elmagyarázta, mekkora szüksége van Sir William és Lord Stanley támogatására. Sir William valószínűleg megnyugtatta őt, de még az éj leszállta előtt visszatért Stone-ba, saját táborába.

Henry a hallottakon felbátorodva továbbvonult, és abban bízott, hogy Sir William a nyomában követi őt. Amikor elérte Lichfieldet, úgy döntött, a püspöki város falain kívül éjszakázik, és nem vállalja annak kockázatát, hogy hatalmasra duzzadt serege ámokfutást rendezzen, és kihívja maga ellen a városlakók és az egyházi hivatalnokok haragját. Másnap, augusztus 20-án korán reggel bevonult a városba, és szívélyes fogadtatásban részesült. Megtudta, hogy Lord Stanley három nappal korábban a városban járt mintegy 5000 katonájával.

A balladák itt is kiegészítésül szolgálhatnak Polydore Vergil beszámolójához. Akárcsak fivére, William, Lord Stanley is több nappal azelőtt indult útnak, hogy Henry elérte az angol határt. Valószínűleg augusztus 15-én, Henry közép-walesi tartózkodása alatt indult el otthonából, a nyugat-lancashire-i Lathomból Newcastle-under-Lyme-ba. Természetesen más útvonalat követett, mint bátyja, aki Holtból indult, és bár követek és felderítők útján összeköttetésben állhattak egymással, Bosworth előestéjéig nem egyesítették seregeiket. Míg Sir William Staffordnál várakozott, hogy találkozzon Henry Tudorral, addig Lord Stanley továbbhaladt Lichfield felé, és amikor értesült Henry katonáinak közeledtéről, Polydore Vergil állítása szerint a főút, a Watling Street mentén Atherstone irányába indult, hogy Henry seregének elég helye legyen tábort ütni. Vergil azonban arról is említést tesz, hogy Stanley valószínűleg azért maradt távol Henry embereitől, hogy Richárd felderítőit megtévessze, és azok ne arról számoljanak be, hogy Stanley elpártolt a királytól, hanem arról, hogy a király felhívásának eleget téve embereivel a támogatására siet. Elvégre Lord Stanley legidősebb fiát, George-ot, Lord Strange-t Richárd király William Griffith caernarfonshire-i fölbirtokossal együtt fogva tartotta. Mind Sir Williamnek, mind Lord Stanleynek fejtörést okozott, hogy hogyan viszonyuljanak Henryhez, illetve Richárdhoz 1485 augusztusában. Henry oldalán álltak, és ígéreteket is tettek neki, de nem mertek nyíltan szembeszegülni Richárddal, mert féltek, hogy soha többé nem látják viszont Lord Strange-t élve. Ez megmagyarázza, miért voltak olyan óvatosak és látszólag megbízhatatlanok, és miért tartotta Lord Stanley

a távolságot Henry seregétől, még akkor is, ha ezzel felettébb nyugtalanította őt.

Lord Stanley ért elsőként Atherstone környékére, a bosworthi csata színhelyének közelébe. Testvére, William augusztus 20-án járt Lichfieldnél. A Worsley Bridge-nél találkozott Henry néhány emberével, akik a városfalakon kívül töltötték az éjszakát. A *Bosworth Field* ballada szerint ezen a szombat délelőttön a város ünnepelt, Henry és Sir William Stanley katonái elvegyültek egymással, el-elsütötték fegyvereiket, hogy „jobb kedvre derítsék a vidéket”, és zajongva várták a nagy eseményt. Sir William átvonult Lichfielden, és amíg további híreket nem hallott fivérétől és Henrytől, a város mellett állította fel seregét. Lord Stanleytől követ vitte neki az üzenetet, hogy III. Richárd már a közelben jár, és három órán belül valószínűleg elkezdődnek a harcok. Ez később rémhírnek bizonyult, de Sir William elindult Tamworth és Atherstone felé, ahol találkozott testvérével, és másnapra fegyverbe szólította embereit. Nem tudjuk, hogy miről beszéltek, és milyen döntésre jutottak. Úgy határoztak, hogy nyíltan Henry oldalára állnak, ahogy ígérték? Vagy úgy, hogy Lord Strange érdekében továbbra is távol tartják magukat Henrytől? A helyzetük egyre nehezedett, mert Richárd király sorban adta nekik a parancsokat, Henry pedig türelmetlen kéréseket intézett hozzájuk, ám ők továbbra sem foglaltak nyíltan állást. Másnap, augusztus 21-én, vasárnap a két Stanley elkészítette haditerveit, és ha hihetünk a *Bosworth Field*, balladának, akkor seregeik egyesítése mellett döntöttek. Lord Stanleyt állították az első csatasor élére, Sir Williamet hátúira, a szárnyak pedig testvérük, Sir Edward Stanley alá tartoztak. Így álltak a dolgok, amikor augusztus 21-én beesteledett. Másnap mindenképpen érintkezésbe kellett lépniük Richárddal.

Mindeközben Henry Tudor óvatosan haladt a Lichfieldtől mintegy 11 kilométerre délkeletre fekvő Tamworth felé. Ott augusztus 20-án éjjel Sir Thomas Bourgchier és mások, akik megszöktek a Londonból Nottinghambe tartó királyi haderőtől, megtalálták Henry táborát és beálltak a seregébe. Ahogy a trónkövetelő Tamworth közelébe ért, furcsa eset történt, amelyről csak Polydore Vergilnél olvashatunk. Henry és mintegy húsz személyi testőre egy kicsit lemaradt. Vergil szerint bizonytalanság és kétségek fogták el őket, és amikor meghallották, hogy Richárd Leicesterben van, aggódni kezdtek, mert a Stanleyk még mindig nem ajánlották fel feltétel nélküli segítségüket. Amikor leszállt az éj, a sereg tábort tudott verni Tamworth

árnyékában, a folyó által feltöltött széles síkságon, de Henry és társai öt kilométerre jártak tőlük, és eltévedtek a sötétben. Nagy ijedtükben inkább egy helyben maradtak, hogy ott várják meg a hajnalt, és senkivel nem álltak szóba, nehogy elárulják magukat. A sereg természetesen nyugtalankodott a vezetőség eltűnése miatt, és amikor Henry augusztus 21-én pirkadatkor megjelent, rendezni kellett a soraikat. Azt mondta nekik, hogy titkos szövetségeseitől jó híreket kapott, de nem tudni, hogy a Stanleykre vagy a londoni renegátokra gondolt. Mivel Polydore Vergil részletesen előadja az incidenst, és részben Henry ellen beszél, valószínűleg informátora számolt be neki arról, hogy milyen izgatottak lettek a katonák, és milyen pánikhangulat alakult ki Henry eltűnése miatt; még ha titokban tényleg összeköttetésben állt is a Stanleykkel, embereit nagyon felzaklatta, hogy ilyen váratlanul és mindenféle magyarázat nélkül nyoma veszett.

Bármi történt is azon az éjjelen, másnap Henry a Watling Streeten Atherstone-ba vonult, és átlovagolt az Anker folyón, hogy találkozzon Lord Stanleyvel és fivérével. A *Bosworth Field* ballada szerint a testvérek hallottak valakit jönni az erdőn át, és azt hitték, a király az. Kétségkívül nagyon megkönnyebbültek, amikor Henryt látták előtűnni a fák közül. Kezet ráztak, és megvitatták, hogyan fognak reagálni, ha elkezdődnek a harcok. Henry azt kérte mostohaapjától, hogy jobb oldali előcsapatát engedje át neki, és Lord Stanley valószínűleg meglepődött, hogy Henrynek nincs elég katonája. A *The Song of Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) balladából kiderül, hogy Stanley ragaszkodott ahhoz, hogy minden embere fölött megtartsa a parancsnokságot, de négy lovagjának, a lancashire-i Sir Robert Tunstallnek, a cheshire-i Sir John Savage-nek, Sir Hugh Persallnek és a staffordshire-i Sir Humphrey Stanleynek megparancsolta, hogy csatlakozzanak Henry első csatasorához. A találkozás mindkét fél számára kielégítő eredményekkel zárult, Henry mégis szűnni nem akaró kétségek közt tért vissza táborába. A sereg azonban még napnyugta előtt jobb kedvre derült. Brian Standford, Simon Digby és az ifjabb John Savage, akiket Richárdnak még nyár elején sikerült a saját oldalára állítania, elszökött, és válogatott felfegyverzett katonák társaságában beállított Henry táborába. Ám nem csak a lázadókat gyötörték kételyek.

A KIRÁLY

III. Richárd Nottighamben értesült Henry Tudor pembrokeshire-i partraszállásáról. Vagy a városban, vagy a sherwoodi erdőben, a bestwoodi királyi rezidencián tartózkodott már június óta. Ez a vidék tökéletesen megfelelt szándékainak. Köny-nyen összeköttetésbe léphetett észak-angliai barátaival és támogatóival, ugyanakkor Közép-Angliában lévén bármikor reagálni tudott egy esetleges Tudor-támadásra. Augusztus 11-én kapta meg a hírt, hogy Henry elérte Milfrod Havent. Richárd azt hitte, hogy a partraszállást Angle-nél, a kikötő déli oldalán hajtották végre, de az üzenetet valószínűleg elferdítették, vagy félreértették, és a megfigyelők valójában Angle-ből látták, ahogy a hajók kikötnek a keskeny vízi út szemközti oldalán, Mill Baynél. Richárd azonnal felfogta az információ jelentőségét, és ahogy az augusztus 11-én, Bestwoodból a derbyshire-i Vernonoknak írt leveléből is kitűnik, személyesen akart szembeszállni a támadókkal.

[...] lázadóink és árulóink ősi ellenségeinkkel, a franciákkal, és más különös nemzetek tagjaival e hónap első napján elindultak a Szajna vizéről, nyugat felé haladva az elmúlt vasárnap partra szálltak Walesben Angle-nél, Milford Haven mellett, ahogy megbízható forrásból értesültünk, azzal a szándékkal, hogy elpusztítsanak bennünket, felforgassák a birodalmat és kisemmizzék hű alattvalóinkat, és mivel Isten a mi vezetőnk, elszántuk magunkat, hogy mindent megtegyünk ellenük, amit tudunk.

A crowlandi krónikás, akinek lehetősége volt megfigyelni, milyen hangulatban van a király, azt állítja, hogy Richárd alig várta, hogy megmérkőzhessen Henry Tudorral, és végre elhárítsa a hónapok óta feje felett lebegő veszélyt. Ez nem mond ellent Polydore Vergil beszámolójának, amely szerint a királynak nagy volt az önbizalma, mert azt a hírt kapta, hogy a partraszállás után Henrynek kedvezőtlenül álltak az ügyei. Ebben nem tévedett. Richárd joggal bízhatott abban, hogy walesi embereinek nagy része megingathatatlan hűségében, és készen áll visszaverni az inváziót. Egy kis szerencsével Sir Walter Herbert vagy Rhys ap Thomas megállíthatja a lázadókat. És valóban, Henry csak úgy tudta elkerülni őket, hogy északkelet felé indult. Ahogy teltek a napok, és egymás után érkeztek a hírek arról, hogy Henry milyen biztosan halad előre Nyugat- és Közép-Walesben, Richárd optimizmusa lelohadt.

Felhívást intézett a fő- és köznemesekhez, hogy 1484 őszén tett vállalásaik értelmében azonnal induljanak embereikkel Nottinghambe. Északról Northumberlandot, East Angliából Norfolk hercegét szólította magához. Sir

Robert Brackenburyt utasította, hogy vigye magával a londoni Towerben fogva tartott köznemeseket, köztük Sir Thomas Bourgchiert és Walter Hungerfordot, akik részt vettek az 1483-as lázadásokban, és azóta gyanú alatt álltak. Ha valaki nem tett eleget a szigorú felszólításoknak, akkor súlyos büntetésre számíthatott. Ez Lord Stanleyt mindenki másnál komolyabban érintette. Még ha III. Richárd nem tudta is pontosan, hogy mennyire folyt bele a mostohafia érdekében szőtt összeesküvésekbe, miután 1485 júliusában visszavonult a lancashire-i Lathomba, a király biztosan gyanakodott rá. Továbbá Richárd feltételezhette, hogy a Walesen átjutó, Lancashire és Cheshire felé közelítő Henry érintkezésbe fog lépni anyjával. Stanley köleshimlő-rohamra hivatkozva nem teljesítette a király parancsait. De Richárd ellenőrzése alatt tartotta a családot, és ezzel legalább azt megakadályozhatta, hogy felfegyverzett katonákat bocsássanak Henry rendelkezésére. Nem elég, hogy Lord Stanley hűsége zálogául július végén az udvarba küldte örökösét, Lord Strange-t, de amikor a Nottinghamből szökni próbáló Strange-t augusztusban elfogták, a fiú bevallotta, hogy nagybátyja, Sir William Stanley, Sir John Savage és ő csatlakozni akartak Henry Tudorhoz. A crowlandi krónikás - akinek beszámolója részletességéből arra következtethetünk, hogy jelen volt az eseményeknél - azt írja, hogy Strange kegyelemért könyörgött Richárdnak, és cserébe megígérte, hogy megpróbálja meggyőzni apját, térjen vissza az udvarba. Strange-t valószínűleg kényszerítették, hogy tájékoztassa Lord Stanleyt arról, mekkora veszélyben van, és buzdítsa apját, hogy a jelen szituációban Richárdot, és ne Henryt támogassa. Ami Sir Williamet és Sir John Savage-t illeti, őket III. Richárd árulónak nyilváníttatta, elrettentő példaként mindenki számára, aki Henry Tudort kívánta támogatni.

Richárdnak nehéz helyzetben kellett jó ítéletet hoznia: az összeesküvés két vezető alakjának törvényen kívül helyezése visszatarthat másokat attól, hogy Henry mellé álljanak, de vajon Lord Strange fogva tartása meggátolja-e majd az árulókat abban, hogy minden erejükkel Henryt támogassák? Egy ideig úgy tűnt, a kockázatos vállalkozás sikert hoz, de valójában ezzel csak megerősítette a Stanleyk elhatározását, hogy a trónkövetelő pártját fogják.

Richárdot aggasztotta Henry Shrewsburybe érkezésének híre. Amikor felderítőitől értesült arról, hogy miután a lázadók Shrewsburyből keletre, Stafford felé vonultak, mintha Nottigham közelében akarnának megütközni a királlyal, végül mégis délre fordultak, és a Lichfieldet érintő Watling Streeten haladnak London felé, Richárd mozgósította csapatait. Augusztus

19-én, pénteken, vagy talán másnap reggel sietve dél felé, Leicester irányába vezérelte őket, mintha el akarná vágni Henry útját a fővárosba. Igazságtalan Richárdot azért vádolni, mert tétlenül ült Nottinghamben, és nem szállt szembe hamarabb a lázadókkal. Ostobaság lett volna a hatalmas sereget az ellenség pontos szándékainak ismerete nélkül átcsoportosítani. Bölcsen tette, hogy addig folytatta a toborzást, amíg csak lehetett, Henry embereit pedig - akik már két hete úton voltak, és egyszer sem tartottak jelentős pihenőt -, továbbcsalogatta Anglia belsejébe, és így alaposan kifárasztotta őket a csata előtt.

Richárd valószínűleg nagyobb sereget gyűjtött, mint Henry, bár pontos számadatokkal nem rendelkezünk. Rendezett sorokban vonultak dél felé, Richárd és testőrei előtt két, nagyrészt lovasokból álló szárny haladt. Augusztus 20-án napnyugtáig megtették a Leicesterbe vezető 37 kilométeres utat, és ott tábort ütöttek. A legenda szerint Richárd a Northgate Streeten, a Fehér vadkanhoz címzett fogadóban szállt meg. Leicesterben újabb katonák csatlakoztak a sereghez. A *Bosworth Field* ballada majdnem 100 főnemesről és lovagról tesz említést, akik eleget tettek Richárd felszólításának, és megesküdtek, hogy az ő oldalán vonulnak harcba. Többségük Richárd szeretett északi megyéiből, főként Yorkshire-ből és Lancashire-ből származott, és felületes nyomozásunk arra az eredményre vezetett, hogy a ballada szerzőjének részletes (ha nem is teljesen megbízható) lista állt rendelkezésére rájuk vonatkozóan. Mellettük a királyi udvartartás és a Tanács tagjai is felsorakoztak, mások Londonból érkeztek Brackenburyvel vagy East Angliából Norfolk hercegével és fiával, Surrey grófjával. Lehetséges, hogy Burgundia és Ausztria hercege, Maximilian is küldött flamand zsoldosokat a spanyol születésű Salazar parancsnoksága alatt. Richárdot csak az nyugtalanította, hogy a csata előtti napokban egyes csoportok megszöktek a táborokból, és csatlakoztak Henry seregéhez.

Másnap III. Richárd nyugat felé, az Atherstone-tól másfél kilométerre fekvő merevale-i ciszterci apátság irányába indult el Leicesterből. A crowlandi krónikás feljegyzéseinek tanúsága szerint Anglia jogos királyához illően nagy pompával érkezett meg. A fején volt az elragadtatott spanyol kereskedők becslése szerint 120 000 koronát érő korona. A páncél fölött viselt köpenyére Anglia királyi címerét hímezték. Jól megtermett főnemesek kísérték, elöl valószínűleg a York-ház emblémájával, napsugárral díszített körmeneti keresztet vitték. Ezt 1778-ban találták meg a

csatatér közelében. Lehetséges, hogy a skót nagykövet, Dunkeld püspöke is ott volt. Richárd felderítői Atherstone közelében felfedezték az ellenség táborát; az épületek, a búzatábla és a legelő állapotából ítélve elfoglalták a merevale-i apátságot. A legenda szerint Henry Atherstone-ban, a Három hordóhoz címzett fogadóban szállt meg. A Stanleyk távolabb, északkelet felé, a folyó partján állomásoztak. Augusztus 21-én Richárd feltehetően a redmoori síkságon, talán a keletnyugat irányban húzódó, 120 méternél nem magasabb kiemelkedésen vagy amellett jelölte ki a tábor helyét. Felállíttatta a sátrakat, pihenőt engedélyezett a katonáknak, és Polydore Vergil szerint a másnapi csatában aratandó győzelemről beszélt nekik.

AZ ÜTKÖZET

Ha Henry Tudor Bosworthig vezető útjáról csak bizonytalan információkkal rendelkezünk, akkor mondhatjuk, hogy az augusztus 22-i eseményekről még kevesebbet tudunk. Polydore Vergilnek, a crowlandi krónikásnak és a Stanley-balladák szerzőjének beszámolóin kívül egyetlen kortárs forrás sem áll rendelkezésünkre a jelentős eseménnyel kapcsolatban, a XV. és XVI. századi szerzők pedig hiába próbálják leírni a csata menetét, nem értettek a földrajhoz és a helyrajzhoz. A modern kori írások William Hutton, helyi történész és topográfus tanulmányával kezdődnek, amelyet *The Battle of Bosworth Field between Richard the Third and Henry Earl of Richmond, August* 22, *1485 (A bosworthi csata III. Richárd és Henry, Richmond grófja között*, *1485. augusztus 22.)* címmel adtak ki 1788-ban, azután hogy a szerző bejárta a csatamezőt. „Ebben olvashatunk a csata előzményeiről, mindkét fél haditerveiről, a következményekről, Richárd személyiségéről, bukásáról és arról, hogy milyen bánásmódban részesítették, előtte pedig bevezetésként élete történetéről a királyi hatalom megszerzéséig.” Azóta a bekerítések, lecsapolások, csatornázások és sínek fektetése annyira megváltoztatta a redmoori síkság képét, hogy megbízható és részletes helyrajzi jellemzést nagyon nehezen lehet adni róla. A főként Hutton által lejegyzett helyi legendákból és a Redmooron és a szomszédos dombon talált tárgyakból vonhatunk le további következtetéseket.

A kortársak szerint az ütközetre a redmoori síkságon került sor. A XVI. században kezdték bosworthi csataként emlegetni, a síkságtól északra fekvő kisváros után. A walesi krónikás, Elis Gruffydd későbbi írása a Market Bosworthön, a *„the Tuns"* néven ismert települések (feltehetően azok a falvak, amelyeknek búzatábláit Henry serege letarolta: Fenny Drayton, Atterton és Dadlington) között helyezi el az összecsapást. Helyrajzi

adatokra, „egyértelmű” következtetésekre, feltételezésekre és kitalációkra támaszkodva rengeteg művet írtak a csatáról, de nem célunk itt megismételni ezeket. Nem tudunk biztosat arról, hol ütköztek meg pontosan a felek, előtte hol ütötték fel táboraikat, mikor kezdődött és fejeződött be az összecsapás, vagy milyen stratégiát követtek egyik és másik oldalon. Bármilyen csüggesztő, csak a kortárs beszámolókra támaszkodhatunk.

Augusztus 22-én Richárd táborában korán volt ébresztő, de a nap nem indult jól a király számára. Barátainak arról panaszkodott, hogy rosszul aludt. Abban a babonás korban ezt rossz ómennek tekintették, bár nem feltétlenül kell Polydore Vergil nyomán a rossz lelkiismeret jeleként értelmeznünk Richárd álmatlanságát, vagy elfogadnunk Shakespeare magyarázatát, aki azt mondja, korábbi áldozatainak szelleme kísértette őt. Norfolk hercege sem volt nyugodt, ugyanis szállása bejáratánál ezt a figyelmeztetést függesztették ki: „Norfolki Jack, ne légy merész, mert Dykon eladta magát, és kész!” A király olyan korán kelt fel, hogy a pap még nem állt készen, hogy misét mondjon, és még nem készült el a reggeli sem. Richárd kijelentette, hogy mivel a nap eseményei döntő jelentőségűek lesznek rá, Henryre és Angliára nézve, végig viselni fogja a koronát. Egy későbbi skót krónikás írja le, hogy Richárd elküldött a sátrába a koronájáért, és viszonylag ünnepélyes keretek között, lordok és Dunkeld püspöke jelenlétében a fejére helyezte. A püspök nem sokkal később elhagyta a tábort, és valószínűleg tőle származik az információ a különös epizódról.

Richárd seregét jól szervezettnek mondhatjuk. Legelöl „erős sáncként” íjászok álltak, közvetlenül mögöttük hosszú sorban lovasok, közöttük helyenként gyalogosok. Az íjászok parancsnoka Norfolk hercege volt. Mögöttük Richárd következett válogatott katonákkal, serege színe-javával. A kor társak közül senki nem ír arról, hol álltak fel Richárd hadai, de feltételezhetjük, hogy megmászták a redmoori síkság kiemelkedését, és azon haladtak végig a nyugati végen álló domb, az Ambien Hill felé. Ebben a pozícióban a király kitűnő kilátással rendelkezett észak, nyugat és kelet felé. A sereg ezen a szűk és hosszú terepen egymás után tudta visszaverni az ellenséges támadásokat.

Mindeközben Henry Tudor felkészítette embereit az indulásra, és megkérte a két sereg között állomásozó Lord Stanleyt, hogy ő is tegye ugyanezt. Henryt valószínűleg letaglózta Stanley válasza. Az előző nap tárgyalásai ellenére mostohaapja még mindig nem állt rá arra, hogy egyesítsék erőiket. A követnek azt az üzenetet adta, hogy Henry

gondoskodjon a saját embereiről, és ő is így fog tenni; azaz a két sereg továbbra is külön mozgott. Henryt ez nagyon nyugtalanította, miközben reggel csatarendbe állította katonáit. Első sora viszonylag kis létszámú volt, itt Lord Stanleytől várt erősítést. Legelöl az íjászok a jelentős katonai tapasztalattal bíró, bátor John de la Vere, Oxford grófjának parancsnoksága alatt álltak. A jobbszárnyat Sir Gilbert Talbot, a balt John Savage irányította. Henry egy lovassági csapattal és egy kisebb gyalogosalakulattal követte őket. Polydore Vergil becsléseit a két sereg létszámáról hiába közölnénk. A krónikások általában képtelenek voltak nagy számokkal dolgozni, Vergil ráadásul azzal akarta Henry érdemeit nagyobbítani, hogy alábecsülte serege méretét. Ötezerre tette Henry katonáinak számát, és úgy számította, a királynak több mint kétszer ennyi volt. A spanyol kereskedők is úgy tudták, Henry kevesebb emberrel indult csatába, mint Richárd, de augusztus 22-én seregének létszáma meghaladta az ötezret. Augusztus 7-én mintegy 4-4500-an szálltak vele partra Mill Baynél, és még ha voltak is veszteségei a következő két hétben, a Rhys ap Thomastól és a környékről érkező jelentős erősítés, a Shrewsburynál és a határ menti megyékben kapott emberekről nem is beszélve, igen megnövelte a létszámot. Polydore Vergil szerint Sir William Stanley serege 3000 katonát számlált.

Nem tudunk ennél többet a csapatok konkrét felépítéséről sem. Elég annyi, hogy mindkét seregben volt lovasság és gyalogság, és a hagyományos íjak és kardok mellett voltak ágyúik és puskáik. A *Bosworth Field* ballada szerint Richárd 140 ágyút kötözött össze, és az így keletkezett „kígyó” jelentette a tüzérségi támogatást az első csatasor mögött. Hasonló számban görgettek katapultokat a harcmezőre, és csapatainak puskái is voltak. Ami Henry oldalát illeti, a francia királytól kapott ágyúkat valószínűleg végigvitték Walesen és Közép-Anglia nyugati részén, és mivel tudjuk, hogy Lichfieldnél a katonák puskaropogtatással ünnepeltek, kézi tűzfegyvereik is nyilván voltak.

Amikor a két első csatasor megpillantotta egymást, a fejekre kerültek a sisakok, és elhangzott a felhívás a csatára. Nem gyanítjuk, melyik napszakban történt mindez, vagy hogy Henry melyik irányból érkezett a harcmezőre. A későbbi kártalanítások alapján feltételezhetjük, hogy Henry és parancsnokai a Manseter, Witherley, Fenny Drayton és Atterton falvak beéréshez közeli búzatábláin keresztül vezették embereiket. A crowlandi krónikás szerint mérsékelt tempóban haladtak. A spanyol kereskedők úgy

hallották, hogy Henry próbálta győzködni kis létszámú és kissé elcsüggedt seregét, hogy támadják meg a királyt. Richárd táborában biztosan nagyobb volt az önbizalom, mert Henrynek még a Stanleyk miatt is aggódnia kellett. Neki nagyobb szüksége volt arra, hogy az ő oldalán lépjenek be a harcokba, mint Richárdnak, akinek a Stanleyk kiiktatására irányzott kockázatos taktikája eddig bevált.

Henry az Ambien Hill lejtőjének közelében ingoványos vidékre ért. A dombtól délre és nyugatra még ma is láthatók az 1485-ben - a lecsapolások előtt - valószínűleg sokkal kiterjedtebb mocsár maradványai. Henry számára az volt a legelőnyösebb, ha balra kanyarodik, és így jobb kéz felől, a posvány irányából a szárnynak nem kell támadásra számítania. Henry emberei tehát észak-északnyugat felé fordultak, és megkerülték az ingoványt és az Ambien Hill nyugati lejtőjét. Bár e hadmozdulatok pontos idejéről nincs ismeretünk, ha Henry Atherstone túloldaláról jött, akkor nem érkezhetett meg délnél korábban. Ez megmagyarázná Polydore azon megjegyzését, hogy az augusztusi égen járó nap Henry hátát érte.

Amikor Henry megkerülte a mocsarat, Richárd úgy érezte, eljött az idő, és elindította az első támadást. Ugyanakkor azt látván, hogy Lord Stanleynek nem áll szándékában csatlakozni hozzá, kiadta a parancsot, hogy Lord Strange-t fejezzék le. A Stanley-balladák szerint Strange-nek sikerült elküldenie egyik szolgáját támogatóihoz, hogy elmondja nekik, mi vár urukra, és átadjon feleségének egy gyűrűt azzal, az üzenettel, hogy ha Richárd győzelmet arat, fiukkal szökjön külföldre. De Strange-nek nem volt oka aggodalomra. A fejetlenség megmentette az életét. Ahogy az első csatasorok összecsaptak, Sir William Harrington azt mondta Richárdnak, ez nem a legalkalmasabb pillanat a kivégzésre. És valóban, Richárd a küzdelmek hevében elfeledkezett Strange-ről, akit őrei is többé-kevésbé sorsára hagytak.

Először elhangzott néhány kiáltás, aztán kilőttek pár nyílvesszőt, majd az Anbien Hill lábánál vagy lejtőjén fejszékkel, kardokkal és dárdákkal megkezdődött a közelharc. Oxford francia és angol katonái Norfolk embereivel álltak szemben.

A csata taktikai menetét lehetetlen rekonstruálni. Ám a *The Song of the Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) ballada szerint Norfolk csatasora kezdett megtörni Rhys ap Thomas katonáinak nyomása alatt. Vergil szerint ekkor történt, hogy Oxford attól tartva, hogy emberei túlságosan előrenyomulnak, és belekerülnek a csetepaté közepébe, elrendelte, hogy egyik sor se

távolodjon el három méternél messzebbre a zászlajától. Amíg a katonák közelebb mentek egymáshoz, ezzel tömörebbé téve a formációt, lelassult a küzdelem. Norfolk emberei ennek láttán nagyon meglepődtek, cselt gyanítottak, ezért ők is megálltak, és kivárták, amíg Oxford harcosai zárt ék alakzatba fejlődve folytatják az előretörést.

Richárd mindezt jól látta. Northumberland a jól felszerelt egységével hátul maradt, és nem avatkozott bele a harcokba - nem feltétlenül árulásról volt szó, egyszerűen a csatamező helyrajzi adottságai nem tették lehetővé számára, hogy közbelépjen. Felderítőin keresztül Richárd értesült arról, hogy a küzdelmeket szintén távolabbról figyelő Henry mellett csak egy kis létszámú csapat van, és a zászló alapján sikerült is beazonosítania őt. Ekkor a király nagyon jelentős és bátor lépésre szánta el magát: Henry Tudor meggyilkolásával akart azonnal véget vetni az ütközetnek. Megsarkantyúzta lovát, kivált az egységéből - ami valószínűleg az északi szárny lehetett, de nem tudjuk biztosan -, megkerülte az egymással szemben álló csatasorokat, és egyenesen ellensége felé tartott. Henry látta, amint Anglia királya gyors vágtában közeledik feléje, de nem hátrált meg. A fegyverekkel jól felszerelt Richárdnak sikerült többeket lemészárolnia a trónkövetelő körül állók közül, megölnie a zászlóvivőt, William Brandont, kiütnie kezéből a vörös sárkányt ábrázoló lobogót, és a földre vinnie az erős John Cheyne-t. A denbighshire-i költő, Tudur Aled szerint az ütközet során Rhys Fawr ap Maredudd vitte Henry zászlaját, így lehetséges, hogy a Brandon kezéből kieső lobogót ő szerezte meg. (Rhys megcsonkított domborműve ma is látható az Ysbyty Ifan-templomban, ahova egy évvel később temették.) Richárd király kirohanása minden bizonnyal félelmetes látványt nyújtott, és akár megdöbbentő hőstett is lehetett volna. Henry tovább tartotta magát, mint azt egy katonai tapasztalattal nem rendelkező fiatalembertől el lehetett várni. Segítséget csak akkor kapott, amikor már a kétségbeesés közelében járt. Ilyen vékony hajszálon múlott aznap a döntés Anglia jövőjéről.

Bárhol állt is, Sir William Stanleynek látnia kellett a király kirohanását, és az utolsó pillanatban Henry segítségére indult 3000 katonájával. Richárd csapatainak nagy részét szétoszlatta, ezzel „ellenségei szorításában derekasan harcolva” magára hagyta a királyt. Bár több helyen megsebesült, Richárd megvetette a neki felajánlott lovat, és nem hallgatott társaira, akik azt tanácsolták neki, meneküljön. Több független forrás hangsúlyozza bátorságát és hősiességét. A spanyolok úgy tudták, kijelentette, hogy „vagy

királyhoz méltóan hal meg, vagy győzelmet arat a csatában". Polydore Vergil is ugyanezt írta: „aznap vagy a harcoknak, vagy az életének lesz vége." A crowlandi krónikás szerint „vitéz és bátor herceghez illőn" esett el. A *The Song of the Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) ballada szerint koronáját leütötték a fejéről, sisakját és koponyáját összezúzták, testét élettelenre verték. A burgundiai író, Jean Molinet azt állítja, a halálos csapást egy walesi alabárddal mérték rá, de elképzelhető, hogy ezzel csak Henry walesi származása előtt kívánt tisztelegni. A tettre a csatatér mellett folyó egyik kis patak gázlójánál, Sandefordnál került sor. A király mellett feküdtek testőrei is: Sir Richard Ratcliffe, Sir William Conyers, Sir Robert Brackenbury, Sir Richard Charlton; valamint a királyi zászlóvivő, Sir Percival Thriball, aki még akkor is markolta a zászló rúdját, amikor lábait már levágták.

Mindeközben a harcmezőn Oxford emberei megtörték az ellenség sorait (lehetséges, hogy pont ez késztette Richárdot rohamra). Nem tudjuk merre menekültek a katonák, de az üldözők sokukat lemészárolták. Molinet szerint Lord Stanley csapást mért a megfutamodókra; ha így történt, akkor ez volt az első megmozdulása az ütközetben, és ez sem dicséretre méltó. Norfolk grófját John Savage ejtette fogságba, és adta át - írja Molinet - Oxford grófjának, aki kivégeztette. A Yorkból a csatatérre küldött megfigyelő valószínűleg Norfolk megfutamodására utalt, amikor azt jelentette, hogy a király vereségét a hercegnek és több másik emberének a dezertálása okozta.

Mint minden csatában, Bosworthnél is alkalom nyílt a személyes sérelmek rendezésére. Sir James Blount egy John Babington nevű nottinghamshire-i nemest gyilkolt meg, mert összetévesztette unokatestvérével, Sir John Babingtonnal. Sir James azt remélte, így megszerezheti feleségének, Sir John unokahúgának a Babington-birtokokat. Biztosan nagyot csalódott, amikor rájött, hogy nem azt ölte meg, akit akart. Polydore Vergil szerint Richárdnak aznap összesen 1000 embere esett el, de erre nincs bizonyítékunk. Molinet mindkét oldalon 400-ra teszi a sebesültek számát. Sokakat elfogtak, köztük Northumberlandot, Surreyt és William Catesbyt, és ahogy Richárd számított rá: a vezér halála többeket arra késztetett, hogy letegyék a fegyvert, és megadják magukat. Nem sok foglyot végeztek ki, de három kivételről biztosan tudunk. Néhány nappal a csata után, még Henry leicesteri tartózkodása alatt megölték a bracheri Somerset család két, az udvarral kapcsolatban álló tagját és Richárd egyik legbizalmasabb

tanácsadóját, William Catesbyt. Catesby hiába könyörgött felesége nagybátyjának, Lord Stanleynek kegyelemért: „Uraim, Lord Stanley, Lord Strange és a ti véretekből valók, imádkozzatok lelkemért, ha már - bár bíztam bennetek - testemet veszni hagyjátok!” Így írt augusztus 25-én elkészített végrendeletében, mielőtt a vérpadra vitték. Mások, például Lincoln grófja, Lord Lovell, Lord Dacre, Humphrey és Thomas Stafford, valamint Richárd titkára, John Kendale, megmenekültek.

Polydore Vergil szerint Henry oldalán csak százan sebesültek meg, de ez nem hiteles információ. Ebbe a százba beletartoztak azok is, akik Henryt védelmezve estek el, mint William Brandon, a zászlóvivő, egy barát a bretagne-i időkből.

A bosworthi csata több mint két órán át tartott. A kortársak emlegették így, a redmoori síkságtól másfél kilométerre északra fekvő falu után, és a mai napig így szokás nevezni. Amikor a harcok véget értek, a magát régóta királynak tekintő Henry hálát adott a győzelemért, és a közeli dombhoz nyargalt, a legenda szerint az Ambien Hilltől délre eső Korona-dombhoz (Crown Hill). Ott parancsot adott, hogy nyújtsanak ápolást a sebesülteknek, és temessék el a halottakat. Bár a redmoori síkság környékén nem bukkantak tömegsírra, 1511-ben VIII. Henrik a dadlingtoni egyházközösség kurátorainak kérésére anyagi támogatást nyújtott a néhány elesett sírjának helyet adó Szent Jakab-kápolnának. Henry Tudor mindenkinek megköszönte a segítséget, a katonák pedig azt kiáltották: „Isten óvja Henrik királyt, Isten óvja Henrik királyt!” Már csak a szimbolikus koronázási szertartás hiányzott ahhoz, hogy VII. Henrik magáénak tudhassa a királyi hatalmat. A hadizsákmány része volt Richárd koronája, amelyet - ahogy azt Polydore Vergil és a *Bosworth Field* ballada is megerősíti - Lord Stanley helyezett mostohafia fejére. A legenda szerint a koronát egy galagonyabokorban találták meg. Bár a modern kori történészek szkeptikusan állnak a történethez, mindenképpen figyelemre méltó, hogy a korona a galagonyabokorban hamar a Tudor-jelképek egyike lett. Ahogy beesteledett, a győztesek összecsomagoltak, és elindultak Leicester felé, élükön a Richárd koronáját büszkén viselő Henryvel.

III. Richárd holttestét szégyenletes módon meggyalázták. Polydore Vergil beszámolója szerint megfosztották ruháitól, és feldobták egy ló nyergébe. Karjai az egyik oldalon lógtak, lábai a másikon. A crowlandi krónikás még azt is megjegyzi, hogy nyakába kötőféket dobtak, hogy ezzel is megalázzák. A *The Song of the Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) ballada említi, hogy

hosszú haját álla alatt kötötték meg. Az így megcsúfolt holttestet a leicesteri ferences kolostorba vitték, ahol két napra deréktól lefelé meztelenül, csak egy kis fekete ronggyal takarva közszemlére tették. Az egyszerű temetést a kolostorban tartották. A kolostor temploma ma már nem áll, és a szerzetesrendek feloszlatásakor, VIII. Henrik uralkodása alatt a sírt kifosztották, a holttestet pedig eltávolították. A koporsót később vályúnak használták, majd egy pincébe vezető lépcső egyik fokának, végül nyoma veszett. A normann hódítás óta Richárd az egyetlen angol király, akinek nincs ismert sírja.

Több szempontból meglepő, hogy a bosworthi csata Richárd vereségével és halálával végződött. A nap királyi pompával kezdődött, és bár a dezertálások aggasztották, Richárd joggal gondolhatta, hogy Henry a Stanleyk viselkedése miatt még nála is nyugtalanabb. Sir William Stanley közbeavatkozása előtt egyáltalán nem látszott biztosnak Henry győzelme. Ha Sir William tovább késlekedik, lehetséges, hogy nem a bátor király, hanem Henry rogyott volna zászlóvivője mellé. Olykor ilyen apróságokon múlik a történelem alakulása.

12. FEJEZET

Mire kötelez az ifjúkor?

Ma a Tudor-uralkodók közül az elsőről rendelkezünk a legkevesebb tudással. A VII. Henriket és uralkodását övező homályt talán csak - általa is fontosnak tartott - múltjának és felmenőinek ismerete oszlatja szét. Henrik 28 évesen nyerte meg a bosworthi csatát. Richárd király koronájának megszerzésekor két dolog szólt mellette: döntő győzelme és a gyermektelen III. Richárd halála. De életkora ellenére a normann hódítás óta ő volt az egyik legtapasztalatlanabb angol király. Rendkívüli gyermekkorából és neveltetéséből következően az országról nagyon keveset tudott, az uralkodói életformáról és teendőkről pedig még annál is kevesebbet. Ahogy közvetlenül Bosworth után számos kortársa is elismerte, Henrik nem volt a legalkalmasabb a trón elfoglalására. Valószínűleg egyáltalán nem tanították meg neki, hogyan kell irányítani egy országot. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy Henrik gyermekkori barátaira és társaira támaszkodott, és sokat foglalkozott felmenőivel. A bosworthi csata után mindez fontossá vált, néhányan ebből vontak le következtetéseket a király uralkodáshoz való hozzáállását illetően. A megfontolt Henrik - mert kétségkívül az volt - amiből csak tudott, előnyt kovácsolt magának.

AZ ÚJ KIRÁLY

Henrik személyiségét 1485 előtt már több mint két évtized élményei formálták. Ezt a folyamatot nem könnyű leírni, mert a királytól nem maradt ránk titkos gondolatokat és minden történést tartalmazó napló, és barátai közül is csak néhányan jegyezték le benyomásaikat róla. Nem tehetünk többet, mint hogy tetteiből ésszerű következtetéseket vonunk le jellemére vonatkozóan, és megmagyarázzuk, milyen hatással lehettek személyiségére korai élményei. Nincs okunk kételkedni a burgundiai író, Molinet állításában, aki azt mondja, Henrik vonzó, jóképű alakja volt a bretagne-i udvarnak. 1485-ben a spanyol kereskedők hazatérve arról számoltak be, hogy arca és testalkata még mindig „megnyerő”. Éber és csillogó szemű fiatalember volt. Bár Polydore Vergil a következőket már az 50 éves királyról írta, a tulajdonságok némelyike már a fiatal Henrikre is jellemző volt:

Sudár termetű, de jó felépítésű és erős; magasabb az átlagnál. Rendkívül vonzó megjelenésű, arca derűs, főként beszéd közben; szemei kicsik és

kékek [...]

Egyébként megnyerő küllemét valószínűleg csak egy bibircsók csúfította el! *A The Song of the Lady Bessy* (A Lady Bessy dala) ballada leírja, a titkos küldetést teljesítő Humphrey Bereton honnan ismeri majd meg a herceget:

A kapus így szólt: mondom neked
A herceget fel hogy' ismered,
Onnan tudod, hogy hova ül le,
Két-három lord is lesz körüle,
Fekete bársony köpenyt visel,
Még a térdéig sem ér az el,
A komor és sápadt tekintet
Elárulja a hercegedet;
Szólt a kapus: van bibircsókja,
Áll fölött, hol éri nők csókja,
Vörös a ragya, az arc fehér
Olyan kicsi, tűheggyel felér;
A herceget majd felismered,
Amint szemedet reá veted.

Tapasztalatai nyomot hagytak benne. Fogságban, száműzetésben és szökésben eltöltött fiatalsága kitartásra, elszántságra, ravaszságra és leleményességre tanította, ezért a szerencsétlenségben sem esett kétségbe vagy jött zavarba. Tudott gyorsan és határozottan dönteni, de azt is jól tudta, milyen hasznos körültekintően és részletesen tervezni, mert így elkerülhetők a felesleges kockázatok. Tisztában volt azzal, hogy milyen fontos megfelelő forrásokkal rendelkezni, mert a másoktól való függés veszélyes. Megmutatta, hogy képes a maga oldalára állítani embereket, akik azután hűségesek is maradnak hozzá, és a spanyol kereskedők szerint a bosworthi csata előestéjén ő bátorította nyugtalan katonáit. Mindezt a nélkülözés és a száműzetés nehéz iskolájában tanulta.

E tulajdonságait azok is felfedezték, akik a Bosworth utáni hónapokban ismerkedtek meg vele vagy hallottak róla. Oxford egyeteme 1485-ben hízelgően nyilatkozott róla: azt mondták, jámbor, akárcsak szentté avatott nagybátyja, VI. Henrik, ugyanakkor nagyapjához (pontosabban mostohanagyapjához), V. Henrikhez hasonlóan vitéz katona. A spanyol kereskedők bölcs, megfontolt, bátor embernek tartották. John Fisher, Lady Margaret gyóntatópapja 1509-ben, Henrik ravatalánál a nyelvek mesterének

írta le a királyt. A hosszú száműzetésben tanult meg franciául: tökéletesen beszélte, és szerette használni. Fisher azt is mondta róla, hogy a veszélyes helyzetekben nyugodtan, józanul és elszántan viselkedett, valamint utalt bölcsességére, éles eszére és kiváló memóriájára. Polydore Vergil az idősödő királyt méltatja, de a jellemzés az ifjú uralkodóra is illik:

Kiváló szellemű, bölcs és megfontolt. Bátor és elszánt, éles esze még a legnagyobb veszélyben sem hagyja cserben. Ragyogó emlékezőtehetséggel bír. Volt alkalma megszerezni e tulajdonságokat. [...] Udvarias és kedves, figyelmes a vendégeivel, és könnyű hozzá bejutni.

E jellemvonásai meghazudtolták azokat, akik 1485-ben azt feltételezték, hogy tapasztalatlansága üres fejjel párosul. Fiatalkori élményei meggyengítették fizikumát, ezért a látogatóba érkező követek hamarosan arról kezdtek pletykálni, hogy Anglia új királya nagyon sovány, és öregebbnek látszik a koránál.

AZ EGYKORI SZÁMŰZÖTT

Mivel Bretagne-ban és Franciaországban nőtt fel, a széles látókörű Henrik az angolok nagy részétől eltérően nem rendelkezett előítéletekkel más népekkel szemben - legalábbis 1485 után néhány külföldi így vette észre. Például abban az időben a legtöbb önmagára valamit is adó angol gyűlölte a skótokat, de Henrik nem; szeretett franciául beszélni, idegen szolgákat fogadott fel, sőt a breton és a francia udvarban ellesett kormányzati módszereket is alkalmazta. Igaz, hogy az angol királyok már régóta lovagokkal és testőrökkel vették körül magukat, de az íjászokból álló testőrség, amelyet Henrik Bosworth után, az 1485-ös hadjárat veteránjaiból hozott létre, inkább Ferenc herceg és Károly király gárdájához hasonlított, és nem a késő középkori angol királyok udvarában fellelhető alakulatokhoz. Henrik másként állt hozzá a valláshoz és az oktatáshoz, mint Lancaster- és York-elődei.

VI. Henrik szentté avatása, a spanyolországi mórok elleni keresztes hadjárat és bizonyos egyházi rendek megreformálása mind a breton, és a francia udvar kedvelt intézkedéseit tükröző lépések voltak. Még végső nyughelyének első terve is határozottan emlékeztetett VIII. Károly St. Denis-i sírjára. „Henrik francia-breton neveltetéséből fakadóan arra törekedett, hogy királyként megújítsa az uralkodó tekintélyét az egyházban” (Anthony Goodman). Ez a bosworthi győzelemnél is látszott.

Enyhe frankomániája 1485 után dilemma elé állította Henriket: milyen viszonyt alakítson ki a francia királysággal és a bretagne-i hercegséggel?

Egyrészt a francia udvar biztosította számára 1485 augusztusában az Anglia megtámadásához szükséges pénzügyi forrásokat, hajókat és katonákat, amiért természetesen rendkívül hálás volt Beaujeu-i Annának és VIII. Károly régensi tanácsának. Másrészt a bretagne-i II. Ferenc védelmezte őt azokban az időkben, amikor nem sok barátja volt. Henrik szerette az idős herceget és hercegségét, mert - ahogy Polydore Vergil írja - apátlan száműzöttként „apai gondoskodást” kapott tőle az udvarban. Amíg a Franciaország és Bretagne közötti feszültség nem vezet háborúhoz, addig Henrik remélhette, hogy mindkettőjükkel szilárd és barátságos viszonyt alakíthat ki. Uralkodása kezdetén a körülmények lehetővé tették, hogy egykori pártfogóival megállapodásra jusson a békét illetően, de ez az egyetértés nem bizonyult tartósnak.

Beaujeu-i Anna és a régensi tanács figyelmét ekkor éppen Orléans hercege és más pártütő nemesek törekvései kötötték le, de sejteni lehetett, hogy amint VIII. Károly átveszi az irányítást, hatékonyabb külpolitikát akar majd folytatni, és talán ősi ellensége, Anglia ellen is kieszel valamit. A világ Bretagne-ban is kibillent egyensúlyából. Az öreg Ferenc herceg betegeskedett, és a hercegségnek rossz kilátásai voltak az ő halála esetén. Fia nem volt, csak két lánya, és ha közülük az idősebb, az 1485-ben kilencedik évét betöltő Anne fejére kerül a korona, az mindenképpen politikai instabilitást okoz, és arra bátorítja a franciákat, hogy folytassák a harcot Bretagne meghódításáért.

Bárhogy érzett is legbelül, politikájában Henriknek figyelembe kellett vennie Anglia érdekeit, alattvalói elvárásait és azt a tényt, hogy királyként a hagyományok tiszteletével alapozhatja meg hatalmát. Franciaország ősi ellenségnek számított, és VII. Henrik nem engedhetett meg magának túlságosan erőtlen fellépést a Normandiát 1450-ben, és ami még rosszabb, Gascogne-t 1453-ban megszerző királysággal szemben. Egyszerűen nem tehette meg, hogy behódol a farkasnak. Különösen akkor, ha a francia uralkodó bevonul Bretagne-ba. Az angolok régóta támogatták Bretagne függetlenségét, és tudni lehetett, hogy II. Ferenc halálakor Bretagne az ő segítségükre szorul majd. Henrik hosszú távon nem alapozhatta külpolitikáját személyes érzelmeire, de ekkor még, a kezdeti időkben úgy alakíthatta viszonyát mind Franciaországgal, mind Bretagne-nyal, ahogy azt hálás szíve diktálta. Jól tudta, hogy uralkodása elején barátokra, és nem ellenségekre van szüksége, valamint hogy nincsenek meg a kellő forrásai egy költséges és kockázatos tengerentúli vállalkozáshoz.

Ráadásul a Bosworthnél segítséget nyújtó franciák közül sokan Angliában maradtak. Kortársai megjegyezték, mennyire szerette magát külföldiekkel, gyaníthatóan francia ajkúakkal körbevenni. Philibert de Chandée, aki 1485-ben a francia katonák parancsnoka volt, 1486-ban a Bath grófja címet kapta jutalmul. 1487 nyarán még mindig Angliában élt, Franciaország követeként tartózkodott az udvarban. Két évig tehát Henrik össze tudta kötni a kellemest a hasznossal, és meg tudta őrizni barátságos viszonyát Franciaországgal és Bretagne-nyal. 1485 októberében aláírt Bretagne-nyal egy kereskedelmi szerződést. 1487 utolsó hónapjaiban azonban Ferenc várható halála miatt a franciák felkészültek Bretagne megtámadására, részben az oda menekült francia főnemesek elpusztításának céljával. 1488 elején világossá vált, hogy a tartós béke elérhetetlen, és ezzel Henrik nehéz politikai és személyes döntések elé kényszerült.

Ameddig csak tudott, Henrik ragaszkodott az eredeti irányhoz. Amikor Ausztria és Burgundia hercege, Maximilian és a spanyol Ferdinánd király ígéretet tett Ferenc hercegnek, hogy a végsőkig mellette állnak, Henrik nem csatlakozott hozzájuk, és helytelenítette Sir Edward Wydeville bretagne-i magánútját. 1488 májusában inkább Franciaország és Bretagne közötti közvetítőnek ajánlkozott. Christopher Urswickot, megbízható emberét - aki 1485 előtt járt már Henrik ügyeit intézve Bretagne-ban - elküldte Ferenchez, hogy rábeszélje a franciákkal való megegyezésre. A küldetés kudarcot vallott, de Henrik még ekkor sem folyamodott a hagyományos angol külpolitikához: inkább 1488 júliusáig meghosszabbította az angol-francia tűzszünetet, és biztosította a francia nagykövetet afelől, hogy Wydeville útjához nem adott engedélyt. Bretagne 1488-ban bekövetkező politikai és katonai összeomlása pozíciója átgondolására késztette Henriket, bármilyen nehezére esett is ezt megtenni. Bár kaptak segítséget, a bretonok 1488. július 28-án a saint-aubin-du-cormier-i csatában döntő vereséget szenvedtek, Sir Edward Wydeville is életét vesztette. II. Ferenc egy hónappal később kénytelen-kelletlen kapitulált, majd szeptember közepén meghalt.

Henrik trónra kerülése óta halogatta a döntést, amelyet most meg kellett hoznia: beavatkozzon seregével a harcokba Bretagne oldalán, vagy engedje, hogy a franciák uralják a teljes atlanti tengerpartot? Ferenc herceg lányai - az idősebb, Anne még csak 12 éves volt ekkor - a kapitulációkor a franciák keze közé kerültek, és úgy tűnt, Bretagne meghódítása sincs messze. Ha ez bekövetkezik, az Henrik számára azt jelentette volna, hogy elárulta egy hű

szövetségesét, engedte, hogy az Angliával szemközti bretagne-i partok francia ellenőrzés alá kerüljenek, és elveszítette régi barátait. Mégis nagy reményeket fűzött ahhoz (Maximiliannal és Ferdinánddal együtt), hogy diplomáciai úton rendezhető az ügy; ugyanakkor úgy érezte, kötelessége 6000 embert a kétségbeesett bretonok segítségére küldenie. Az angol sereg a Bosworthnél is Henrik mellett álló Sir Robert Willoughby parancsnoksága alatt indult Bretagne-ba 1489-ben. De már túl késő volt. 1491 decemberében VIII. Károly feleségül vette Anne hercegnőt, és Franciaország beolvasztotta a területén létező utolsó független hercegséget is. Ekkor kezdett VIII. Károly érdeklődést mutatni Perkin Warbeck York-párti angol trónkövetelő törekvései iránt. Henrik elkésett néhány hónappal korábban tett bejelentésével, hogy III. Edward nyomdokaiba lépve igényt tart a francia koronára. Ezzel már nem tudta megakadályozni a francia-breton házasságot és azt, hogy a trónkövetelő támogatást kapjon a franciáktól. 1492 őszén hatalmas, 12 700 fős angol hadsereg indult Franciaországba, ami Henrik politikájának kudarcát jelentette és azt, hogy az egykori védelmezőivel való barátságos viszony megtartásának reménye szertefoszlott. Csak annyit tehetett, hogy IV. Edward példáját követve katonái visszavonulását számára előnyös feltételekhez köti. Az 1492-es etaples-i szerződésben rögzített járadék aligha kárpótolta a csalódásért, valamint a politikai és diplomáciai vereségért.

VII. Henrik soha nem felejtette el, milyen jól bántak vele Bretagne-ban. Különösen Vannes említése juttatott eszébe kellemes emlékeket. Az angol trónon eltöltött másfél évtized után még mindig fel tudta idézni a városban leélt éveket és a székesegyházban elmondott imákat. 1502 januárjában küldött a katedrális káptalanának egy hátul aranylevelekkel, Anglia királyi címerével és a *Regis Henrid Septimi* legendájával, elöl pedig kereszttel díszített bíborvörös bársony miseruhát. Két aranyszegélyű, szintén aranylevelekkel borított bíborvörös bársony oltárterítőt is adományozott neki, St. Vincent Ferrer oltárára, akinek a szentélyét a XV. század első felében emelték. Egy bretagne-i nemes, Caymerch lordja, Henrik követe vitte az ajándékokat Vannes-ba. Amikor a Westminster-apátságban elkészült Henrik saját tervezésű síremléke, az azt díszítő egyik aranyozott réz emlékérem Hitvalló Edwardnak és Szt. Vincentnek volt fenntartva, lévén az egyik az angol uralkodók tiszteletre méltó elődje, a másik a Henriknek egykor menedéket adó város védőszentje.

Henrik mélységes hálát érzett a neki 1485-ben támogatást nyújtó franciák és bretonok iránt - és joggal. A trónra kerülését követő hónapokban sokukat megjutalmazta, bár legtöbbjük, ahogy az egy zsoldoshadseregtől várható, nem maradt hosszú ideig az országban. A király rendkívül bőkezű volt a francia parancsnokkal, Philibert de Chandée-val, aki - ahogy láttuk - Franciaországba való visszatéréséig 40 fontos évi jövedelmet kapott, és mellé rejtélyes okokból a Bath grófja címet. VII. Henrik még soha nem járt azelőtt ebben az ókori római városban, bár lehetséges, hogy Philibert már hallott híres fürdőiről. Korábban még senki nem viselte ezt a titulust, így nem megüresedése miatt kellett kiadni. Akárhogy is történt, Philibert nem hallatta hangját az angol politikai életben, 1487-ben pedig végleg elhagyta az országot.

A francia flotta parancsnokának segítsége is döntő fontosságúnak bizonyult az 1485-ös bosworthi hadjáratban, de ő nem maradt Angliában, így nem részesült akkora jutalomban, mint Chandée. Amint kirakta utasait és rakományát Mill Bay-nél, Coulon admirális újra vitorlát bontott, és néhány hétig dél felé, a portugál vizek irányába hajózott. Ott kalózkodásba fogott, embereivel a flandriai piacokra spanyol portékát szállító velencei gályákat foglaltak el. Egy angol kikötőben horgonyoztak le, hogy megosztozzanak a zsákmányon, talán azért, mert Henrik birodalmában barátságosabb fogadtatásra számíthattak, mint bárhol máshol.

A bosworthi skót csapatok vezetője, Alexander Bruce 1485-ben komornyikként szegődött Henrik szolgálatába. VIII. Károly skót őrségének parancsnoka, Bemard Stuart, Aubigny lordja valószínűleg Franciaországban maradt, de amikor évekkel később mégis ellátogatott Angliába, Henrik személyesen is kifejezhette iránta érzett háláját. 1508-ban Stuart zarándoklatra indult ősei hazájába, Skóciába. Anglián keresztül vezetett az útja, és amikor áthaladt Londonon, Henrik szívélyes királyi fogadtatásban részesítette. Vendégül látta Greenwichben, és amikor Stuart megérkezett a királyi birtokra csónakjával, Henrik (micsoda előzékenység!) a kikötő-hídról üdvözölte.

Az Angliában letelepedett alacsonyabb rangú külföldi katonákról keveset tudunk, de egyikőjük elnyerte a király kegyeit, és egy érdekes monda szereplője lett. Roland de Veleville 1485-ben Henrik oldalán harcolt, és 1488-ban szerény elismerésben részesült ezért. Miután 1497-ben segített feloszlatni a Blackheathnél összegyűlt lázadó tömeget, lovaggá ütötték, és az udvarban kapott állást. Később, nem sokkal a király halála előtt Henrik

az Anglesey szigetén fekvő Beaumaris-vár kapitányává nevezte ki. 1512-ben VIII. Henrik az angolokat megillető jogokkal ruházta fel - tulajdonképpen állampolgárságot adott neki. De Veleville walesi feleségére hagyta beaumaris-i birtokát. 1535-ben megírt végrendeletében azt kérte, a Llanfaes-kolostorban, a legelső Tudorok temetkezési helyén helyezzék örök nyugalomra. VII. Henrik és fia olyan nagyra tartották, hogy még a penmynyddi Tudor-birtokok egy részét is neki adományozták. Emiatt kelt lábra a szóbeszéd, hogy de Veleville nem más, mint VII. Henrik Bretagne-ban született törvénytelen gyermeke. Unokája, a sok házasságot kötött és I. Erzsébet uralkodása idején a walesi költők érdeklődésének középpontjába került Katherine of Berain hírneve is hozzájárult a legenda kialakulásához, amely azonban nem az igazságon alapul.

Több kortársa feljegyzéseiből kitűnik, milyen bőkezű adományokat juttatott Henrik az őt körülvevő külföldieknek a trónra kerülése utáni hónapokban. Nem az a legmeglepőbb, hogy ezek az emberek régi barátai vagy hű támogatói voltak (ami természetesen helytálló), hanem hogy gyakran egyáltalán nem játszottak jelentős szerepet a politikai és társasági életben. Ebből látszik, hogy a király jól tudta, hogy - attól függetlenül, kik ők, és milyen befolyással bírnak - adósuk azért a támogatásért, amelyet a száműzetés alatt és 1485-ben tőlük kapott.

Köztük volt több lovag és nemes, akiket az 1483 októberében kitört lázadások után jogfosztásra ítéltek. Mások, mint William Collingbourne, Sir James Blount, John Fortescue és John Riseley, 1484-ben felségsértés miatt kapták III. Richárdtól ugyanezt a büntetést. VII. Henrik uralkodásának első parlamentje, amely 1485 novemberében ült össze, ezeket az ítéleteket visszavonta. Mellettük számítottak a király hálájára a Henriket és anyját még Angliában vagy Walesben szolgálók is, köztük Philip ab Hywel és felesége, Jane, aki 1461 előtt dajkálta a kis Henry Tudort. Mások a király apjának, Edmund Tudornak a szolgálatában álltak. Henrik megjutalmazta nagybátyja, VI. Henrik hű embereit is. Két évtizednyi kegyvesztettség, bizonytalanság, szegénység után mindannyian megszilárdíthatták megrendült anyagi helyzetüket.

Henrik támogatói között voltak az 1483-as összeesküvések résztvevői is. Dr. Lewis Caerleon nagy jutalomban részesült orvosi és egyéb szolgálataiért, és ez utóbbi alatt a Margaret Beaufort és Elizabeth Wydeville királyné közötti titkos küldetéseket is érthetjük. 1486 februárjától évi 40 márka járadékot kapott, majd novembertől ezt kétszeresére emelték. 1488-

ban idős éveire övé lett a Windsor „szegény lovagja” cím, amely feljogosította, hogy a vár külső erődítményeiben lakjon. Legalább 1495-ig élt, de egy Master Lewis nevű udvari orvosról még 1510-ből is maradtak ránk feljegyzések. Hugh Conway, Margaret Beaufort egyik bretagne-i követe a király bizalmát élvezte egész uralkodása alatt. Henrik a bosworthi győzelem után kevesebb mint egy hónappal megbízta hatalmas ruhatára rendben tartásával. Conway rövid idő alatt Írország és Calais kincstárnokává küzdötte fel magát, majd végül lovagi címet is szerzett. Ügyesen alakította sorsát.

A király mostohaapja is az 1483-85-ös összeesküvések egyik központi alakja volt. Bár a bosworthi ütközet előtti napokban Lord Stanley nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, világosan látszik, hogy teljes mértékben támogatta Henrik hazatérését Angliába. A király pontosan tudta, mivel tartozik Stanleynek. Egyrészt 1485-ben a Derby grófja címet adományozta neki, másrészt nyilvánosan beismerte, hogy a végső győzelem előtt „szeretett apja” fáradhatatlanul, erőt nem kímélve küzdött az ő érdekében. Még ha nem ismerték is jól egymást (és Stanley később bevallotta, hogy csak Bosworth után fűzték szorosabbra kapcsolatukat), Henrik egyértelműen kimutatta mostohaapja iránt érzett szeretetét. A Stanley család más tagjainak is jó sora volt. Az 1485. augusztus 22-én a harcok hevében a kivégzés elől megszökött Lord Strange királyi tanácsos lett, Sir William Stanley pedig udvari kamarás. Henrik azt is felismerte, milyen fontos szerepet játszott Sir James Blount annak megszervezésében, hogy Oxford grófja megszökhessen a hammes-i várból, támogatva ezzel a száműzöttek ügyét, miközben III. Richárd minden tőle telhetőt megtett, hogy aláássa a lázadók egységét.

Henrik azokról sem feledkezett meg, akik jelentős személyes kockázatot vállalva kitartottak mellette Angliában. Ilyen volt Piers Courteys, aki bár IV. Edward és III. Richárd uralkodása alatt is a királyi ruhatárat tartotta rendben, végül Henrik oldalára állt, és a bosworthi csata előtt egy évre a Westminster-apátságban húzta meg magát, halálfélelemben töltve napjait. Henrik nem maradt hálátlan. Mások -köztük Denis Beton - szívességeket tettek Henriknek. A harfleuri kereskedő például segített felszerelni 1485 júliusában a Szajna torkolatából induló hajókat.

Henrik nagylelkűen fejezte ki köszönetét azoknak is, akik társai voltak a száműzetésben. Szánakozva gondolt a szenvedést kiállókra, és büszkén emlékezett azokra, akik az ő oldalán harcoltak - saját szavaival - „győztes

útján”, „győztes menetelésén”, „győztes csatájában”, „győztes harcmezején”, „királyi győzelmében” és „győztes háborújában” Roger Machado, aki leicesteri hírnök volt III. Richárd uralkodásának első éveiben és valószínűleg IV. Edward alatt is, csatlakozott Dorset őrgrófjához a szárazföldön, ezért Henrik richmondi hírnökké nevezte ki. Bosworth után címerkirály lett belőle, az első richmondi címerkirály Anglia történetében - Henrik ezzel is tisztelgett családjának múltja előtt.

Trónra kerülésekor VII. Henriknek egész sor szokatlan személyes kötelezettséget kellett teljesítenie. Emlékei visszanyúltak a Lancasterek idejére, és a La Manche csatornán túl elértek a neki menedéket nyújtó helyekig. Megjutalmazta azokat, akik rászolgáltak az elismerésre, és bár később szűkmarkúságáról híresült el, azokkal, akik ezt 1485-ben kiérdemelték, bőkezűen bánt. A legtöbb pártfogolja jelentéktelen figura volt, és Henrik nem kockáztatta, hogy az adományok következtében elessen bizonyos pénzügyi forrásoktól, vagy korlátozódjon hatóköre. Tudta, mi a kötelessége, de arról sem feledkezett meg, hogy az adott helyzetben helyes és bölcs döntéseket kell hoznia.

AZ ÚJ KORMÁNYZAT

Az ország kormányzására és az udvar irányítására alkalmas minisztereket és hivatalnokokat Henrik főként olyan emberek közül válogatta, akiket jól ismert - ez pedig azokat jelentette, akik társai voltak a száműzetésben. Ugyanakkor mindenképpen be kellett vonnia olyanokat is, akik otthonosan mozogtak az angol közügyekben. Uralkodása első heteiben a két legmagasabb állami hivatalba olyan idősödő egyházi személyeket ültetett, akik szolgálták IV. Edwardot, de kiábrándultak III. Richárdból. A 62 éves yorki érsek, Thomas Rotheram kevesebb mint egy hónappal a bosworthi csata után újra megkapta az Anglia kancellárja címet. A még élő miniszterek közül ő rendelkezett a legnagyobb tudással és a legtöbb információval, hiszen 1474-től addig, amíg Richárd le nem váltotta, ő töltötte be a kancellári hivatalt. Az is mellette szólt, hogy kapcsolatban állt a Wydeville-ekkel, elsősorban Elizabeth Wydeville királynéval. Valójában azonban Rotheram kinevezése szükségmegoldás volt csupán, az új hatalom így akart átvészelni egy különösen nehéz időszakot. Ezért történt, hogy egy hónap múlva áthelyezték, és ideiglenesen az állami kincstárnok feladatait látta el. Helyére John Alcock, Worcester püspöke, IV. Edward legidősebb fiának nevelője, Rotheram közeli munkatársa került.

Amint felmérte az ország és a kormányszervek helyzetét, Henrik John Mortont, Ely püspökét tette meg legfőbb tanácsadójának. Morton 1486 márciusától 1500-ban bekövetkezett haláláig a kancellári hivatalt töltötte be, ezalatt canterburyi érsek és bíboros is lett belőle. A ravasz, tapasztalt, leleményes Mortonnak kiemelkedő érdemei voltak III. Richárd hatalmának megdöntésében, Henrik bízott benne és hallgatott rá. Az állami kincstárnok pozíciójában John, Lord Dynham képviselte az állandóságot: 1486 februárjától 1501-ig, haláláig állt ebben a tisztségben. A felületes megfigyelő számára Dynham kinevezése visszásnak tűnhet, hiszen 1461 előtt még szilárdan kitartott a yorki oldal mellett, és nem rendelkezett kivételesen jó szervezői képességekkel sem. Richárd uralkodása alatt azonban ő volt Calais kapitánya, és lehetséges, hogy 1484-ben segített Oxford grófjának megszökni a hammes-i várból. Henrik nagy bizalommal volt iránta, és a térdszalagrend lovagjává ütötte.

A többi magas hivatalba Henrik barátai kerültek, köztük a Richárd királysága idején száműzetésbe kényszerült rátermett egyházi személyek, mint Richard Fox, Robert Morton (az új kancellár unokaöccse), Peter Courtenay püspök és Oliver King. Ők egytől egyig fontos szerepet kaptak az új hatalom kiépítésében. Courtenay püspök a bosworthi győzelem után két héttel megkapta a lordpecsétőr címet, és nyilvánvalóan rá hárult a feladat, hogy az első, bizonytalan napokban gondoskodjon az ügyek zavartalan intézéséről. Fox Angliában is ugyanazt a hivatalt töltötte be, mint korábban Franciaországban: Henrik titkára volt. 1487-ben Oliver King vette át a feladatait.

A királyi udvarban természetesen újraosztották a szerepeket, hiszen minden uralkodó a saját embereivel akarja körbevenni magát. Sir William Stanley lett a kamarás, és a legmagasabb pozíciókba a száműzetésben Henrik mellett állók kerültek: Sir Robert Willoughby, Sir Richard Edgecombe és Sir Thomas Lovell. Egyedül az új gazdasági intéző tűnt meglepő választásnak: John, Lord Fitzwalter, az új állami kincstárnok, Lord Dynham mostohafia. Lehetséges, hogy calais-i földbirtokosként - akárcsak Dynham - a háttérben ő is közreműködött Oxford grófja 1484-es szökésének megszervezésében. Fitzwalter is rendelkezett földekkel East Angliában, és később kapcsolatba került Oxforddal, de a grófnál bosszúállóbb természetűnek bizonyult.

A Tanácsba rajtuk kívül mások is bekerültek, a király bizalmasai, akiknek hűségéről Henrik 1483-85 között meggyőződhetett: Reginald Bray, Giles

Daubeney, Richard Guildford és John Riseley. Henrik anyja, nagybátyja, Jasper, mostohaapja, Lord Stanley és Oxford grófja mellett 1485 után kortársaik őket tartották a királyság legbefolyásosabb embereinek. Oxfordról sokat elárul, hogy hírneves (ha nem is mindig látványosan sikeres) katona lévén ő felelt az egész birodalom biztonságáért: az angol kamarás, a londoni Tower várkapitánya és az angol tengernagy címeket tudhatta magáénak.

13. FEJEZET

Áldásos származás

CSALÁD ÉS SZÁRMAZÁS

Kevés király támaszkodhatott trónra kerülésekor annyira kevés rokonára, mint VII. Henrik. Apja meghalt, testvérei nem voltak. Edmund Tudornak volt két bátyja, de egyikük szerzetesnek állt, a másik, Jasper pedig 1485 augusztusáig nem házasodott meg. Henrik anyja szintén egykeként nőtt fel. Királyként hátrányt jelentett számára a népes család hiánya, mert így nem talált bizalmasokat az angol uralkodó osztályban. Ugyanakkor így kisebb valószínűséggel akadt riválisa. Ezen okból vágyhatott volna II. Richárd és IV. Edward is kevesebb rokonra.

Úgy tűnik, Henrik inkább az előnyös, mintsem a rossz oldalát nézte elszigetelt helyzetének. Nem akarta távolabbi rokonait is a királyi család tagjaként kezelni, és nem engedte, hogy anyja hozzátartozói jelentős hatalomhoz jussanak Angliában. Margaret féltestvére, Dorset őrgrófja a VIII. Károly adta kölcsön visszafizetésének biztosítékaként Franciaországban maradt, de hazatérése után sem tudott befolyást szerezni az udvarban. Mindamellett Henrik is osztott főnemesi címeket. Nagybátyja, Jasper Tudor Bedford hercege lett - ő volt az egyetlen, aki a király gyermekein kívül hercegi rangot nyert Henriktől -, és visszakapta pembroke-i grófságát. Az óvatos Henrik vélhetően azért volt hajlandó hercegi rangba emelni egyetlen nagybátyját, mert 1485-ben kötött házasságakor (Buckingham özvegyét vette el!) Jasper már 55 esztendős volt, és ahogy arra számítani lehetett, már nem alapított családot. Henrik mostohaapja, Lord Stanley szintén az ötvenes éveiben járt, és a Derby grófja címet kapta - neki és feleségének nem születtek gyermekeik, ráadásul Margaret Beaufort valószínűleg önmegtartóztató életet élt. Mostohanagybátyját, anyja féltestvérét, a nőtlen John Wellest Henrik 1486-ban vicomte-tá tette. Rajtuk kívül csak Edward Courtenay, Henrik egyik 1483-85 közötti társa kapott főnemesi rangot a király uralkodásának első éveiben. Azzal, hogy övé lett a devoni grófság, a terület gyakorlatilag visszaszáll arra a családra, amely korábban hosszú időn át birtokolta. Az egyetlen bárói címet Henrik 1486 márciusában Giles Daubeneynek juttatta, aki barátja volt a csatorna másik oldalán, és támasza maradt 1485 után is.

Az 1485. október 30-án tartott koronázási ceremónián megmutatkozott, milyen szűk családi és támogatói körrel rendelkezik Henrik. A koronázási

szertartások alatt hagyományosan Durham, valamint Bath és Wells püspöke kísérte a királyt. 1485-ben azonban őket kizárták, mert egykor III. Richárd hívei voltak. Helyüket Courtenay exeteri püspök és Morton elyi püspök, Henrik győztes vállalkozásának kulcsfigurái vették át. A koronázás alatt Jasper Tudor tartotta a koronát, Stanley fogta az államhatalmat jelképező pallost, és Oxford grófja vitte a király uszályát. Canterbury 75 éves érseke, az Elizabeth Wydeville királynét és gyermekeit Richárd uralkodása alatt támogató Thomas Bourgchier magas kora ellenére személyesen kente fel VII. Henriket, és tette fejére a koronát. Az ünnepség után Courtenay püspök előtt az éljenző nép is elfogadta Henriket királyának. Ezután London püspöke, a hetvenes éveiben járó, a politikai csatározásokból bölcsen kimaradó Thomas Kemp celebrált szentmisét.

A koronázási szertartás előestéjén Henrik hat embert ütött a Bath-rend lovagjává. Nem rokonait avatta tagokká, de ismét kitűnt, milyen mély nyomot hagytak benne 1483-85-ös tapasztalatai. Az új lovagok sorában a nyolcesztendős Edward Stafford, Buckingham hercege volt az első, és Lord Fitzwalteren, az udvari gazdasági intéző pozíciójának várományosán kívül mindannyian a Stafford családdal szoros kapcsolatban álló személyek közül kerültek ki - ilyen volt például Reginald Bray. Lehetséges, hogy Henrik a lovaggá ütésekkel akart tisztelegni a Richárd király elleni első, 1483-as lázadást vezető herceg emléke előtt. Ugyanakkor azt sem zárhatjuk ki, hogy így kívánta megelőzni, hogy a Staffordok a Plantagenet származású Edward herceget támogassák, ha netalán jogot formálna a trónra.

Henrik a birodalom tartományaiban rokonaira és barátaira támaszkodva szilárdította meg hatalmát: Walesben nagybátyja, Jasper ellenőrzése alatt állt Pembroke, Glamorgan és Buckingham özvegyével kötött házassága után a Stafford-birtokok is; északnyugaton Stanleyre, Essexben és East Angliában Oxfordra számíthatott. Az Anglia legészakibb területeit uraló, Bosworthnál nagy meglepetést okozó Northumberland volt az egyetlen gyenge láncszem.

Henriket nem zavarta, hogy kevés élő rokona van, ugyanakkor sokat foglalkozott elhunyt felmenőivel. A VII. Henriket követő generációhoz tartozó walesi krónikás, Elis Gruffydd szerint 1485-ben sokan úgy gondolták, hogy a Bosworthnél aratott győzelem nem jelentette azt, hogy Henrik alkalmas lenne az uralkodásra. Egyrészt alacsony rangját, másrészt tapasztalatlanságát és szerény észbeli képességeit sorakoztatták fel érvként állításuk mögött. Henrik trónra kerülésének pillanatától azon fáradozott,

hogy az első vád alól tisztázza magát, és tetteivel bizonyította, hogy gyakorlatlansága ellenére értelmesebb, mint azt hitték róla.

Lehetséges, hogy egyesek hittek a Henrik származását becsmérlő York-párti propagandának és a felmenőit ért rágalmaknak, amelyek még Bosworth után is közszájon forogtak. Még Lambert Simnel és Perkin Warbeck lázadásának leverése - 1487-ben, illetve az 1490-es években - sem hallgattatta el a sértegetőket. Még Henrik uralkodásának utolsó éveiben is készítettek családfákat a York-ház jelentéktelen alakjainak állítólagos származásáról. Azt hajtogatták, hogy a Lancaster-ház 1399-ben jogtalanul és a hagyományok felrúgásával szerezte meg a koronát; hogy Owen Tudor apja közönséges kocsmáros, anyja pedig alacsony származású lány volt; hogy fiuk házasságtörést követett el Katalin királynéval; hogy VII. Henrik, apjával és nagybátyjával egyetemben törvénytelen gyermek volt. Akadt, aki azt állította, hogy a York-ház Henrik miatt kis híján kihalt, mert bebörtönözte, majd felakasztatta V. Edward öccsét, York hercegét. Henrik külföldi ellenségei, Burgundia özvegy hercegnéje, Yorki Margaret és veje, Maximilian osztrák és burgundiai herceg, Richárd király korábbi szövetségese, bátorították e kitalációk terjesztőit. Az új királyt rosszul érintették a vádak, hiszen valóban szokatlan családfáját tényleg elcsúfította legalább egy kétes szerelmi kapcsolat.

Henrik elhatározta, hogy megcáfolja az igaztalan rágalmakat, és inkább a megtámadhatatlan részletekre helyezi a hangsúlyt. Kiemelte anyja, Margaret Beaufort családjának királyi kapcsolatait, apja walesi felmenőinek ősi brit származását és azt a tényt, hogy nagyanyja, Valois Katalin ereiben francia uralkodói vér csörgedezett. Az általa használt jelképek és a rendelésére készített családfák arról tanúskodnak, hogy nagy érdeklődést mutatott származása iránt, és minden alkalmat megragadott, hogy királyi és nagy múltú felmenőit magasztalja.

A vörös rózsa a bosworthi csata után vált népszerűvé mint a Lancaster-ház szimbóluma, ami érthető, hiszen remekül szembe lehetett állítani a York-ház fehér rózsájával. Dekorációként sokszor használták a vörös rózsát, de a Tudor-propaganda legismertebb eleme mégis a fehér és vörös szirmokból álló Tudor-rózsa, amely azt az üzenetet közvetítette, hogy Henrik a háborúzó Lancaster- és York-ház békítőjeként lép fel.

Henrik azért állíthatta, hogy ő a Lancasterek örököse, mert anyjának családja, a Beaufort-ág közvetlenül John of Gaunttól, Lancaster hercegétől, az első Lancaster-házi angol király apjától származott. E kapcsolat

megerősítésére Henrik uralkodásának első parlamentje 1485-ben megújított egy 1397-es rendeletet, amely a Beaufort családot hivatalosan is megszabadította a törvénytelen származás bélyegétől. Azt az 1407-es törvényt, amely magában foglalta, hogy a Beaufort-ok soha nem kerülhetnek az angol trónra, nem léptették újra életbe. Henrik így próbálta bizonyítani, hogy joga van a koronához. Margaret Beaufort a legidősebb élő Beaufort-örökösként magának követelhette volna a hatalmat, de a viharos XII. század óta Anglia trónján nem ült nő, és a Matilda királynő uralkodása alatt dúló polgárháború borzalmait senki - még Lady Margaret Beaufort - sem kívánta megismételni a XV. században. A York-pártiak is úgy vélték, a trónhoz való jog női ágon is öröklődhet, így Henriknek nagy előnye származott abból, hogy anyja, Margaret felmenői között tudhatta John of Gauntot, III. Edward harmadik életben maradt fiát.

A Beaufort-ok emblémáját, a csapórácsot, amely talán a champagne-i Beaufort-várat szimbolizálta, ahol John of Gaunt szeretője világra hozta Margaret nagyapját, Henrik Tudor-jelképpé tette. A Westminster-apátságban csapórácsokból álló sordísszel ékesítették VII. Henrik kápolnáját, és sok más helyen is előfordul mint a Tudor-dinasztia szimbóluma. Amikor Rotheram érsek 1489-ben új kápolnát építtetett a York Minsterben, nem feledkezett meg arról, milyen fontosak Henriknek Beaufort-felmenői, és ahol eredetileg a király, a királyné, Arthur herceg és maga az érsek lelki üdvéért imádkoztak volna, Rotheram kiegészítette a listát a király anyja, valamint annak szülei, John Beaufort, Somerset hercege és Margaret Beauchamp nevével.

Margaret Beaufort-t rendkívüli tiszteletben tartották fia udvarában, és nem csak azért, mert Henrik nagyon szerette őt, és ragaszkodott hozzá. Születésnapja május 31-éré esett, és haláláig minden évben ünnepséget rendeztek számára a Westminster-apátságban. Az udvarban úgy ismerték, mint „legnemesebb Margaret hercegnő, Richmond grófnője, legnagyobb urunk, a király édesanyja". Birtokait - amelyeket Richárd elkobozott tőle, és Lord Stanleynek adományozott - visszakapta, és a bosworthi csata előtt nyújtott segítségéért cserébe Henrik az ő gondjaira bízta az elhunyt Buckingham hercegének fiait, földjeikből származó évi 1000 fontos jövedelmükkel együtt. Margaret egy 1501 júliusában írt leveléből kitűnik, milyen mély szeretetet érzett fia iránt:

Legkedvesebb, egyetlen vágyott boldogságom e világon! Fogadd legőszintébb szerető áldásom és szerény dicséretem [...]

Calais városában e napon, Szent Anna ünnepén hoztam világra jóakaratú, kegyes hercegemet, királyomat, egyetlen szeretett fiamat [...]

Margaret R

Henrik ugyanilyen szeretettel írt 1503 júliusában anyjának:

[...] olyan boldog vagyok, ha kedvedre tehetek, amilyen boldognak te látni akarsz, és jól tudom, hogy szent kötelességem ez, mint minden teremtménynek, mert nagyszerű és kivételes anyai szeretettel voltál irántam minden időben, mert neked ez így tetszett. Amiért most, szerető édesanyám, legőszintébb szavaimmal mondok neked köszönetet, és esdeklem, hogy továbbra is légy irántam ilyen érzésekkel [...]

Margaret Beaufort 1509-ben hunyt el, két hónappal fia halála után. Henriknek egész uralkodása alatt támasza volt, és 1485 előtt is az ő érdekeit tartotta szem előtt. Szoros érzelmi szálak fűzték fiához, ami abból is látszik, hogy részt vett VII. Henrik westminsteri kápolnájának létrehozásában, és őt is ott temették el. Ugyanaz a mester, Pietro Torrigiano készítette márványsírját, aki Henrik sírján is dolgozott. Margaret aranyozott bronz domborművét sokan Torrigiano legjobb munkájának tekintik.

Dicshimnuszokat egy tárgyilagos életrajzban nem használhatunk fel forrásként, ám John Fisher püspök Margaret Beaufort temetésén előadott műve meglehetősen meggyőző. Fisher egy hatvanas évei végén járó, idősödő, szorgalmas és szilárd hitű hölgyet írt le, aki vallásos műveket fordított franciáról angolra (bár azt mindig bánta, hogy fiatal korában nem tanult meg rendesen latinul). A mindennapos imádságtól fájt a háta. A püspök ezekkel a szavakkal zárta felszólalását: „Egész Angliának oka van siratni őt.” Margaret sírfeliratát a vele ismeretségben álló kiváló holland humanista és teológus, Erasmus költötte.

VII. Henrik nagyra becsülte az utolsó Lancaster-házi uralkodót, a trónjától 1461-ben megfosztott és 1471-ben York-pártiak fogságában elhunyt VI. Henriket. Worcester polgárai VI. Henrik szimbolikus alakjával fogadták az 1486-ban városukba érkező VII. Henriket. Ez azt sejteti, hogy ekkoriban már tudni lehetett a királyról, nagy tiszteletben tartja halott nagybátyját. Később Henrik nyilvánosan is hódolt nagybátyja emlékének. Hirdette mártírságát, és hangoztatta, hogy megjövendölte unokaöccse trónra kerülését. Az idő előrehaladtával VI. Henriket egyre növekvő tisztelet vette körül, sírját egyre többen keresték fel, és VII. Henrik több pápát is megpróbált meggyőzni arról, hogy avassa szentté.

1484 augusztusában III. Richárd szállíttatta át VI. Henrik holttestét a Surrey megyei Chertsey-apátságból a windsori Szent György-kápolnába, valószínűleg a múlttal és elődeivel való megbékélés jeleként, illetve a lelkes tömeg nyomására. VII. Henrik azt tervezte, hogy átviteti azt az új Lady-kápolnába, amelynek építése 1503-ban kezdődött a Westminster-apátságban. Úgy vélte, méltóbb lenne VI. Henrikhez, hogy IV. Edward windsori kápolnája helyett ő is a középkori királyok mauzóleumában, V. Henrik és Katalin királyné mellett nyugodjon. Maga VII. Henrik is ezért kérte, hogy inkább a Westminster-apátságba temessék, és ne Windsorba. Bár nagybátyja holtteste végül a Szent György-kápolnában maradt, őt és feleségét a Westminster-apátságban helyezték nyugalomra. A hely azóta VII. Henrik-kápolna néven vált ismertté.

Az alattvalók követték VI. Henrik szentté avatását szorgalmazó királyukat. Több tucat csodát tulajdonítottak neki, sírjához rengetegen zarándokoltak, a plébánia-templomok szentélyrekesztő falain és a festett üvegablakokon pedig már szentként ábrázolták. Csodáiból könyvet állítottak össze, valószínűleg ezzel is próbáltak hatni a pápára. VI. Henrik kultusza már 1485 előtt is élt, VII. Henrik pedig igyekezett megerősíteni azt. Az öreg lelkész, John Blacman 1485 körül dicshimnuszt írt VI. Henrikhez, és a verset nyomtatott formában terjesztették. Az utolsó Lancaster-házi uralkodó csak azért nem lett Anglia első királyi szentje, mert VIII. Henrik az 1530-as években szakított Rómával. A VI. Henriket katasztrofális uralkodása ellenére övező tisztelet unokaöccse javára vált, segítette hatalma megerősítésében.

Henriket walesi származása nem jogosította fel az angol trón elfoglalására. Apja, Edmund Tudor VI. Henrik féltestvére volt, nagyapja viszont csak egyszerű walesi nemes, nagyanyja pedig francia hercegnő. De családfáját walesi felmenőin keresztül vissza tudta vezetni a sötét középkorban a pogány szászok ellen harcoló brit királyokig. IV. Edward is hangsúlyozta, hogy a Mortimer-ágon ő XIII. századi észak-walesi hercegektől származik, és ugyanezt elmondhatta magáról Henrik felesége, Yorki Erzsébet is. Henrik felmenői azonban e hercegeknek csupán szolgálói, hűbéresei voltak. Ettől függetlenül előtérbe állította walesi őseinek brit örökségét, hiszen minden részletet ki kellett emelnie, amellyel igazolhatta a trónhoz való jogát. Bosworthnél egyik zászlóján a szászok fölött aratott brit győzelmet jelképező fehér sárkány mintájára vörös sárkány szerepelt a hagyományos zöld-fehér walesi háttér előtt. Ez a lobogó lengett fölötte, amikor fejére

tették Richárd király koronáját. A csata után Szent György zászlajával és a Beaufort-emblémát, a szürkésbarna tehenet ábrázoló lobogóval együtt nagy pompával ezt is Londonba, a Szent Pál-székesegyház északi kapujához vitték. Ettől kezdve a Tudorok királyi címerét az egyik oldalról vörös sárkány tartja. A jelkép megjelenik a cambridge-i Kings College-kápolna festett üvegein, amelyet VII. Henrik szentként tisztelt nagybátyja tiszteletére fejezett be, valamint Henrik sírján, amelyet Torrigiano 1513-ban készített el.

A Henrik walesi származását hangsúlyozó propaganda az angolokat és a walesieket egyaránt megnyerte. Családfáját megpróbálták visszavezetni egészen a legutolsó és legnagyobb tiszteletnek örvendő walesi királyig, Cadwaladrig. Amikor a király bajnoka belovagolt a koronázási lakomára, hogy a hagyomány szerint kiálljon a királynak a hatalomhoz való jogát kétségbe vonók ellen, lova szerszámait Cadwaladr címere díszítette. Henrik alattvalói is alkalmazni kezdték ezeket a motívumokat. 1486-ban Worcester polgárai köszöntőbeszédükben említették Henrik Cadwaladrtól való származását:

Cadwaladr vérvonalából
Rég mondták, jönni fog egy herceg,
Amiért barátaim, ha igazul szólok,
Ő a jövendölések beteljesítője.

VII. Henrik uralkodása alatt a Tudor-propaganda hangsúlyozta, hogy a király Cadwaladr leszármazottja. Az udvari történetíró, André Bemard is kiemelte ezt a walesieket lelkesítő és Henrik koronához való jogáról másokat is meggyőző tényt.

Arthur király is fontos alakja volt az ősi brit Tudor-felmenők panteonjának. IV. Edward Arthurnak nevezte el törvénytelen gyermekét, Henrik pedig az Arthurhoz sok szállal fűződő Winchester városában született legidősebb fiát. Azonban sem Edward, sem Henrik nem állította, hogy valóban Arthur leszármazottja lenne. A vörös sárkány tehát az angol királyok brit elődeit, köztük a britek legendás védelmezőjét, Arthurt jelképezte. Arthur herceg korai, 1502-ben bekövetkezett halála miatt azonban a Tudor-kori Angliában mégsem alakult ki jelentős Arthur-kultusz.

Henrik természetesen személyes és politikai okokból jobban kötődött anyjához, mint walesi származású apjához. Edmundot nem ismerte, és a carmartheni Greyfriars Churchben található sírjához is legfeljebb két alkalommal látogatott el, még száműzetésbe vonulása előtt. Ráadásul

Edmund ereiben csak anyja, Valois Katalin révén csörgedezett királyi vér, méghozzá francia. Mindamellett az Edmund címerét tartó agarat VII. Henrik és utódai is jelképüknek tekintették, és Henrik családi ünnepek alkalmával többször méltatta apját. Minden évben megemlékezett 1456. november 1-jén bekövetkezett halálának évfordulójáról, és a második fia yorki herceggé avatásának tiszteletére rendezett lovagi tornát közel egy hétre meg is szakították emiatt.

Edmund richmondi grófsága, amelyet VI. Henrik adományozott neki, sokat jelentett fia számára. Henrik három hónappal apja halála után jött világra, így születésekor örökölte a címet és a birtokot, amely hivatalosan 1484-ig volt az övé.

Akármilyen gúnyos elnevezésekkel illette őt III. Richárd, Henrik 28 évig Richmond grófjának tekintette magát, és egészen a bosworthi csatát megelőző hónapokig leveleit is így írta alá. Anyja is a Richmond grófnője címet viselte annak ellenére, hogy 1473-ban feleségül ment Stanleyhez. Henrik még a Temze partján az 1490-es években emelt új épületet is Richmondnak nevezte el. A régi sheeni udvarházat II. Richárd bontatta le, és V. Henrik építtette újjá. 1497 decemberében azonban Henrik és az udvar ott töltötte a karácsonyt, és tartózkodásuk alatt tűz ütött ki. Az épület megsemmisült. Henrik azonnal belefogott az újjáépítésbe, és az 1501-ben elkészült házat Richmond-rezidenciának keresztelte. A nagytermet díszítő hatalmas szobrok közül néhány a brit múlt alakjait ábrázolta: Brutust, a szász Hengistet és Arthurt. Apai nagyszülei, Owen Tudor és Valois Katalin iránt Henrik nem mutatott ekkora érdeklődést. Amikor azonban a Westminster-apátságban lerombolták és újjáépítették a Lady-kápolnát, Henrik gondoskodott arról, hogy Katalin királynét első férje, V. Henrik mellé helyezzék. Nem ő tehetett arról, hogy 1668-ban még fel lehetett nyitni a koporsót, és így Samuel Pepys egy „királynénak adott csókkal” ünnepelte születésnapját.

Henrik nem szégyellte, hogy Owen Tudor viszonylag szerény felmenőkkel rendelkezett, de zavarták és sértették az arra utaló megjegyzések, hogy valójában talán még a véltnél is alacsonyabb származású. Tetteiből ítélve Henrik rokonszenvezett Tudor-hozzátartozóival, de nem szerette őket igazán. Owen Tudornak és Katalin királynénak három fia (Henrik apja, Edmund, odaadó nagybátyja, Jasper, valamint Owen) és egy lánya született. Owen szerzetesnek állt, a Westminster-apátságban élt (ahol a többi barát Edwardnak szólította), és 1485-ben még a rend kötelékébe tartozott. Henrik

anyagilag támogatta őt, és amikor 1502-ben elhunyt, kifizette a temetését, amelyen megkongatták a Szent Margaret-kápolna harangjait.

Owen Tudor fiatalon, 1437-ben veszítette el feleségét, Katalin királynét. Mostohafia, VI. Henrik az udvarba hívta, és később egy szerelmi viszony gyümölcseként törvénytelen fia született. Nem tudjuk, ki volt az anya, hogyan találkozott Owennel, meddig tartott a kapcsolatuk, és barátságot kötött-e a fattyú, David Owen unokaöccsével, Henrikkel. Annyi azonban bizonyos, hogy 1485 után Davidnek jól ment sora. Elmondása szerint 1459-ben a pembroke-i várban látta meg a napvilágot. Apja és féltestvére, Jasper valószínűleg éppen a Lancaster-oldalnak toborzott katonákat Walesben, amikor megszületett. Nem tudjuk, hogy David unokaöccsével tartott-e Bretagne-ba, de amikor Henrik 1485. augusztus 7-én Mill Bay-nél partra szállt, Davidet az elsők között ütötte lovaggá. Szívesen fogadták az udvarban, és egy darabon ő vitte a királyné ernyőjét 1486-ban, a London utcáin vonuló koronázási menetben. Jómódú feleséget választott, Maryt, a midhursti John Bohun lányát és örökösnőjét vette el. Sírja a sussexi Easeborne Priory Churchben még ma is látható.

Henrik tisztelettel adózott walesi felmenőinek, de a nyilvánosság előtt csak visszafogottan tette. Észak-walesi Tudor-örökségét nem becsülte nagyra. Az angleseyi Penmynyddet a Conway-apátságnak és hű breton szolgájának, az 1485 után Walesben letelepedő Sir Roland de Veleville-nek ajándékozta. A Penmynyddben a Glyndwr-felkelés után az első Tudorok helyét elfoglaló Gwilym ap Gruffydd leszármazottainak nem sok előnye származott abból, hogy rokonságban álltak az új uralkodóházzal. VII. Henrik és VIII. Henrik udvarában szerény pozíciókat töltöttek be, egyikük a Jasper nevet viselte. Az angleseyi Tudorok (vagy ahogy ők mondták: Theodore-ok) közelébe sem értek XIII. és XIV. századi elődeik társadalomban elfoglalt helyének: semmilyen hivatalt nem töltöttek be a szigeten, és a walesi költők érdeklődését sem keltették fel.

David Powel denbighshire-i történetíró 1584-ben kiadott, részben az 1568-ban elhunyt szintén denbighshire-i Humphrey Lhuyd írásai alapján született *History of Cambria (Wales történelme)* című művében azt állítja, hogy Henrik jelentős erőfeszítéseket tett családfája felkutatására. Powel szerint a király bizottságot hozott létre, amelynek feladata a walesi hercegektől és brit királyoktól való származásának kinyomozása volt. Egyes történészek - alaptalanul - kétségbe vonták a bizottság létezését, noha a tagok munkájának nyoma leszármazási táblák formájában ránk maradt, és ez

meggyőző közvetett bizonyítékként értékelhető. Powel szerint VII. Henrik a bizottság tagjává nevezte ki többek között a denbighshire-i Valle Crucis apátját, dr. Owen Pole-t, a Szt. Dávid és Hereford egyházmegyék egyik kiemelkedő alakját, Gutun Owaint, a kiváló oswestryi költőt és genealógust, a denbighshire-i Robert ab Hywel ap Thomast, aki egy cheshire-i nemes, William Be-reton lányát vette feleségül, és a flintshire-i Gruffydd ap Llywelyn Fychant, három további társukkal együtt. A legtöbbjük valóban abban a korban élt, és közülük többeknek érdekeltségeik voltak a Powel és Lhuyd által ismert északkelet-walesi területeken. A két Erzsébet-kori szerzőnek tudomása lehetett a fontos bizottságról, amelyben Denbighshire környékéről származó emberek is dolgoztak. Ráadásul Lhuyd és Powel írásainak megszületése előtt már Elis Gruffydd krónikás is említette, hogy Robert ab Hywel ap Thomas nem sokkal megkoronázása után elkészítette Henrik családfáját.

Ha Henrik valóban elrendelte, hogy nyomozzák ki származását - és valószínűsíthetjük, hogy így történt -, akkor több oka is lehetett erre: egyrészt természetes, hogy kíváncsi volt apai nagyapja felmenőire, másrészt fel kellett vennie a harcot az Owen Tudort és elődeit rágalmakkal illető propagandistákkal.

Henrik Lancaster-Beaufort-brit-walesi származását 1486 és 1499 között született három fia és négy lánya neve is tükrözi. Elsőszülöttjét Arthurnak keresztelte. Ha a herceg nem hal meg 1502-ben, hanem elfoglalja a trónt, az őt ősi brit jövendölések beteljesítőjének tartó költők és propagandisták még annál is többet hízeleghettek volna neki, mint tették azt rövid élete alatt. Henrik tehát ekkor még brit származását állította előtérbe, mert ezt diktálták érdekei. Az 1491-ben világra jött második fiú a Henrik nevet kapta. Nem kétséges, hogy az utolsó Lancaster-házi király, a rendkívüli népszerűségnek örvendő VI. Henrik után, hiszen VII. Henrik az ő utódjának vallotta magát, és maga is hozzájárult, hogy kultusza életben maradjon. 1499-ben született harmadik fiának Henrik apja nevét adta, de a kis Edmund nem érte meg az egyéves kort.

Henrik négy lányának is politikai és családi szempontok figyelembevételével választott nevet. A legidősebbet, aki 1489-ben született, nagyanyja után Margaretnek keresztelték. Henrik így akart tisztelegni az őt mindvégig támogató asszony előtt, akit a külön töltött hosszú évek után is szívből szeretett. A második anyja nevét, az Erzsébetet kapta, de fiatalon meghalt. Az 1496-ban világra jött harmadik lányt

Máriának nevezték el. Lehetséges, hogy a név Szűz Máriára utal, de érdemes megjegyezni, hogy az első Lancaster-házi uralkodó feleségét Bohuni Máriának hívták. A negyedik lány szintén fiatalon halt meg, ő Valois Katalinnak és John of Gaunt törvénytelen gyermekei édesanyjának, Katherine Swynfordnak a keresztnevét viselte. Érdekes, hogy Henrik egyetlen fiát sem keresztelte Edwardnak, Richárdnak vagy Györgynek, mert ezeket a neveket előszeretettel használták a York-házi uralkodók.

A WALESI KAPCSOLATOK

Széles körben elterjedt vélemény, hogy VII. Henriket különleges szálak fűzték Waleshez és a walesiekhez, hiszen ezt bizonyítja 1485-ös Pembrokeshire-i partraszállása is. Ebben van némi igazság. Ám ugyanúgy eltorzítjuk a valóságot, ha azt állítjuk, Wales türelmetlenül várta, hogy Henrik megszerezze az őt jogosan megillető koronát, és azt mondjuk, ő volt az első walesi Anglia trónján, mint ha kijelentjük, hogy walesi származása egyáltalán nem, vagy csak kevéssé volt fontos számára.

Mint általában minden területen, Henrik Waleshez való viszonyában is személyes és politikai megfontolások játszottak szerepet. Kötődött felmenői földjéhez, ugyanakkor tisztán látta, milyen előnyöket kovácsolhat walesi ősein keresztül brit származásából. A korban Wales nem rendelkezett akkora politikai befolyással - és nem jelentett akkor fenyegetést hogy Henriknek a walesiek kedvére kellett volna tennie, vagy tekintettel kellett volna lennie hagyományaikra. Inkább lekötelezettjüknek érezte magát, mert a Pembrokeshire-ből Shrewsburybe vezető úton és Bosworth Fieldnél nagy segítséget kapott a walesi földbirtokosoktól. Amikor elfoglalta a trónt, az ereiben csörgedező walesi vér és a hála érzése egyaránt megmutatkozott.

Nem valószínű, hogy 1485-ben Henrik beszélt walesiül. Még ha az 1460-as években ragadt is rá valami Raglanben, a következő másfél évtizedben alighanem sokat felejtett. Ennek ellenére angol királytól szokatlan módon március 1-jén minden évben csatlakozott a Wales legnagyobb szentje, Szent Dávid napját ünneplő walesiekhez, és megajándékozta a szolgálatában álló walesi nemeseket. Sokszor megjutalmazta az udvarban élő walesi rímfaragókat; lehetséges, hogy honfitársaihoz hasonlóan ő is kedvelte a költészetet. Akárcsak más XV. századi királyok, ő is nagy pártfogója volt a hárfajátékosoknak, és elsősorban walesi zenészeket fogadott szívesen az udvarban. 1501-ben egyikőjüknek még a temetését is kifizette.

Nem csak színlelt, vagy a nyilvánosság előtt játszott szerepet, hiszen olyankor is ugyanígy viselkedett, amikor a helyzet semmilyen politikai

jelentőséggel nem bírt. Amikor 1491-ben megszületett második fia, Henrik, a király Philip ab Hywel feleségéért, Jane-ért küldetett, hogy ő dajkálja a csecsemőt. Az udvarban sok walesit foglalkoztatott, köztük olyanokat, akik a bosworthi csata előtt csatlakoztak hozzá, és testőrei maradtak, vagy más pozícióba kerültek. És vajon ki lehetett a „nagyszerű walesi gyermek”, akit Henrik évekig támogatott, és a Milford Haven-i asszony, aki 1498 májusában két fontot kapott a királytól meg nem nevezett szolgálataiért?

Nagyon nehéz megmondani, hogyan viszonyult Wales népe VII. Henrikhez. Biztosan akadtak olyanok, akik bizalmatlanul fogadták az új királyt és dinasztiát, és alaposan megfontolták, melyik oldalra álljanak. A York-házat támogató tretoweri Vaughanek személyes ellenszenvet is éreztek Jasper Tudorral szemben, és 1486 áprilisában Breconnál lázadást szítottak az új király ellen. Mások lelkesedtek az új uralkodóért. Nem tudjuk, milyen hallgatóságnak és milyen pártfogók ösztönzésére írták verseiket a XV. századi walesi költők, de 1485 előtt minden reményüket Henry és Jasper Tudorba helyezték, a bosworthi győzelem hírének hallatán pedig tengernyi dicsőítő költeményt szereztek. A mathafarni Dafydd Llwyd, aki talán találkozott is Henry és Jasper Tudorral 1485 augusztusában Walesben, III. Richárd haláláról értesülvén nem leplezte elégedettségét. Hallotta a pletykákat a „Tower hercegeinek” meggyilkolásáról, és történeteket arról, hogy VI. Henriket maga Richárd ölte meg. Henriket elfogultan dicsérte, és nagybátyjával, á „szenttel” azonosította. „Henrik élt, Henrik élni fog, Henrik él, éljen soká!” Dafydd Llwyd magasztaló költemények egész sorát írta VII. Henrikhez, említést téve Owen Tudortól és a walesi hercegektől való származásáról. Úgy gondolta, a XV. századi Walesben rendkívüli népszerűségnek örvendő Szent Dávid is segíti Henriket sikerei elérésében, és mint láttuk, a király is támogatta udvarában az e szenthez szóló imákat.

Dafydd Llwyd nem azon tehetségtelen költők egyike volt, akik vagyonos pártfogójuk szája íze szerint fogalmazták meg meglátásaikat. Nyugat-Powysból, a Dyfi völgyéből származott, és lévén előkelő család sarja, megengedhette magának, hogy verseiben saját nézeteit fejtse ki. Walesben valószínűleg sokan osztoztak Henrikről és győzelméről alkotott véleményében, magas és alacsony rangúak egyaránt. A déli költőt, Rhys Nanmort a vidék legbefolyásosabb nemese, Sir Rhys ap Thomas patronálta. Sir Rhys 1485 augusztusában támogatást nyújtott Henriknek, ami Rhys Nanmort Henriket dicsőítő versek írására ösztönözte. Csatlakozott hozzá

a XV. század legtermékenyebb walesi rímfaragója, Lewys Glyn Cothi is. Ő szintén délről származott, pártfogói carmarthenshire-i, cardiganshire-i és radnorshire-i földbirtokosok közül kerültek ki. 1485-től 1490-ben bekövetkezett haláláig rengeteg költeményben örvendezett Henrik győzelme felett, és egyik versében sok boldog évet kívánt a királynak Anglia trónján. Lewys Glyn Cothi Jasper Tudort és Henrik brit felmenőit is magasztalta. Úgy vélte, a brit szigetek sorsa végre fényes jövő elé néző britek kezébe került. Henrik halálakor a költő-pap, a caernarfonshire-i Dafydd Trefor megindító gyászéneket írt, amelyben említette a kapcsolatot a király családja, a walesi hercegek és Arthur király között, valamint hangsúlyozta Edmund Tudor és a Beaufort-ok kiválóságát.

1486-ban, Arthur herceg születésekor a költők azelőtt soha nem látott lelkesedéssel dolgoztak. Dafydd Llwyd és Rhys Nanmor felidézte Arthur király korát, utalt a Tudorok ősi brit származására, és említést tett a család legkiemelkedőbb alakjairól, Valois Katalinról, Owen és Edmund Tudorról, valamint a Beaufort-okról.

Nem sok angol királynak szenteltek annyi figyelmet, mint Henriknek és családjának. Történetükből azok a részletek váltak igazán ismertté, amelyeket maga Henrik és érdekesnek talált, és amelyeket propagandistái is népszerűsítettek. A költők - és talán pártfogóik is - jól ismerték azokat a jövendöléseket, amelyek alapján a király családfái készültek. Így bár a kapcsolat Henrik és Wales népe között nem feltétlenül politikai természetű volt, mégis létezett. A walesiek örvendeztek Henrik Bosworthnél aratott győzelme felett, és azok, akik csatlakoztak meneteléséhez, vagy udvarába kerültek, mindig emlékeztették arra, hogy mit várnak tőle alattvalói, legyenek akár walesiek, akár angolok.

Ajánlott irodalom

BEVEZETŐ

A Tudor-család korai történetének megírására csupán egyetlen kísérlet történt: Turton, G. (1970), *The Dragons Breed: the Story of the Tudors, from the Earliest Times to 1603 (A sárkány fiai: a Tudorok története a legkorábbi időktől 1603-ig).* Ám ez a mű meglehetősen különös forrásokra támaszkodik. Hogy hogyan kutatták VII. Henrik származását I. Erzsébet uralkodásának végén és I. Jakab idején, arról itt olvashatunk: Roberts, R R. (1998), ‘Tudor Wales, national identity and the British inheritance („A Tudor-kori Wales, nemzeti identitás és a brit örökség”), in: Bredshaw, B. és Roberts R (szerk.): *British Consciousness and Identity (Brit öntudat és identitás),* Cambridge, 1. fejezet; és Jones, J. G. (2001), ‘The Welsh gentry and the image of the “Cambro-Briton”, c. 1603-25' („A walesi köznemesség és a »walesi-brit« ember 1603-25 k.”), *Welsh History Review (Walesi Történelmi Szemle). A* romantikus történelmi regények kedvelői bizonyára rendkívül érdekesnek fogják találni a következőket: Lewis, H. (1954), *Wife to Henry V (V. Henrik felesége);* Stubbs, J. (1972), *An Unknown Welshman (Egy ismeretlen walesi);* Sud-worth, G. (1973), *Dragons Whelp (Sárkánykölyök);* Davies, I. (1974), *Tudor Tapestry (Tudor-falikárpit);* Jarman, R. H. (1978), *Crown in Candlelight (Korona gyertyafényben);* Poskitt, K. (1995 k.), *Henry the Tudor Dude: a musical play (Henrik, a Tudor-jampec: zenés darab); és* Bell, A. (2001), *My Friend Henry: Henry Tudor comes back from the dead to right his earthly mistakes (Barátom, Henrik: Tudor Henrik visszatér a halálból, hogy jóvátegye a Földön elkövetett hibáit).* A műfaj legjobbjai: Sisson, R. A. (1958), *The Queen and the Welshman - a play (A királyné és egy walesi - színmű),* amelyet 1979-ben regény formájában is kiadtak; és Sisson, R. A. (1980), *The Dark Horse (A sötét ló). Ez* utóbbi dráma a fenti művek közül az egyetlen, amely Jasper Tudorról szól. Az összes regény e két unalmas, viktoriánus hagyományokat idéző könyv alapján született: Robinson, E. (1849), *Owen Tudor: an historical romance (Owen Tudor: romantikus történelmi regény),* amit három kötetben adtak ki; és Pritchard, W (1913), *Owen Tudor - rhamant hanesyddol (Owen Tudor - rhamant hanesyddol).* Ezekkel ellentétben Glanmor Williams elbűvölő könyvet írt, amelyben néhány oldal erejéig arról is említést tesz, milyen híre volt VII. Henriknek a walesi történetírók

körében: Williams, G. (1985), *Har-ri Tudur a Chymru: Henry Tudor and Wales (Harri Tudur a Chymru: Tudor Henrik és Wales),* Cardiff.

1. WALESI HERCEGEK SZOLGÁLATÁBAN

Három fontos könyv foglalkozik alaposan Ednyfed Fychannel és fiaival: Carr, A. D. (1982), *Medieval Anglesey (Anglesey a középkorban),* Llangefni; Stephenson, D. (1984), *The Governance of Gwynedd (A gwyneddi uralom),* Cardiff; és Smith, J. B. (1998), *Llywelyn ap Gruffudd, Prince of Wales (Llywelyn ap Gruffudd, Wales hercege),* Cardiff. A Tudorok származásáról: Williams, J. (1869), ‘Penmynydd and the Tudors („Penmynydd és a Tudorok”), *Archaeologia Chambrensis, 3. évf (15);* és Roberts G. (1951), ‘»Wyrion Eden«: the Anglesey descendants of Edynfed Fychan in the 14th century’ („»Wyrion Eden«: Edynfed Fychan angleseyi leszármazottai a XIV. században”), *Transactions of the Anglesey Antiquarian Society and Field Club (Az Anglesey Történész Társaság és Field Club Aktái és Előadásai),* 34-72 o., amely megtalálható itt is: (1969), *Aspects of Welsh History (A walesi történelemről),* Cardiff, 179-214. o.; és cikke Ednyfed Fychanról, in: (1959), *Dictionary of Welsh Biography down to 1940 (Walesi ki kicsoda 1940-ig),* London, 180-1. o. A Tudorok felmenőiről alapos cikket találunk A. D. Carrtól itt: (2004), *Oxford Dictionary of National Biography (Oxford brit ki kicsoda),* Oxford. A család walesi társadalomban betöltött helyéről lásd: Roberts, G. (1957), ‘The Dominician Friary of Bangor („A bangori dominikánus kolostor”), in: Jones, E. W és Haworth, J. (szerk.): *The Dominician (A dominikánus szerzetes),* Friars School 4th Centenary Number, 5-25. o., amit újra kiadtak itt: *Aspects of Welsh History (A walesi történelemről),* 215— 39. o. A család kapcsolatáról a walesi költőkkel: Lloyd, D. M. (1976), ‘The Poets of the Princes’ („A hercegek költői”), in: Jarman, A. O. H. és Hughes, G. R. (szerk.): *A Giude to Welsh Literature (Útmutató a walesi irodalomhoz),* 1. kötet, Swansea, 157-88. o.; Vendryes, J. (1932), ‘Poémes de Bleddyn Vardd’ („Bleddyn Vardd versei”), *Revue Celtique*, XLIX, 189-264. o.; és Morris-Jones, J. és Parry-Williams, T. H. (szerk.) (1952): *Llawysgrif Hendregadredd*, Cardiff. A krónikák Goronwy ab Ednyfed haláláról szóló feljegyzéseit itt találjuk: Jones, T. (szerk.) (1952): *Brut y Tywysogyon, or The Chronicle of the Princes (Brut y Tywysogyon, avagy A hercegek krónikája),* Cardiff, 115. o.

2. LEHET-E HŰNEK MARADNI?

Arról, hogy Ednyfed Fychan családja hogyan reagált, amikor Edward meghódította Észak-Walesi: Stephenson, *The Governance of Gwynedd (Gwynedd kormányzása);* Smith, *Llywelyn ap Gruffydd;* Smith, J. B. (1968) 'Welsh Dominicians and the Crisis of 1277' („Walesi dominikánusok és az 1277-es válság"), *Bulletin of the Board of Celtic Studies (A Kelta Tanulmányok Bizottságának Közlönye),* XXII, 353-7. o.; Carr, *Medieval Anglesey (Anglesey a középkorban) - ez* utóbbi általánosságban beszél a középkori Angleseyről. A lázadásról: Lloyd, J. E. (1931), *Owen Glendower,* Oxford; és Davies, R. R. (1995), *The Revolt of Owain Glyn Dwr (Owa-in Glyn Dwr lázadása),* Oxford. A Tudorok nevéhez fűződő leghíresebb incidensről: Williams-Jones, K. (1978), 'The Taking of the Conway Castle, 140T („A Con-way-vár elfoglalása, 1401"), *Transactions of the Caernarfonshire Historical Society (A Caernarfonshire-i Történelmi Társaság Aktái és Előadásai),* XXXIX, 7-43. o. Glyn Roberts fenti cikkei érdekes részletekkel szolgálnak a család történetéről, ahogyan a következő írás is: (1959), 'Teulu Penmynydd', *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion (A Tisztelt Cymmrodorion Társaság Aktái és Előadásai),* 9-37. o., amely megjelent itt is: *Aspects of Welsh History (A walesi történelemről)* 240-74. o. Goronwy ap Tudur Penmynydd Churchben található sírjának képekkel illusztrált leírását találjuk itt: (1937), *Royal Commission on Ancient and Historical Monuments, Anglesey (Ősi és történelmi műemlékek tanácsa, Anglesey),* London, 129-30. o. A Penrhyn-birtokról származó Gwilym ap Gruffydd fel-emelkedéséről: Jones, J. R. (1955), 'The development of the Penrhyn Estate up to 143T („A Penrhyn-birtok fejlődése 1431-ig"), University of Wales, Bangor, M. A. thesis; és Roberts cikke a *Dictionary of Wales Biography (Walesi ki kicsoda),* 1123 — 4. oldalán. Az első Tudorok és a költők viszonyáról: Lloyd, D. M. (1979), 'The Later Gogynfeirdd[5] („A későbbi Gogynfeirdd") in: Jarman és Hughes (szerk.): *A Guide to Welsh Literature (Útmutató a walesi irodalomhoz),* II. kötet, Swansea, 36-57. o., (átdolgozott kiadás: 1997, Cardiff); és Bromwich, R. (1979), 'The Earlier Cywyddywr: Poets contemporary with Dafydd ap Gwilym[5] („A korábbi Cywyd-dywr: Dafydd ap Gwilym korának költői"), uo., 144-68. o. Válogatott verseket találunk itt: Jones, O., Williams, E. és Owen, W. (szerk.) (1870): *The Myvyrian Ar-chaiology of Wales,* Denbigh; Lewis, H., Roberts, T. és Williams, I. (szerk.) (1937): *Cywyddau Iolo Goch acEraill, 1350-1450,* 2. kiadás, Cardiff; Johnston, D. (szerk.) (1993): *Iolo Goch: Poems (Iolo Goch: Versek),*

Llandysul; és Lewis, B. J. (szerk.) (2003): *Gwaith Gruffudd ap Maredudd ap Dafydd,* Aberystwyth. Gruffydd Gryg

Rhys ap Tudur tiszteletére írt gyászverse: Clancy, J. P. (1965), *Medieval Welsh Lyrics (Középkori walesi költészet),* London, 124-26. o.

3. VIDÉKRŐL AZ UDVARBA

Katalin királyné életrajza nem maradt ránk, de érdemes elolvasni M. C. E. Jones cikkét az *Oxford Dictionary of National Biography (Oxford brit ki kicsoda)* című könyvben. Légből kapott információk és lenyűgöző tények keverednek a következő könyv két fejezetében: Strickland, A. (1857), *Lives of the Queens of England (Anglia királynéinak élete),* II. kötet, új kiadás, London, 106-61. o. Első házasságáról: Wylie, J. H. és Waugh, W. T. (1914-29), *The Reign of Henry V (V. Henrik uralkodása),* 3 kötet, London; és Allmand, C. T. (1992), *Henry V (V. Henrik),* London. Az özvegy királynék újbóli házasságkötését szabályozó törvény létezéséről, és arról, mennyiben érintette ez Owen Tudort: Griffiths, R. A. (1977) ‘Queen Katherine of Valois and a missing statute of the realm* („Valois Katalin királyné és a birodalom hiányzó törvénye”), *Law Quarterly Review (Negyedévi Jogi Szemle)*$_y$ XCI-II, 248-58. o.; és Sayles, G. O. (1978), ‘The royal marriages act 1428’ („A királyi házasságokról szóló 1428-as törvény”), *Law Quarterly Review (Negyedévi Jogi Szem-le),* XCIV, 188-92. o. A házasság politikai vonatkozásairól részletesen olvashatunk itt: Griffiths, R. A. (1998), *The Reign of King Henry VI (VI. Henrik uralkodása),* 2. kiadás, Stroud. Edmund és Jasper Tudor életének első éveiről: Evans, H. T. (1915), *Wales and the Wars of the Roses (Wales és a „rózsák háborúja*),* Cambridge, (változatlan új kiadás: 1998, Stroud). John Blacman véleményét VI. Henrik szerepéről Edmund és Jasper Tudor neveltetéséről itt olvashatjuk: James, M. R. (szerk.) (1919): *Henry the Sixth (VI. Henrik),* Cambridge. A Tudorok nemesi rangba emeléséről szóló hiteles írás: Thomas, R. S. (1971), ‘The political career, estates and “connection” of Jasper Tudor, earl of Pembroke and duke of Bedford (d. 1495)’ („Jasper Tudor (m. 1495), Pembroke grófja és Bedford hercege politikai pályafutása, birtokai és »kapcsolatai«”), University of Wales, Swansea, PhD-disszertáció. Tanulmány az első Beaufort-okról: Jones, M. (1982), ‘The Beaufort family and the war in France, 1421-1450’ („A Beaufort család és a francia háború, 1421-1450”), University of Bristol PhD-disszertáció. Margaret Beaufort hiteles életrajza: Jones, M. K. és Underwood, M. G. (1992), *The Kings Mother (A király édesanyja),* Cambridge. Henrik szüleiről tartalmaz értékes

információkat a következő munka: Chrimes, S. B. (1999), *Henry VII (VII. Henrik)*, 2. kiadás, London. Nemesi rangba emelésük részleteiről: Griffiths, *The Reign of King Henry VI (VI. Henrik uralkodása).*

4. 1452-61: A KIRÁLY FIVÉREI ÉS A POLGÁRHÁBORÚ

Aki a Tudorok politikai tevékenységéről akar többet megtudni, annak érdemes H. T. Evans *Wales and the Wars of the Roses (Wales és a „rózsák háborúja ')* című művét elolvasnia. Három másik könyv is foglalkozik a polgárháborúval, mindháromnak *The Wars of the Roses (A rózsák háborúja)* a címe: Ross, Ch. (1976); Goodman, A. E. (1981); Gillingham, J. (1981). R. S. Thomas fentebb említett PhD-disszertációjában alaposan tanulmányozza a Tudorok működését ezekben az években. Kiegészítésül: Griffiths, R. A. (1979), 'The Sense of Dynasty in the Reign of Henry VF („VI. Henrik uralkodása és a »dinasztia«”), in: Ross, Ch. (szerk.): *Patronage, Pedigree and Power in Late Medieval England (Pártfogók, családfák és hatalom a késő középkori Angliában),* Gloucester, 13-36. o.; és a *The Reign of King Henry VI (VI. Henrik uralkodása)* című mű. A Tudorok a dél-walesi Gruffydd ap Nicholasszal való kapcsolatáról: Griffiths, R. A. (1964), 'Gruffydd ap Nicholas and the Rise of the House of Dinefwr' („Gruffydd ap Nicholas és a Dinefwr-ház fel-emelkedése”), *National Library of Wales Journal (A Walesi Nemzeti Könyvtár Folyóirata),* XIII, 256-68. o.; és Griffiths, R. A. (1965), 'Gruffydd ap Nicholas and the Fall of the House of Lancaster („Gruffydd ap Nicholas és a Lancaster-ház bukása”), *Welsh History Review (Walesi Történelmi Szemle),* II, 213-31. o.; mindkettő szintén megtalálható itt: Griffiths, R. A. (1991), *King and Country: England and Wales in the Fifteenth Century (Király és országa: Anglia és Wales a XV. században).* A Tudorok Buckingham hercegével való viszonyáról: Pugh, T. B. (1963), *The Marcher Lordships of South Wales, 1415-1536 (A dél-walesi uradalmak 1415-1536 között),* Cardiff; és Rawcliffe, C. (1978), *The Staffords, Earls of Stafford and Dukes of Buckingham, 1393-1521 (A Staffordok, Stafford grófjai és Buckingham hercegei 1393-1521 között),* Cambridge. Edmund Tudor és Margaret Beaufort házasságáról: Jones, M. K. és Underwood, M. G., *The Kings Mother (A király édesanyja),* 1. fentebb. Edmund halálának és Henrik születésének körülményeiről is tett említést John Fisher 1503-ban, VII. Henrik tiszteletére mondott köszöntőbeszédében, amely megtalálható itt: Gairdner, J. (szerk.) (1861): *Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III and Henry VII (III. Richárd és VII. Henrik*

uralkodását bemutató levelek és iratok), 1. kötet, Rolls Series, 422-3. o. Henry Tudor születésére tett utalás: Leland (1906), *Itinerary of Wales (Walesi útikalauz)*, London; valamint

Elis Gruffyd krónikája. Tenby városfalának megerősítéséről: Lewis, E. (1896), 'Notes on the fortifications of medieval Tenby („Feljegyzések Tenby városának középkori megerősítéséről"), *Archeologica Cambrensis*, 5. évf., 13, 177-92. o.; és Walker, R. E, (1969), 'Jasper Tudor and the town of Tenby („Jasper Tudor és Tenby városa"), *National Library of Wales Journal (A Walesi Nemzeti Könyvtár Folyóirata)*, XVI, 1-22. o. A Mortimer-keresztnél vívott csatáról a legújabb írás: Hodges, G. (1989), *Ludford Bridge and Mortimers Cross (A Ludford-híd és a Mortimer-ke-reszt)*, Almeley. Az ütközet kortárs leírása: Gairdner, J. (szerk.) (1880): *Three Fifteen-century Chronicles (Három XV. századi krónika)*, Camden Society. Edmund Tudor sírjáról: Allen, E. (1896), 'The tomb of the earl of Richmond in St. David's Cathedral' („Richmond grófjának sírja a St. David-székesegyházban"), *Archeológia Cambrensis*, XIII, 315-20. o. Az új Tudor-generációra irányuló költői figyelemről: Williams, G. (1953), *An introduction to Welsh Poetry (Bevezetés a walesi költészetbe)*, London; Roberts, T. és Williams, I. (1923), *The Poetical Works of Dafydd Nanmor (Dafydd Nanmor költészete)*, Cardiff; Lewis, H., Roberts, T. és Williams, L, *Cywyddau Iolo Goch ac Eraill;* Gruffydd, W. J. (szerk.) (1909), *Y Flo-deugerdd Newydd*, Cardiff; Jones, O. (szerk.) (1876), *Ceinion Llenyddiaeth Gymreig*, London; Jones, E. D. (szerk.) (1984), *Lewis Glyn Cothi (Detholiad)*, Cardiff. A század politikai költészetéről: Jones, E. D. (1984), *Beirddy Bymthegfed Ganrifau Cefn-dir*, Aberystwyth.

5. JASPER TUDOR, A LANCASTER-HÁZ BAJNOKA

IV. Edward életrajza: Ross, Ch., (1997), *Edward IV (IV. Edward)*, 2. kiadás, London. Uralkodásáról érdekes részleteket tudhatunk meg a következő tanulmányból: Scofield, C. L. (1923), *The Life and Reign of Edward the Fourth (IV. Edward élete és uralkodása)*, 2 kötet, London. Walesről: Evans, H. T., *Wales and the Wars of the Roses (Wales és a „rózsák háborúja");* R. S. Thomas PhD-disszertációja; és Griffiths, R. A. (1962), 'The Southern Countries of the Principality of Wales, 1422-1485' („A walesi hercegség déli vidéke, 1422-1485"), University of Wales, Cardiff, M. A. thesis. A Herbert-családról: Thomas, H. D. (1968), 'The Herberts of Raglan as supporters of the House of York in the second half of the mid-fifteenth century' („ A raglani Herbertek mint a York-ház támogatói

a XV. század közepének második felében”), University of Wales, Cardiff, M. A. thesis; és Kent, G. R. (1973), ‘The Estates of the Herbert family in the mid-fifteenth century’ („ A Herbert család birtokai a XV. század közepén”), University of Keele PhD-disszertációj. Henry Tudor neveltetéséről: André, B. (1858), *Vita Henrid VII (VII. Henrik élete),* Rolls Series; Owen, H. és Blakeway, J. B. (1825), *A History osf Shrewsbury (Shrewsbury történelme),* 2 kötet, London; Emden, A. B. (1956-59), *A Biographical Register of the University of Oxford to A. D. 1500 (Életrajzok az Oxford Egyetemről 1500-ig),* 3 kötet, Oxford. Jasper Tudor kalandjairól: Lord Mostyn és Glenn, T. A. (1925), *History of the Family of Mostyn of Mostyn (A mostyni Mostyn család története)*, London; Wynne, W. W. E. (1846), 'Historical Papers (Puleston)’ („Történelmi iratok (Puleston)”), *Archeológia Cambrensis,* 1,145-6. o.; és ‘Jasper Tudor, earl of Pembroke, at Barmouth’ („Jasper Tudor, Pembroke grófja Barmouthnál”), *Archeológia Cambrensis,* 4. évf., IX. Margaretről és fiáról érdekes tényeket találunk a következőkben: Jones, M. K. (1986), ‘Richard III and Lady Margaret Beaufort - a re-assesment’ („III. Richárd és Lady Margaret Beaufort - átértékelve”), in: Hammond, P. W. (szerk.): *Richard III: Loyalty, Lordship and Law (III. Richárd: hűség, birtokok és törvény)*, London; és Jones, M. K. és Underwood, M. G., *The Kings Mother (A király édesanyja). A* versben kifejezett walesi véleményt megtudhatjuk itt: Roberts, T. és Williams, L, *The Poetical Works of Dafydd Nanmor (Dafyddd Nanmor költészete);* Roberts, T. (szerk.) (1958): *Gwaith TudurPenllyn ac leuan ap Tudur Penllyn,* Cardiff; és Johnston, D. (szerk.) (1995), *Gwaith Lewys Glyn Cothi,* Cardiff. A kor politikai költsézetének elemzését olvashatjuk itt: Roberts, E. (1981), *Dafydd Llwyd o Fathafarn,* Caernarfon - bár a szerző nem támasztja alá bizonyítékokkal minden állítását; Williams, G. A., ‘The Bardic Road to Bosworth: a Welsh view of Henry Tudor’ („A bárd útja Bosworthbe: Henry Tudor walesi nézőpontból”), *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion (A Tisztelt Cymmrodorion Társaság Aktái és Előadásai)* (1986), 7-31. o. - ez utóbbi politikai kontextusba helyezi a látnokköltészetet.

6. 1470-71: CSALÓKA HAJNAL

VI. Henrik hatalomba való visszaállításáról nem maradtak ránk sem kortárs, sem későbbi írások, de az események értékelését olvashatjuk itt: Hicks, M. (1980), *False, Fleeting, Perjurd Clarence (kínok, kétszínű, esküszegő Clarence),* Gloucester; valamint a szerző egy másik, 1998-ban

Oxfordban kiadott könyvében: *Warwick the Kingmaker (Warwick, a „királycsináló”).* Walesről: Evans, H. T., *Wales and the Wars of the Roses (Wales és a „rózsák háborúja”);* és R. S. Thomas PhD-disszertációja. Arról, milyen viszonyt alakított ki Margaret Beaufort IV. Edwarddal, és milyen volt kapcsolata fiával: Jones, M. K. és Underwood, M. G., *The Kings Mother (A király édesanyja).* VI. Henrik és Henry Tudor állítólagos találkozójáról: André, B., *Vita;* és Vergil, P. (1844), *Three books of English history (Az angol történelem három könyve),* Camden Society, Old Series.

7. A SZÁMŰZETÉS ÉVEI

Polydore Vergil *English History (Anglia történelme)* című munkája a legmegbízhatóbb forrás a Tudorok bretagne-i éveiről és ezen időszak diplomácai történéseiről. Anglia szerepéről: Ch. Ross és C. L. Scofield fent említett tanulmányai IV Ed-wardról. A bretagne-i helyzet részletes leírását olvashatjuk itt: Pocquet du Haut-Jussé, B. A. (1929), *Francois II, dúc de Bretagne et lAngleterre (II. Ferenc, Bretagne hercege és Anglia),* Párizs. Arról, mennyire érdekelte a franciákat a Tudorok sorsa: Calmette, J. L. A. és Périnelle, G. (1930), *Louis XI et lAngleterre (XI. Lajos és Anglia),* Párizs. A Tudorok jelentőségének értékelését megtaláljuk R. S. Thomas PhD-disszertációjában, és M. K. Jones *Richard III: Loyalty, Lordship and Law (III. Ri-chárd: hűség, birtokok és törvény)* című esszéjében. A következő három bretagne-i tanulmány érdekes részletekre világít rá: Allanic, J. (1909), *Le Prisonnier de la Tour d’Elven, ou la Jeunesse du Roy Henri VII dAngleterre (A Tour d’Elven foglya, avagy VII. Henrik angol király ifjúsága),* Vannes; Marsille, H. (1982), *Vannes au Moyen Age (A középkori Vannes),* Vannes; és Gaignard, H. G. (1981), A propos du droit d’asile malouin: tentative d’enlévement d’Henri Tudor, comte de Richmond’, *Annales de la Société dHistorie et dArchéologie se Saint-Malo,* 97-106. o. A kirakós játék néhány darabját itt találjuk: Jones, M. C. E. (2003), “Tor my Lord of Richmond, a *pourpoint* [...] and a palfrey”: Brief Remarks on the financial evidence for Henry Tudors exile in Brittany, 1471-1484’ („»Richmond urának [...] egy poroszka«: Rövid megjegyzések Henry Tudor bretagne-i száműzetésének pénzügyi bizonyítékairól 1471-1484 között”), *The Ricardian,* XIII, 283-93. o.

8. A TRÓNKÖVETELŐ

E rövid, ám zűrzavaros időszakról nem sokat tudhattunk meg az elmúlt évtizedekben megjelent könyvekből. Az egyetlen kivétel a Charles Ross tollából származó életrajz (1981; 2. kiadás, 1999). A Stafford családról,

Buckingham hercegeiről szóló tanulmány: Rawcliffe, C, *The Staffords, Earls of Stafford and Dukes of Buckingham, 1393-1521 (A Staffordok, Stafford grófjai és Buckingham hercegei 1393-1521 között),* lásd fent. Az 1483-as lázadás legjobb leírásai: Horrox, R. (1989), *Richard III: A Study of Service (III. Richárd: hasznos információk),* 3. fejezet, Cambridge; és Gill, L. (1999), *Richard III and Buckinghams Rebbellion (III. Richárd és Buckingham lázadása),* Stroud - egyik szerző sem oldja meg a talányt: mi motiválta Buckinghamet? John Morton és Buckingham kapcsolatáról 1483-ban: Griffiths, R. A. (2002), 'Bishop Morton and the Ely Tower in Brecon: Documenting Intrigue („Morton püpsök és a breconi Ely-torony: Fondorlat a bizonyítékok körül"), *Brycheiniog,* XXXIV, 13-30. o. Arról, hogyan játszódott a felkelés Cornwall övezetében: Arthurson, I. és Kingwell, N. (1990), 'The Proclamation of Henry Tudor as King of England, 3 November 1483' („Henry Tudornak mint Anglia királyának népéhez intézett kiáltványa, 1483. november 3-án") *Historical Research (Történelmi Kutatás),* LXIII, 100-6. o. A Stanley családról sokat megtudhatunk itt: Williams, J. M. (1979), 'The Stanley family of Lathom and Knowsley, *c.* 1450-1504: a political study' („A lathomi és knowsleyi Stanley család 1450-1504 körül: politika tanulmány"), University of Manchaster, M. A. thesis; Coward, B. (1983), *The Stanleys, Lord Stanley and earls of Derby, 1385-1672 (A Stanleyk, Lord Stanley és Derby grófjai 1385-1672 között),* Manchaster. Lewis Caerleonról: Kibre, P. (1952), 'Lewis of Caerleon, Doctor of Medicine, Astronomer and Mathematician (d. 1494)' („Lewis Caerleon, orvos, csillagász és matematikus (m. 1494)"), *Isis,* XLIII, 1. rész, 100-8. o. Hugh Conwayről: Tucker, N. (1961), 'Bodrhyddan and the families of Conway, Shipley-Conwy and Rowley-Conwy' („Bodrhyddan és a Conway, Shipley-Conwy és Rowley-Conwy családok"), *Flintshire Historical Society Publications (A Flintshire-i Történelmi Társaság Közlönye),* XIX, 61-85. o. Morton püspök életéről nem készült részletes tanulmány, de érdemes elolvasni a következőket: Harper-Bill, C. (1979), 'Th*e família*, administrators and patronage of Archbishop John Morton („John Morton *érsekfamíliája*, ügyintézői és pártfogoltjai"), *journal of Religious History (Egyházi Történelmi Folyóirat),* X, 236-52. o.; Davies, C. S. L. (1987), 'Bishop Morton, the Holy See and the Accession of Henry VI*Y* („Morton püspök, a Szentszék és VII. Henrik trónra kerülése"), *English Historical Review (Angol Történelmi Szemle),* 102, 2-30. o.; és Woodhouse, R. I.

(1985), *The Life of John Morton, archbishop of Canterbury (John Morton, Canterbury érseke élete),* London. Arról, hogyan viszonyult a francia kormányzat a nehéz helyzetbe került Tudorokhoz: Pélicier, P. (1882), *Essai sur le gouvernement de la Dame de Beaujeu, 1483-1491 (Esszé Beaujeu-i Anna kormányzásáról, 1483-1491 között),* Chartres. De semmi nem helyettesítheti az eredeti forrásokat: Commynes, Ph. (1972), *Memoirs (Emlékiratok),* London; es Polydore Vergil *English History (Anglia történelme)* című munkája.

Az előző két fejezethez ajánlott írások ide is vonatkoznak. További művek elolvasása után megérthetjük - ha nem is kristálytisztán - Henry Tudor száműzetésének legérdekesebb hónapjait. Részletes tanulmányok a Herbert családról: D. H. Thomas és G. H. R. Kent fent említett disszertációi. Henry Tudor 1484-85-ös franciaországi tartózkodásának körülményeiről: Antonovics, A. V. (1986), 'Henry VII, king of England, "By the Grace of Charles VIII of France" („VII. Henrik, »a francia VIII. Károly jóvoltából Anglia királya"), in: Griffiths, R. A. és Sherborne, J. (szerk.): *Kings and Nobles in the later Middle Ages (Királyok és főnemesek a késő középkorban),* Gloucester, 169-84. o.; Jones, M. K. (2002), 'The Myth of 1485: did France really put Henry Tudor on the throne' („Tévhit 1485-ből: Valóban a franciák ültették a trónra Henry Tudort?"), in: Grummitt, D. (szerk.): *The English Experience in France*, c. *1450-1558 (Az angolok franciaországi tapasztalatai 1450-1558 k.) - ez* utóbbiban ugyanazok a tények más megvilágításba kerülnek. Az angol-breton-francia viszonyok változásairól: Davies, C. S. L. (1993), 'Richard III, Brittany and Henry Tudor' („III. Richárd, Bretagne és Henry Tudor"), *Nottingham Medieval Studies (Nottinghami Középkori Tanulmányok)*, XXXVII, 110-26. o., amelyben a szerző új időpontra teszi Richárd 1000 íjászának tervezett indulását: 1484 helyett 1485-re; Davies, C. S. L. (1992), 'Richard III, Henry VII and the Island of Jersey' („III. Richárd, VII. Henrik és Jersey szigete"), *The Ricardian$_y$* IX, (119), 334-42. o., amelyben utalást találunk az 1483-5-ös cselszövések egy másik központi alakjára. Morton püspök rejtélyes római útjáról 1485 januárjában: Davies, C. S. L., 'Bishop Morton, the Holy See and the Accession of Henry VII' („Morton pöspök, a Szentszék és VII. Henrik trónra kerülése"), lásd fent. Az 1485-ös támadáshoz kapott francia támogatásról: Spont, A. (1894), 'La Marine Franchise sous le régne de Charles VIII' („A francia tengerészet VIII. Károly uralkodása alatt"), *Revue des Questions Historiques*, nouvelle série, XI, 387-454. o.; Labande-Mail-

fert, Y. (1975), *Charles Vili et son milieu (VIII. Károly és környezete),* Párizs. A skótok közbeavatkozásáról: MacDougall, N. (1982), *James III (III. Jakab),* Edinburgh. Arról, hogyan szökött meg Oxford grófja Hammes-ból: Scofield, C. S. (1914), 'The early life of John de Vere, thirteenth earl of Oxford' („John de Vere, Oxford tizenharmadik grófja életének korai szakasza”), *English Historical Review (Angol Történelmi Szemle),* XXIX, 228-45. o. Egy kevéssé ismert eredeti forrás: Buchon, J. A. (szerk.) (1828): *Chroniques de Jean Molinet (Jean Molinet krónikái),* 2 kötet, Párizs.

Rengeteg beszámoló született Henry Tudor walesi partraszállásáról és meneteléséről, ám ezek korántsem megbízható források. S. B. Chrimes a királyról írt fent említett életrajza mellett érdekes még: Chrimes, S. B. (1964-5), ‘The landing place of Henry of Richmond, 1485* („Hol szállt partra 1485-ben Henry, Richmond grófja?”), *Welsh History Review (Walesi Történelmi Szemle),* II, 173-80. o.; Makinson, A. (1963), ‘The road to Bosworth Field, August 1485* („A Bosworth Fieldbe vezető út 1485 augusztusában”), uo., XIII, 239-49. o. Fontos bizonyítékokat találunk a menetelésről és arról, hogyan kért Henry segítséget Walesben, itt: Grazebook, G. (1914), ‘An unpublished letter by Henry, earl of Richmond' („Henrynek, Richmond grófjának egy ki nem adott levele”), *Miscellanea Genealogica et Heraldica,* 4. évf., V, 30-9. o. A Gruffudd ab Ieuan Llwydhoz írt versről: Johnston, D., *Gwa-ith Lewys Glyn Cothi,* lásd fent. Arról, milyen viszonyt ápolt Henry ekkoriban a walesi fölbirtokosokkal: Wynn, Sir John (1990), *History of the Gwydir Family and Memoirs (A Gwydir család története és emlékiratok)y* Llandysul; Horrox, R. (1983), ‘Henry Tudors letters to England during Richard Ills Reign („Henry Tudornak III. Richárd uralkodása alatt Angliába küldött levelei”), *The Ricardian*, VI, (80), 155-58. o. Rhys ap Thomas szerepéről és a félrevezető dicshimnuszról: Griffiths, R. A. (1993), *Sir Rhys ap Thomas and his Family: A Study in the Wars of the Roses and early Tudor Politics (Sir Rhys ap Thomas és családja: Tanulmány a „rózsák háborújáról” és a Tudorok korai politikájáról),* Cardiff; Evans, H. T., *Wales and the Wars of the Roses (Wales és a „rózsák háborúja”),* lásd fent. A walesi költőkről: Roberts, E., *Dafydd Llwyd o Fathafarn;* Williams, G. A., ‘The Bardic Road to Bosworth: a Welsh view of Henry Tudor’ („A bárd útja Bosworthbe: Henry Tudor walesi nézőpontból”), mindkettőt lásd fent. Henry 1485-ös vállalkozásának walesi oldaláról, nem minden esetben megalapozott állításokkal, de hasznos költői véleményekkel: Jones, E. W. (1984),

Bosworth Field [...] A Welsh Retrospect (Bosworth Field [...] walesi nézőpontból), Liverpool. Arról, hogyan reagált III. Richárd a partraszállás hírére: Harris, O. D. (1976. december), 'The transmission of the news of the Tudor landing' („A Tudor-partraszállás hírének eljuttatása Richárd-hoz"), *The Ricardian,* IV. (55), 5-12. o.

A Henry angliai meneteléséről és a bosworthi csatáról megjelent írások sok kívánnivalót hagynak maguk után. Arról, hogyan fogadták Henryt Shrewsburyben: Owen, H. és Blakeway, J. B. (1825), *A History of Shrewsbury (Shrewsbury történelme),* 2 kötet, London. Értékes háttérinformációkat találunk itt: Walker, D. R. (1981), An Urban Community in the Welsh Borderland: Shrewsbury in the fifteenth century' („Városi közösség a walesi határvidéken: Shrewsbury a XV. században"), University of Wales, Swansea, PhD-disszertáció. J. M. William részletesen ír a Stanleyk szerepéről fent említett M. A. disszertációjában. A 'Bosworth Field' és a 'The Song of the Lady Bessy' („A Lady Bessy dala") balladákról szóló elemzését 1847-ben közölték a *Percy Society Publications (A Percy Társaság Közlönye)* című folyóiratban. Richárd támogatóiról: Richmond, C. F. (1986), '1485 and all that, or what was going on at the Battle of Bosworth' („1485 meg minden, avagy Hogyan folyt le a bosworthi csata"), in: Hammond, R W. (szerk.): *Richard III: Loyalty; Lordship and Law (III. Richárd: hűség, birtokok és törvény),* London, 172-212. Az ütközetről megszámlálhatatlanul sok írás született. William Hutton 1788-ban megjelent *Bosworth Field* című klasszikusát 1999-ben újra kiadták. Bizonyos mértékben kitalációkra támaszkodnak, de viszonylag jó modern leírásai a csatának a következők: Chrimes, S. B., *Henry VII (VII. Henrik);* Ross, C., *Richard III (III. Richárd);* Williams, D. T (1973), *The Battle of Bosworth (A bosworthi csata),* Leicester; és Benett, M. (1985), *The Battle of Bosworth (A bosworthi csata),* Gloucester. Market Bosworthről: Foss, R J. (1983), *The History of Market Bosworth (Market Bosworth története),* Wymondham. A csatamező legjobb topográfiai leírásai: Foss, P. J. (1998), *The Field ofRedmoore: The Battle of Bosworth (A redmo-ore-i síkság: a bosworthi csata), 2.* kiadás, Newton Linford; Foss, P. J., 'The Battle of Bosworth: toward a reassessment[5] („A bosworthi csata átértékelése"), *Midland History (Midlandi Történelem),* XIII, 21-33. o.; és Harris, O. D., (1986), '[...] Even here, in Bosworth Field: a disputed site of battle' („[...] Még itt, Bosworth Field-ben is: vitatott harcmező"), *The Ricardian,* VII (92), 194-207. o. A csatatéren talált kétes eredetű tárgyi

leleteket a leicesteri Jewry Wall Museumban őrzik. A Dad-lington Churchben tartott megemlékezésről: Richmond, C. F. (1985. augusztus), ‘The Battle of Bosworth’ („A bosworthi csata”), *History Today (Történelem Napjainkban),* 17-22. o.; Harris, O. D. (1985), ‘The Bosworth Commemoration at Dadlingtorí („A dadlingtoni megemlékezés a bosworthi csatáról”), *The Ricardian,* VII (90), 115-331. o. A csata kortárs leírásai: Vergil, R, *English History (Anglia történelme);* Pronay, N. és Cox, J. (szerk.) (1968): *The Crowland Chronicle Continua-tions: 1459-1486 (A crowlandi krónika folytatása: 1459-1486),* London; és (1927), ‘A Spanish account of the Battle of Bosworth, 1485’ („Spanyol beszámoló az 1485-ös bosworthi csatáról”), *Bulletin of Spanish Studies (Spanyol Tanulmányok Közlönye);* IV, 34-7. o. Ez utóbbi írásról: Goodman, A. E. és MacKay, A. (1973), ‘A Castilian report on English affairs, 1486' („Kasztíliai jelentés Anglia helyzetéről 1486-ban”), *English Historical Review (Angol Történelmi Szemle)y* LXXXVIII, 92-9. o. Henry Tudornak a csata utáni londoni bevonulásáról: Guth, D.}., ‘Richard III, Henry VII and the City: London Politics and the “Dun Cow’” („III. Richárd, VII. Henrik és a város: londoni politika és a »szürkésbarna tehén«”), in: Griffiths és Sherborne (szerk.): *Kings and Nobles (Királyok és főnemesek)y* 185-204. o., lásd fent. York reakciójáról: Attreed, L. C. (szerk.) (1991): *York House Books, 1461-1490 (A York-házról 1461-1490 között),* 2 kötet, Stroud.

12. MIRE KÖTELEZ AZ IFJÚKOR?

A VII. Henrikről és uralkodásáról szóló tanulmányok közül S. B. Chrimes munkája a legmegbízhatóbb. Walesi nézőpontból: Williams, *Harri Tudur a Chymruy* lásd fent. Arról, hogyan fejezte ki Henrik a háláját korábbi támogatóinak: Chrimes, S. B. (1967), ‘Sir Roland de Veleville’, *Welsh History Review (Walesi Történelmi Szemle)y* III, 287-9. o.; Cust., E. (1891), *Some Account of the Stuarts ofAubigny in France (A franciaországi Aubigny Stuartjairól),* London; és Merriman, R. B. (1903-1904), ‘Edward Woodville - knight errant’ („Edward Woodville - a kóbor lovag”), *Proceedings of the American Antiquarian Society (Az Amerikai Történész Társaság Aktái),* new series, XVI, 127-44. o. Az adományokról, ajándékokról és kinevezésekről: *Calendar of the Patent Rolls, 1485-1509 (Kiváltságlevelek Jegyzéke, 1485-1509);* Gairdner, J. (1861-3), *Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III and Henry VII (III. Richárd és VII. Henrik uralkodását bemutató levelek és iratok),* 2 kötet, Rolls

Series; Campbell, W. (szerk.) (1837-7): *Materials for a history of the reign of Henry VII (VII. Henrik uralkodása történetének anyaga), 2* kötet, Rolls Series. Henrik Franciaországgal és Bretagne-nyal való viszonyáról S. B. Chrimes, B. A. Pocquet du Haut-Jussé, A. Spont és Y. Labande-Mailfert (lásd fent) munkái mellett innen tudhatunk meg többet: Wernham, R. B. (1966), *Before the Armada (Az Armada előtt),* London; kulturális szempontból: Goodman, A. E. (1981), 'Henry VII and Christian Renewal' („VII. Henrik és a keresztény megújulás"), *Studies in Church History (Tanulmányok az Egyház Történetéről),* XVII, 115— 25. o. Kormánya tagjairól és módszereiről: Condon, M. (1979), 'Ruling Elites in the

Reign of Henry VII* („Uralkodóelit VII. Henrik alatt"), in: Ross, Ch. (szerk.): *Patronage, pedigree and Power in Late Medieval England (Pártfogók, családfák és hatalom a késő középkori Angliában),* Gloucester, 109-42. o. Oxford grófjának Henrik kormányzatában betöltött szerepéről: Ross, J., (2003), 'The de Vere earls of Oxford, 1400-1513' („Oxford de Vere grófjai 1400-1513 között"), University of Oxford, D. Phil, thesis.

13. ÁLDÁSOS SZÁRMAZÁS

Henrik családjáról nem sok tanulmány született. Anyja, Margaret Beaufort legjobb életrajza: Jones, M. K. és Underwood, M. G., *The Kings Mother (A király édesanyja),* lásd fent. A Henrik és anjya temetésén elhangzott megindító beszédeket megtaláljuk itt: (1876), *The English Works of John Fisher (John Fisher angol nyelvű művei),* 1, rész, Early English Text Society, extra series, XXVII. VI. Herik kultuszáról: McKenna, J. W. (1974), 'Piety and Propaganda: the Cult of King Henry VI' („Jámborság és propaganda: VI. Henrik kultusza"), in: Rowland, B. (szerk.): *Chaucer and Middle English Studies in Honour ofR. H. Robbins (Chaucer- és középkori angol tanulmányok R. H. Robbins emlékére),* London, 72-88. o.; Lovatt, R. (1984), 'A Collector of Apocryphal Anecdotes: John Blacman Revisited' („Apokrif anekdoták gyűjteménye: visszatérés John Blacmanhez"), in: Pollard, A. J. (szerk.): *Property and Politics: Essays in Later Medieval English History (Birtok és politika: esszék a késő középkori angol történelemről),* Gloucester és New York, 172-97. o. Henrik nagybátyjáról, Jasperről: R. S. Thomas PhD-disszertációja (lásd fent). A Richmond-palota újjáépítéséről: Colvin, H. M. és mások (szerk.) (1963): *The History of the King's Works: The Middle Ages (A királyok művei: a középkor),* 2 kötet, London. Az egyházi épületeken felfedezhető Tudor-motívumokról: (1975), uo., 3. kötet (1485-1660), London. Gúnyos hangnemű, ám

rendkívül alapos elemzés a főnemességről: Pugh, T. B. (1992), ‘Henry VII and the English Nobility’ („VII. Henrik és az angol főnemesség”), in: Bemard, G. W. (szerk.) *The Tudor Nobility (A Tudor-főnemesség),* Manchaster, 1. fejezet. Henrik 1485 utáni walesi kapcsolatairól: Williams, D., ‘The Welsh Tudors’ („A walesi Tudorok”), lásd fent; Skeel, C. A. J. (1924), ‘Wales under Henry VII’ („Wales VII. Henrik uralkodása alatt”), in: Se-ton-Watson, R. W. (szerk.): *Tudor Studies (Tudor-tanulmány ok),* London. Henrik brit történelem iránti érdeklődéséről: Anglo, S. (1961-62), ‘The British History in Early Tudor Propaganda („A brit történelem helye a korai Tudor-propagandában”), *Bulletin of the John Rylands Library (A John Rylands Könyvtár Közlönye),*

XLIV, 17-48. o.; Anglo, S. (1969), *Spectacle, Pageantry and Early Tudor Policy (Látvány pompa és a kezdeti Tudor-politika),* London. A jelvények és szimbólumok jelentőségéről: Anglo, S. (1992), *Images of Tudor Kingship (Tudor-uralkodói jelvények),* London. Henriknek a családfája iránti érdeklődéséről: Bartrum, P. C. (1965-66), ‘Bonedd Henri Saithved’, *National Library of Wales Journal (A Walesi Nemzeti Könyvtár Folyóirata),* XIV, 330-4. o. Henrik és Wales kapcsolatáról: Elis Grufíydd krónikája, lásd fent. A Henrik trónra kerülésekor kitört walesi eufóriáról: Jarman, A. O. H. és Hughes, G. R., *A Guide to Welsh Literature (Ütmutató a walesi irodalomhoz),* 2. kötet; Williams, G. A., ‘The Bardic Road to Bosworth’ („A bárd útja Bosworthbe”) - mindkettőt lásd fent.

Tárgymutató